

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

çerçeve

ÜÇ AYLIK DERGİ YIL:5 SAYI: 20 EKİM '97

Kâr Ortaklığı Esaslı Kredi ve Risk Sermayesi

Kesintisiz İlköğretim Mes'elesi

İslâm İktisadında işçi-işveren Münasebetleri

Hakikaten Ringde miyiz?

Uzun zamandır yurt dışında bir olan arkadaşım yaz ortalarında izine gelmişti. Bir akşam birlikte yemek yiyip sohbet ettik. Hoş beş sürerken konu dönüp dolaşıp Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu tahlile geldi. Refah-yol hükümeti yeni sona ermişti. Haziran ayının ortalarında ülkeye hakim olan yoğun gerginlik ortamının etkisi insanlar üzerinden henüz kaybolmamıştı.

Çok arkadaş canlısı ve muhabetli bir kişi olan arkadaşımın, her geldiğinde neredeyse tüm tanıdıklarına uğradığını bildiğimden dolayı, Türkiye'yi ve görüştüğü farklı çevrelerden arkadaşları nasıl buldu-ğunu sordum.

Cevabı ilk etapta benim için şaşırtıcı oldu: "İnsanlar kuvvetli bir yumruk yemiş ve onun sersemliğini üzerinde taşıyan boksörler gibiler", diye ifade etti düşüncelerini.

Biraz daha derinden bakınca, arkadaşımın tasvirinin pek de haksız olmadığına kanaat getirdim. Demokrasi ile yönetildiği ısrarla vurgulanan bir ülkede, kurallara göre bir hükümet kurulmuş, fakat bu hükümeti oluşturan Türkiye'nin en büyük partisi, ona oy veren insanlar ve hatta daha da önemlisi o partinin dile getirdiği hassasiyetleri taşıması muhtemel tüm çevreler adeta gayri meşru ilân edilmişti.

Sadece gayri meşru ilân edilmekle kalmamış, muğlak bir tarzda tanımlanan bu zihniyetin ve onun mensuplarının, memleket için bölücü, yıkıcı bir hüviyete sahip olduğu, hatta birincil tehlike haline geldiği yüksek sesle ifade edilmişti.

Olayı bu şekilde ortaya koyanlara göre bu zihniyete dur denmeliydi, durmazsa da her ne pahasına olursa olsun durdurulmalıydı.

İzine gelen arkadaşımın çevresi de genelde bu insanlardan, yani bizlerden, yani ülke nüfusunun büyük çoğunluğundan oluşmaktaydı. Harekat planlarında çok tehlikeli bir hedef olarak gösterilen bu insanlardan ilk tepkileri tabii ki derin bir hayret ve şaşkınlıktı. Bu insanların ne yapmışlardı da böylesi bir harekat planında bu derece hedef olma noktasına gelmişlerdi? Onları düşman ilan eden insanlar hakikaten bu çevreler için de düşman mı olarak görülüyorlardı?

1980'lerde büyük ölçüde marksistlere karşı yapılan bir darbe bu sefer farklı bir tarzda Müslüman kimliklerini açığa vuran çevrelere karşı mı yapılacaktı veya yapılıyordu? Arkadaşımın tek cümlelik izahı beni hakikaten biz yumruk yemiş boksör müyüz? sorusunun cevabını aramaya götürdü. Evet tanım doğruydu. Birileri bize yumruk atmıştı.

Fakat bu yumruğun bizi sersemletmesinin en mühim sebebi gerçekten hasım olarak görmediğimiz bir yerlerden gelmesiydi.

Peki bu paradoks nasıl aşılmalıydı?

Görünürde birileri bizle ölümüne maç yaptığını düşünüyor ve ona göre vaziyet alıyor, bizler de niçin böyle bir duruma düştüğümüzü anlamaya çalışırken, bir yandan kendimizi korumaya, bir yandan da karşımızdakilere maçın ölümüne olmadığını, hatta ortada maç bile bulunmadığını, olayı bu tarz görenlerin adeta büyülenmiş durumda olduklarını anlatmaya gayret sarfediyorduk.

Tıpkı eski Türk filmlerindeki, büyücü Goşa'nın büyüsü altında Tarkan'ı öldürmeye çalışan öz kardeşi Tan ile Tarkan'ın mücadelesi gibi...

Bizleri birinci düşman olarak gören öz kardeşlerimizi hangi çağdaş büyücüler etki altına almışlardı acaba?

Bizler hem kendimiz zarar görmeden hem de Tarkan'ın Tan'a yaptığı gibi kardeşlerimizi incitmeden bu meşum büyücülerin büyülerini nasıl bozacaktık?

Arkadaşımla sürüp giden sohbetin bizi getirdiği noktada şöyle bir tesbite ulaştık: Bizden evvelki nesiller çetin meselelerle imtihan oldukları gibi, bu topraklar üzerinde yaşamakta olan bizim neslin önünde de tahminimizce bu tarz bir imtihan vardı.

Tabii ki; çok zor bir imtihan, riskli ve aynı zamanda uzun soluk isteyen.

Gecenin bitimine doğru yurtdışında bulunan ve memleketini seven bir kardeşimle uzun bir aradan sonra buluştuğumuzda can sıkıcı konuların daha az olduğu sohbetler yapma imkanını verecek günlerin gelmesi için duada bulunduk...

Daha önceki Çerçevelerin birinde giriş yazılarının kısa ve mümkün olduğunca çok mana ifade eden bir tarzda kaleme alınması gerektiğini vurgulamıştım. Kendi kuralımı kendim bozarak bu sayının giriş bölümünü biraz uzunca tuttum. Fakat ülkemizin içinden geçmekte olduğu devre hakikaten birçok yönden insanın canını yaktığından bu duygu ve düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istedim.

Dergimizin bu sayısının ağırlıklı konusu kapakta vurguladığımız gibi batılıların "venture capital" diye tanımladığı, Mustafa Büyükabacı'nın da "çağdaş karz-ı hasen" olarak nitelendirdiği RİSK SERMAYESİ.

Birbirinden değerli ilim adamları ve araştırmacıların gerek makale gerekse röportaj yoluyla katkıda bulundukları ÇERÇEVE'nin bu sayısını da zevkle okuyacağınızı tahmin ediyoruz.

Selâm ve muhabbetle...

Erhan ERKEN

çerçeve

İ Ç İ N D E K İ L E R

çerçeve

MÜSİAD
MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

YIL :6 SAYI: 20
EKİM 1997

MÜSİAD Adına Sahibi
Erol Yarar

Yazı İşleri Müdürü
Cihangir Bayramoğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Erhan Erken

Süreli Yayınlar Yönetmeni
Nusret Özcan

Genel Yayın Koordinatörü
Hüseyin Kahraman

Yayın Kurulu
Mustafa Aycın, A. Hamdi Pınarcık, Abdurrahman Dilipak, Erol Dilaver, İlhan Soylu, Ömer Onay, Mustafa Akçay, Metin Kızmaz

Grafik Tasarım
Ömer Onay
Alternatif Tanıtım 275 16 67

Baskı ve Cilt
GeHa 613 92 63

Bu dergi MÜSİAD Yayın Tanıtım Komisyonu tarafından hazırlanıp bastırılmıştır. Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler yazarlarına aittir. MÜSİAD'ı bağlamaz.

Merkez
Mecidiye Cad. No: 7/50
Mecidiyeköy / İstanbul
Tel: 0212. 267 40 37 - 38
Fax: 0212. 267 49 41

Ege Bölgesi
Ş. Eşref Blv. Ragıp Şanlı İş Merk.
No: 6/304 Çankaya / İzmir
Tel: 0232 489 22 37 489 08 00

Ankara
Kumrular, Adem Yavuz Sk. No: 17
Kızılay / Ankara
Tel: 0.312 441 70 90 (3 hat)

Bursa
Kırcaali Mah. Kayalı Sk. Tuğcu
Plaza 1 No: 52 Bursa
Tel: 0224. 256 54 43 - 44

Kayseri
İstasyon Cad. No: 11 / 3 Kayseri
Tel: 0.352 222 59 05 - 06

Kocaeli
Karbaş Mah. Belde Sk. Ekşiler
İşmerk. Kat: 7 Kocaeli
Tel: 0.262 325 99 57

Konya
Nalçacı Cad. Babür Sk. No: 28 Konya
Tel: 0.332 236 42 18

Çerçeve Dergisi'nden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE

HAMİDİYE

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
HAMİDİYE Kaynak Suları San.veTic.A.Ş.

İstanbul Cad.No:112
Kemerburgaz /İSTANBUL
Fax:(0212)239 17 41

Tel:(0212) 239 13 33
239 17 45
239 23 53
239 18 72

Risk Sermayesi Üzerine

Erol YARAR
MÜSİAD Genel Başkanı

Sermaye, yatırımın temel unsurlarından biridir. Ülkelerin kalkınmasında bu temel unsurun yönlendirilmesi konusunda çeşitli sistemler bulunmakta ve bu sistemler yoluyla sermaye sahipleri yatırımcılarla buluşturularak sermayenin potansiyel enerjisi yatırımla faydaya dönüştürülmektedir.

Bu sistemleri iyi kuramamış ülkelerde hem sermayedar hem de ihtiyaç sahibi yatırımcılar sıkıntı çekmektedir. İlkemizde geçmiş dönemde Banker krizleri yanlış sistemlerin sermayedarı nasıl zarara soktuğunun önemli bir göstergesi olmuştur. Ayrıca 1994 krizinde olduğu gibi, borç sisteminin iyi organize edilmediği taktirde Türkiye gibi ekonomik krizleri sık yaşayan ülkelerde yüksek maliyetlerinden ötürü yüzlerce iflası nasıl getirdiğini çok iyi gördük.

Bütün bu gerçekler ışığında, sermaye ve müteşebbisi bir araya getirmenin en uygun yolunu bulmak ve bunu hayata geçirmek siyasi iktidarların önemli bir görevi olmuş ve bunu iyi yapan ülkeler hızla kalkınmışlardır.

1980'li yıllarda "Arap sermayesinden İslamcı sermaye" adıyla nice kardeş ülkelerin sermayedarları ürkütülürken, Avrupa devletleri o sermayedarlara güvenceli hizmet sunarak milyarlarca doları kendi ekonomilerini kalkındırmak için kullandılar.

Sermayenin ve yatırımcının bir araya getirilmesinde en önemli unsur, tabii ki sermayedar için kar maksimizasyonu ve diğer taraftan yatırımcı için minimum maliyetli uzun vadeli kaynak olarak özetlenebilir. Esasında tarihimizin eski dönemlerinde uygulanmış olan, İslam tarihinde çok tavsiye edilmiş bulunan kar ortaklığı esasına göre sermayedar-yatırımcı işbirliği günümüzde de altın yıllarına tekrar girmeye başladı. 1980'lerden itibaren Avrupa ve ABD'de sayıları yüzleri aşan şirketler ***risk sermayesi*** denen kar-zarar ortaklığına dayalı bu sistemle sermaye piyasalarının en hızlı büyüyen yapısını oluşturdular. Dünyanın en yüksek teknolojik sanayi bölgesi olan ABD'deki Silikon Vadisi'nde yatırımların çok büyük bir bölümü bu şirketler tarafından finanse ediliyor ve karlılıkları da 15 yılda, 1'e 80 rakamını gösteriyor. Bilhassa küçük ve orta boy işletmelerin büyümesinde çok etkin olan bu sistem Türkiye'ye geldi. Biz MÜSİAD olarak hem inanç dünyamızda kökleri bulunan hem de globalleşen modern dünyanın en hızlı gelişen bu sermaye sisteminin ülkemizde gelişmesini teşvik ediyor ve bu sayımızda bu konuyu uzmanları tarafından ele alarak geniş platformda duyurmayı amaçlıyoruz.

D-8 Doğu'nun Yeni Soluğu...

54. Hükümet son günlerini yaşarken İstanbul, Başbakan Necmeddin Erbakan'ın girişimleriyle oluşturulan ve gelişmekte olan İslâm ülkelerinin yer aldığı bir toplantıya misafirlik etti. Bengladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye Devlet ve Hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleşen bu toplantı 21. asra geçmeye hazırlandığımız bu dönemde İslâm ülkeleri açısından önemli olduğu kadar bütün dünya ülkeleri açısından da mühim bir hadise olarak geçti tarih sayfalarına.

Besmele ile başlandı...

15 Haziran 1997 günü İstanbul Çırağan Sarayı'nda yapılan zirveyi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel "Besmele" çekerek açtı. Açılış konuşmasında küreselleşme ve çağın teknolojik gelişmelerine değinen Demirel, işbirliği ruhunun yaygınlaştırılmasından bahsetti. Bugün ile yarın arasındaki köprülerin doğru atılması gerektiğini vurguladı. Kuruluş aşamasındaki bu oluşumun henüz belli sayıdaki ülkelerin katılımıyla gerçekleşmesinin hiç kimseyi gücendirmemesi gerektiğini, zamanla yeni ülkelerin de üyeliğe kabul edileceğini kaydeden Cumhurbaşkanı Demirel, Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto ile de bir görüşme yaptı.

Başbakan Necmeddin Erbakan'ın da "Besmele" çekerek başladığı açış konuşmasında D-8 Zirvesinin; diğer bölgesel tertiplere bir alternatif değil, dünya ekonomisinin gelişmesini tamamlayan bir kuruluş olarak öngörülmesi gerektiği üzerinde durdu. D-8 'i oluşturan ülkelerin önce kendi aralarındaki ticaret ve işbirliğini geliştirmeleri daha sonra da diğer bölgesel ve global kuruluşlarla tam bir ahenk içinde halkların yaşam seviyelerini yükseltmelerinin amaç edindiğini söyledi.

Başarmaya mecbur olduklarını ve bunun ilk işaretlerinin de daha kurulmadan önce başlayan çalışmaların gayet sevindirici olduğunu gördüklerini işaret eden Başbakan Erbakan; toplantının yapılmasından

D-8 Deklarasyonu

Biz, Bengladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan ve Türkiye'nin Devlet/Hükümet Başkanları, 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da toplanarak ve uluslararası siyasi tabloyu gözden geçirerek ve Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya ekonomik yapısının hızla küreselleşmesi de dahil, ortaya çıkan durumun, gelişmekte olan ülkeler için hem fırsatlar hem de zorluklar yarattığı gerçeğini kaydederek, insanoğlunun barış, diyalog, işbirliği, adalet, eşitlik ve demokrasi yolundaki köklü ve içten arzularının bilincinde olarak, bununla birlikte, dünyanın çeşitli bölgelerinde bu amaçlara ulaşılması yerine, yeni gerilim, istikrarsızlık, çatışma ve sürtüşme nedenlerinin ortaya çıktığını ve bilinen çifte- standart, ayırımcılık ve zulüm politikalarının devam ettiğini ve hatta bazı yerlerde yoğunlaştığını derin bir endişe ve hayal kırıklığı ile not ederek, gelişmekte olan ülkeler arasında sürdürülecek etkin ve yakın işbirliği ile istişarelerin dünya barışının esası olduğunu teyid ederek, dünyadaki halihazır genel ekonomik durum ve bu durumun ülkelerimiz üzerindeki etkisi konusunda görüş alışverişinde bulunarak, yoksulluğun bertaraf edilmesini, sürdürülebilir yaşam koşullarını geliştirecek ekonomik imkanlara evrensel ulaşımı sağlamaya ve dezavantajlı konumda olanlar için imkanlara ve hizmetlere ulaşmak için gerekli çabaları göstermeye bağlı olduğunu kabul ederek, yoksulluk içinde yaşayan insanların ve ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz grupların gelişme sürecinde gerçek katılımcı haline gelmelerinin sağlanması için, özellikle kendilerini etkileyecek politikaların planlanması ve uygulanması aşamalarında örgütlenmeleri ve sosyal hayatta yer almaları suretiyle güçlendirilmelerinin rekabet edebilirliğini devam ettirmek ve dünya ekonomisine entegrasyon yolunda önlerine çıkan sorunları aşabilmek için istikrarlı bir uluslararası makro ekonomik ortam, pazar ekonomileri, yoğun mali kaynak desteği ve teknolojik dinamizm kazandırılmasına duyulan ihtiyacı ortaya koyarak, uluslararası toplumun, makro ekonomik politikaların oluşturulması ve uygulanmasında istişare ve işbirliği yoluyla teşvik edici bir dış ekonomik ortam yaratılması için politikalar geliştirilmesi ve uygulaması gereğini vurgulayarak, sanayileşmeye ve insan kaynaklarının geliştirilmesi ile kamu/Hükümet ve özel sektör arasında yapıcı bir ortaklığın geliştirilmesine ağırlık veren bir makro ekonomik yönetime olan ihtiyacı vurgulayarak, ülkelerimizin ekonomilerinin daha hızlı ve daha sağlıklı bir şekilde büyümesinin önündeki engelleri dikkate alarak, ülkelerimizin önündeki mevcut ticari engelleri aşma gereğini kabul ederek, küresel ticari faaliyetlerde ve ekonomik karar alma sürecinde ülkelerimizin ekonomilerinin yetersiz kalan rolleri ve konumlarını dikkate alarak, ortak çabalar, karşılıklı işbirliği ve diğer gelişmekte olan ülkeler ile dayanışmanın tekrar canlandırılması sonucunda , ülkelerimizin uluslararası karar alma sürecine katkılarını arttırabileceğimize ve dünya ekonomik ilişkilerinin şekillendirilmesinde pay sahibi olabileceğimize inanarak, ülkelerimiz arasında tatminkar düzeyde olmayan ticaret hacmini ve Grubun dünyaya yönelik ihracatını arttırma arzusu içinde, modern teknolojilerin daha yaygın kullanımı ve bunun ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişimine etkin katkısı hususunda Hükümetlerimizin kararlılıklarını ifade ederek, demokratik ve katılımcı bir yaklaşımla ve yapıcı bir diyalog içinde dünya ekonomisinde global bir ortaklığı teşvik etme kararlılığı içinde, uluslarımızın her yönüyle daha yüksek bir gelişme seviyesine erişmeye duydukları acil ihtiyaç ve beklentilerini vurgulayarak, ülkelerimizin birlikte oluşturduğu geniş ekonomik potansiyelin ve daha yakın işbirliğini bilinen faydalarının bilinci içinde, gelişmekte olan ülkeler arasında işbirliğinin öne çıkarılmasında iş aleminin hayati rolünü vurgulayarak, köklü tarihi bağların karşılıklı yarara dayalı işbirliği için güçlü bir temel ve çerçeve oluşturduğunun bilinci içinde, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaçlarına, ilkelerine ve hedeflerine uyma gereğinin altını çizerek,

birkaç gün önce D-8 ülkelerinin Kültür Bakanları'nın katılımıyla gerçekleştirilen faaliyetlerinin işbirliği açısından alınmış ciddi bir mesafe olduğunu kaydetti.

Bosna- Hersek, Somali ve Ruanda'daki katliamlara da değinen Erbakan, dünyaya insan hakları dersi vermeye kalkanların kendi yurtlarında mülteci durumuna düşen Yukarı Karabağ halkının çığlığını duymazlıktan geldiğini ifade etti.

Konuk Başkanlar Konuşuyor...

Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto yaptığı açıklamada; teknolojileri gelişmiş ülkelerin bu teknolojilerini paylaşmaya yanaşmadıklarını dile getirerek, yoksul ülkelerdeki insan sefaletinin ortadan kaldırılması için müslüman ülkeler arasındaki bu işbirliği toplantısının son derece anlamlı olduğunu belirtti.

Mısır Başbakanı Kemal El- Ganzuri "Bu çekirdek yetişecek, dallanacak ve bir çok ülkeye yararı olacaktır. Bu hayırlı kuruluş, sadece ekonomik olarak gelişmeyecek, barış, adalet gibi örnekleri bütün dünyaya sergileycek" dedi.

Pakistan Başbakanı Muhammed Navaz Şerif ise yaptığı konuşmada; " D-8 'in 8 temel ülkesinin önemi hakkında bilgi verdikten sonra, uluslararası ticarette gelişmekte olan ülkelere empoze edilmeye çalışılan uygunsuz koşulların varolduğunu belirtti. Keşmir sorununa da dikkat çeken Pakistan Başbakanı Muhammed Navaz Şerif Afganistan'ın içinde bulunduğu duruma biran önce çare bulunması gerektiğini belirtti.

Bengladeş Başbakanı Şeyh Hasina da; Küreselleşme süreci nedeniyle ülkelerin birbirlerine bağımlı hale geldiğini İslâm ülkelerinin birbirlerini dahi iyi anlayacağını ve birbirleriyle daha sıkı işbirliği yapmaları gerektiği üzerinde durdu.

İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani bu toplantı vesilesiyle şimdiye kadar gerçekleştirilmesinde her nedense düşünülmemiş işbirliğinin bundan sonra ortak yatırımlar ve özel sektörün teşvik edilmesiyle hızlandırılması gerektiğini belirtti.

Malezya Başbakanı Mahatil Muhammed uzun bir konuşma yaparak; "Kendi demokrasi anlayışımızı belirlememiz lâzım. Bu öyle bir anlayış olarcak ki, hükümetler ancak seçim sandığıyla değişebilecek. Libarel demokrasi bazıları için iyi olabilir, ancak herkes için değil. Benim görüşüme göre, hepimiz için başarılı olamaz. Demokratik sistem ilahi bir kunun değildir." dedi.

Nijerya Sanayi Bakanı Muhammed Halladu ise D-8'e üye ülkelerin henüz yolun başında olduğunu fakat ekonomik, sosyal ve ikili ilişkilerin gelişmesi açısından oldukça önemli bir rol üstlendiğini söyledi.

D-8 toplantısı çeşitli kültürel etkinliklerden sonra deklarasyon yayınlanarak neticelendi.

istişare, işbirliği, şeffaflık, nezafet, eşitlik ve karşılıklı saygı ilkelerine bağlı olarak,

1. D-8 adı verilecek bir işbirliği mekanizması oluşturmaya karar verdik,
2. D-8'in, üye ülkelerin diğer uluslararası veya bölgesel kuruluşlara üyeliklerinden kaynaklanan ikili ve çok taraflı taahhütleri üzerinde olumsuz etki yapmayacak bir forum olacağına karar verdik.
3. D-8'in temel amacını, sosyo-ekonomik gelişmeyi aşağıdaki ilkeler çerçevesinde gerçekleştirmek olarak saptadık:

. Çatışma yerine barış
. Sürtüşme yerine diyalog
. Sömürü yerine işbirliği
. Çifte standart yerine adalet
. Ayırımcılık yerine eşitlik
. Baskı yerine demokrasi

4. Aramızdaki işbirliğinin siyasi istişareler ve uluslararası kuruluşlarda koordinasyon da dahil, tüm alanları kapsayacağını gözönünde bulundurarak, aşağıdaki listede yer almakla birlikte nihai olmayan alanlarda işbirliği yapmaya karar verdik:

- Ticaret
- Sanayi
- İletişim ve Enformasyon
- Finans, Bankacılık ve Özelleştirme
- Yoksulluğun Bertaraf Edilmesi ve Kırsal Kalkınma
- Bilim ve Teknoloji
- İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi
- Tarım
- Enerji
- Çevre
- Sağlık
- Turizm
- Kültür ve Spor

5. Altı işbirliği projesine öncelik tanıyan Konsey raporunu onayladık.
6. D-8'in ilkelerine ve amaçlarına uygun olarak, sonuca yönelik işbirliğ i projelerini başlatmak ve iş alemi bünyesinde sürdürülen somut alışverişi geliştirmek amacıyla üye ülkelerin Sanayi ve Ticaret Odaları ve diğer ilgili kurumları arasında Ortak İş Konseyleri kurulmasını teşvik etmeye karar verdik.
7. D-8'in, Grubun ortak hedef, amaç ve ilkelerine inanan ve ortak bağlara sahip olan diğer gelişmekte olan ülkelerin üyeliğine açık küresel bir örgüt olmasına karar verdik.
8. Yukarıda sıralanan amaçların gerçekleştirilmesinde, hem gelişmekte olan ülkeler hem de ekonomik olarak gelişmiş ülkeler ile işbirliği yapma yönünde ortak kararlılığımızı vurguladık.
9. D-8'in, başta İKÖ olmak üzere, diğer ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişkilerinin düzenlenmesi hususunda uygun mekanizmaların tesisine karar verdik
10. D-8'in örgütsel yapısını ve işleyiş kurallarını, Konsey'in konuya ilişkin Belgesinde yer aldığı şekliyle onayladık.
11. Türk Hükümetinin, D-8 başkanlığı süresince koordinasyon sağlamak üzere bir İcra Direktörü atama kararını memnuniyetle karşıladık ve Türkiye'nin, İcra Direktörüne, görevi süresince İstanbul'daki büro imkanlarını sağlamak ve masraflarını karşılamak üzere yaptığı öneriyi teşekkürle kabul ettik.
12. D-8 Zirvesinin gelecek toplantısının Kasım/Aralık 1998'de Dakka, Bengladeş'te yapılmasına karar verdik.

Bir bardak suda koparılan fırtına

Kombassan ve Yimpaş'a düzmece senaryolar

54. Hükümet'in antidemokratik bir şekilde görevden el çektirilmesi çalışmaları devam ederken, oluşturulan suni gündemlerle brifinglerde "İrtica Tehlikesi" nden bahsediliyor ve "Yeşil Sermaye veya İslami Sermaye" yaftaları ile hedef gösterilerek suç duyurusunda bulunulan kuruluşların başında Kombassan Holding ve Yimpaş geliyordu.

9 Mayıs'ta gazeteler bir kuryenin Kombassan A.Ş'ne Almanya'dan gönderilen 1 milyon 700 bin mark ve 28 adet altın bilezik ile Esenboğa gümrüğünde yakalandığını duyuruyordu. Ertesi günlerde ise Ankara Emniyeti Mali Şube Müdürlüğünün bu olayla ilgili belgeleri SPK ve Konya Defterdarlığı'na gönderildiği haberi veriliyordu. Konya Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Üzülmez ise Esenboğa'da yakalandığı öne sürülen dövizin belgesi bulunmadığı yolundaki haberlerin yanlış olduğunu ve bu dövizin belgesinin bulunduğunu açıklıyordu. Yurtdışından döviz getirmenin yasalarda suç olmadığını ileri süren Üzülmez, Kombassan'ın ülkeden para götüren bir kuruluş değil, ülkeye para getiren bir kuruluş olduğunu söylüyordu.

Kayseri Müsiad Şube Başkanı Mustafa Tekelli ise, bu olayı büyük sermaye ile halka dayalı şirketlerin bir husumeti olarak değerlendiriyordu.

3 Haziran Çarşamba günü yayınlanan gazetelerin bir kısmında da şu manşet dikkat çekiyordu. "Refahlı Altın Kuryesi Yakalandı." Spotlarında Refah Partisi'ne yakınlığıyla bilinen Yimpaş şirketinin yönetim kurulu üyesi ve RP Yozgat Milletvekili adayı Kadir Şöhret'in havaalanında 24 kilo altın sokmak isterken yakalandığından sözediliyordu.

Çok geçmeden Kombassan'ın şirket hesaplarının SPK tarafından incelenmeye alınıyor ve ihtiyati tedbir kararı alınıyordu. Konya Defterdarlığı'nın ön incelemeleri neticesinde dosya Maliye Bakanlığı'na gönderiliyor, daha sonraki günlerde Kombassan'ın kurucu ortağı olan 40 kişinin kişisel hesaplarına da el konuluyordu. SPK'nın başvurusu üzerine başta Haşim Bayram olmak üzere kurucu üyelerin bütün kişisel hesapları bankalarda bloke ediliyordu. SPK yönetimi bir yandan bankalardaki şirket hesaplarını ve kişisel hesapları bloke ettirirken öte yandan da hukukçularını Konya'ya göndererek Mahkeme, Şirket ve bankalar nezdinde "haciz işlemi"ni başlatıyordu.

1989 yılından bu yana 8 yıl içinde siyasi bir faaliyete girmekten kaçınan ve sürekli yatırım hamleleri gerçekleştiren Kombasan Holding'in medya tarafından kamuoyuna çıkış tarihi Refahyol hükümetinin işbaşına gelmesiyle başlamıştı. 8 yıl boyunca çalışma usulünde faiz ve rant getirileri yerine sürekli yatırım yaparak kalkınan şirketin SPK ve belirli çevrelerin Refahyol hükümetini düşürme çabalarının içine çekilmek istenmesi neticesinin üzücü olduğunu söyleyen Haşim Bayram Kombassan'a karşı birtakım şirketlerin bir komplo kurabileceklerinden sözediyor ve hatta sonunun yasadışı bir terör örgütü tarafından öldürülen Özdemir Sabancı'nın akibetine benzeyeceğinden bahsediyordu.

ABD'de yayımlanan ekonomi ağırlıklı The Wall Street Journal Europe Gazetesi'nde James M. Dorsey imzasıyla yeralan bir makalede Kombassan'ın başarısının aralarında askerlerin de bulunduğu bazı kesimlerde rahatsızlığa sebebiyet verdiğine değiniliyordu.

SPK bu arada Yimpaş ve İttifak Holding'i de incelemeye alıyor ve bu kuruluşları mevzat dışı para toplamak suçu işlemiş olabileceği üzerinde duruluyordu. Böylelikle bu şirketlerin Sermaya Piyasası Kurulu'nun 47/A-4 ve 49. maddeleri kapsamında 1 yıldan 3 yıla kadar hapis ve 500 milyon liradan 1 milyar liraya kadar para cezasıyla yargılanmaları gündeme geliyordu.

Temmuz ayına gelindiğinde Ankara 4. Ticaret Mahkemesi'nde görülen davadan sonra Kombassan Holding'in avukatı Hamdi Canevi'nin yaptığı açıklama dikkat çekiydi. "Mahkemenin verdiği kararla hukukun katledildiğini açıkça gördüm. Hukuku katledenler hakkında yüklü tazminat davaları açacağız." diyordu. Söz konusu davada ihtiyati tedbir kararının hukuka aykırı olarak alındığı üzerinde duruluyor, fakat bu mahkeme heyetince reddediliyordu.

54. Hükümet olan Refahyol hükümeti 18. Haziran 1997 tarihinde hükümetten çekiliyor ve 55. hükümet olarak Anasol-D hükümeti işbaşına geçiyordu. Bundan sonraki gelişmeler Kartel Medyasının istediği şekilde biçimlenirken, Kombassan ile SPK münasebeti normal seyrine girecekti.

KOMBASSAN HOLDİNG

1989 yılında Konya'da küçük bir şirket olarak kuruldu. Yurtiçi ve yurtdışından küçük ortaklıklar ile sermayesini arttırdı. Yatırımlarını sanayi üretimine yönelik olarak kullanan Holding MÜSİAD üyesi. Başta Konya olmak üzere Aksaray, Karaman, İstanbul, Tekirdağ, Mersin, Muğla, Antalya ve Almanya ve Kazakistan'da toplam 45 şirket ile Türkiye'nin en büyük Holding'i haline geldi. Bünyesinde yaklaşık olarak 22 bin kişi çalışan Kombassan Holding, ortaklarının payı yüzde 1 ile sınırlı. Kâr payı esasına göre çalışan Kombassan'ın elindeki tüm parayı faiz ve rant gelirleri yerine sanayi üretimine yatırması, şirketin hızla büyümesine neden oldu. Şirket, kağıt, inşaat, motorlu araç üretimi, ambalaj, mermer, tekstil, taşımacılık gibi alanlarda faaliyet gösteriyor. Türkiye'nin orduya uçak lastiği üreten tek kamu şirketi Petlas'ı verdiği en yüsek teklifle alan Kombassan bu fabrikayı daha sonra genişleterek tüm uçak lastiklerini imal eden şirket haline dönüştürmeyi amaçlıyor.

55. Hükümet'ten kesintisiz zamlar...

18 Haziran 1997 günü Refahyol hükümetinin antidemokratik bir şekilde görevden uzaklaştırılması neticesi kurulan 55. Hükümet olan Anasol - D hükümetinin kurulur kurulmaz il yaptığı icraat zamlar oldu.

Akaryakıt'a getirilen % 32 oranındaki zamların ardından PTT'ye getirilen % 50'lik artış bu zamların başka alanlarda da gerçekleşeceğinin habercisi oldu. Bu suretle; ulaşımdan, ekmeğe, KİT ürünlerine varıncaya kadar herşey zamlanmış oldu. Gıda piyasası bu zamlardan sonra vade sürelerini kaldırarak Anadolu'ya mal sevkiyatını "masraflı oluyor" gerekçesiyle bir süre durdurdu. Boğaz Köprüsü geçiş ücretlerine getirilen % 25 zamlar ise araba sahiplerine yeni bir darbe daha vurmuş oldu. Elektrik, su ve şeker de zamdan nasibini alan kalemler arasında.

Hükümet adına açıklama yapan Agan Oktay Güner bu zamları eski hükümetin oluşturduğu açığı kapamak olarak iddia ederken, Maliye Bakanı Zekeriya Temizel, "Son yapılan zam toplumda şok etkisi yapmıştır, ancak Bakanlar Kurulu bu kararı almaya zorunluydu. Gerçekten ağir bir zam olmuştur. " şeklinde bir yorum yaptı. Anap Grup toplantısında milletvekillerinin eleştirilerine karşı Başbakan Mesut Yılmaz "Benzine yapılan zam değil, vergi. Akaryakıt tüketim vergisini ayarladık" şeklinde bir açıklama yaptı..

Muhalefet ise bu zamların son derece gereksiz ve fahiş olduğunu ileri sürerken, en manidar açıklama Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'ten geldi."Zamlar bizim de yüreğimizi yaktı." Öte yandan Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Güneş Taner'in enflasyonla ilgili garip açıklamalarla birlikte piyasa faize koştu. Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Güneş Taner yıl sonu itibariyle enflasyon rakamının % 100 olacağını açıkladı. Uzmanlar bu açıklamanın piyasadaki faiz oranlarının artması neticesi kendilerine yakın holdinglerin kazanç sağlamalarına yönelik olduğunu belirtti.

Bu arada kesintisiz eğitime destek amacıyla özellikle tekel ürünlerine yapılan zamlar üstüste gelen zamların tuzu biberi oldu. 55. Hükümetin "geçmiş hükümetin açıklarını kapatıyoruz" şeklindeki açıklamalarına rağmen, Avrupa Birliği'nin hazırladığı raporda Türk ekonomisinin dinamizminin Avrupa'yı şaşkına çevirdiği belirtiliyor ve ekonomideki iyileşme sözkonusu ediliyordu.

İstanbul Borsası Başkanı Tuncay Artun vefat etti

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Başkanı Tuncay Artun 6 Ağustos 1997 Çarşamba günü saat 08. 10'da vefat etti. İMKB Başkanlığı'ndan yapılan yazılı açıklamada, Tuncay Artun'un şeker komasına girerek Amerikan Hastanesi'ne kaldırıldığı zikredildi. Pankreatit hastalığına bağlı olarak gelişen bir komplikasyon nedeniyle ameliyat geçiren Tuncay Artun 6 Ağustos 1997 günü vefat etti.

Artun, son olarak Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in 31 Temmuz'da İMKB'yi ziyaretlerinde 8 yıllık kesintisiz eğitime destek amacıyla düzenlenen kampanyaya 200 milyon dolar (yaklaşık olarak 32 trilyon lira) tahsis ettiklerini açıklayarak dikkatleri üzerinde toplamıştı.

Tuncay Artun kimdir ?

Başbakan Mesut Yılmaz'ın "sınıf arkadaşım" dediği Tuncay Artun, 1949 yılında Balıkesir'in Dursunbey ilçesinde doğdu. 1967 yılında girdiği A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin İktisat ve Maliye Bölümü'nden 1971 yılında mezun oldu. 1972 yılında Maliye Bakanlığı Bankalar Yeminli Murakıp Yardımcısı, 1975 yılında da Bankalar Yeminli Murakıbı olan Artun, bir yıl süreyle Londra'da mesleki incelemelerde bulunarak Avrupa Birliği Bankacılık Sistemini inceledi. Yurda döndükten sonra 1979 yılında Bankalar Yeminli Başmurakıbı oldu. Maliye Bakanlığı'ndan 1980 yılında ayrılan Artun, Yapı ve Kredi Bankası'nda Genel Müdür Yardımcılığı görevine getirildi.Daha sonra bankadan ayrılan ve Genborsa Menkul Değerler Genel Müdürlüğü'ne geçen Artun, İMKB'nin ilk Yönetim kurulu'nda aracı kurumları temsil etti. İMKB Disiplin Kurulu Başkanlığı görevinde de bulunan Artun, 1985 yılında Değer Menkul değerler A.Ş'yi kurdu ve bu şirketin Yönetim Kurulu Başkanlığı ile Genel Müdürlüğü'nü üstlendi. İMKB Başkanlığı'na, 5 Nisan 1994 tarihinde atanan Artun, evli ve 3 çocuk babasıydı. Tuncay Artun'un Türkiye ekonomisi, bankacılığı ve sermaye piyasası üzerine yazılmış 200'den fazla araştırma, inceleme makalesi ile "Avrupa Topluluğu'nda Bankacılık ve Para Politikaları", "Kambiyo Düzeninde Liberal Eğilimler", "Türkiye'de Bankacılık", "Türkiye'de Serbest Faiz Politikası", "Türkiye Ekonomisi", ve "Türkiye'de Enflasyonla Mücadele" adlarını taşıyan 6 kitabı bulunuyor.

Refahyol Hükümetinin Ekonomi Karnesi

* Kara paranın aklanmasının önlenmesine ilişkin yasa, Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

* Memurlara sendika kurma, birliklere de siyaset yapma hakkı tanındı.

* Tekstil ipliklerinin üçüncü ülkelerden ithalatında, yüzde 7,5 oranında vergi alınması kararlaştırıldı.

* Irak'ın yanı sıra Doğu ve Güneydoğu bölgelerine sınır olan ülkeler kısa vadeli ihracat kredi programlarına alındı.

* Posta çeki ve posta havalesi ile vergi ödeme uygulaması yürürlükten kaldırıldı.

* Ziraat Bankası, dekar, kilogram ve hayvan başına verilen kredi miktarlarını yüzde 50'yle yüzde 129 arasında değişen oranlarda arttırıldı.

* İthalatın finansmanına yüzde 6 fon getirildi.

* Süper döviz hesabı açılabilmesi için gerekli olan asgari tutar, ABD Doları'nda 15 bin dolar, Alman Markı'nda 30 bin marka çekildi.

* Toplu Konut İdaresi, inşaat seviyesi yüzde 40 ile yüzde 94,99 arasında olan konutlara 28 milyon 350 bin lira ile 283 milyon 500 bin lira arasında değişen miktarlarda kredi açmayı kararlaştırdı.

* Şehit ve malul çocuklarına yapılan eğitim ve öğretim yardımları yüzde 100 arttırıldı.

* Küçük ve orta ölçekli işletmelerde (KOBİ) yönelik teşvik kararnamesi çıktı.

* Rusya, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) dönem başkanlığını Türkiye'ye devretti.

* Birliklere Ziraat Bankası aracılığıyla 13 trilyon liralık ek kaynak sağlandı.

*. Memura % 53 oranında rahatlatıcı bir zam yapıldı.

* Bütçe ilk olarak denklendi.

* D-8 Projesi hayata geçirildi.

Gıda sektörünün yeni yıldızı...

Kar Gıda, sektöründe "ilk"lere imza atmış, 8 yıllık bir deneyimin sembolü.

Son 1.5 yılda, Türk Halkı'na sunduğu 11 cips ve çerez ürünlerinin kalitesiyle, sektörünün yeni yıldızı.

Kısa sürede elde edilen bu başarının temelinde, dağıtım teşkilatının, araç filosunun, konusunda uzman personelin ve sektörde dünyanın en ileri teknolojisiyle donatılmış üretim tesislerinin gücü yatıyor.

Kar Gıda, tüketicisiyle el ele sürdürdüğü faaliyetlerine, bir başka "ilk" ile devam ederek, özel bir telefon hattıyla, herkesin isteklerini ücretsiz olarak iletebileceği, "Garanti Merkezi"ni kurmuştur. Kar Gıda ürünlerinin kolesterolsüz ve TSEK normlarına uygun olarak üretilmesi ise, tüketici sağlığına verdiği önemin, bir diğer göstergesidir.

Kar Gıda, 1997'deki yeni atılımlarıyla, Türkiye'ye ve başta Türki Cumhuriyetler olmak üzere, dünyaya yeni lezzetler sunacak.

Kar Gıda, ürünleriyle gurur duyuyor, geleceğe inançla bakıyor.

Kar Gıda, yeni markalar sunmaya hazır !

Türkiye Ekonomisi

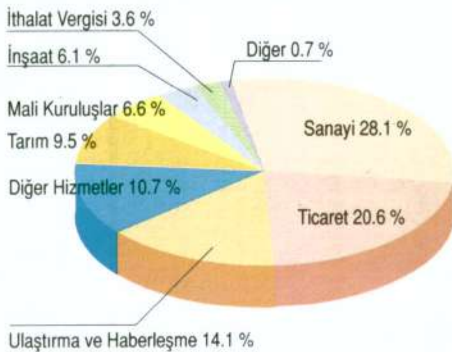
M. İbrahim TURHAN

1. Reel Kesim

Gayrisafi Millî Hasıla, sabit fiyatlarla 1997 yılının ilk çeyreğinde % 5.6 ikinci çeyreğinde de % 6.4'lük büyüme kaydetmiştir. Böylece, 1997 yılının ilk altı aylık döneminde ekonominin reel büyüme hızı % 6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin GSMH'sı bu yılın ilk altı ayında cari fiyatlarla 10 katrilyon 142 trilyon 414 milyar TL. olarak hesaplanmıştır.

Yılın ilk yarısındaki en yüksek büyüme % 10.1 ile sanayi sektöründe kaydedilmiştir. Bunu; ticaret sektörü % 9.7, ithalat vergisi % 8.6, serbest meslek ve hizmetler ise % 6.5'lik büyüme oranlarıyla izlemişlerdir. Yine bu dönemde diğer sektörlerdeki büyüme ise ulaştırma ve heberleşmede % 4.5, mali kuruluşlarda % 2.8, konut sahipliğinde % 2.3, inşaat sektöründe % 1.8 olarak gerçekleşmiştir. Devlet hizmetlerindeki gelişme geçen yılın Ocak-Haziran dönemiyle aynı düzeyde kalırken tarım kesiminde % 1.5 oranında bir azalma gözlenmiştir. DİE 1997 Ocak-Haziran dönemindeki fiyat deflatörünü % 83.2 olarak hesaplamıştır.

Cari Fiyatlarla GSYİH'nın Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (1997 Ocak-Haziran)

Yılın ilk altı aylık döneminde milli gelir artışında lokomotif rolü oynayan sanayi sektörü Temmuz ayında da geçen yılın aynı ayına göre % 11.4 ve 1997 Haziran ayına göre de % 2.8 'lik bir artış göstererek bu eğilimi sürdürmüştür. Böylelikle, sanayi sektörünün yılın ilk yedi ayındaki üretimi geçen yılın aynı dönemine göre % 8.1 oranında büyüme kaydetmiştir. 1997 Ocak-Temmuz dönemi için hesaplanan ortalama üretim artışı da % 6.8 olarak gerçekleşmiştir.

Metal eşya ve makina sektöründe Temmuz 1997'de bir önceki yılın aynı dönemine göre % 60.5'lik büyük bir artış gözlenmiştir. Bu durumda gazetelerin promosyon kampanyaları sonucunda televizyon üretiminin % 206.7, müzik seti üretiminin de % 163.5 oranında artmış olmasının etkisi görülmektedir.

Sanayi Üretimindeki 7 Aylık Ortalama Değişim Oranı (%)

	1997	1996
Madencilik	1.4	2.5
İmalat Sanayii	8.3	6.3
- gıda, içki, tütün	0.7	3.2
- tekstil , giyim	-2.7	7.2
- kağıt ve basım	10.8	-33.3
- kimya	0.0	1.9
- taş-toprağa dayalı ürünler	6.7	5.1
- metal ana sanayi	4.4	3.7
- metal eşya, makina	34.6	25.6
Elektrik, gaz, su	8.6	11.2
Sanayi Toplam	**8.1**	**6.8**

Sanayi Üretimi Endeksi (1992 = 100)

İmalat sanayiinde görülen bu gelişmelere rağmen, yılın ilk yedi aylık dönemi itibariyle yatırımlar incelendiğinde ise yatırım eğiliminin imalat sanayiinden enerji, madencilik ve hizmetler sektörlerine kaymakta olduğu görülmektedir. İmalat sanayii yatırımları toplam içinde yine en büyük payı teşkil etmekle beraber bu yılın ilk yedi ayında teşvik kapsamına alınan yatırımlarda imalat sanayii ve tarımın payları geçen yılın aynı dönemine göre hızla gerilerken enerji,

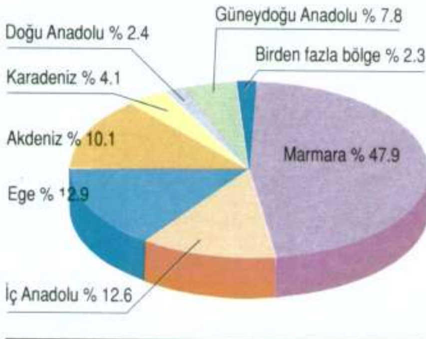
madencilik ve hizmetler alanındaki yatırımlarda büyük artış kaydedildiği göze çarpmaktadır.

Hazine Müsteşarlığı'nın verilerine göre; 1997 yılı Ocak-Temmuz döneminde çeşitli sektörlerde gerçekleştirilecek toplam 1 katrilyon 562.5 trilyon TL. tutarındaki 2687 yatırım projesi teşvik belgesine bağlanmıştır. Bu yatırım tutarı geçen yılın aynı dönemine göre % 51 oranında bir artışa karşılık gelmektedir. Yatırımların bir önceki yılın aynı dönemine göre değişimi sektörler bazında incelendiğinde; enerji yatırımlarının % 138.5, madencilik yatırımlarının % 111 ve hizmetler sektörü yatırımlarının da % 81 oranında artmış olduğu görülmektedir. İmalat sanayii yatırımlarındaki artış %38'le yatırım eğilimindeki genel artış oranının altında kalmış tarım yatırımlarında ise %39'luk bir gerileme söz konusu olmuştur.

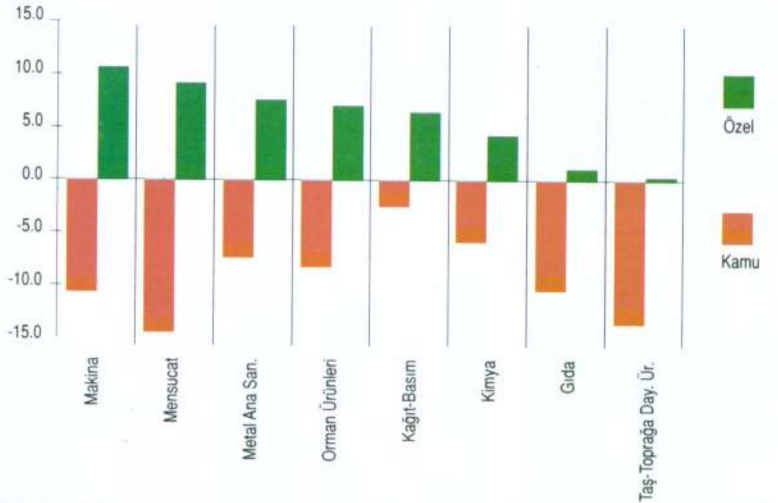
Yedi aylık dönemler itibariyle teşvik belgesine bağlanan toplam yatırımlarda imalat sanayiinin payı %69.5'ten %63.1'e ve tarımın payı da %2.6'dan %1.1'e gerilerken hizmetler sektöründeki yatırımların payı %%21.1'den %25.3'e, enerjinin payı %5.6'dan %8.9'a ve madencilik sektörünün payı da %1.2'den %1.6'ya yükselmiştir.

Ocak-Temmuz döneminde teşvik kapsamına alınan projelerin %80.5 oranındaki kısmı komple yeni yatırımlar, %9.6'sı tevsi, %3.1'i yenileme, %2.5'i modernizasyon ve %1.8'i de finansal kiralama oluşturmuştur. Geriye kalan %2.5'lik kısmı ise darboğaz giderme, tamamlama, kalite düzeltme, entegrasyon, nakil-devir, araştırma-geliştirme, yap-işlet-devret ve altyapı yatırımları teşkil etmiştir. Yatırımların bölgelere göre dağılımı incelendiğinde ise Türkiye'de uzun yıllardır yaşanan batıya göç akımının temel nedeni olan yatırımlardaki bölgeler arası dengesizliğin devam ettiği görülmektedir.

Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Dağılımı (1997 Ocak-Temmuz)

Üretimde Çalışılan Saat, 1997 İkinci Çeyrek (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Değişim%)

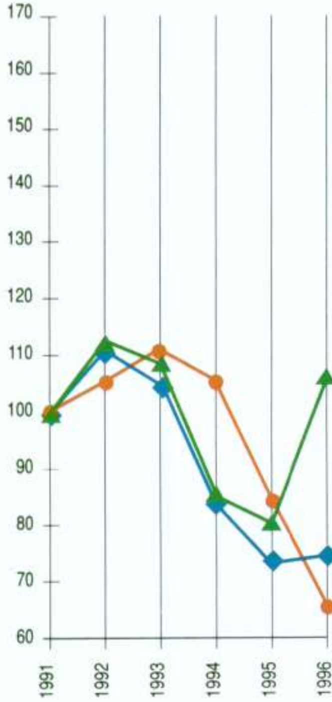
Türkiye ekonomisindeki stratejik sektörlerden olan otomotiv sektöründe 1997 yılı Ocak-Ağustos dönemi itibariyle toplam üretim 232 149 adet olarak gerçekleşerek geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre %11 oranında artmıştır. Söz konusu dönemde çekici üretimi %100, midibüs üretimi %75, kamyon üretimi %49, kamyonet üretimi %43, otobüs üretimi%35 ve minibüs üretimi de %21 artış göstermiştir. Üretilen toplam motorlu taşıtların %61'ini oluşturan otomobil üretimindeki artış ise sadece %3'te kalmıştır. Bu yılın Ocak-Ağustos dönemindeki otomobil satışları geçtiğimiz yılın aynı dönemindeki satışlara göre %39.5 oranında artış göstermiştir. Otomobil satışlarının artmasına rağmen üretimde ciddi bir artış kaydedilmemiş olmasının temelinde yatan ise satışlardaki artışın büyük ölçüde ithal otomobil kaynaklı olmasıdır. Yerli otomobil satışlarının geçen yıla göre sadece % 14.1'lik bir artış gösterdiği, söz konusu sekiz aylık dönemde ithal otomobil satışlarındaki artış ise % 140 gibi rekor bir seviyede gerçekleşmiş ve toplam satışlar içinde ithal otonun payı 1996'da % 20 iken 1997'de % 35'e yükselmiştir. Bu arada DİE verilerine göre Haziran 1997 sonu itibariyle trafikteki araç sayısı da 5 milyon 521 bin 687'ye yükselmiştir. Bu araçların % 61.6'sını otomobiller, % 15.8'ini motosikletler, % 8.6'sını kamyonetler, % 6.2'sini kamyonlar, % 3.4'ünü minibüsler ve %1.8'ini de otobüsler teşkil etmektedir. Haziran ayında trafiğe kaydı yapılan araçlardan % 59.3'ünü otomobiller oluşturmuştur. Otomobillerin de % 30.1'inin Tofaş, % 24.4'ünün Renault, % 8.7'sinin Opel, % 8.6'sının Toyota, % 6.9'unun Ford ve geri kalan %21.3'ünün de diğer markalardan oluştuğu açıklanmıştır.

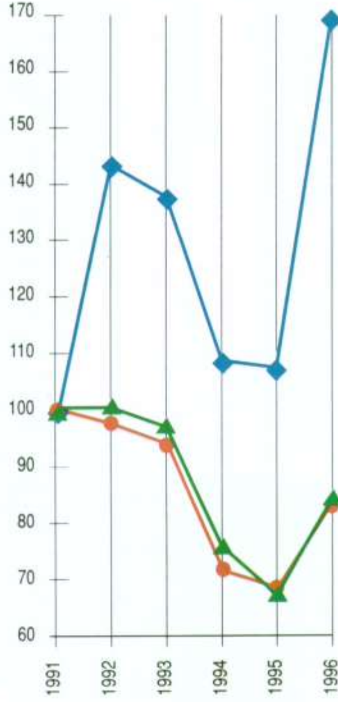
Ekonominin bir diğer kritik sektörü olan inşaat sektöründe de durgunluk gözlenmektedir. 1997 Yılının ilk altı aylık döneminde toplam yüzölçümü 30 milyon 277 bin m² olan 48 536 binaya inşaat ruhsatı ve toplam yüzölçümü 14 milyon 927 bin m² olan 34 572 binaya da yapı kullanma izin belgesi verilmiştir. Bu rakamlar geçen yılın aynı dönemine göre inşaat ruhsatı yüzölçümü itibariyle % 9.2, yapı kullanma izni itibariyle de % 9.5 oranında bir azalmaya karşılık gelmektedir.

İstihdam alanı incelendiğinde yılın ikinci üç aylık döneminde özel sektör imalat sanayiinde çalışanların sayısı ve çalışılan süre önemli oranda artarken kamu kesiminin istihdam ve çalışma kapasitesinde daralma görülmektedir. 1997 Yılı ikinci çeyreğinde özel sektörde üretimde çalışanların sayısı ve üretimde çalışılan süre geçen yılın aynı dönemine göre % 7.3 artış göstermiştir. Buna karşılık kamu kesiminde üretimde çalışanların sayısı % 7.2 ve çalışılan süre de % 9.2 gerilemiştir. Böylece imalat sanayii geneli itibariyle üretimde çalışan sayısı % 4.4 ve çalışılan süre de % 4 oranında artmıştır.

Ücretler incelendiğinde, özellikle kamu kesimi çalışanlarının ve

Ortalama Reel Ücret, Maaş ve Aylıklar (1991 = 100)

emeklilerinin ücret artışlarının enflasyonun altında kalması nedeniyle reel olarak gerilediği göze çarpmaktadır. 1991 Yılı için reel ücretler 100 kabul edildiğinde; 1996 yılı için reel ücretler kamu işçisi 65.4, özel sektör işçisi 75.5, memur ise 106.4 olarak hesaplanmaktadır. Yine aynı dönemde Emekli Sandığı ve SSK'dan aylık alan emekliler reel olarak hızlı bir gelir kaybı yaşarken son derece düşük aylıkları makul düzeylere çekilen Bağ-Kur emeklileri önemli bir reel artış kaydetmiştir.

2. Dış Kesim

Dış kesimin temelini oluşturan dış ticaret dengesi ile ilgili Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın açıkladığı rakamlar incelendiğinde 1997 yılının Ocak-Mayıs dönemini kapsayan beş aylık sürede ihracatın geçen yılın aynı dönemine göre % 9.4 artarak 9 milyar 790 milyon USD seviyesinde, ithalatın ise % 3.6 artarak 17 milyar 623 milyar USD seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu veriler ışığında 1997 yılının ilk beş aylık dış ticaret açığı geçen yıla göre % 2.7 oranında gerileyerek 7 milyar 833 milyon USD olarak gerçekleşmiştir.

Resmi geçerlilik taşımamakla beraber, Türkiye ihracatçılar Meclisi(TİM)'in ihracatçı birliklerinin kayıtlarından elde ettiği verilere göre 1997 yılının ilk sekiz aylık ihracat tutarı 16 milyar 909.6 milyon USD olarak belirlenmiştir. Yine aynı kaynaklara göre, 1997 yılının ilk yedi aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine göre % 15 seviyesinde olan ihracat artışı, ihracatın Ağustos ayında 1996 Ağustos'una göre sadece % 3 artmasından dolayı % 14'e gerilemiştir. Ağustos ayı itibariyle ihracatta kaydedilen son bir yıllık artış oranı da %11 olarak gerçekleşmiştir.

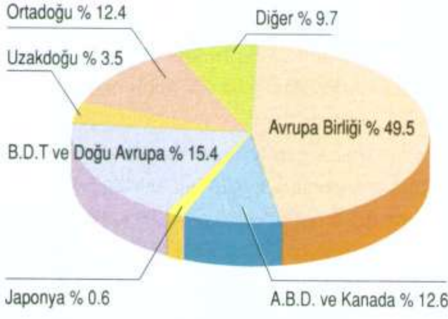
1997 Ağustos ayında hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı geçen yılki seviyesinin % 6 gerisinde kalmıştır. Yine demir ve demir dışı metaller, otomotiv ve yan sanayii, fındık ve su ürünleri ihracatında da düşüş kaydedilmiştir. Elektrik-elektronik ürünleri, deri ve çimento ürünleri ihracatında önemli ölçüde artış kaydedilirken tekstil ve hammaddeleri ihracatı % 31'lik artış ile ihracatın en hızlı arttığı kalem olarak görülmektedir.

Dış ticaretin ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, Türkiye'nin dış ticaretinin en büyük bölümünü gerçekleştirdiği Almanya ile arasındaki ticaret hacminin 1997 yılının ilk beş aylık döneminde geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre gerilediği görülmektedir.Geçen yılın ilk beş ayındaki 25 milyar 954.4 milyon USD'lık toplam dış ticaret hacminde Almanya'nın % 18.7 olan payı, bu yılın aynı dönemindeki rakamlar itibariyle % 18,4'e gerilemiştir. Bu arada, Avrupa Birliği'nin Türk dış ticaretindeki yaklaşık %50'lik ağırlığının devam ettiği, Avrapa Birliği dışındaki OECD ülkelerinin % 15 civarındaki paylarının ise bir miktar gerilediği göze çarpmaktadır.

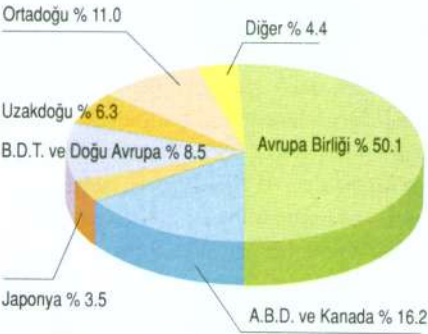
Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı: Toplam İçindeki Paylar (Ocak-Mayıs 1997, %)

	İhracat	İthalat	Toplam
Almanya	21.1	15.7	18.4
A.B.D.	8.5	9.5	9.0
Rusya Federasyonu	7.4	4.5	5.6
İngiltere	5.6	6.0	5.8
İtalya	5.4	9.2	7.3
Fransa	4.7	6.0	5.3
Hollanda	3.0	2.9	3.0
Belçika	2.0	2.5	2.2
Suudi Arabistan	2.0	2.6	2.3
İsrail	1.7	0.4	1.0
Cezayir	1.5	2.2	1.8
Irak	1.3	1.4	1.4
İsviçre	1.3	2.6	1.9
Hong Kong	1.2	0.4	0.8
İran	1.2	1.5	1.3
Japonya	0.6	3.5	2.1
Diğer	31.6	29.2	30.4

İhracatın Ülkelere Göre Dağılımı (1997 Ocak-Mayıs)

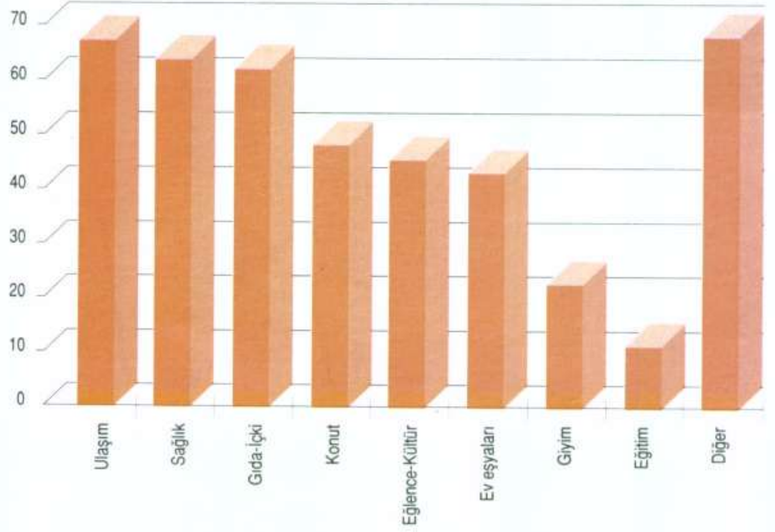

İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (1997 Ocak-Mayıs)

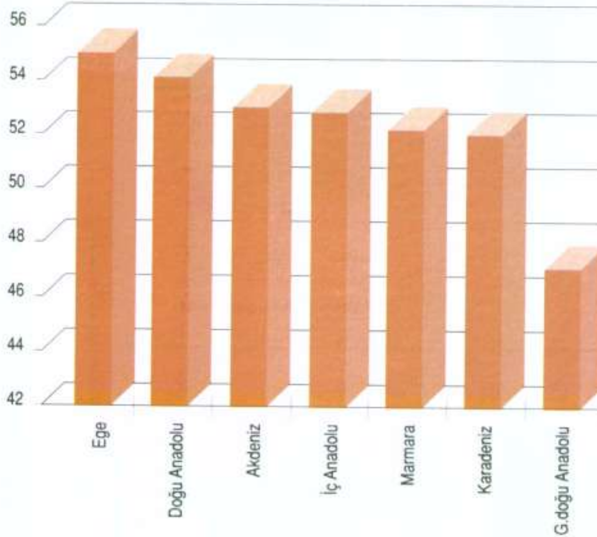

Dış ticaretle ilgili en dikkat çekici nokta ise çok büyük bir ekonomik dinamizme ve ticari hareketliliğe sahip olan Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerinin -zaten düşük olan- toplam paylarının ise % 16,5 seviyesine düşmüş olmasıdır.

DİE TÜFE Değişimi Sektörlere Göre Dağılımı 1997 (Ocak-Ağustos%)

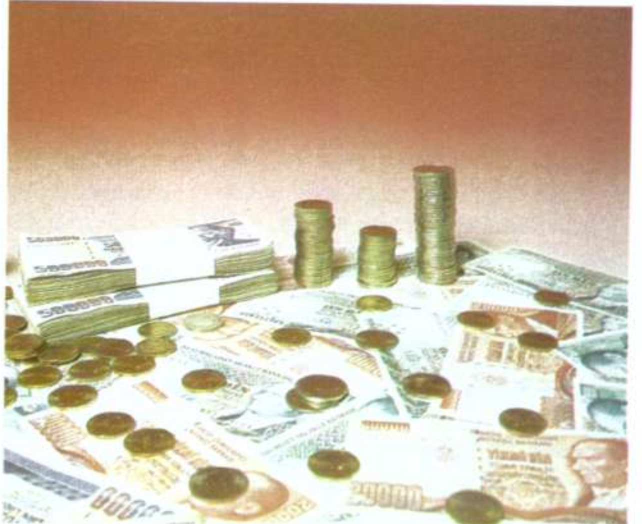
DİE TÜFE Değişimi Bölgelere Göre Dağılımı 1997 (Ocak-Ağustos%)

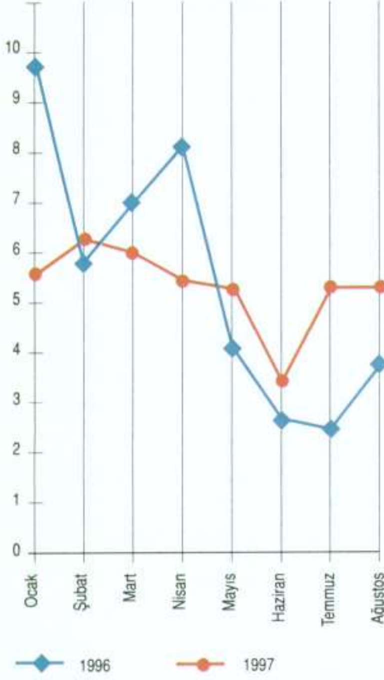
3. Finansal Kesim

Temmuz ve Ağustos aylarında fiyat artışlarında kırılan rekorlar sonucunda, enflasyonun, Devlet Bakanı Güneş Taner'in ifadelendirdiği % 100 seviyesine doğru yol almakta olduğu görülmektedir. DİE Tüketici Fiyat Endeksinde Temmuz ayında kaydedilen % 6.3'lük ve Ağustos ayında kaydedilen % 6.2'lik oranlar TÜFE'nin yıllık % 85.2 seviyesine ulaşmasına yol açmıştır. 8 Aylık değerler esas alındığında da 1996 yılında % 46.2 olan TÜFE artışının 1997 için % 52.8'e yükseldiği görülmektedir.

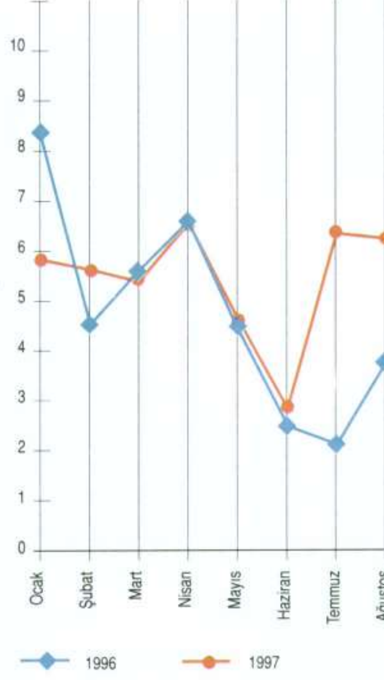
Toptan eşyada ise geçen yıl Ağustos ayı itibariyle % 79 olan yıllık enflasyon oranı bu yıl için % 83.4 seviyesine yükselmiştir. Toptan Eşya fiyatları kapsamında imalat sanayiinde Ağustos ayında %6.6'lık bir artış gerçekleşirken bunun kamu ve özel sektör bileşimine bakıldığında artışın kamu için % 9.9 özel sektör için ise %5.7 seviyesinde olduğu görülmektedir. Yine toptan eşya fiyatları çerçevesinde Ağustos ayında madencilik sektöründe % 8, elektrik, gaz ve su sektöründeki artış % 3.6, tarım-ormancılıkta ise % 2.1 olarak gerçekleşmiştir.

DİE Toptan Eşya Aylık Fiyat Artışı (%)

DİE Tüketici Aylık Fiyat Artışı (%)

T.C.M.B. verilerine göre, 5 Eylül itibariyle Merkez Bankası döviz rezervleri 18 milyar 288 milyon USD seviyesinde gözlenmektedir. Öte yandan en geniş tanımlı para arzının ise 15 Ağustos itibariyle geçtiğimiz yıl sonuna göre % 53.5'lik, bir yıllık bir dönem esas alındığında ise % 108.3'lük bir artış göstererek 4 katrilyon 630.5 trilyon TL. seviyesine yükseldiği görülmektedir. Bu artışta en büyük etkinin öncelikle TCMB'deki ve bankalardaki TL. ve döviz mevduatlarındaki artıştan kaynaklandığı, geçtiğimiz yıl sonuna göre % 82.2 oranında artan dolaşımdaki para faktörünün de bu gelişmede önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Kamuya açılan Merkez Bankası kredilerinde ise 1996 sonuna göre %4.2'lik bir gerileme görülmektedir.

Bankalardaki toplam mevduat, 22 Ağustos tarihli verilere göre 3.874 katrilyona ulaşmış bulunmaktadır. Toplam tasarrufun %74.3'lük kısmı vadeli tasarruf mevduatından oluşmaktadır. Vadeli tasarruf mevduatındaki yıllık artış % 108 seviyesinde gerçekleşmiştir. DTH'larındaki yıllık artış ise (dolar bazında) % 13.9 seviyesinde olmuş ve DTH'ların tutarı 30 milyar 406 milyon USD'yi bulmuştur. Bankacılık sistemindeki yabancı para mevduatların yerli para mevduatlara oranı ise % 77.8 olarak hesaplanmaktadır.

FARK İHLAS
FİNANS'TA

En yüksek kâr payı ve hizmet çeşitliliği
farkı İhlas Finans'ta.

İHLAS
FİNANS
"Güven Kapınız"

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

İhlas Reklamcılık

1997 Yılı Beklenildiği Gibi

Lokman GÜNDÜZ

1997 yılı beklenildiği gibi ekonomik konjonktür açısından parlak bir yıl olarak geçmektedir. Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde ekonomik performansın temel göstergeleri şu ana kadar genelde olumlu sinyallerini sürdürmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerden A.B.D., Japonya ve İngiltere yüksek büyüme hızlarıyla dikkatleri üzerlerine çekmektedir. A.B.D. bu yılın birinci ve ikinci çeyreğine ait büyüme rakamları ile 1997 yılında ekonomisinin %3'ler düzeyinde büyüyeceği beklentisini hayli kuvvetlendirmektedir. A.B.D. ekonomisinde yaşanan büyümenin paralelinde işsizlik oranları da uzun bir zaman sonra Temmuz ayında %5'-lerin altına düşerek %4.8 düzeyinde gerçekleşmiştir. A.B.D. Dolarının Japon Yeni karşısında Nisan 1995'te başlayan yükseliş trendi 1997'nin Nisan'ında sona ermiş görülmekle birlikte, Alman Markına karşı değeri bu yılın ortalarına doğru 1.86 paritesine kadar ulaşmıştır.

Sanayileşmiş Ülkelerde Bazı Makro Göstergeler

	GSMH Büyüme Oranları (%)			İşsizlik Rakamları (%)	Enflasyon Rakamları (%)
	1997	1996	1997(tahmini)		
A.B.D.	3.1 - II.C.	2.4	3.6	4.8 Temmuz	2.2 Temmuz
Japonya	2.6 - I.C.	3.6	2.1	3.5 Haziran	2.2 Haziran
Almanya	1.4 - I.C.	1.4	2.4	11.5 Temmuz	1.9 Temmuz
Fransa	-0.4 - I.C.	1.5	2.2	12.6 Haziran	1.0 Temmuz
İtalya	3.4 - I.C.	0.7	0.9	12.4 Nisan	1.6 Temmuz
İngiltere	3.4 - II.C.	2.4	3.5	5.5 Temmuz	3.3 Temmuz
Kanada	2.8 - I.C.	1.5	3.5	9.0 Temmuz	1.8 Temmuz

Not: I.C= Yılın birinci çeyreği; II.C= Yılın ikinci çeyreği.
GSMH 1997 yılı rakamları ile enflasyon oranları yıllık bazda gösterilmiştir.
Kaynak: *The Economist, August 30th 1997*

Geçen sene %3.6'lık bir büyüme oranı ile parlak bir yıl geçiren Japonya'nın bu sene aynı başarıyı gösteremeyeceği görülmektedir. Buna rağmen Japon ekonomisi %2'ler düzeyinde büyüyebilecektir. Japonya'da bu yılın ikinci çeyreğinde uygulamaya konulan maliye politikalarının başarısıyla ilgili belirsizlikler halen sürmektedir. Bununla birlikte Nisan ayında tüketim vergilerinin %3'ten %5'lere çıkarılmasının toplam talebin kısılmasında etkili olduğu görülmektedir. Uzmanlara göre Japonya'da uygulamaya konulan sıkı maliye politikalarının içeriği ve zamanlaması konusundaki tartışmalar bir yana ; ekonomideki yavaşlamanın ardında iki temel faktör bulunmaktadır. Bunlardan birisi başta hayat sigortası endüstrisi olmak üzere finans sektöründe yaşanan sorunlar; bir diğeri ise ekonomide uygulamaya konulan deregülasyon sürecinin etkileridir. Japon ekonomisiyle ilgili şu ana kadarki en olumlu haberler ise ihracat sektöründen gelmektedir. Japonya'nın Haziran 1997 itibariyle son bir yıllık cari işlemler fazlası 74 milyar dolara ulaşmıştır. Sadece Haziranda gerçekleştiği dış işlemler fazlası ise yaklaşık 9 milyar dolar civarındadır.

Avrupa Birliği ülkelerinde de iktisadi çerçeve 1996'ya göre daha iyi bir görünümdedir. 1997 yılı için Alman iktisadi araştırma enstitülerince yapılan AB büyüme tahminleri %2.3 dolayındadır. AB'-nın en önemli aktörlerinden olan Almanya'da ekonominin büyüme hızı % 2'lerin üzerinde seyretmektedir. Almanya'nın bu yılın ikinci çeyreğine ait büyüme rakamı yıllık bazda %2.6 dolayında iken, Haziran ayındaki sanayi üretimi ise yıllık bazda %3.0 olarak gerçekleşmiştir. Alman ihracatı iyi bir performans sergilemektedir. Bununla birlikte diğer bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ülkenin en önemli sorunu istihdam alanında ortaya çıkmaktadır. Almanya'nın Eylül başında açıkladığı işsizlik oranları %11.6 düzeyine ulaşmıştır. Fransa'nın işsizlik rakamları da Haziran itibariyla %12.6 düzeyindedir. 1996'da %1.5 oranında büyüyen Fransa ekonomisi 1997 yılında %2'lerin üzerine çıkacağı sinyallerini vermektedir. Yılın ikinci çey-

reğindeki büyüme rakamlarının sanayi üretiminde gösterilen yüksek performansın yanı sıra artacağı görülmektedir. İtalya'da da sanayi üretimi Haziran itibariyle artmış görünmektedir. Buna rağmen geçen yıl %0.7 oranında bir büyüme sağlayan ve bu yılın ilk çeyreğinde yıllık bazda %0.4 oranında küçülen İtalyan ekonomisinin bu yıl da %1'ler dolayında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

Latin Amerika ülkelerinin büyük bir çoğunluğu yüksek büyüme hızlarını bu yılda sürdürmektedirler. Arjantin ekonomisi yılın ilk çeyreğinde %8.1'lik bir büyüme oranı yakalarken; Meksika ve Brezilya ekonomileri başarılı performanslarını yılın ikinci yarısında da sürdürerek sırasıyla yıllık bazda %8.8 ve %5.0 düzeylerinde bir büyüme sağlamışlardır. Çoğu Latin Amerika ülkesi büyüme hızlarında yakaladıkları yüksek performansı enflasyonla mücadelede göstermektedirler. örneğin, 1995'te %277 enflasyona sahip olan Brezilya'da bu oran bu yılın Temmuz'unda %4.8 lere kadar düşerken, bölgenin en düşük enflasyonuna sahip Arjantin'de bu oran %0.6'larda seyretmektedir. Bir zamanların hiper enflasyon yaşayan bu ülkelerin çok azında enflasyon oranı %25'in üzerinde seyretmektedir.

1980'li yılların gözde ve örnek ülkeleri olan Uzak Doğu ülkeleri gösterdikleri yüksek ve istikrarlı büyüme yapılarını sürdürmektedirler. 1997 yılının birinci ve ikinci çeyreğinde sergiledikleri büyüme oranları bunu göstermektedir. Bununla birlikte Güney Doğu Asya ülkelerinin finansal piyasaları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu ülkelerin çoğunun sermayesi ve döviz piyasaları şimdilerde hayli istikrarsız bir yapı arzetmektedir. Düşen borsa endekslerinin yanısıra çoğu ülkelerin milli paraları Amerikan Doları karşısında da hızla değerlerini yitirmektedir. Dolar karşısında milli parası en fazla değer kaybeden ülke Tayland'dır. Ağustos itibariyle Tayland milli parası (Baht) Dolar karşısında %20'lerin üzerinde değer kaybederken; Endonezya milli parası (Rupi) %12 civarında; Malezya milli parası (Ringit) %9; Singapur milli parası (Singapur doları) ise % 5 dolaylarında değer kaybetmiştir. Bu ülkelerde özellikle döviz piyasalarında görülen yüksek dalgalanmanın ardında temel makro dengesizliklerin bulunduğu ifade edilmekle birlikte, manipülasyon ve spekülasyonların varlığına da işaret çekilmektedir. Başta Malezya olmak üzere çoğu ülke bu konuda yaklaşık 15 milyar dolarlık fona sahip George Soros'un şirketini doğrudan suçlamaktadır. Her ne olursa olsun bu ülkelerdeki finansal istikrarsızlığın bir süre daha süreceği görülmektedir. Daha şimdiden Tayland, IMF ile görüşmelere başlamıştır.

Seçilmiş Dünya Ülkelerinde Temel Makro Göstergeler

	Bir Yıl Öncesine GöreYüzde Değişim			Son 12 Ay	Milyar Dolar	Döviz Rezervleri
	GSMH	Sanayi Üretimi	Enflasyon	Dış Ticaret Dengesi	Cari İşlemler Dengesi	Milyar Dolar Dengesi
Çin	9.6 - II.C.	8.4 Temmuz	2.7 Temmuz	31.0 Temmuz	1.6 1995	122.8 Haziran
Hindistan	7.0 - 1995	5.1 Mayis	6.6 Haziran	-5.3 Haziran	-5.1 1995	25.7 Haziran
Endonezya	8.0 -1996	7.1 IV.C	5.1 Temmuz	-1.0 Haziran	-8.8 IV.C.	20.3 Haziran
Malezya	8.2 - I.C.	12.2 Haziran	2.1 Temmuz	-1.0 Haziran	-4.4 1996	26.1 Şubat
Filipinler	5.0 - I.C.	-0.5 Mayıs	4.8 Temmuz	-11.4 Haziran	-2.0-199II.C.	10.2 Nisan
Singapur	7.8 - II.C.	9.3 Haziran	1.7 Haziran	-6.6 Temmuz	14.0 I.C.	80.4 Mayıs
Güney Kore	6.3 - II.C.	12.4 Haziran	3.7 Temmuz	-19.9 Temmuz	-24.3 Haz.	34.1 Haziran
Tayland	6.7 - 1996	6.1 Mayıs	4.9 Temmuz	-14.0 Mayıs	-14.7 IV.C	31.4 Haziran
Arjantin	8.1 - I.C.	6.8 Temmuz	0.6 Temmuz	-1.8 Haziran	-4.9 I.C.	19.7 Haziran
Brezilya	5.0 - II.C.	9.9 Haziran	4.8 Temmuz	-10.4 Temmuz	-32.3 II.C.	57.5 Mayıs
Şili	3.8 - I.C.	9.5 Mayıs	5.6 Temmuz	-1.2 Temmuz	-2.9 I.C.	16.5 Mayis
Meksika	8.8 - II.C.	9.9 Haziran	19.7 Temmuz	4.4 Haziran	-2.2 I.C.	23.8 Haziran
Yunanistan	2.6 -1996	3.8 Nisan	5.4 Temmuz	-18.8 Nisan	-4.9 Nisan	15.4 Haziran
İsrail	2.0 - II.C.	3.2 Mayıs	9.2 Temmuz	-8.7 Temmuz	-4.9 I.C.	18.0 Temmuz
Portekiz	3.0 -IV.C.	-1.9 Mayıs	1.7 Temmuz	-10.0 Nisan	-4.7 Mayis	15.5 Subat
Güney Afrika	2.0 - II.C.	1.0 Haziran	8.8 Haziran	3.3 Haziran	-1.9 I.C.	3.7 Haziran
Türkiye	6.7 - I.C.	9.8 Haziran	85.2 Temmuz	-18.6 Mayıs	-4.9 Mart	16.1 Haziran
Macaristan	1.2 - I.C.	16.9 Haziran	18.1 Temmuz	-2.4 Haziran	-1.5 Haziran	8.6 Mart
Cek Cumhuriyeti	1.5 - I.C.	10.7 Haziran	9.4 Temmuz	-5.7 Temmuz	-5.0 I.C.	10.8 Haziran
Polanya	7.3 - I.C.	10.4 Temmuz	14.9 Temmuz	-10.7 Haziran	-3.8 Haziran	19.4 Haziran
Rusya	-0.6- II.C.	0.2 Mayıs	14.7 Temmuz	22.1 Mayıs	13.0 I.C.	15.9 Mayis

Not: I.C= Yılın birinci çeyreği; II.C. = Yılın ikinci çeyreği; IV.C.= Yılın dürdüncü çeyreği
Kaynak: The Economist, August 30th 1997

Türkiye Ekonomisi ve 1997 Yılı Bütçesine İlişkin Bazı Değerlendirmeler

Bülent GEDİKLİ

I- Türkiye Ekonomisine İlişkin Bazı Tespitler

1997 baharına girerken Türkiye ekonomisinde, kamu finansmanında faizlerin düşmesi ve vadenin uzamasıyla birlikte olumlu bir hava oluşmuş (döviz bolluğu, denk bir bütçenin öngörülmesi, özelleştirmeye ağırlık verilmesi ve hızlı büyüme gibi diğer bazı göstergeler de bu olumlu havayı desteklemektedir) ve artık kalıcı önlemlere başvurulması ve yapısal reform yapılması gereği de gündeme yavaş yavaş girmeye başlamıştır. Ancak, olumsuz sayılabilecek bir çok gösterge bu ekonomik tabloyu tamamlamaktadır: Büyüme vardır, ama kaynağı itibariyle iç talebe dayanmaktadır. İthalatın patladığı anlaşılmakta, ancak ihracatta aynı oranda bir artış bulunmamaktadır. Dış borçlanmada tıkanıklıklar bulunmakta, ancak borçlar çapraz kurlardaki değişmeler nedeniyle artmaya devam etmektedir. Rant ekonomisinden üretim ve yatırım ekonomisine geçiş sağlanabilmiş değildir. Dolarizasyon sürmekte ve TL'deki itibar kaybı devam etmektedir. Gelir dağılımındaki bozukluk sürmektedir. Gümrük birliğinden beklenen yararlar (en azından ucuzluk ve yabancı sermaye girişlerinde bir artış) sağlanamamış görünmektedir.

Dünya ekonomisine bakıldığında ise dünya sermaye piyasalarının ulusal ekonomiler üzerinde ağırlık kazanmaya başladığı, bölgeselleşme olgusunun önem kazandığı, teknolojilerin hızla değiştiği, bilgi teknolojilerinin üretim sürecine uygulandığı, mikro bazda firma stratejilerinde önemli değişiklikler yaşandığı görülmektedir.

Tek tek ekonomik unsurları ele aldığımızda ekonominin gidişatına olumlu ya da olumsuz bakmak mümkün olduğu gibi bir kriz ortamının oluştuğunu veya böyle bir şey olmadığını öne sürmek mümkündür. Ancak, kanımızca yapılması gereken şey, ekonomiye ilişkin olarak hem olumlu hem de olumsuz birçok göstergenin bulunduğu bu ortamda ekonominin temel problemlerinin ne olduğunun bir konsensusa imkan verecek tarzda ortaya konması ve buradan yola çıkarak bazı sonuçlara ulaşılmasıdır.

Kısıtlılıkları da dikkate alan amaçlar-araçlar ilişkisinden yararlanarak Türkiye'de üç önemli hedefin gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilir. Bunlar; Makro ekonomik istikrarın sağlanması, teknolojik altyapının oluşturularak teknoloji üretir hale gelinmesi ve dünyadaki gelişmeler paralelinde devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasıdır.

Makro Ekonomik İstikrar Kavramı: Makro Ekonomik İstikrar Kavramı, izlenen ekonomik politikaların tutarlı olduğu ve istikrar kazandığı bir ortama atıf yapmaktadır. Kamu maliyesi ise bu istikrar ortamının en önemli unsurudur. Zira, kamu açıkları enflasyonun kronik hale gelmesine sebep olmuş görünmektedir. Konu, hem kamu harcamalarının hem de kamu gelirlerinin analizini gerektirmekle birlikte, Türkiye'de enflasyon olgusu salt ekonomik bir hadise olmaktan öteye ekonomi-politik ve reel-politik açılardan ayrıca değerlendirilmesi gereken bir olgudur. (Bu ayrı bir yazının konusunu oluşturacak kadar geniş ve kapsamlı bir konu olduğundan burada bahsedilmeyecektir.) Bu meyanda, makroekonomik istikrar teriminin makro istikrar terimiyle değiştirilmesi uygun düşecektir. Zira istikrar, ekonomik kurum ve kavramlar sözkonusu olduğunda bile sadece ekonomik boyutu olan bir kavram değildir. Eğitim gibi daha üst boyutlara sahip alanların ekonomik ve sosyal alanlara yansımaları düşünüldüğünde, daha üst bir alan olarak makroistikrar kavramının istikrara esas alınması anlamlı olacaktır. Bu üst çerçeve içinde siyasi, ekonomik ve mali istikrardan bahsetmek gerekecek, hatta Türkiye için siyasi istikrarın ekonomik istikrara göre önceliği olduğunu saptamak kolaylaşacaktır.

Devletin Rolü: Devletin üstlendiği fonksiyonlar, tahsis (kamu mallarının temini), istikrar (tam istihdam, kalkınma ve fiyat istikrarını sağlama) ve bölüşüm (transferler, taban fiyatları yoluyla gelirin dağılımını etkileme) olarak sıralanabilir. Türkiye'de devlet, piyasa mekanimzasına terkedilebilecek olanlar dahil olmak üzere her üç fonksiyonu da üstlenmiş olup, son yıllarda bu fonksiyonlardan "bölüşüm" (Yeniden dağıtım mekanizması) öncelik kazanmıştır. Bu durum kaynak dağılımında etkinliği azalttığı gibi temel kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesinin de azalmasına sebep olmuştur. Kamu harcamalarının transferlere dönüşmüş olması, gelir bütçesini olumsuz etkilemekte, mükelleflerin vergilerin israf edildiği düşüncesiyle vergi ödemekten kaçınmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenlerle, devletin üretici olması yerine üretim altyapısını destekleyici mahiyette eğitim, sağlık, adalet ve ulaştırma gibi klasik görevlerine dönmesi, bunun yanında devletin düzenleyici ve gözetici fonksiyonlarının geliştirilmesi eğilimi ön plana çıkmaktadır. Bu noktada, özelleştirme stratejik bir kavram olarak karşımıza gelmektedir. Özelleştirmeye karşı bir direnme platformunun varlığına ve bu konudaki dirence bağlı olarak -bu durum dünya ekonomisindeki değişim yönüne uygun düşmeyeceğinden- özelleştirmenin önümüzdeki yıllarda Türkiye ekonomi-politiğinin en önemli gündemi haline gelebileceği söylenebilir.

Öte yandan, devletin rolünün tartışmaya açılmış olması özel sektörün rolünü iyi oynadığı anlamına gelmemektedir. Özel sektörde de üretimde kalite ve verimlilik, oligopolistik piyasa şartlarının varlığı nedeniyle kar maksimizasyonunun sadece fiyat hareketleriyle gerçekleştirilmesi, fikri ve sınai hakların korunması ve geliştiril-

mesi, tüketicinin korunması, kaynak yaratılmasına ilişkin problemler bulunmaktadır.

Teknolojik Altyapı: Dünya ekonomisinde rekabetin temelini teknolojik üstünlük oluşturduğundan yeni teknolojileri geliştirme ve bunları üretim sürecine uygulama yeteneği büyük önem kazanmıştır. Bu yeni dönemde geleneksel sanayilere bağlı olarak değil, üstün beceriye ve AR-GE harcamalarıyla bağlantılı ileri teknolojiye dayalı yeni sanayiler temelinde bir atılım yapılması gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda son yıllarda Türkiye'de ivme kazanan küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşvikini de gerektirmektedir.

II- Ekonominin Temel Kısıtlılıkları

Hedefler belli olmakla birlikte bu hedeflere ulaşmada üç önemli kısıtlama olduğu söylenebilir. Bunların ilki döviz üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye'de döviz çok boyutlu olarak tartışılan bir konu haline gelmiştir. Dolarizasyon, döviz cinsinden veya dövize endeksli borçlanma, dış borç ödemeleri, döviz kurları, cari işlemler açığı bu boyutlardan birkaçıdır. Hem reel krizlerin, hem de finansal krizlerin meydana gelmesinde döviz başta rol oynamaktadır. Reel krizde iç talebe bağlı hızlı büyüme sonucu, artan ithalat hacmi nedeniyle oluşan cari işlemler açığı sözkonusudur. Finansal krizde ise TL'den dövize kaçış sonucu hem kurlarda hem de TL faiz hadlerinde hızlı artışlar meydana gelmektedir. İhracat artışının yeterli hızda olmaması, döviz rezervlerindeki belirsizlikler (sıcak para girişi, Laleli piyasasının katkıları vb), ithalattaki hızlı artış eğilimi sorunu daha önemli kılmakta, öte yandan 70 milyar doları aşan bir dış borç stoğunun bulunması, son döneme kadar dış borç servislerinin dış kredi girişlerini aşma noktasına gelmiş olması, döviz üzerinde odaklanan tartışmaları alevlendirmektedir. Bu durum, özellikle gelecekte kararlı bir büyüme trendini destekleyici mahiyette ithalat artışının sürekli kılınabilmesi açısından da önem taşımaktadır.

İkinci önemli kısıtlama, Türkiye'de gelir dağılımını bozarak kaynak yaratma imkanlarının son derece sınırlı hale gelmiş olmasıdır. Bu durum özellikle kamu gelirlerine ve kamu harcamalarına yapılacak müdahalelerde yeni bir tasarımı gerekli kılmaktadır. Özellikle kamu gelirleri açısından artık ücret ve maaşlar üzerindeki vergi yükünün rant, faiz ve kayıt dışı kalan gelirlere doğru kaydırılması, kamu harcamaları yönünden ise devletin yeniden dağıtım mekanizmasını gelir düzeyi düşük kesimleri dikkate alarak ayarlaması icap etmektedir.

Üçüncü bir kısıtlamayı ise, bilgi çağı ya da bilgi toplumu gibi kavramlardan bahsedildiği bir dünyada, üstün teknolojilere ve bilgiye dayalı yeni sanayiler ve alanlar geliştirme ihtiyacı teşkil etmektedir. Geleneksel sanayilerin nisbi önemini kaybetmeye başlaması, üstelik sınai atıl kapasite imkanlarının yetersizliği nedeniyle uluslararası ölçekte yapılacak rekabete dayanabilecek güç ve yetenekte yeni firma yapılarının oluşturulması ve desteklenmesinin getireceği önemli bir kaynak problemi olarak ortada durmaktadır.

Her üç kısıtlama da esasen bir probleme delalet etmektedir. O da kaynak yaratma problemidir. 1980'li yıllarda sınai üretim yapısı dış talebe göre şekillendirilmeye, kapasite kullanım oranları arttırılmaya çalışılmış, öte yandan finans kesimi başta olmak üzere hizmet sektörüne ağırlık verilmiştir. Kaynak sorunu ise, bir yandan gelir dağılımını bozarak içerden, diğer yandan da dış borçlanma yoluyla dışardan net kaynak akışı sağlanarak çözümlenmeye çalışılmış ve bu politika genel olarak bu güne kadar sürdürülmüştür.

III- 1997 Bütçesinin Anlamı ve Fonksiyonu

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki 1997 yılı konsolide bütçesi kaynak yaratılmasında ve kullanılmasında bazı yenilikler getirmiş olması bakımından ayrıca ele alınması gereken bir metindir. 1997 yılı bütçesinin temel hedeflerini yukarıda belirlenen ekonomik hedef ve kısıtlamalar çerçevesinde değerlendirmek bazı, ipuçları edinmek açısından yararlı olacaktır.

Makroekonomik istikrar açısından denk bütçe anlayışının yararlı olacağı kuşkusuzdur. Bu temel hedefin gerçekleşmesinde özelleştirme gelirlerine ağırlık verilmesi, hem Türkiye ekonomi politiği açısından hem de dünya ekonomisindeki gelişmelerin yönü bakımından tutarlı bir hedef olarak gözükmektedir. Yine yatırım harcamalarının ve verimliliğinin arttırılması, devletin istikrar fonksiyonunu ifa etmesi açısından önemli göstergelerdir.

1997 bütçesinde devletin rolü konusunda ise yine önemli belirlemeler bulunmaktadır. Devletin temel hizmetleri olan eğitim, sağlık, adalet, savunma ve güvenlik hizmetlerine ayrılan kaynakların arttırılması, yerli savunma sanayinin teşviki, yüksek öğrenime özel destek verilmesi, kamu hizmetlerinde özellik arzeden personelin desteklenmesi bunlar arasında sayılabilir. Yine transfer kalemleri arasında en önemli paya sahip olan faiz harcamalarının en aza indirilmesinin hedeflenmesi ve bu yönde somut adımlar atılması devletin rant ekonomisi yerine üretimi destekleyeceğini gösteren hedeflerdir.

Teknolojik altyapı konusunda ise araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi, yerli savunma sanayinin teşviki temel hedefler arasında sayılmak ve bu yönde bütçe imkanları kanalize edilmek suretiyle önemli bir adım atılmıştır.

1997 bütçesinin aynı zamanda yukarıda anılan üç önemli kısıtlama dikkate alınarak hazırlandığı söylenebilir. Özellikle faiz-borçlanma kısır döngüsünün kırılmasının hedeflenmesi ve önemli yatırımların hızla tamamlanmasının öngörülmesi, döviz yönünden gelebilecek kısıtlamaların aşılması yönünde önemli hedefler olarak belirlenebilir. Gelir dağılımını bozarak kaynak yaratma anlayışından ise tamamen vazgeçildiği ifade edilebilir. Zira, kamu personelinin maaş ve ücretlerinin enflasyonun üzerinde belirlenerek reel artışlar sağlanması, eğitim, adalet ve sağlığa daha çok kaynak ayrılması, işçi, memur, köylü, esnaf ve emeklilerin refah seviyelerinin yükseltilmesinin amaçlanması, kamu hizmetleri için özellik arzeden personelin desteklenmesinin hedeflenmesi ve bu yönde somut adımlar atılmış olması ve atılmaya da devam edilmesi gelir dağılımının düzeltilmesi yönünde önemli göstergelerdir. Teknolojik altyapı konusunda bütçede öngörülen hedefler yanında bütçe dışı yatırımlarda da bilhassa yap-işlet-devret metoduyla önemli artışlar sağlanacağından bu kısıtlamanın da belli ölçülerde karşılanmaya çalışıldığı söylenebilir.

1997 yılı konsolide bütçesinde öngörülen hedefler başlı başına bir aşama teşkil etmekte olup, uygulamada elde edilecek her başarı temel sorunların ve kısıtlamaların aşılmasına önemli katkı yapacaktır. Bu şekilde sağlanacak iyileşmeler temel ekonomik reformların yapılmasında önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Türk Millî Eğitiminin Mevcut Sorunları ve Kesintisiz İlköğretim Mes'elesi (Eleştirel Bir Yaklaşım)

Yrd.Doç.Dr. Ahmet ÜNSÜR
Sakarya Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Eğitim; fertlerin, dolayısıyla toplumun bugünü ve geleceğini belirleyen en önemli faktördür. Ülkelerin kalkınması, maddi kaynaklarının yanında beşeri kaynaklarının da en rasyonel şekilde harekete geçirilmesi ile mümkündür. Beşeri kaynakların etkinliği ve verimliliği, eğitimi ile orantılıdır. Bu nedenle yeryüzünde yapılan en kârlı yatırım eğitime yapılan yatırımdır.

Tablo: 1 **Cumhuriyet Döneminde Türk Millî Eğitiminin Gelişimi** (1923-1997)

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL SAYISI			ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI		
	1923-1924	1996-1997	Artış (kat)	1923-1924	1996-1997	Artış (kat)	1923-1924	1996-1997	Artış (kat)
Okul öncesi	80	7.200	90	5.880	228.898	38,9	136	10.059	73,9
İLKÖĞRETİM	5.010	56.183	11,2	351.835	9.462.787	26,8	11.292	287.577	25,4
İlkokul	4894	46.292	9,4	341.941	6.853.273	20	10.238	216.548	21,1
Ortaokul	116	9.891	85,2	9.894	2.609.514	263,7	1.054	71.029	67,3
ORTAÖĞRETİM	43	5.641	131,1	3.799	2.225.342	585,7	838	141.431	168,7
Genel Lise	23	2.522	109,6	1.241	1.252.189	1009	513	69.058	134,6
Mesleki-Teknik Lise	20	3.119	155,9	2.558	973.153	380,4	325	72.373	222,6
TOPLAM	5.133	69.024	13,4	361.514	11.917.027	32,9	12.266	436.067	35,5
Yaygın Eğitim	-	5.435	-	-	989.707	-	-	39.434	-
Yükseköğretim*	9	1.247	138,5	2.914	1.160.688	398,3	307	50.259	163,7
GENEL TOPLAM	5.142	75.706	14,7	364.428	14.067.422	38,6	12.573	525.760	41,8

* Yükseköğretimle ilgili son rakamlar 1995 / 1996 öğretim yılına aittir.

Kaynak: *MEB, Millî Eğitimle İlgili Bilgiler, Ankara 1995 ve MEB, TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu, 16 Aralık 1996'dan yararlanılarak düzenlenmiştir.*

2000'li yıllara bilgi toplumu olarak girmeyi arzulayan ülkemizde, eğitim hizmetlerine olan talebin artması, bu alanda maliyetlerin de artması, kaynakların ise sınırlı oluşu, planlanan hedeflere ulaşılmasını engellemektedir.

Elbette ki Türk Millî Eğitiminin yegane problemi kaynak yetersizliği değildir. Sistemin yapısından kaynaklanan başkaca sorunlar da bulunmaktadır.

Bütün bu sorunlar aciliyetle çözüm beklerken son zamanlarda özellikle konu ile 1. derecede ilgili olmayan bazı çevreler[1] tarafından "Aynı çatı altında, kesintisiz zorunlu ilköğretim mes'elesi" Türk Millî Eğitiminin ve Türk Toplumunun en önemli meselesi olarak kamuoyuna dikte ettirilmiş, aylarca konu ülke gündeminin en önemli maddesi olma özelliğini korumuştur.

XV. Şûra'dan sonra popüleritesini kaybetmiş olan konu, önemli tartışmalara neden olmuş ve olmaktadır.

Toplumun bazı kesimleri ülkenin gelişimi ve çağdaşlığı açısından konuya hayati önem yüklerken, büyük çoğunluk mes'elenin gerçek amacının bazı eğitim kurumlarını tasfiye etmeye yönelik çabalardan ibaret olduğu kanaatini ortaya koymuşlardır.

Bize düşen, bir araştırmacı olarak konuyu incelemek ve tesbitleri objektif bir şekilde ortaya koymaktır.

Bu çalışmada Türk Millî Eğitiminin mevcut durumu tesbit edilerek, sorunları gelişmiş ülkelerle mukayeseli olarak incelenmekte, tek çatı altında kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulama çalışmaları eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Amaç, ideolojik bir boyut kazanan mes'elenin ilmî bir perspektifle incelenip açıklığa kavuşturulmasının sağlanmasıdır.

I) Türk Millî Eğitiminde Mevcut Durum:

Cumhuriyet Türkiye'sinde hükümetler eğitim konusunu kalkınma için en önemli faktör olarak görmüşler bunu programlarında ifade edegelmişlerdir.

Genç bir nüfus yapısına sahip olan ülkemizde eğitime olan talep giderek artmış, okul, öğrenci ve öğretmen sayılarında bu paralelde gelişmeler ortaya çıkmıştır.

Tablo'da görüldüğü gibi 1996/1997 öğretim yılında ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde 70.271 örgün, 5.435 yaygın eğitim kurumunda toplam 14.067.422 öğrenci 525.760 öğretmen nezaretinde eğitim-öğretime devam etmişlerdir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye nüfusu 4 kat artmış olduğu halde genelde okul sayısında 15 kat, öğrenci sayısında 39 kat, öğretmen sayısında ise 42 katlık bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreç dahilinde eğitim kademeleri içinde en fazla artış okul sayıları itibarıyla Mesleki-Teknik Liselerde ve Yükseköğretim kurumlarındadır.

Öğrenci sayısı itibarıyla en fazla artış (1009 kat) "Genel Liseler" ve "Yükseköğretim Kurumları"nda ortaya çıkmıştır.

(1) TÜSİAD, **Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**, 20 Ocak 1997, ss. 116-120, 28 Şubat Tarihli MGK Kararları.

Öğretmen dağılımı itibarıyla ise en yüksek artışın "Mesleki-Teknik Liseler" ile "Yükseköğretim Kurumları"nda ortaya çıktığı görülmektedir.

Bütün bu yüksek oranda artışlara rağmen Türk Millî Eğitimi 2000'li yıllara girilirken hâlâ büyük sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır.

Bu sorunların başlıcaları şunlardır:

A) Türk Millî Eğitiminin Başlıca Sorunları:

1) Hızlı Nüfus Artışı:

Hızlı nüfus artışı, ülkemiz gibi henüz eğitimle ilgili altyapı sorunlarını aşamamış bir ülke için okullaşma ve eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başlıcalarındandır.

Türkiye, dünyada nüfus artışı yüksek alt-orta gelir grubuna dahil ülkeler arasındadır[2]. Gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde ise nüfus artış hızı durgun, hatta negatif temayül içindedir. Bu ülkelerde eğitim altyapı çalışmaları tamamlanmış olup, eğitim yaş ve süresi uzatılma gayretleri gözlenmektedir.

Ülkemizde ise eğitim altyapısı tamamıyla hazır olmadığından, artan nüfus karşısında yatırımlar yetersiz kalmakta, problemler daha da büyümekte bir türlü çözüme ulaşılamamakta, böylece gelişmiş ülkelerle aradaki fark daha da açılmaktadır.

Ayrıca eğitim düzeyinin nüfus artışında belirleyici bir faktör olduğu da bilinen bir gerçektir.

Türkiye'nin hızlı nüfus artışı ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan genç nüfus yapısı eğitim sistemi üzerinde büyük bir talep baskısı oluşturmaktadır.

2) Göçler:

Kırsal kesimde yaşayanların iş bulma ve daha rahat yaşama, çocuklarına eğitim imkanı sağlayabilme arzuları, az gelişmiş yerleşim birimlerinden daha büyük merkezlere olan göçü hızlandırmış, göçler sonucu büyük kentlerde ortaya çıkan gecekondulaşma sonucu buralarda eğitim talebi karşılanamaz hale gelmiştir.

Ayrıca son yıllarda yoğunlaşan terör hareketleri özellikle Güneydoğu illerinden Batı'ya doğru bir göçü körüklemiş, özellikle İstanbul, Kocaeli, İçel, İzmir, Bursa, Antalya, Sakarya, Ankara, Eskişehir, Tekirdağ, Bilecik, Manisa, Muğla gibi vilayetlere yoğunlaşan terör göçü bu illerin eğitim problemlerini daha da arttırmıştır.

Ayrıca mevsim işçileri çocuklarının eğitimi konusu da ayrı bir sorundur.

15. Şûra'da yoğun göç alan illerde eğitim yatırımlarına öncelik verilerek derslik ihtiyaçlarının karşılanması kararı alınmıştır[3].

3) Kalabalık Sınıflar:

Son 15-20 yıldır kentlere doğru yaşanan yoğun göç sonucu büyük kent merkezlerinde yoğunlaşan eğitim talebi karşısında mevcut imkanlar yetersiz kalmış, bunun sonucu öğrenciler dersliklere sığamaz ve eğitim standartları sağlanamaz hale gelmiştir.

Eğitim uygun ortamda icra edilebilen bir faaliyettir.

Bazı gelişmiş batı ülkelerinde ve ülkemizde derslik başına düşen öğrenci durumu tablo'daki gibidir.

Görüldüğü gibi ABD ve AT ülkelerinde derslik başına düşen öğrenci sayısı okulöncesinde 15-25, ilkokulda 20-25, ortaokul ve lise'de 20-30 arasında değişirken ülkemizde bu sayı ortalama okulöncesi eğitimde 25-30, ilkokulda 35, ortaokulda 55-60 ve lise'de 50-55 civarındadır.

Tablo: 2 Bazı Ülkelerde Derslik Başına Düşen Öğrenci Durumu

ÜLKELER	EĞİTİM KADEMESİ			
	Okul öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise
ABD	14-20	20-25	20-25	20-25
Almanya	15-20	18-26	18-28	16-26
Belçika	20	20	33	30
Fransa	25	25	25	30
Hollanda	24	24	25	25
İngiltere	15	20	25	25
İsviçre	20	20	25	25
Türkiye	25-30	35	58	53

Kaynak: *Haluk Yavuzer, " Millî Eğitimimizin Bugünü ve Yarını", Yeni Türkiye (Eğitim Özel Sayısı), Ocak-Şubat 1996, s.207*

Ancak bazı şehir okullarında bu sayı 70-80'i bulmaktadır[4].

4) Okullaşma Oranlarının Düşük Olması:

Okullaşma oranları eğitimde en önemli kantitatif göstergelerdir. Günümüzde okullaşma oranları bir toplumun gelişmişlik ve çağdaşlığını gösteren ölçütler olarak görülmektedir.

Türkiye'de eğitim yatırımlarına ayrılan kaynakların yetersiz kalması sonucu, eğitim ka-

(2) The World Bank, **World Development Report**, 1988, s. 274.

(3) **MEB, XV. Milli Eğitim Şûrası**, İlköğretim ve Yönlendirme İle İlgili Kararlar, Kararı No: 3 İstanbul, 1996, s. 197.

(4) **MEB, Milli Eğitimde Reform Çalışmaları,** Ankara, 1955, s. 4.

demelerinde okullaşma oranları gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşamamıştır.

Ayrıca okullaşmada bölgelerarası çok büyük farklılıklar dikkati çekmektedir.

Tabloda da görüldüğü gibi; okulöncesi eğitimde okullaşma oranı gelişmiş ülkelerde % 50'lerin üzerinde iken ülkemizde % 10'lara dahi ulaşılamamış olduğu görülmektedir.

İlköğretim'de ise okullaşma oranı son yıllarda hızlı bir artış göstermesine karşın, gelişmiş ülkelere göre hala 10 puan geride bulunmaktadır.

Tablo: 3 Bazı Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye'de Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma Oranları %

ÜLKELER	Okul öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise
ABD	55-95	90-100	85-95	63,1
Almanya	70-95	95-100	85-90	18-31
Fransa	90	99	80	49,3
İngiltere	55	90-100	85	64
Japonya	92	99,9	92	34,4
Türkiye	8,9	88,9	54,7	14,8

Kaynak: JaponEğitim Sistemi (Çev. R. Özen vd.) İst. 1996, s.13, s.45, MEB, TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu, ss.33-85,·Yavuzer, a.g.m, s.206'dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ortaöğretim ve yükseköğretim kademesinde ise, bu farkın çok daha büyük olduğu görülmektedir.

Tablo: 4 Bazı Ülkelerde ve Türkiye'de Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

ÜLKELER	İlkokul	Ortaokul
Belçika	9.3	-
İsveç	10.4	9.7
Norveç	10.7	8.7
Avusturya	10.8	6.8
Danimarka	11.1	9.2
Portekiz	13.2	-
ABD	15.5	16.1
Avustralya	18 .	-
Yeni Zelanda	18.4	-
Hollanda	19 .	-
İspanya	19.7	17.6
Japonya	20.3	17.7
İngiltere	22.2	18.6
Türkiye (1996-97)	31.6	36.7

Kaynak: OECD, Education At A Glance, Paris 1993 ve MEB, TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu.

5) Sınıf Tekrarları:

Sınıf tekrarlarının neden olduğu kaynak ve zaman israfı büyük boyutlara ulaşabilmektedir. 1994-1995 öğretim yılında toplam 577.308 öğrenci aynı dersliği 2. defa kullanmıştır[5]. Bu durum, mevcut kapasiteyi daha da zorlamakta, böylece eğitim-öğretimi menfî yönde etkilemektedir.

Başarısızlık ve sınıf tekrarları hem çocuk, hem aile hem de tüm toplum için psikolojik, ekonomik ve sosyal birtakım problemleri de beraberinde getirmektedir.

6) İkili Öğretim:

Yunanistan dışındaki bütün AB ülkelerinde eğitimin her kademesinde normal eğitim uygulanırken, ülkemizde ikili öğretim özellikle kentlerde yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Halen ülke genelinde bulunan öğretim kurumlarının 1/5'inde ikili öğretim yapılmaktadır.

İkili öğretim ile günlük okul süresinin kısalması, ders çalışma sürelerinin çok erken veya çok geç saatlere sıkıştırılması, geç saatlerin verimsizliği gibi nedenler eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir[6].

7) Birleştirilmiş Sınıf Uygulaması:

Özellikle kırsal kesimde yaygın bir şekilde uygulanan "Birleştirilmiş Sınıflar" uygulaması ilkokul düzeyinde eğitimi olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerdendir.

Halen ülkemiz ilkokullarının 1/4'ünde bu uygulama mevcuttur.

Birleştirilmiş sınıflar uygulaması öğretmen yetersizliğinin bir sonucudur.

8) Öğretmen Sorunu:

Eğitim kalitesini direkt olarak etkileyen en önemli faktör öğretmendir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme konusu Türk Millî Eğitimi için öncelikle üzerinde durulması gereken husustur. Bu gün bu konuda kalitatif ve kantitatif açıdan önemli sorunlar vardır.

Son yıllarda hızla büyüyen açığı kapatmak amacıyla, öğretmen yetiştiren kaynaklardan yetişmeyen, başka alanlarda öğrenim görmüş yükseköğrenim mezunları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmen, hem de sınıf öğretmeni olarak atanmaya başlamıştır. Bu, eğitim kalitesini olumsuz yönde etkileyici son derece sakıncalı bir durumdur.

Ayrıca ülke genelinde öğretmenlerin ihtiyaca göre optimal bir dağılımı da söz konusu değildir. Kalkınmışlık ve refah düzeyi daha iyi olan bölgelerde aşırı yığılım sözkonusudur.

Bazı Ülkelerle - Ülkemizde İlk ve Ortaokul seviyesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı şu şekildedir:

Tablo'ya bakıldığında, ilköğretim (İlkokul + Ortaokul) kademesinde, diğer kademelerde de olduğu gibi, öğretmen başına düşen öğrenci açısından gelişmiş ülkelerle aramızda sayısal olarak belirgin bir fark görülmektedir. Adı geçen ülkelerle aramızdaki bu fark, nüfus artışları açısından da değerlendirildiğinde yakın bir gelecekte kapatılması zor olarak gözükmektedir.

(5) MEB- **Eğitimde Reform Çalışmaları,** Ankara 1995, s. 6.

(6) TÜSİAD, **Türkiye'de Eğitim,** 1 Temmuz 1990, s. 68.

9) Kademeler Arası Geçiş:

Eğitim kademeleri arasında geçiş yeterli seviyede değildir. Özellikle bu sorun dikey geçişlerde görülmektedir.

Şema'da görüldüğü üzere, 1993/1994 öğretim yılı ilkokuldan mezun olanların % 70,5'i ilköğretim 2. kademeye devam etmiş, % 29.5'u ise örgün eğitim dışına çıkmıştır. Aynı dönemde ilköğretim 2. kademeden mezun olanların % 91.3'ü ortaöğretime geçmiş, % 8.7'si bir üst öğrenime devam etmemiştir. Aynı öğretim yılı sonu mezun olan ortaöğretim öğrencilerinin sadece % 25.5'i bir yükseköğretim programına kaydolabilmiş % 74.5'i ise öğrenim dışı kalmıştır.

Örgün Eğitimde 1993 - 1994 Öğretim Yılı Mezunlarının Bir Üst Öğretim Kurumuna Geçiş Durumu

İlköğretim I.Kademe	% 29.5	İlköğretim II.Kademe	% 8.7	Ortaöğretim	% 74.5	Yükseköğretim
Mezun (1993 - 94) 1.206.346	% 70.5	Mezun (1993 - 94) 744.445 Yeni Kayıt (1994 - 95) 850.521	% 91.3	Mezun (1993 - 94) 464.368 Yeni Kayıt (1994 - 95) 679.631	% 25.5	Son sınıf düzeyinde (1994 - 95 yerleşen) 99.884 Toplam Yerleşen 345.899

Kaynak: *Millî Eğitimle İlgili Bilgiler, Ankara, 1995*

10) Eğitim Sisteminin Finansmanı:

Finans, eğitim sektörünün en temel sorunlarından birisi olduğu gibi aynı zamanda planlanan hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmemesinin de en önemli müessiridir.

Eğitim finansmanı, Cumhuriyet öncesi büyük oranda vakıflar vb. gönüllü kuruluşlar tarafından karşılanmakta idi. Cumhuriyet sonrası Tevhid-i Tedrisatla birlikte Maarif Vekaletine bağlanan eğitim kurumlarının finas yükünü devlet üstlenmiştir. Ancak ortaya çıkan ekonomik sorunlar ve artan nüfus, eğitim finansmanı konusunda sıkıntılar doğurmuş ve konu günümüzde eğitimin en önemli sorunu haline gelmiştir.

Türkiye'de son yıllarda bütçeden en yüksek pay eğitime ayrılmış olmasına rağmen yine de kaynak sıkıntısı çekilmekte, hedeflenen yatırımlar gerçekleştirilememekte, ya da başlanılan projeler zamanında bitirilememektedir.

Bu önemli konu 13-17 Mayıs 1996 tarihlerinde yapılan XV. Millî Eğitim Şûrası'nın 5 temel gündem maddesinden birini teşkil etmiş, konu ile ilgili birtakım kararlar alınmıştır[7].

Görüldüğü gibi GSMH içinde MEB'in payı 2.01'dir. Halbuki bu oran ABD'de 4,8, Kanada'da 6.9, Fransa'da 5.3, İsveç'te 7.1 ve Japonya'da 5.1'dir.

Tablo: 5 **Son Yıllarda MEB Bütçesinin Durumu**

Yıllar	Konsolide Bütçe Yatırımlarından MEB Ayrılan Pay %	GSMH'dan MEB'na Ayrılan Pay %
1993	8.58	2.88
1994	9.08	2.41
1995	12.53	1.73
1996	12.35	1.74
1997	12.14	2.01

Kaynak: *MEB, TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu, s.197.*

Nüfus başına yapılan kamu eğitim harcamaları gelişmiş ülkelerde ortalama 830 Amerikan Doları düzeyinde iken bu rakam ülkemizde 57 Amerikan Doları'dır.

Genel bütçeden Millî Eğitime ayrılan payın 1997 yılı için; % 79.40'ı personel, % 12.41'i yatırım, % 4.27'si transfer, % 3.92'si diğer cari giderler için harcanmak üzere planlanmıştır.

Yukarıda sayılan 10 temel madde dışında;

- Özel Öğretim'de okullaşma oranının düşüklüğü (Faal öğrenim gruplarının % 1,7'sini oluşturmaktadırlar),
- Özel Eğitim'de hizmet imkanlarının son derece kısıtlı oluşu (Özel eğitime muhtaç kesimin yalnızca % 3'üne eğitim hizmeti verilebilmektedir)
- Araç-gereç ve donanım sorunu,
- Arsa, bina ve kamulaştırma sorunu,
- Eğitimde kalite ve verimlilik sorunu,
- Bölgelerarası farklılıklar ve fırsat eşitsizliği sorunu,
- Öğretim programları ve ders kitapları sorunu,
- Yükseköğretime geçişle ilgili sorunlar vb.

hususlar Türk Millî Eğitiminin acilen çözüm bekleyen problemleridir.

II. Türk Millî Eğitim Sistemi İçinde İlköğretimde Mevcut Durum ve İlköğretimi Kesintisiz 8 Yıl Olarak Uygulama Çalışmaları (Eleştirel Bir Yaklaşım):

Bilindiği gibi ilköğretim çağı, insan gelişiminin en önemli ve hassas dönemidir. Bu dönemin en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenledir ki Cumhuriyet döneminde eğitim kademeleri içinde ilköğretime daha fazla önem verilmiş, eğitim yatırımları bu alanda yoğunlaştırılmıştır.

Ancak, bütün bunlara rağmen ilköğretim'de özellikle kalitatif olarak beklenen neticiler elde edilememiştir. Bunda en büyük etken olarak, eğitim politikalarındaki tutarsızlıklar ve uygulamalarda ortaya çıkan istikrarsızlıklar görülmektedir.

A) İlköğretim'de Mevcut Durum:

Örgün eğitimin en önemli kademesi olan ilköğretim, 14.06.1973 tarih ve 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda[8] "Temel Eğitim"* olarak ifadesini bulmuş iken adı geçen kanunda 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı kanunla yapılan değişiklikle "İlköğretim" adını almıştır.

Aynı kanunun 22. maddesine (2842 sayılı kanunun 7. maddesi ile değişik) göre; "İlköğretim 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır."

(7) MEB, **XV. Millî Eğitim Şûrası**, İstanbul: 1996, ss. 461-466.

(8) Turgut Öztürk, **Millî Eğitim Mevzuatı**, İstanbul, 1987, s. 33.

*VII. BYKP'da Aynı Tabir Kullanılmıştır.

Adı geçen kanunun 24. maddesine (2842 sayılı kanunun 8. maddesi ile değişik) göre; "İlköğretim kurumları 5 yıllık ilkokullar ile 3 yıllık ortaokullar'dan meydana gelir. İlkokulun son sınıfı bitirildiğinde "İlkokul diploması", Ortaokulun son sınıfı bitirildiğinde ise "Ortaokul diploması" verilir".

Millî Eğitim Temel Kanununun 25. maddesinde (2842 sayılı kanunun 9. maddesi ile değişik) ise; "İlköğretim kurumlarından olan ilkokullar ve ortaokullar bağımsız olarak kurulabileceği gibi imkan ve şartlara göre birlikte de kurulabilir" hükmü mevcuttur.

Buna göre; şu anda Türk Millî Eğitimini şekillendiren kanun 6-14 yaşları arası 8 yıllık eğitimi "zorunlu" kılmakta, ancak bunun 5 + 3 şeklinde aynı veya farklı çatılar altında yapılabileceği hükmünü ortaya koymaktadır.

Gelişmiş Dünya ülkelerinde de ilköğretim mecburî olup; zorunlu eğitim süreleri 6 ile 12 yıl arasında değişmektedir. Uygulama olarak bu sürenin farklı ortamlarda tamamlandığı ve müfredatlarında çeşitlilik bulunduğu görülmektedir.

Örneğin;

Fransa	5 + 4 + 3 (10 yılı zorunlu)
Avusturya	4 + 4 + 4 (9 yılı zorunlu)
Almanya	4 + 6 + 3 (12 yılı zorunlu)
Belçika	6 + 3 + 3 (12 yılı zorunlu)
Norveç	6 + 3 + 3
Japonya	6 + 3 + 3 (9 yılı zorunlu)

şeklinde uygulama yapmaktadırlar[9].

Ayrıca bu ülkelerde yönlendirme 11-13 yaşlarında yapılmaktadır. Millî Eğitim Temel Kanunu 22. maddesi gereğince 1983 yılından bu yana fiilen zorunlu 8 yıllık ilköğretim uygulamasına geçmiş olmasına ve bu konuda gayet demokratik yaklaşım sergiliyor olmasına rağmen Türkiye hâlâ, Madagaskar, Kolombiya, Bangladeş, İran, Myanmor, Nepal, Vietnam gibi ülkeler kategorisine konulmaktadır. Bu gerçeklere aykırı, taraflı bir değerlendirmedir. Türkiye ilköğretimde okullaşma oranı itibarıyla gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmak üzeredir. Hatta, ilkokula kayıt oranı itibarıyla son beş yılda adı geçen ülkelerin bazılarından daha ileridedir[10].

Tablo: 6 İlköğretimde Mevcut Durum (1996 / 1997)

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
İlköğretim	56.183	9.462.787	287.577
İlkokul		6.853.273	216.548
Ortaokul		2.609.514	71.029

Kaynak: MEB, TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu, s.33.

1996/1997 Öğretim yılı itibarıyla ilköğretim kademesinde okul, öğrenci ve öğretmen durumları şu şekildedir:

Görüldüğü gibi 1996/1997 öğretim yılında ülke genelinde ilköğretim düzeyinde 56.183 (İlkokul + Ortaokul + İlköğretimokulu) okulda 9.462.787 öğrenci 287.577 öğretmen gözetiminde öğrenim görmüşlerdir.

İlköğretimde okullaşma oranı % 88,9'dur. Çağ nüfusunun % 11.1'i eğitim dışı kalmıştır.

VII. BYKP'da 2000/2001 öğrenim yılı için ilköğretimde öğrenci sayısının 10.562.000, okullaşma oranının ise % 100 olması hedeflenmiştir[11].

B) Kesintisiz 8 Yıl İlköğretim Çalışmaları:

İlköğretim'in 8 yıl olması, çeşitli kategorilerdeki liselerin bünyesinde bulunan ortaokulların tasfiye edilerek ilkokula eklenmesi, yani ortaöğretim kurumlarının temel eğitim (ilköğretim)'e dayandırılması fikri ilk defa VIII. İnönü Hükümeti (20.11.1961 - 25.06.1962) programında kullanılmış[12] daha sonra ciddî manada VII. ve VIII. Millî Eğitim Şûralarında ele alınmış ve uygulamaya geçilmesi hususunda kararlar alınmış[13] ancak uygulamaya konulamamıştır.

Konu 13-17 Mayıs 1996 tarihlerinde yapılan XV. Şûranın en yoğun biçimde ele alınıp tartışılan maddesini teşkil etmiştir.

Bu arada hükümet değişikliği yapılmış, Mesut Yılmaz başkanlığında kurulan 55. Hükümet, proğramına konuyu, "tartışmalara neden olan şekliyle" almış ve güvenoyu sonrası hazırlatılan yasa tasarısı Bakanlar Kurulunca onaylanarak, TBMM Başkanlığına gönderilmiştir.

Meclis Genel Kurulunda görüşülerek kanunlaşması beklenen tasarı, içeriği itibarıyla zaten sorunlar yumağı olan eğitim sistemine yeni sorunlar ilave etmeye aday görülmektedir.

MEB, Şûra Genel Sekreterliği, Şûrâyı toplamadan önce 20 Mart - 7 Nisan 1995 tarihleri arası Ankara'da çeşitli kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan 129 üyeyi çağırmış, üyeler gündem maddeleri üzerinde yapmış oldukları çalışmaları bir rapor haline getirmişlerdir[14]. Raporda ilköğretimle ilgili şu kararlar yer almıştır:

- "İlköğretim yerine - Temel Eğitim - kavramının kullanılması, temel eğitimin 11 yıldan oluşan bir bütün olarak tanımlanması, ilkokul + ortaokul tanımının yasadan çıkarılması, 2 + 9 yıllık temel eğitimin çağı nüfusunun tümünü kapsaması ..... lise ve meslek liseleri bünyesinde ortaokul açılmaması, temel eğitimin 9. yılının lise'ye ya da meslekî eğitime yöneltme yılı olması, ortaöğretim, çıraklık, her türlü kurs ve yaygın eğitimin 9 yıllık temel eğitimden sonra başlatılması" (İlköğretim ve Yönlendirme Komisyonu, Öneriler, Md. 15).

- "Genel ve meslek liselerinin bünyesinde bulunan ilköğretim kapsamındaki okulların kademeli olarak ayrılması" (Ortaöğretimde Yeniden Yapılanma Komisyonu Önerileri, s. 5).

(9) **Japon Eğitim Sistemi** (Çev. R. Özen vd.), İstanbul, 1996, s. 11 - MEB- 1996 Yılı Bütçe Raporu, Ankara, 1996, s. 36.

(10) UNICEF, **Dünya Çocuklarının Durumu**, Oxford University Press, 1996, Tablo: 4 s. 87.

(11) DPT, VII BYKP (1996-2000), s. 28, Tablo: 3.

(12) TBMM- **Hükümetler ve Programları** (Haz. N. Dağlı - B. Aktürk), C. II, Ankara, 1988, s. 23.

(13) Ahmet Ünsür, **Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri**, İstanbul, 1995, ss. 49-51 ve MEB- VIII Millî Eğitim Şûrası (28 Eylül - 3 Ekim 1970), İstanbul, 1992, s. 12.

(14) MEB, **XV. Millî Eğitim Şûrası Ön Komisyon Çalışmaları**-Öneriler, Ankara, 1995.

(15) MEB, **XV. Millî Eğitim Şûrası** (13-17 Mayıs 1996), İstanbul, 1996, ss. 197.199.

XV. Şûra'da "İlköğretim ve Yönlendirme" Komisyonunun almış olduğu ve Genel Kurul'ca da tasdik olunan konu ile ilgili kararların başlıcaları şunlardır[15]:

- "İl ve bölge raporlarında önerilen temel eğitim kavramı yerine, başta Anayasa ve diğer mevzuatta yer aldığı şekli ile "İlköğretim" kavramı kullanılmalıdır (Md. 1).

- "Yakın bir gelecekte 5-6 yaş okulöncesi eğitim, ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yıl sonunda tek diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da meslekî eğitime yönlendirme yılı olmalı, böylece ilköğretimde zorunlu 2 + 8 + 1 sistemi oluşturulmalıdır." (Md. 2).

- "İlköğretim okullarında ilk ve ortaokul biçiminde yapay uygulamadan vazgeçilmeli, ilkokullarda 6. 7. 8 ve 9. sınıflar, bağımsız ortaokullarda ise 1. 2. 3. 4. 5. sınıflar açılarak yumuşak bir geçiş sağlanmalıdır" (Md. 29).

Görüldüğü gibi, Şûra öncesi hazırlanan ve davet edilen üyelere gönderilen dokümantasyonda yer alan öneriler önceki şûralarda olduğu gibi XV. Şûra'da da etkisini göstermiş ve Şûra kararlarına dönüştürülmüştür. Burada akla, "Acaba Bakanlık yapmayı planladığı bir işi Şûra kararına bağlamak amacıyla mı Şûra'yı topluyor?"[16] sorusu gelmektedir.

Şûra, Millî Eğitim Bakanlığının en üst düzeyde danışma organı olmasına ve son derece önemli yere sahip olmasına karşın, çağrılan üyelerin büyük çoğunluğunun görüşülen konularla ilgileri olmadığı görülmektedir[17]. Örneğin, 8 yıllık kesintisiz temel eğitim (ilköğretim) konusunun görüşüldüğü XV. Şûra'da İlköğretim ve Yönlendirme Komisyonunda konunun özellikle üzerinde odaklandığı İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an Kursları (Diyanet)'nı temsil eden üye sayısının, 162 komisyon üyesi arasında sadece 5 kişi olması[18], aynı anlayışın devam ettirildiğini göstermektedir.

XV. Millî Eğitim Şûrasında ilköğretimle ilgili olarak alınan kararlar Şûra sonrası yoğun tartışmalara neden olmuştur. 8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulaması gerekli yasal düzenlemeler yapılmadığı için henüz uygulamaya konulmamıştır.

Ancak, 28 Şubat tarihli MGK toplantısında konu tekrar gündeme getirilmiş, uygulamanın bir an önce başlatılması istenmiş, haftalarca gündemin başköşesini işgal etmiştir.

Bunun üzerine uygulamadan 1. derecede etkilenecek öğretim kurum temsilcileri, gönüllü kuruluşlar, sendika ve dernekler, geniş halk kitleleri konunun bir oldu-bittiye getirilmek istenmesi endişesi karşısında demokratik yoldan tepkilerini ortaya koymuşlardır. Konu henüz bir çözüme kavuşturulabilmiş değildir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmamızın 1. bölümünde net bir şekilde ortaya koyduğumuz gibi Türk Millî Eğitimi'nin büyük sorunları vardır.

Mevcut sorunları çözmeden yenilerini eklemenin anlamı yoktur. Ayrıca bu gün 5 yıllık ilkokul uygulaması bile sağlıklı değildir. Birleştirilmiş sınıf, taşımalı ilköğretim (ulaşım ve taşıma ücreti sorunu), Y.İ.B.O. (Yatılı Bölge İlköğretim Okulu) uygulamaları, gezici tarım işçi çocuklarının eğitimleri, Güneydoğu'da bulunan kapalı okulların bir an önce faaliyete geçirilmesi zorunluluğu vb, ilköğretim kademesinde göze çarpan ve acilen çözüm bekleyen hususlardır.

Bunların yanında 8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına bugünkü şartlarda hemen geçileceğini varsayarsak 1997 Bütçesinden Millî Eğitim'e ayrılan pay'dan yatırımlar için ayrılan bölümünün 2 katı kadar kaynağa acilen ihtiyaç bulunmaktadır.

Ortaya çıkan odur ki; 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulaması yaklaşımı ülke gerçeklerine ters, mevcut durum itibarıyla faydadan ziyade zarar getirmesi kuvvetle muhtemel bir uygulamadır.

Bu yaklaşım (kesintisiz) tamamen antidemokratiktir. Çünkü, velinin çocuk üzerindeki tasarruf hakkını elinden almaktadır. Gelişmiş ülkelerde eğitimin zorunlu bölümü kademeli olarak uygulanmakta ve 11-13 yaşlarında "yönlendirme"yapılmaktadır. Bizde ise, getirilmek istenen sisteme göre yönlendirme 15 yaş ve üzerine çekilmektedir.

İlköğretimin tek çatı altında zorunlu tutulmasının pedagojik, psikolojik ve sosyolojik yönden ciddi manada sakıncaları söz konusudur.

Yapılan araştırmalar ve uygulamalar, müstakil ilkokul, ortaokul ve liseler bünyesinde bulunan ortaokulların mevcut 8 yıl eğitim veren ve model olarak dayatılan ilköğretim okullarından daha kaliteli ve verimli eğitim-öğretim yaptıklarını göstermektedir.

Böyle bir uygulamaya geçildiği takdirde, başta İmam-Hatip Liseleri, Anadolu Liseleri, orta kısmı bulunan Mesleki ve Teknik Liseler ve bir kısım özel öğretim kurumları ile ÇEM (Çıraklık Eğitim Merkezleri) ve Kur'an Kursları gibi yaygın eğitim kurumları

(16) Yusuf Ekinci, **"Eğitim Reformu İÇin İlk Adım"**, Yeni Türkiye (Eğitim Özel Sayısı), Ocak-Şubat 1996, s. 13.
(17) A. Ünsür, age, bkz. tablo: 1, s. 64.

(18) MEB, **XV. Millî Eğitim Şûrası**, ss. 95-95.

büyük ölçüde menfî manada etkileneceklerdir. Halbuki sayılan bu kurumlar Türk eğitiminin en başarılı, saygın ve seçkinlerindendir.

Örneğin, İmam-Hatip Liseleri kuruluşundan bu yana başarıları, verimlilikleri ve yetiştirdikleri vatan-millet sevgisi ve ülkesine hizmet aşkı ile dolu insan tipi vb. nedenlerden dolayı toplumun gözbebeği olmuş, bu okullar büyük çoğunlukla eğitim yatırımları ile ilgili giderlerinin halk-sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanması nedeniyle Devlete mali külfeti en az olan eğitim kurumu olma[19] özelliğine sahip olmuşlardır.

Özellikle İmam-Hatip Liseleri ve Anadolu Liseleri'nin başarıları orta kısımlarına endekslidir. Bu kısmın bünyeden çekilip alınması hiç kuşkusuz trendi tersine çevirecektir.

O halde, sayılan ve daha pek çok hususların ilave edilmesi mümkün görülen sakıncaları nedeniyle "8 yıllık kesintisiz ilköğretim" uygulaması sevdasından vazgeçilmesi en ilmî ve akılcı yaklaşım olarak görülmektedir. Ancak, gerekli fizikî ve kaliteye dönük altyapı çalışmalarının acilen başlatılarak "zorunlu ilköğretim" uygulamasının en kısa sürede okulöncesi 2 yıllık eğitimi de içine alarak 10 yıla çıkarılması ve bilahare ortaöğretimi de içine alacak bir yapılanmaya gidilmesi her sağduyulu vatandaşımızın en temel arzusudur.

Ancak, uygulamalar yapılırken dayatmacı değil (çünkü eğitim bir gönül işidir, dayatma kabul etmez) toplumun arzu ve isteği, uluslararası-ulusal yasalar ve Anayasa ile teminat altına alınmış haklar mutlaka gözönünde bulundurulmalıdır.

(19) TDV, **Türk Eğitim Sistemi** (Alternatif Perspektif), ankara, 1996, s. 199, Tablo: 51.

KAYNAKLAR

1) Ahmet Ünsür, Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, İstanbul, 1995.

2) DPT, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara, 1996.

3) Haluk Yavuzer, "Millî Eğitimimizin Bugünü ve Yarını", Yeni Türkiye (Eğitim Özel Sayısı), Ocak-Şubet 1996.

4) Japon Eğitim Sistemi (Çev. R. Özen vd.), İstanbul, 1996.

5) MEB, VIII. Millî Eğitim Şûrası (28 Eylül - 3 Ekim 1970), İstanbul, 1991.

6) MEB, Millî Eğitimle İlgili Bilgiler, Ankara, 1995.

7) MEB, Millî Eğitim'de Reform Çalışmaları, Ankara, 1995.

8) MEB, XV. Millî Eğitim Şûrası Ön Komisyon Çalışmaları - Öneriler, Ankara, 1995.

9) MEB, XV. Millî Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996), İstanbul, 1996.

10) MEB, TBMM 1997 Yılı Bütçe Raporu, 16 Aralık 1996.

11) OECD, Education At A Galance, Paris, 1993.

12) TBMM, Hükümetler ve Programları (Haz. N. Dağlı - B. Aktürk), C. II. Ankara, 1988.

13) TDV, Türk EĞitim Sistemi (Alternatif Perspektif), Ankara, 1996.

14) The World Bank, World Development Report, 1988.

15) The World Bank, World Development Indicators, 1997.

16) Turgut Öztürk, Millî Eğitim Mevzuatı, İstanbul, 1997.

17) TÜSİAD, Türkiye'de Eğitim, 1 Temmuz 1990.

18) TÜSİAD, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri, 20 Ocak 1997.

19) UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu, Oxford University Press, 1996.

20) Yusuf Ekinci, "Eğitim Reformu İçin İlk Adım", Yeni Türkiye (Eğitim Özel Sayısı), Ocak-Şubat 1996.

RAKAMLAR TARTIŞILMAZ!

İhlas Finans en yüksek kâr payıyla yorumları, tartışmaları noktalıyor. Üstelik üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemleri de İhlas Finans'ta.

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

DOSYA

Risk Sermayesi Üzerine Düşünceler ve dünyadaki uygulamaları

KONTENSAN

KONYA TENEKE KUTU AMBALAJ VE MAKİNA SAN. TİC. A.Ş.

İkinci Organize Sanayi Bölgesi Kırım Caddesi No : 4
P.K. 311 42300 / KONYA
Tel : + 90 (332) 239 01 65 (6 Hat) - Fax : 239 01 64

Esenyurt Evren Oto Sanayi Sitesi Yanı
Esenyurt / İSTANBUL
Tel : + 90 (212) 623 11 04 (4 Hat) - Fax : 623 10 41

Teneke Levha Laklama ve Metal Ofset Baskı

Tint Plate Coating and Offset Printing

1lt.'likten 18 lt.'lige kadar Silindirik, Konik ve Prizmatik Her Tip ve Büyüklükte Teneke Kutu Üretimi

The Production of Cylindrical, Conical and Prismatic Cans From 1 liter up to 18 liters

Sermaye İle Girişimciyi Buluşturan Sistem : Risk Sermayesi

Kemal Kahraman
MÜSİAD Genel Sekreter Yardıcısı

Bu sayımızda ülkemiz ekonomisinin temel bir handikapını oluşturan sermaye ve bilgi arasındaki uyumsuzluğa ışık tutmak ve bir çözüm önerisinde bulunmak üzere hazırladığımız dosyayı sunuyoruz. Dosyada yer alan makale ve konuşmalar, bir çözüm önerisi ve örneği olarak Risk Sermayesi Modeli'ni enine boyuna inceliyor ve gerek tarihten gerek günümüz dünyasından örnekler veriyorlar.

Bütün Dünya'da ekonomiler, sermaye ve akıl arasındaki uyumla ivme kazanıyor. Uyumun sağlandığı gelişmiş ülkeler büyük iş potansiyelleriyle dünyayı hükümranlıkları altına alırken, gelişmekte olan ülkeler, atıl sermayeler ve işlevsiz beyin gücüyle yerinde sayıyor. Bu arada gerek sermaye, gerek girişim potansiyelleri dış ülkelere yönleniyor.

İslam ve Türk dünyası, ticaret ve üretimdeki zengin tarihi birikimine rağmen, bundan gereğince yararlanamıyor.

Batı'da aradığımız uygulama örneklerinden bir çoğu daha önce İslam Dünyasından Batıya geçmiş olabiliyor. Mudaraba yöntemi bunlardan birisi. Emek - sermaye ortaklığı diyebileceğimiz bu yöntemin ilk örneğini Hz. Peygamber, Hz. Hatice ile arasındaki ticari ortaklığında veriyor.

16. yüzyılda Ebus Suud Efendi'nin uygun bulmasıyla kurulmaya başlayan akit vakıfları, tecrübe ve bilgisi olanlara sermaye aktarımı sağlıyordu.

Bugün Batı'da Risk Sermayesi olarak bilinen ve giderek önem kazanan kurumun İslam dünyasından Batıya geçtiği bütün kaynaklarda belirtiliyor.

Fakat İslam dünyası, bu alanda ticarette çok geri kalmış ülkelerle dolu. Türkiye'ye bakacak olursak, nüfusu 65 Milyon olan Türkiye'nin ticaret hacmi 70 Milyar Dolar iken, nüfusu 3 Milyon olan Singapur'un ticaret hacmi 200 Milyar'ın üzerinde.

Bununla berbaber son yıllarda büyük bir ekonomik atılım yaşanıyor. Bunun önemli bir nedeni, girişim sermayesini sağlayan kuruluşların etkisini artırmasıdır.

Bugünkü anlamda risk sermayesi ilk önce Amerika'da, ikinci Dünya Savaşı' ndan sonra görülmeye başlandı. Dünya ekonomisinin öncüleri olan ABD ve Japonya'da faiz karşılığı kredi veren bankaların yerini ortaklığa dayanan finans kurumları alıyor. ABD, İngiltere, Japonya, Kanada ve Almanya'da risk sermayesi modeli, ileri teknolojiyi geliştiren itici güçdurumunda. İngiltere'de özelleştirme faaliyetlerinin başarısında devletçe de desteklenen risk sermayesi şirketlerinin payı büyük. Bu ülkelerin sahip olduğu ekonomik gücün temelinde teknoloji üretimi var. Onun temelinde ise risk sermayesi. Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelere de aynı sistemi öneriyor.

Kalkınmanın anahtarı, bilgi, beceri ve fikir sahibiyle sermayeyi buluşturmak. Çağdaş Karzı Hasen olarak da nitelenen risk sermayesi yöntemi, uzun vadeli ve riskli yatırımların finansmanı için kullanılıyor.

Fakat büyük batılı şirketler bile risk sermayesi şirketi kurdukları halde bizde durum farklı.

Bizde bankalar bile kredi sisteminden uzaklaşmış hazine bonosundan başka bir ticaret yapamaz durumdalar. Yatırım vadeleri ise bir yılı bulmuyor. Bu ortamda sermayeyi uzun vadeli riskli yatırıma özendirmek güç. Risk sermayesiyle birlikte sermayedara para hareketi sağlayan hisse senedi borsasına ihtiyaç var.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyumu açısından risk sermayesi büyük önem taşıyor. Çünkü AB ülkeleri küçük ve orta ölçekli işletmelerin özkaynak imkanlarını artırmaya çalışıyor.

Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmelerin mevcut kredi pastasından aldıkları pay % 4 civarında. Halbuki bu pay Batı ülkelerinde % 50' yi buluyor.

Kamu kooperatifleri ve Halk Bankası gibi kuruluşlar risk sermayesine yönlendirilebilir. Özel finans kurumları zaten buna benzer bir yöntemi uyguluyor.

Paradan para kazanma olayı, dünya ekonomisinde özendiriciliğini kaybediyor. Ekonomik atılımlar içindeki Türkiye'de küçük ve orta ölçekli girişimciyi destekleyen, kültürümüze yabancı olmayan risk sermayesi yönteminin kurumlaşmasını temenni ediyoruz. Temiz kazanç arayışı içindeki girişimci insanımız buna layıktır.

DOSYA

Kâr Ortaklığı Esaslı Kredi ve Risk Sermayesi Finansman Yöntemi

Doç. Dr. M.Kemalettin ÇONKAR
Cumhuriyet Üniversitesi İ. İ. B. F.

1. Kar Ortaklığı Esaslı Kredi

Bilindiği gibi tasarrufçulardan yatırımcılara fon aktarımı görevini üstlenmiş olan finansal aracı kurumlar sistemi içinde ilk ortaya çıkan ve en gelişmiş olanı klasik bankacılık sistemidir. Ekonomik ihtiyaçların çeşitlenmesiyle buna bağlı olarak finansal araç ve uygulamalar da çeşitlenmekte ve rafineleşmektedir. Günümüzde bankacılığa ilave olarak çok çeşitli sermaye piyasası aracı kurum ve araçları ortaya çıkmıştır.

Yatırımların finanse edildiği kaynaklar esas olarak iki gruba ayrılır, öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar. Öz kaynak sağlayanlar yatırımları karşılığında kar beklerken, yabancı kaynak yoluyla yatırımları finânse edenlerin geliri ise faiz olarak adlandırılır.

"Kar ortaklığı esaslı kredi" yoluyla işletlemelere fon aktaranların temel amacı ortaklık değildir. Belirli bir süre sonunda verdikleri krediyi geri tahsil edeceklerdir. Kredi kullandıranlar, fonlarını kullanan işletmelerin kar etmesini ve bu kardan kendilerine anlaştıkları oranda pay vermesini beklerler.

Bu makalenin başlığı olarak belirttiğimiz finansman yöntemleri ise bu ayırıma tam uymayan iki finansman biçimidir.

Halen pek uygulama alanı bulamamış olan "Kar ortaklığı esaslı kredi" yoluyla işletlemelere fon aktaranların temel amacı ortaklık değildir. Belirli bir süre sonunda verdikleri krediyi geri tahsil edeceklerdir. Kredi kullandıranlar, fonlarını kullanan işletmelerin kar etmesini ve bu kardan kendilerine anlaştıkları oranda pay vermesini beklerler. Zarar sözkonusu olduğunda da yine belirlenen oranda bu zarara katlanacaklardır.

Kar ortaklığı esaslı kredi, İslam bankacılığı tezleri çerçevesinde gündeme gelmiş bir finansman yöntemidir. Ülkemizde de ilk olarak 1975 yılında kurulmuş olan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİAB) ile gündeme gelmiştir. Şimdiki ismi Türkiye Kalkınma Bankası olan bu banka birkaç uygulama denemesinden sonra bu tür kredi uygulamasından vazgeçmiştir. Makalemizin esas konusu bu kredi türü olmadığı için burada başarısızlık sebepleri üzerinde ayrıntılı olarak durmayacağız. Fakat uygulayıcı mevkiinde olanların bu yönteme soğuk bakışı, uygun bir pskiolojik ortamın ve ekonomik istikrar halinin mevcut olmayışı en önemli sebeplerdir.

Kar ortaklığı esaslı kredi, daha sonra İslam bankacılığının Türkiye versiyonu diyebileceğimiz Özel Finans Kurumlarının kurulmasıyla gündeme gelmiştir. Uygulama sonuçlarını incelediğimizde Özel Finans Kurumlarının da bu kredi uygulamasını yaygın hale getirmekte başarılı olamadığını görmekteyiz. Bu kuruluşların uygulamasında da "Üretim Desteği" isimli yöntem çok büyük bir ağırlık kazanmıştır. Leasing ile birlikte bu uygulama, ÖFK'nın fon kullandırma faaliyetlerinin tümüne yakınını kapsamaktadır. Üretim Desteği "ÖFK'ların müşterilerin ihtiyacı olan malın bedelini peşin olarak ödeyip müşteriye vadeli olarak daha yüksek bedelle aktarması" yöntemi olarak ifade edilebilir.

Netice olarak kar ortaklığı esaslı kredi ÖFK eliyle de geliştirilebilmiş değildir. Halbuki ülkemizde 1970'li yıllara göre finans sektörü kurum, araç, yöntem ve yetişmiş eleman açısından oldukça zenginleşmiştir. Kar ortaklığı esaslı kredi biçiminin geliştirilmesinin önündeki en önemli engel ekonomik istikrarsızlık ve sürekli yüksek enflasyondur. Ayrıca fonların büyük ölçüde kısa vadeli olarak toplanabildiği ülkemizde, kısa vadeli olarak uygulanmaya müsait olmayan bu tür kredinin geliştirilmesi oldukça zor görünmektedir. Buna karşılık kapitalist batı ülkelerinde geliştirilmiş olan "Risk Sermayesi Finansman Yöntemi"nin, kar ortaklığı esaslı bir yöntem olup, aşağıda açıklayacağımız gibi Türkiye şartlarında da belli ölçüde uygulanabilir olduğu düşüncesindeyiz.

2. Risk Sermayesi Finansman Yöntemi

2.1. Ortaya Çıkışı;

Araştırma ve geliştirme faaliyetleri için kaynak ayırmak genellikle büyük işletmelerce başarılabilecek bir iştir. Dolayısıyla yeni ve ileri üretim teknikleri de genellikle büyük işletmelerce ortaya konulabilir. Fakat bu tekniklerin uygulamaya konularak hayata geçirilmesinde küçük ölçekli işletmeler ve bireysel mucitler önemli bir yere sahiptirler[1]. Bununla bir-

(1) İ. Cem Özkök, "Bir Finansman Türü Olarak Risk Sermayesi (Venture Capital) ve Uygulama Örnekleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1, (1992), s. 206.

(2) Ayşegül Büyükaydın, **Risk Sermayesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988), s. 6.

likte işletmelere finansal kaynak sağlayan bankalar ve diğer mali aracı kuruluşlar bu girişimcilere yeterli ve uygun koşullarda fon aktaramamaktadırlar.

Risk sermayesi finansman yönteminin ortaya çıkıp gelişmesine yol açan temel sebep budur. Risk sermayesi şirketleri çeşitli şekillerde topladıkları fonları, titiz bir inceleme ve değerlendirme çalışması sonucunda seçtikleri projelere ve girişimcilere aktarırlar. Bunlara ayrıca yönetsel ve teknik destek sağlarlar.

Bugünkü anlamıyla risk sermayesi uygulaması 1947 yılında ABD'de başlamış, John Whitnney ve Rockfeller bu yolda öncü olmuşlardır[2]. Aynı yılda Amerikan Araştırma ve Kalkınma Kurumu adlı risk sermayesi şirketi kurulmuştur. 1953 yılında ise Küçük İşletme İdaresi faaliyete geçmiştir. Bu kuruluşun ticaret bankaları ve diğer finansman kurumları ile işbirliği yaparak küçük işletmelere uzun vadeli finansman sağlaması planlanmıştır. Bu amaçla 1958 yılında küçük İşletme Yatırım Şirketleri oluşturulmuştur. Bunların misyonu, küçük işletmelerin büyüme, gelişme ve modernizasyonu için gerekli fonların özel yatırımcılar tarafından öz sermaye şeklinde sağlanmasıdır. İlerleyen yıllarda ticaret bankaları, sigorta şirketleri, büyük firmalar ve yatırım bankaları bu sektöre çekilmiş, uygulamada görülen eksiklik ve aksaklıklar yasal düzenlemelerle giderilmeye çalışılmıştır[3].

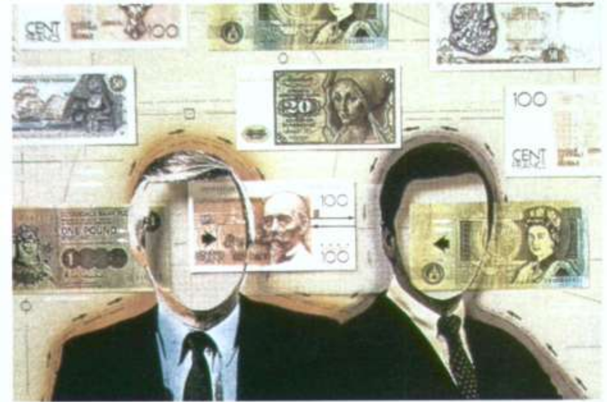
Risk sermayesi finansman modeli 1980'lerle birlikte Avrupa ve Japonya'da da yaygın bir uygulama alanı kazanmaya başlamış bulunmaktadır[4].

Gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye'de bu finansman modelinin geliştirilmesini zorunlu hale getiren bir olguya da burada kısaca değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi bu ülkelerde geleneksel finansman kurumları olan bankaların kredi faiz oranları yüksektir. Bu yüksek maliyetli fonlara dayanarak olumlu sonuçları uzun vadede alınabilecek olan yatırımlara girişmek ise rasyonel bir mantıkla bağdaşmaz. Böyle bir ortamda özel girişimcilerin yatırım hacmi çok düşük seviyelere inmektedir. Üstelik gelişmekte olan ülkelerde gerçek anlamda girişimci sayısı da oldukça azdır. Bu manzaraya, biraz yukarda değindiğimiz küçük ve orta ölçekli işletmelerin bankalardan kolayca fon temin edememesi olgusunu da ilave ettiğimizde faiz ve anapara tarzında geri ödeme zorunluluğu içermeyen bir finansman biçiminin geliştirilmesinin gelişmekte olan ülkeler açısından ne kadar önemli olduğu açık bir biçimde ortaya çıkacaktır.

2.2. Yöntemin Tanımı

Basit bir şekilde risk sermayesini yüksek risk taşıyan, fakat yüksek kazanç verebilen yatırımların bilinciyle yeni, genellikle yüksek teknoloji şirketlerine göreceli olarak küçük miktarda bir yatırım yapılmasıdır şeklinde ifade etmek mümkündür.

Risk sermayesi finansman yöntemi yoluyla dinamik, üretken, ama fikirlerini yatırım biçiminde hayata geçirecek finansal güce sahip olmayan girişimcilerin desteklenmesi arzulanmaktadır. Bu anlamda risk sermayesi finansman modeli, iyi bir iş kurma fikrine ve gerekli girişimcilik yeteneği ve bilgisine sahip olan, ancak yeterli finansman imkanı olmayan girişimcilere, fikirlerini hayata geçirmeye imkan verecek finansmanı sağlayan bir modeldir[5].

Yöntem "yeni fikir, buluş ve teknolojik yenilikleri, ticari bir ürün elde edebilmek amacıyla çok yönlü desteklemek"[6] şeklinde de tanımlanabilir. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere söz konusu yöntem, sadece finansman desteğini değil, aynı zamanda yatırıma niyetlenen girişimcilere teknik ve yönetsel destek sağlamayı da içermektedir.

"Dar anlamda risk sermayesi, büyük hisse sahibi yatırımcıların, gelişme potansiyeli yüksek olan küçük ve orta büyüklükteki firmaların oluşması, faaliyete ve üretime geçmesi için yaptığı uzun vadeli yatırımdır" [7]şeklindeki tanımla da bu yöntemle yatırımcılara sağlanan finansal kaynağın ancak uzun bir vade sonunda geriye alınmasının sözkonusu olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Yöntemin Özellikleri ve Finansal Sisteme Katkıları

Risk sermayesi finansman yöntemi temelde bir ortaklığa dayanmaktadır. Ortaklığın bir tarafında bilimsel gelişmeleri izleyen, bunları uygulanabilir teknolojilere dönüştürerek satılabilir mallar üretebileceği inancına ulaşan gerçek anlamda girişimciler yer alır. Diğer tarafta ise, bu girişimcilerin fikirlerini inceleyerek başarılı yatırımlara dönüşebileceği kararına varan ve bu sebeple onları finanse eden

(3) F. Esra İşeri, **Risk Sermayesi** (Ankara: BİAR-konrad Adenauer Stiftung, 1993), s. 10-11; Özkök, s. 208-209.

(4) Risk Sermayesi finansman yönteminin çeşitli ülkelerdeki uygulaması için bkz. Halil Sarıaslan, "Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları", **Ankara Sanayi Odası Dergisi Özel Eki**, Yıl 16, Sayı 113, (Ocak-Şubat 1992), s. 9-13; Serdar Eser, **Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Sermaye Piyasasından Finansmanı ve Risk Sermayesi (Venture Capital)** (Ankara Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, 1990), s. 68-82; İşeri, s. 61-81.

(5) Sarıaslan, s. 2.

(6) Serpil Canbaş, "Küçük İşletmeciliği ve Girişimciliği Teşvik Aracı Olarak Risk Sermayesi ve Türkiye'de Uygulama Olanakları", **Modern Finansman Araçlarının Esnaf-Sanatkar ve Küçük İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi Sempozyum Tebliğleri**, Yayına Hazırlayan: Tamer Müftüoğlu (Ankara: TES-AR Yayını, No. 6, 1992), s. 72.

(7) Eser, s. 46.

risk sermayedarları yer alır. Risk sermayedarları tasarruf fazlası olan fertler veya çoğunlukla bu amaçla kurulmuş olan risk sermayesi şirketleridir.

Risk sermayesi şirketi, desteklemeye karar verdiği girişimcinin kuracağı şirketin hisse senetlerinin bir kısmını satın alır. Çoğunlukla yeni kurulan ve küçük ölçekli bir şirketin hisse senetleri alındığından, bu menkul değerlerin kısa vadede piyasada satılarak devredilmesi ve yatırılan sermayenin geri alınması mümkün olmayacağı için risk sermayesi şirketi, finanse ettiği şirketin başarılı olması yolunda yönetsel ve teknik destekler sağlamak durumundadır. Anlaşılacağı gibi yatırılan sermayenin geri alınması, ancak şirketin piyasada tutunarak hisse senetlerinin değer kazanması ve bunların sermaye piyasasında satılması ile mümkündür.

Risk sermayesi şirketi, desteklemeye karar verdiği girişimcinin kuracağı şirketin hisse senetlerinin bir kısmını satın alır. Çoğunlukla yeni kurulan ve küçük ölçekli bir şirketin hisse senetleri alındığından, bu menkul değerlerin kısa vadede piyasada satılarak devredilmesi ve yatırılan sermayenin geri alınması mümkün olmayacağı için risk sermayesi şirketi, finanse ettiği şirketin başarılı olması yolunda yönetsel ve teknik destekler sağlamak durumundadır.

Modelin işleyişini ilerde ele alacağız. Burada, yukarda yaptığımızı kısa tanımdan hareketle risk sermayesi finansman yönteminin başlıca özelliklerini ortaya koymak istiyoruz. Yöntemin başlıca özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Risk sermayesi biçiminde finansman sağlama hisse senedi veya hisse senedi benzeri araçlar yoluyla gerçekleştirilmektedir.[8] Böylece esas itibariyle finansman sağlanan işletmeye ortak olunmaktadır. Bunun sonucu olarak girişimciye sağlanan fonun geri dönmesini garantiye almaya yönelik, banka kredilerindeki güvenceler benzeri tedbirler almaya imkan yoktur. Kısacası, risk sermayesi şirketi işletmecilikle ilgili riskleri girişimciyle birlikte üstlenmiş olmaktadır.[9]

b) Bu yolla, hem geleneksel hisse senedi piyasasından öz kaynak biçiminde, hem de bankalardan yabancı kaynak biçiminde fon sağlama imkanı olmayan küçük ve orta ölçekli işletmeler finansman kaynağı bulma imkanına kavuşmuş olurlar. Çünkü bu tür firmalar, üretken ve dinamik yapılarına rağmen, mal varlıklarının ve verebilecekleri güvencelerin yetersizliği dolayısıyla gelecek vadeden projelerine bile bankalardan fon temin edememektedirler[10]. Halbuki bu finansman yönteminde sermaye katkısı sağlayan finansör, hiçbir garanti, kefalet veya ipotek aramamaktadır. Risk sermayesi şirketinin aradığı garanti, girişimcilerin yetenekleri ve katkıda bulunduğu projenin başarı kazanarak işletme değerinin artışı sonunda elde edilmesi umulan sermaye kazancıdır[11]. Başka bir ifadeyle güvence ve teminata değil, başarı potansiyeli olan projeye fon sağlanmaktadır. Özellikle ülkemizdeki bankaların bu husustaki katı uygulamaları dikkate alındığında, bu finansman yöntemine işlerlik kazandırılması küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından büyük önem arzetmektedir.

c) Bir başka özellik ise sağlanan finansman desteğinin uzun vadeli olmasıdır. Çünkü girişimci bu parayı geri ödemek zorunda değildir. Finansman sağlayan risk sermayedarı, bağladığı fonu, işletmeye herhangi bir biçimde ödeterek değil, hisse senetlerini sermaye piyasasında satarak geri tahsil etmiş olacaktır.

Görüldüğü gibi risk sermayesi finansmanı, işletmenin faaliyet döneminde otofinansman imkanlarını daraltmaz. Çünkü burada işletmenin finansman sağlayan kişi veya kuruma anapara veya faiz gibi bir geri ödeme zorunluluğu yoktur. Finansör bağladığı fonları, hisse senetleri değerlendikten sonra onları piyasada satarak geri alabilecektir. Bu nedenle özellikle işletmenin piyasaya yeni girdiği başlangıç aşamasında nakit sıkıntısına ve darboğazına girme ihtimali önemli ölçüde azaltılmış olacaktır.

d) Bu finansman yöntemi, isminden de belli olduğu gibi yatırımcıların üstlendikleri riskin yüksek olduğu bir yöntemdir. Fakat uygulamada yatırımın direkt biçimde değil, risk sermayesi şirketi aracılığıyla yapılması ve bu şirketin alacağı bazı tedbirler, yeni kurulan bir şirkete doğrudan yatırım yapma durumuna göre yatırımcının riskini azaltacaktır.

Her şeyden önce risk sermayesi şirketi yatırım projelerinin değerlendirilmesi konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip uzmanlar çalıştırmaktadır. Bu uzmanlar, finansman desteği için müracat edecek olan girişimcilerin projelerini titizlikle inceler ve değerlendirir. Böylece tek tek yatırımcıların bir yeni projeye katılmasına göre daha tedbirli davranılmış ve risk düşürülmüş olur.

Risk sermayesi şirketinin arada bulunuşu dolayısıyla riskin düşürülmesinin bir başka sebebi de fonların değişik yatırım projeleri arasında dağıtılarak bir proje portföyü oluşturulmasıdır.[12] Böylece yatırım yapılan sektörlerden birinde kriz doğsa ve girişim başarısız olsa bile, bu başarısızlık ve zararın portföyün tümü içinde nisbi yeri küçük olacak, bu zarar diğer projelerin oluşturacağı karla kolaylıkla telafi edilebilecektir.

Değinilmesi gereken bir başka nokta, risk sermayesi şirketinin sadece fikir veya başlangıç aşamasındaki girişimlere değil, büyüme veya genişleme aşamasındaki işletmelere de, bu tür finansman sağlayabileceğidir.[13] Bilindiği gibi, piyasada belli bir yer tutmuş ve genişlemeye çalışan bir işletmenin riski kuruluş aşamasındakine göre çok düşük olacaktır. Böylece risk sermayesi şirketi, değişik gelişme aşamalarındaki girişim ve işletmelere katılarak porföyünün riskini azaltmış olur.

e) Risk sermayesi şirketi pasif bir ortak değildir. Girişimin sermayesine katılıp, bir kenara çekilerek işletmenin gelişmesini ve hisse senetlerinin değer kazanmasını beklemez. Gerektiği ölçüde ve aşamada işletmeye yönetsel ve teknik danışmanlık sağlar.[14] Gerekirse fizibilite çalışmalarına ve işletmenin örgütlenmesine destek verir. İşletme çalışmaya başladıktan sonra da üretim, pazarlama, finans gibi temel işlevlerin başarılı biçimde yürütülmesine katkıda bulunur. Risk sermayesi finansman

(8) Jülide Yıldırım, **Küçük ve Orta Boy İlletmeler ve Risk Sermayesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler İnstitüsü, 1991), s. 74.

(9) Abdurrahman Fettahoğlu, **Riziko Sermayesi Finansı** (Ankara: KOSGEB Yayını, 1992), s. 15.

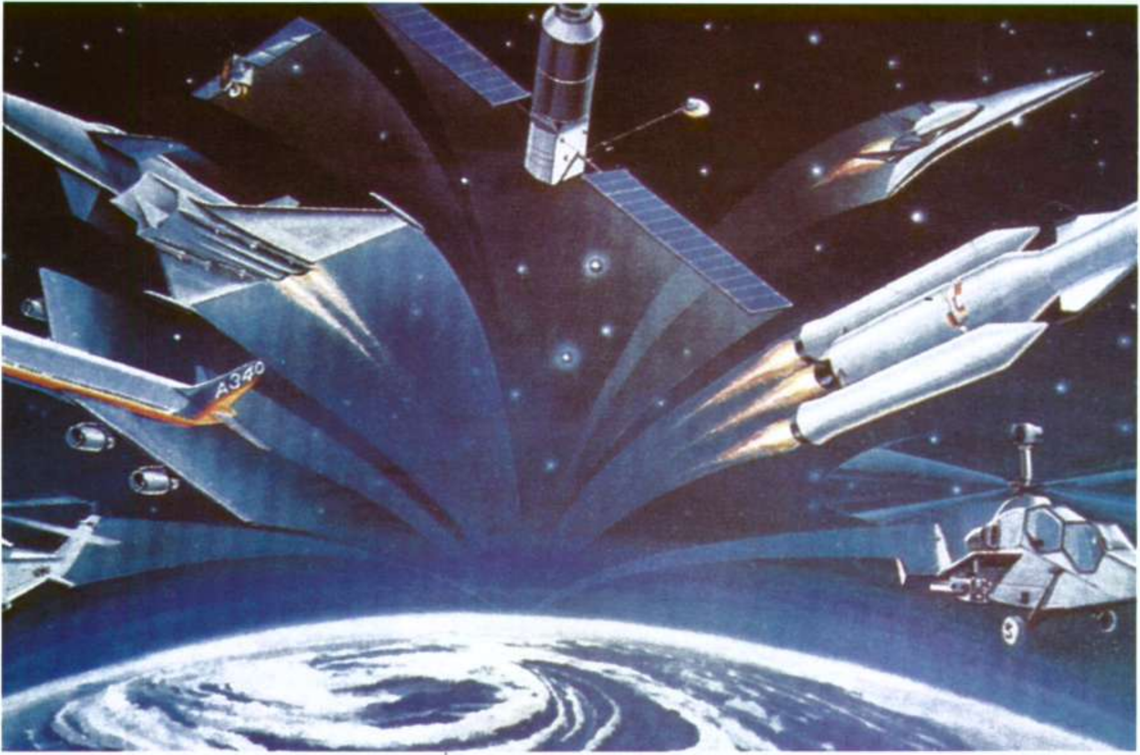
(10) Eser, s. 47.

(11) Canbaş, s. 74.

(12) Fettahoğlu, s. 16; Canbaş, s. 74.

(13) Sarıaslan, s. 5; Fettahoğlu, s. 23-28; Eser, s. 65-67; İşeri, s. 27-32.

(14) Yıldırım, s. 75; Canbaş, s. 76; Eser, s. 47; Fettahoğlu, s. 16.

modelinin bu özelliği iki önemli yarar sağlar. Birinci olarak dinamik ve belirsizliğin büyük olduğu bir ortamda hayata başlayacak olan girişimi yalnız bırakmayıp, tecrübeli ve bilgili uzmanlar ile ona destek sağlayarak girişimin başarısızlık riskini azaltmaktadır. İkinci olarak da modern işletmecilik yöntemleri konusunda bilgi ve deneyimi az olan küçük işletme sahiplerinin bu eksiklerini telafi ederek, onları yeni girişimlerde bulunma konusunda cesaretlendirme imkanının ortaya çıkmasıdır.

Risk sermayesi şirketinde zaman içinde çeşitli sektörlerle ve ekonominin yapısıyla ilgili bilgi birikimi oluşur. Tecrübeli uzmanlar ve profesyonel yöneticiler, bu bilgi birikimini de kullanarak, gerek projenin gerçekleştirilmesi safhasında gerekse işletmenin faaliyete geçtiği ve piyasada yerleşmeye çabaladığı zorlu ilk yıllarda, girişimin karşılaştığı problemleri rasyonel çözümlerle aşmasına, etkin biçimde örgütlenmesi ve çalışmasına yönelik ciddi katkılarda bulunabilirler.

f) Risk sermayesi finansmanında amaç işletmenin kontrolünü ele geçirmek değildir. Verdiğimiz tanımlardan birinde göreceli olarak küçük miktarlarda yatırım yapmaktan bahsetmiştik. Bu ifadeden de anlaşılabileceği gibi risk sermayedarının amacı, yatırım yapılan işletmenin kontrolünü ele geçirmek değildir.[15] Bununla birlikte risk sermayedarı yukarıda açıklanmaya çalışıldığı biçimde, azınlık hissesi sahibi olmasına rağmen, işletmenin gelişmesini sağlamaya gayret eden aktif bir ortak pozisyonundadır.

g) Risk sermayesi şirketlerinin daha çok yeni yatırımlara girişecek olan girişimcileri destekleyeceklerini söylemek, bu kuruluşların ortaya çıkış gerçeklerini düşünerek teorik olarak mümkün olsa da, pratik uygulamaya baktığımızda durum biraz farklıdır. Bu finansman yöntemi, ABD'nde genellikle yeni teknoloji getiren yatırım önerilerinin desteklenmesi biçiminde gelişmiş olmakla birlikte, daha sonra bu yöntemi ülkelerine aktaran İngiltere, Japonya gibi ülkelerde durum biraz farklıdır. Bu ülkelerde risk sermayesi şirketlerinin yatırım portföyünde ağırlık genişleme ve büyüme biçimindeki taleplere kaymıştır.

ABD'nde genellikle yeni teknoloji getiren yatırım önerilerinin desteklenmesi biçiminde gelişmiş olmakla birlikte, daha sonra bu yöntemi ülkelerine aktaran İngiltere, Japonya gibi ülkelerde durum biraz farklıdır. Bu ülkelerde risk sermayesi şirketlerinin yatırım portföyünde ağırlık genişleme ve büyüme biçimindeki taleplere kaymıştır.

Özellikle İngiltere'de risk sermayesi şirketleri satın alma destek yatırımları biçimindeki finansal destek yoluyla birçok kamu iktisadi teşebbüsünün özelleştirilmesini kolaylaştırmışlardır. Böylece hem özelleştirme faaliyetlerinin başarıya ulaşmasına katdıka bulunmuşlar hem de bunların mülkiyetlerinin halka yaygınlaştırılmasını sağlamışlardır.

Hepimizin bildiği gibi, son birkaç yıldır ülkemizde de kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi ekonomi gündemimizin en ön sıralarında yer almakta, ama fiili olarak fazla bir yol olanmamış bulunmaktadır. Blok satış çabaları önemli tartışmalar doğurmakta, birçoğunun hisse senetlerinin doğrudan halka satılması yoluna ise pek başvurulmamaktadır. Hisse senetlerinin halka doğrudan satılması alternatifinin, hem ekonomik konjonktürün risksiz fakat yüksek gelirli menkul kıymetlere (hazine bonosu vs.) yönelmeyi özendirmesi, hem de ferdi tasarrufçuların halka yeni açılan şirketlerin hisse senetlerinin değerini belirlemekte karşılaşacağı zorluklar gibi nedenlerle tercih edilmediğini düşünmemiz mümkündür. Son belirttiğimiz sa-

(15) Özkök, s. 207.

kıncayı aşmak, çeşitli sermaye piyasası aracı kurumlarının gelişmiş olması ile mümkündür. Ülkemizdeki aracı kurumların daha çok kısa vadeli spekülatif kazanca dayalı faaliyet anlayışının, kamu iktisadi teşebbüsleri gibi, arkasından devlet desteği çekildiğinde ne derecede başarılı olabilecekleri kuşkulu işletmelerin hisse senetlerine fon bağlaması zor görünmektedir. Bütün bu nedenlerle, İngiltere örneğinden de alınacak dersle, risk sermayesi kuruluşlarının bir an önce oluşturulması ülkemiz için de önem taşımaktadır. Çünkü bu kuruluşlar, sadece kamu işletmelerinin hisse senetlerine ilave talep doğurmakla kalmayacak, aynı zamanda bu mülkiyetin olabildiğince halk kitlelerine yayılmasına katkıda bulunabileceklerdir.

kamu iktisadi teşebbüsleri gibi, arkasından devlet desteği çekildiğinde ne derecede başarılı olabilecekleri kuşkulu işletmelerin hisse senetlerine fon bağlaması zor görünmektedir. Bütün bu nedenlerle, İngiltere örneğinden de alınacak dersle, risk sermayesi kuruluşlarının bir an önce oluşturulması ülkemiz için de önem taşımaktadır.

2.4. Yöntemin tarafları ve işleyişi

Kurumsal yapı ve işleyişin tanıtılmasına başlamadan önce risk sermayesi finansmanının genişçe bir tanımını hatırlamakta yarar görüyoruz: Risk sermayesi finansmanı esas itibariyle bir yatırım fikrine sahip girişimciye veya yeni kurulmuş, gelişme şansı olduğu düşünülen işletmelere, yüksek riske katlanarak yüksek gelir elde etme amacındaki risk sermayesi ortaklığı tarafından hisse senedi karşılığı ortak olunması; bu yolla girişimciye hem özsermaye hem de yönetim desteği sağlanması; işletme istenilen gelişme düzeyine ulaştığında ise hisse senetlerinin (veya ortaklık payının) satılarak yatırılan fonların önemli ölçüde büyütülmüş şekilde geriye alınması şeklindeki bir finansman modelidir.

Bu finansman biçimini daha iyi açıklayabilmek için önce kurumsal yapıyı, sonra da işleyiş biçimini tanıtmak gerektiğini düşünüyoruz.

2.4.1 . Yöntemin Tarafları

Genel olarak risk sermayesi finansmanında üç taraf bulunmaktadır.

(1) Fon Sağlayanlar: Bunlar, girişimcilerin finansmanında kullanılmak üzere tasarruflarını risk sermayesi ortaklığının çıkardığı katılma paylarına yatıran kişi veya kuruluşlardır. Kişi veya kuruluşlar sözkonusu tasarrufları karşılığında belirli bir gelir elde etmek arzusundadırlar. Bu kaynakları şöyle ifade etmemiz mümkündür: Ferdi tasarrufçular, bankalar, emekli sandıkları, özel sigorta şirketleri, kamu desteği sağlamak amacıyla oluşturulmuş çeşitli kuruluşlar.

(2) Risk Sermayesi Ortaklığı: Bu ortaklık, yukarda belirtilen kişi ve kuruluşlardan elde ettiği finansman kaynaklarıyla yatırım fonları oluşturup, kendisine başvuranlar arasında uygun bulduğu girişimcilerin hisse senetlerini alarak, onlara özkaynak biçiminde fon sağlamaktadır.

(3) Finanse Edilen Girişimci: Risk sermayesi finansmanından yararlanarak öz sermaye tarzında fon elde eden taraftır. Sadece fikir sahibi girişimci olabileceği gibi, çalışan bir işletme de olabilir. Başka bir ifadeyle bu tür finansmana fikir aşamasındaki yatırımlar için başvurulabildiği gibi, faaliyete yeni geçmiş işletmelerin ihtiyacı için veya genişleme yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi için de başvurulabilir. Hatta çeşitli sorunları olan işletmelerin kurtarılması amacıyla da bu finansman biçimine başvurmak mümkündür.

2.4.2. Yönetimin İşleyişi

Modelin işleyişini Şekil 1 yardımıyla açıklamaya çalışalım. Bu işleyişi bir kaç aşamada incelemek mümkündür.

Kaynak: Tablonun hazırlanmasında yararlanılan kaynaklar: Çiller, Çizakça, s. 122; Yıldırım, s. 81; Sarıaslan, s. 4, Eser, s. 58

(1) Fon Toplama Aşaması

Şekilden de görülebileceği gibi modelin işleyişinde ilk aşama risk sermayesi şirketinin çeşitli kaynaklardan katılma belgesi karşılığında uzun vadeli fon temin etmesidir. Bu fonlar karşılığında ne faiz, ne de belirli kar oranı taahhüt edilmez. Burada bir fon kullanım sözleşmesi yapılmaktadır.

Bu sözleşmede; fonu kullanım süresi, fonun yönetilmesi karşılığında risk sermayesi şirketinin alacağı komisyon ve fonların yatırıldığı hisselerin belirli bir süre sonunda satılması neticesinde elde edilen gelirin nasıl bölüşüleceği belirlenir. Uygulamada genellikle fon kollanım süresi 2 ila 10 yıl arasında değişmekte; satıştan elde edilen gelir ise % 80'i fonu oluşturanlara % 20'si risk sermayesi şirketine kalacak biçimde bölüşülmektedir.

Fonlar çoğu zaman belirli süreli olmakla birlikte, belirsiz süreli fonlarda oluşturulabilir. Fonların işletilmesiyle veya yönetilmesiyle ilgili olarak ortaya çıkabilecek yasalara aykırı durumlarda risk sermayesi şirketinin kurucu ortakları ve yöneticileri sorumludur[16].

(2.) Yatırım Önerilerinin İş Planı Biçiminde Toplanması ve Değerlendirilmesi

Bu aşamada, toplanmış olan fonlar genellikle yüksek risk ve aynı zamanda yüksek kar potansiyeli olan girişimlere yöneltilecektir. Risk sermayesi şirketine fon temini amacıyla başvurması beklenen esas grup, yenilik getirme iddiasındaki girişimcilerdir. Bunların getirdiği yatırım önerilerinin

(16) Sarıaslan, s. 6.

riski, tabiatı icabı yüksektir. Doğal olarak, başırılı olduklarında yüksek kar sağlayabileceklerdir.

Risk sermayesi şirketine yukarda ifade ettiğimiz biçimde tasarı aşamasında başvurulabildiği gibi (seed financin), yatırım ve işletme sürecinin daha sonraki aşamalarında da başvurulabilir. Bunları kısaca şöyle belirtebiliriz[17]:

- Kuruluş aşamasındaki yatırımlar ve işletme döneminin başlangıcındaki yatırımların fon ihtiyaçlarının karşılanması için,
- Kuruluş dönemini aşmış işletmelerin, genişleme için gerekli fonları sağlaması için,
- İşlemekte olan, ancak çeşitli sorunları bulunan işletmelerin finansmanı için,
- Satılmakta olan işletmeleri satın almak isteyen, ancak yeterli finansal imkanı olmayan girişimcilerin desteklenmesi için,
- Kuruluşun kendi yönetici kadrosu tarafından satın alınmasının desteklenmesi için,

risk sermayesi şirketinin bu işletmeye yatırdığı fonları yeterli ölçüde bir kararlılıkla geri alması, elindeki bu şirkete ait hisse senetlerinin değerlerinin yeterli ölçüde artmasına ve bunların borsada satılmasına bağlıdır.

Girişimciler, finansal destek sağlamak amacıyla risk sermayesi şirketlerine başvurularını bir "iş planı" aracılığıyla yapmaktadır. Bu iş planı, girişimcilerin risk sermayesi şirketinden istedikleri finansal desteği sağlamasını mümkün kılmak amacı ile hazırlanır ve aşağıdaki hususları içermesi uygun olur: [18]

(i) Şirketin ürünleri, müşterileri ve geçmişten bugüne gelişiminin tanıtımı,

(ii) Sektörün yapısı, satış ve karların gelişimi, cari durumu ve beklentileri,

(iii) Girişimcinin ve yönetim kadrosunun o iş alanındaki bilgi, deneyim ve becerileri,

(iv) Düşünülen ürünün özellikleri ve ikame edeceği ürünler karşısındaki avantajları,

(v) Ürünün sunulacağı piyasanın özellikleri ışığında, piyasa payı ve satış tahminleri,

(vi) Yatırım ve işletme planının ana hatları,

(vii) Muhtemel riskler ve problemler,

(viii) Yatırımın maliyeti, finansal yapı ve finansal kaynak ihtiyacı,

Gelen yatırım önerileri risk sermayesi şirketi tarafından bir ön elemeden geçirilir. Gelen önerilerin % 90-95'i bu safhada elenmektedir. Bu ön elemeyi aşan yatırım önerileri, belirtilen iş planı çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulur.

Yatırımın finansmanı için başvuran işletme yöneticilerinin veya girişimcinin değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu girişimci; enerji düzeyi, kendisine saygı ve güven, cesaret, başarı arzusu ve bunu astlara yansıtabilme, beceriklilik ve sebat gibi kriterlere göre değerlendirilmelidir.[19]

İlave olarak ürünlerin potansiyel satış imkanı da değerlendirmenin sonucunu etkileyecek faktörlerdendir. Müracat eden girişimci veya işletme hakkında ulaşılan değerlendirme sonuçları müsbet olduğunda finansman planı ve işletmeye hangi oranda iştirak edileceği[20] belirlenerek değerlendirme çalışması tamamlanır.

Risk sermayesi şirketi tarafından finanse edilmek üzere bu elemelerden geçmek pek kolay değildir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde bir risk sermayesi şirketi bir yıldaki 1000 başvurudan sadece 6 tanesini finanse etme kararı vermiştir.[21]

(3). Ortaklık Payının Belirlenmesi

Bu aşamada, önerileri kabul edilen girişimcilerle risk sermayesi şirketi arasında ortaklık görüşmeleri yapılacaktır. Şirket, sağladığı finansal kaynakla bağlantılı olarak işletmeye belirli oranda ortak olmak üzere hisse senetlerini satın alacaktır.

Girişime sağlanan finansman karşılığında ne oranda ortak olunacağı karşılıklı görüşmelerle, pazarlık sonucu belirlenir. Yatırımın tamamlanmasına, ürünün piyasaya sunumuna yaklaşmış, belli ölçüde deneyim sahibi bir girişimci; işin başında olan, finansal destek istediği girişimi fikir safhasında bulunan bir girişimciye göre risk sermayesi şirketi karşısında daha büyük bir pazarlık gücüne sahiptir[22]. Risk sermayesi şirketi, fikir safhasındaki bir yatırım önerisiyle karşısına gelen girişimciye daha az finansal kaynak sağladığı halde, girişimden daha büyük bir ortaklık payı elde edebilecektir.

(4.) Ortaklık Paylarının Satılması Yoluyla Girişime Yatırılmış Olan Fonların Likiditasyonu

Risk sermayesi şirketi ile girişimci şirket arasında yukarda belirtildiği biçimde ortaklık gerçekleştirildikten sonra sıra bu şirketin geliştirilmesine ve karlı hale getirilmesine gelmiştir. Çünkü risk sermayesi şirketinin bu işletmeye yatırdığı fonları yeterli ölçüde bir kararlılıkla geri alması, elindeki bu şirkete ait hisse senetlerinin değerlerinin yeterli ölçüde artmasına ve bunların borsada satılmasına bağlıdır.[23]

Risk sermayesi şirketinin girişime ortaklığı pasif bir ortaklık değildir. Çünkü risk sermayesi şirketi dönüşü olmayan bir yola girmiştir. Adı duyulmamış, başarısı belirlenmemiş bir girişimin hisse senetlerini satın almıştır. Böyle bir işletmenin hisse senetlerini borsada hemen satamaz. Yapması gereken şey, finanse ederek ortak olduğu girişimin başarıya ulaştırılması ve böylece elindeki hisse senetlerinin değerlenerek rahat biçimde satılabilir hale gelmelidir[24]. Bu nedenle hisse senetlerini satın aldığı girişimin yönetiminde de aktif olarak yer alır. Mümkün olduğunca ucuza satın almaya çalıştığı hisselerin değerini olabildiğince artırma yönünde işletme yönetiminin başarısı için katkıda bulunmaya çalışır.

Risk sermayesi şirketinin ortaklık paylarını, kar edecek biçimde paraya dönüştürmesi genellikle iki biçimde olur. Daha yaygın olan uygulama eldeki hisse senetlerini borsada yatırımcılara satmaktır. İkinci ve daha az kullanılan yöntem ise işletmeyi bir bütün olarak satmaktır.[25]

(17) Fettahoğlu, s. 23-28; Canbaş s. 78; Sarıaslan, s. 5; İşeri, s. 27-30; Özkök, s. 212-214.

(18) İşeri; s. 34-36; Ayrıca iş planının içeriği konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. James Henderson, **Obtaining Venture Financing: Principles and Practics** (Lexington, M.A.: D.C. Heat and Co., 1988), s. 11-67.

(19) İşeri, s. 37-38.

(20) Commission of Economic Communutices, **Improving Venture Capital Opportunities in Europe** (1988), s. 71-77.

(21) Canbaş, s. 76.

(22) Yıldırım, s. 82-83.

(23) İşeri, s. 22.

(24) Eser, s. 57.

(25) Sarıaslan, s. 8.

Birinci yönteme başvurulabilmesi, o ülkede oldukça gelişmiş bir sermaye piyasasının bulunmasını gerektirir. İlave olarak bu işletmelerin çok büyük işletmeler olmaması nedeniyle, hisse senetlerinin satışının kolaylaştırılması bakımından; alım-satım, kotasyon ve halka açılma açısından kuralların daha az sıkı olduğu ve daha az masraf gerektirecek olan ikinci bir piyasanın kullanılması daha yararlı olur[26]. Ülkede, organize menkul kıymet borsaları dışında faaliyette bulunan bu piyasaya "Over the Counter Market" adı verilmektedir. Genellikle bu tür piyasanın işleyişi sermaye piyasası kanunlarında küçük işletmelerin özellikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmiş olmaktadır[27]. Böylece satış işlemleri daha az masraflı ve daha kolay olmaktadır.

Likiditasyon için ikinci yöntem olan işletmeyi bir bütün olarak satmak, yukarıda belirtildiği gibi daha az uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntemde, esas itibariyle uzun zaman ve yüksek maliyet gerektiren araştırma-geliştirme masrafları yapmadan, yeni ürünleri piyasaya sunarak gelişmekte olan bir tesise kolay yoldan sahip olmak isteyen büyük holdinglere hitap edilmiş olmaktadır[28].

Her iki yöntemde de esas olan girişimin belirli bir gelişme ve karlılık düzeyine ulaştırılmış olmasıdır. Bu nedenle risk sermayesi şirketinin sonuçta karlı olabilmesi için, risk sermayesi finansman süreci boyunca dikkat etmesi gereken ilkeler açısından bir farklılık yoktur.

Bütün bu aşamaların sonucunda hisse senetlerinin satılmasıyla elde edilen meblağ risk sermayesi şirketiyle risk sermayesi şirketine fon sağlayan yatırımcılar arasında paylaşılacaktır. Genellikle meblağın % 80'i fon sahiplerine, % 20'si risk sermayesi şirketine kalmaktadır.

3. Risk Sermayesi Finansman Yönteminde Ortaklık Payının Belirlenmesi

Risk sermayesi şirketinin girişimdeki yatırımının değeri, sözkonusu yatırımın riskiyle bağlantılı oraka umulan gelirin mantıklı bir biçimde tahminine dayanır. Girişimin toplam değeri, gelecekte umulan nakit akımlarının bugünkü değerine veya gelecekteki kazançların çarpanına dayalı olarak bulunur. İndirgeme oranı veya çarpan, risk sermayesi şirketinin girişimin değerini saptarken etkilendiği birçok faktör tarafından belirlenir. [29]

Girişimci, sermaye temin ederken elinden geldiğince mülkiyet devrini sınırlı tutmaya çalışır. Risk sermayesi şirketi ise yüksek ristkli bir yatırıma girişmektedir. Elde edeceği verimin, dolayısıyla girişimdeki payının yüksek olmasına çalışır. Tarafların bu beklentilerinin netleşebilmesi için yatırımın finanslama şartlarının açık bir şekilde belirlenmesi gerekir [30]. Bir risk sermayesi yatırımının fiyatlanması ve dolayısıyla ortaklık paylarının belirlenmesi risk sermayesi finansman sürecinin belki de en subjektif konusudur. Fiyat, yatırım öncesi risk/getiri analizine bağlı olarak girişimin değerlendirilmesiyle bulunacaktır [31].

Yukarıda bahsedilen indirgeme oranı veya kazanç çarpanı belirlenirken başlıca şu hususlar üzerinde durulur: [32].

(i) Herhangi bir yatırımda başarısızlık riski azaldıkça yatırımcının o yatırımdan beklediği getiri oranı düşecektir.

(ii). Risk sermayesi şirketi, girişimcinin gelecekteki kazanç tahminlerinin sağlamlığına ne kadar fazla güvenirse, yatırımı o kadar az riskli olarak algılar. Çoğu zaman bu durum, yatırıma hangi aşamada katılındığı ile bağlantılıdır. Yeni ve başlangıç aşamasındaki girişimler, yatırımın daha ileri safhasındaki girişimlere göre daha riskli kabul edilir, böylece istenen getiri oranı yükselir. Girişimcinin, yatırımın gelecekteki getirileri konusunda risk sermayesi şirketini ikna etmedeki başarısı öncelikle iş planına ve girişimcinin geçmiş başarılarına bağlıdır.

(iii). Risk sermayesi şirketi, katıldığı yatırım yeterli bir satış getirisi sağlayacak düzeye geldiğinde, bu girişimdeki hisselerini satarak diğer yatırım fırsatlarına yönelmek isteyecektir. Çoğu zaman risk sermayesi şirketi girişimin kamuya açılmasını arzu eder. Böyle bir yatırıma katılma iki önemli avantaj taşır. İlk olarak hisseleri halka açılmış bir girişimdeki yatırım likid hale gelir. İkinci olarak da böyle bir girişim bir fiyat/ kazanç oranına sahiptir. Böylece risk sermayesi şirketi buna dayanarak girişimin değerini kolayca bulabilir. Ferdi işletmelerin değerlenmesi daha zor olduğundan genellikle düşük değerlendirirler. Bazen girişimin halka açılması, çeşitli sebeplerle zor olur. Bu gibi durumlarda girişimin daha büyük bir işletmeye veya girişimi kuranlara satılması gibi alternatifler düşünülebilir.

Girişimin değerlendirilmesinde aşağıdaki faktörler üzerinde de durmak gerekir [33]:

(i) Girişimin büyüme ve iş hacmi potansiyeli
(ii) Finansal tahminlerin doğruluğu ve rasyonalitesi
(iii) Ek finansmana bağlı sulanma ihtimali
(iv) Yatırımdan çıkış alternatifleri
(v) Likidasyon ve kara geçişe kadar geçen süre.
(vi) Dönemsel gelirlerin varlığı ve sermaye kazancı
(vii) Hisse senedi piyasasının durumu, ekonomik koşullar ve yatırım ortamı

Bu bilgileri değerlendirerek risk sermayesi şirketi, katılacağı girişimden isteyeceği ortaklık payını belirleyecektir. Payın belirlenmesi için çeşitli yollar sözkonusudur. Aşağıda iki rakamsal örnekle konuyu açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Örnek 1:

Bir şirketin 5 yıl boyunca vergi sonrası karı $500. 000 olarak tahmin ediliyor. Bu şirketin üretim kapasitesini genişletmek ve satış potansiyelini artırmak için $ 250. 000'lık yatırıma ihtiyaç vardır. Risk sermayesi şirketi iş planını inceleyerek kar tahmininin çok yüksek olduğunu ve 5 yıl içinde $ 400.000 kara ulaşılabileceğini kabul ediyor. Ayrıca bu sektördeki bir girişimin 8 ila 10 arasında bir fiyat/ kazanç çarpanına ulaşabileceğini belirtiyor. Ayrıca bu durumdaki bir yıtırımın karşılacağı riskin % 50'lik bir yıllık bir getiri gerektireceğine karar veriyor.

Bu bilgiler çerçevesinde, risk sermayesi şirketinin girişimden isteyeceği ortaklık payı aşağıdaki formülle hesaplanabilir.

(26) İşeri, s. 22.

(27) Sarıaslan, s. 8.

(28) Yıldırım, s. 83; İşeri, s. 22; Eser, s. 60.

(29) William Bygrave, William Gartner, **Financial Management, Venture Capital**.s. D5, 29.

(30) Cengiz Erol, "Faizsiz Kredi (Venture Capital) Finansman Modeli", **Bankacılar**, Nisan 1992, s. 30.

(31) Kürşad Tuncer, **Risk Sermayesi Finansman Modeli**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayını: 1996, s 32.

(32) Bygareve, Gartner, s. D5, 29- 30.

(33) Tuncer, s. 32.

$$E = \frac{I\,(1+RR)^{N}}{(Nth\ PAT)\ (PEM)}$$

Bu formülde:

E: Risk sermayesi şirketinin ortaklık payı

I: Risk sermayesi şirketinin yatırım tutarı

RR: Risk sermayesi şirketinin beklediği getiri oranı.

N: Risk sermayesi şirketinin girişimin hisselerini elinde tutacağı süre

N th PAT:Risk sermayesi şirketinin umduğu yıllık vergi sonrası kar

PEM: N.ci yılda şirketin değerlendirilmesinde kullanılacak olan fiyat/ kazanç çarpanı

Yukarıdaki verilere göre:

$$E_1 = \frac{250.000\ (1+0.5)^{5}}{400.000 \times 8} = \frac{1.898.437}{3.200.000} = \%\ 59.32$$

$$E_2 = \frac{250.000\ (1+0.5)^{5}}{400.000 \times 10} = \frac{1.898.437}{4.000.000} = \%\ 46.71$$

O halde risk sermayesi şirketi, girişimin fiyat/ kazanç çarpanının 8 tahmin edilmesi halinde % 59, 32,; 10 olması halinde % 46. 71 ortaklık payı istemektedir.

Sonucun bulunmasında kullanılan herbir faktörün alacağı değer tartışmaya açıktır. Tahmini kazanç, yatırım tutarı, fiyat/ kazanç çarpanı ve istenen yıllık getiri oranındaki en ufak bir değişme risk sermayesi şirketinin isteyeceği ortaklık payını değiştirecektir. Risk sermayesi şirketinin yatırımının değerlemesi ayrıca; girişimin yapılanma şekli, yatırımın tipi ve yatırımın hangi şartlar altında yapılacağına da bağlıdır. [34]

Örnek 2:

Başlangıç aşamasındaki bir girişime katılacak olan bir risk sermayesi şirketi varsayalım, ilgili veriler şöyle olsun.

- Risk sermayesi şirketinin toplam yatırım tutarı (nakit ihtiyacı)
  £ 400.000
- Girişimin beş yıl boyunca her yıl umduğu vergi sonrası kar
  £ 700.000
- Girişim halka açılmayı planlamaktadır. Böylece risk sermayesi şirketinin paylarını her an satması imkanı vardır. Benzer işletmeler 15-18 fiyat/ kazanç çarpanına sahiptir. Kendi yatırımı için bu çarpanı 12 olarak almayı uygun bulmuştur.
- Hedeflenen karlılık oranı % 45'dir.

Bu verilere dayanarak risk sermayesi şirketinin isteyeceği ortaklık oranı şöyle bulunacaktır.

- Risk sermayesi şirketinin yatırımdan çıkacağı tarihte girişimin ulaşacağı değer:
  700.000 x 12 = £ 7.400.000
- Risk sermayesi şirketinin yapacağı yatırımın 5 yılda beklenen verim oranı üzerinden ulaşacağı değer :
  400.000 x (1+0.45) 5+ £ 2.564.000
- Risk sermayesi şirketinin bu değer ulaşmasını sağlayacak ortaklık payı: $\frac{2.564.000}{8.400.00} = \%31$

Aynı sonuca işlemi tersinden yaparak da ulaşabiliriz. Şirketin 12 yılda ulaşacağı değeri beklenen verim oranı ile iskonto etmektir.

$$\text{Yani : } 8.400.000 = \frac{1}{(1+0.45)^5} = £\ 1.310.507$$

Risk sermayesi şirketinin yapması gereken toplam yatırım tutarını bu rakama bölerek sonuca ulaşabiliriz.

$$\frac{400.000}{1.310.507} = \%31$$

Hesaplarda kullanılan her faktörün tahmini olarak belirlendiğini unutmamamız gerekir. Bu faktörlerin alabilecekleri farklı değerler, istenen ortaklık payını değiştirecektir. [35]

4. Risk Sermayesi Finansman Yönteminin Başarı Koşulları

Önceki kısımlarda risk sermayesi finansman yönteminin özellikleri, işleyiş biçimi ve girişimciler açısından önemi üzerinde durmuş ve böyle bir yöntemin işlerliğe kavuşturulmasının ülkemiz açısından yararlı olacağı kanısına ulaşmış bulunuyoruz. Ancak böyle bir finansman sisteminin etkin biçimde çalışabilmesi için belirli bir yasal çerçeve ve kurumsal gelişme seviyesine ihtiyaç olduğunu da belirtmeliyiz. Çalışmamızın bu kısmında ana hatlarıyla belirttiğimiz hususlar üzerinde durmaya çalışacağız.

4.1. Riskli veya Likiditasyonu En Azından Orta Vadede Gerçekleşebilecek Yatırım Veya Girişimlere Aktarılabilecek Fonların Mevcudiyeti

Risk sermayesi finansman yönteminin daha önce belirttiğimiz özelliklerini dikkate aldığımızda, bu yöntemin gelişebilmesi, yatırımcıların yatırdıkları fonlardan cazip kar elde edebilecek kadar bekleyebilmelerini gerektirmektedir. Yatırımcılar, yatırımlarını kısa denilebilecek sürelerde çözecek olursa hem bu sistemin işlemesi zorlaşır hem de kendileri yeterli bir kazanç elde edemezler.

O halde hiç olmazsa başlangıçta sistemin tanınması ve yerleşebilmesi açısından, uzun dönemli vaatlere uygun dayanıklı yatırım sermayesi kaynaklarına ihtiyaç vardır[36]. Bu gereklilik ise başka bir zorunluluğu ortaya çıkaracaktır. Kurumsal yatırımcıların mevcudiyeti[37]. Önemli ölçüde uzun vadeli kaynağı olan kurumsal yatırımcıların bu işe kaynak aktarmaması halinde, sadece küçük ferdi yatırımcıların kaynaklarıyla bahsettiğimiz niteliklerdeki bu finansman yönteminin işlerliğe kavuşturulması oldukça zor olacaktır.

İngiltere ile ilgili bir örnek bu noktaya ışık tutabilir. Sözkonusu ülkede uzmanlaşmış risk sermayesi şirketlerinden ayrı olarak hükümet programları doğrultusunda "İş Başlatma Programı" ve "İş Geliştirme Proğramı" adı altında risk sermayesi fonları oluşturulmuştur[38].

(34) Bygareve, Gartner, s. D5, 31- 32.

(35) John Ormerod, Ian Burns, **Raising Venture Capital in the UK**, Butterworths, London and Edinburg: 1988, s. 241-243.

(36) Serdar Eser, "Risk Sermayesi Nedir?", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Haziran 1993, s. 32.

(37) Atilla Yeşilada, "Risk Sermayesi Paneli", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Haziran 1993, s. 29.

(38) Sarıaslan, s. 9.

Böylece bu fonlar aracılığıyla risk sermayesi talebine cevap verebilecek uzun vadeli ve dayanıklı kaynakların arzı artırılmaya çalışılmıştır.

4.2. Yöntemin Çalışmasını Mümkün Kılacak Risk Sermayesi Şirketlerinin Oluşturulması

Bu yöntemde yatırımcıların fonlarını, orta ve uzun vadede tatmin edici bir karlılık sağlayacak ve oldukça riskli yatırımlara aktarması gerektiğini artık biliyoruz. Tek tek yatırımcıların, tasarruflarını bu nitelikteki yatırımlara niyetlenen girişimcilere doğrudan doğruya aktarmasını beklemek hayalcilik olur. Bu tür bir aktarma için karar verebilmek, bir hayli uzmanlık ve deneyim gerektirir. Girişimcinin hazırlayacağı "iş planı"nın proje değerlendirme konusunda bilgi ve tecrübeye sahip kişilerce incelenmesi ve kararın buna göre verilmesi gerekir. Tek tek yatırımcıların bir çok sektörlerle ilgili iş planlarını, bu tarzda incelemesini beklemek, bilgi ve uzmanlık çağı diye isimlendirdiğimiz günümüzde düşünülebilecek bir yol değildir. O halde bu işi yapabilecek uzmanlara sahip kurumların mevcudiyeti açık bir gerekliliktir. Bu kurum "risk sermayesi şirketi" olacaktır.

"Risk sermayesi şirketi, öncelikle kendisine risk sermayesi temini için başvuran girişimcilerin projelerini sağlıklı biçimde değerlendirmek durumundadır. Girişimcilerin tekliflerinin bu tarzda değerlendirildiğinden emin olan tasarruf sahipleri de böylece, tasarruflarını bu tür yatırımlara aktarma konusunda bir ölçüde rahatlık duyabileceklerdir.

Girişimcinin projesinin değerlendirilmesinde risk sermayesi şirketlerinin dikkate aldığı standartlaştırılmış ölçütler söz konusudur. Bu ölçütleri şöyle ifade edebiliriz[39]:

(i) Doğru bir "iş planı"na[40] sahip olmak,

(ii) Pazarı doğru, sağlıklı bir biçimde incelemiş olmak,

(iii) İçte ve dıştaki rakiplerini incelemek ve tanımak,

(iv) Yatırımını, aynı iş kolundaki benzerlerinden farklı kılabilecek bir teknolojik avantaja sahip olmak,

(v) Belirli ihtiyaçlarını karşılayabilme konusunda nerelerden destek sağlayabileceği konusunda bilgili olmak,

Bu arada projeyi sunan girişimci ile ilgili olarak da sağlıklı bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Girişimci ile ilgili olarak yapılacak değerlendirmede gözönüne bulundurulacak hususları da şöyle ifade edebiliriz[41]:

(i) İşiyle bütünleşebilecek ve yanında çalışanlardan daha fazla çalışabilecek bir enerji düzeyi,

(ii) Yatırımcıda güven duygusu uyandıracak bir saygınlığa sahip olmak,

(iii) Zorlukları aşma azmi, sebat ve cesareti,

(iv) Ürünün başarısı konusunda arzulu olma ve bu arzuyu birlikte çalıştıkları kişilere, onları da olumlu biçimde etkileyecek tarzda yansıtabilme,

(v) Sorunları etkin biçimde ve hızla çözebilme, yeteneklerini kullanabilmeyi başarma,

(vi) Yanında çalışanların ihtiyaçlarına duyarlılık ve onların yeteneklerini gösterebilmelerine imkan tanıma,

Gerek projenin gerekse girişimcinin değerlendirilmesi işi risk sermayesi şirketleri tarafından yapıldığında, verilen kararlar ferdi yatırımcıların vereceği kararlara göre çok daha az risk taşıyacaktır.

(39) Tınaz Titiz, "Risk Sermayesi Paneli", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Haziran 1993, s. 23.

(40) İş planı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. İşeri, s. 34-36.

(41) İşeri, s. 37-38.

(42) Titiz s. 23.

Öte yandan yeni, küçük ve riskli işletmelerin başarılı olmasının sağlanması açısından da risk sermayesi şirketinin varlığı önemli bir gerekliliktir. Yatırım aşamasını geçip faaliyete başlamış yeni girişimcilerin başarılı olma olasılığı dünya ortalaması olarak % 20-40 arasındadır. Başarısızlığın bu kadar yüksek (% 60-80) olmasının en önemli nedeninin, bu işletmelerin ihtiyaç sıralamasında birinci olarak paraya yer vermeleri olduğu belirlenmiştir. Bir girişim şüphesiz yeterli finansal kaynak olmadan başarıya ulaşamaz. Ama başarı için gerekli olan diğer unsurları gözardı edip ümidini sadece paraya bağlayan bir girişimcinin başarısızlığını önleyecek hiçbir önlem de sözkonusu değildir[42].

İşte risk sermayesi şirketi bu noktada da önemli bir işlev yüklenecektir. Kendi işini kurmak veya genişletmek isteyen bir girişimcinin çeşitli destek hizmetlerine ihtiyacı olacaktır. Hukuki ve mali konularda genellikle sürekli eleman çalıştıracak kadar geniş bir sermayeye sahip değildir. Teknolojisini geliştirebilmek için teknik yenilikleri takip edecek nitelikli teknik elemanlar istihdamında da parasal nedenlerle zorlanmaktadır. Günümüzün dinamik ekonomik ortamında işini direkt veya dolaylı biçimde etkileyecek gelişmeleri ve bilgi birikimini düzenli bir biçimde izleme, kaydetme, sistematik hale getirerek onlardan yararlanma imkanını bulamaz. Özet olarak, faaliyet gösterdiği iş alanı ile bağlantılı biçimde çok çeşitli tam gün veya part-time desteklere ihtiyaç olabilir. İşte bu destek ihtiyacını gözardı edip, ona sadece bankadan çekip harcayabileceği belirli bir fon imkanını sunmak; çoğu durumda o girişimciye yardım edilmesi değil, kaçınılmaz olumsuz akibetinin çapını büyüterek biraz geciktirilmesi anlamına gelir. Risk sermayesi şirketi, hem öz kaynak biçiminde fon sağlanmasını kolaylaştırarak hem de sözünü ettiğimiz bu hizmetleri ona sağlayarak, girişimcinin kötü bir sonuca sürüklenmesini çoğu zaman önleyebilecektir.

Yalnız burada, risk sermayesi şirketinin beklenen hedeflere ulaşabilmesi bakımından bazı noktalara riayet edilmesi gerektiğini belirtmek isteriz. Bu gereklilikleri kısaca şöyle ifade edebiliriz:

(i) Risk sermayesi şirketini yönetecek olan kişiler yatırım seçimi ve işletme yöntemi konularında yeterli eğitim ve deneyime sahip profesyonel kişiler olmalıdır.

(ii) Risk sermayesi yöneticilerine, gerek fonların sağlanması gerekse istenilen risk-getiri bileşimine ulaşılabilmesi amacıyla yatırımların yönlendirilmesinde ihtiyaç duyacakları esnekliğin sağlanması gerekir.

(iii) Yöneticilere hizmetleri karlılığıyla yapılacak ödemelerin önemli bir kısmı, risk sermayesi şirketinin karşılığıyla bağlantılı olmalıdır[43].

(iv) Risk sermayesi şirketi, yöneticilerinin bağımsız ve rasyonel hareket etmelerine imkan verecek bir yönetim yapısına sahip olmalıdır[44]. Ayrıca tüm tasarrufların menfaatlerinin korunması için yeterli bilgi aktarımı ve bağımsız denetim de gerçekleştirilmelidir[45].

(v) Risk sermayesi şirketinin hukuki yapı olarak anonim şirket biçiminde kurulması uygun olur. Diğer şirket biçimleri ile menkul kıymet yatırım ortaklığı ve menkul kıymet yatırım fonu şeklindeki bir hukuki yapı amaca pek uygun düşmez[46].

Ülkede genel olarak ekonomik ve teknik eğitim imkanlarının ve bu imkanlardan yararlanmış olanların belirli bir düzeye ulaşmış olması; iş yapmak isteyenler içinde sadece alıp satmaktan belirli bir kar elde edip bununla yetinmek yerine, daha riskli fakat ilerde maddi ve manevi olarak daha fazla tatmin sağlayabilecek olan sınai girişimciliğe yönelebilecek olanların oranının oldukça yükselmiş bulunması gerekir.

4.3. Kaliteli Yatırım Fırsatlarının Yeterliliği

Risk sermayesi yönteminin iyi işleyebilmesi için, risk sermayesi şirketlerine; üzerinde durulmaya, değerlendirme çalışması yapmaya değer nitelikte yeterli miktarda proje başvurusu yapılmalıdır. Bunun için ülkede genel olarak ekonomik ve teknik eğitim imkanlarının ve bu imkanlardan yararlanmış olanların belirli bir düzeye ulaşmış olması; iş yapmak isteyenler içinde sadece alıp satmaktan belirli bir kar elde edip bununla yetinmek yerine, daha riskli fakat ilerde maddi ve manevi olarak daha fazla tatmin sağlayabilecek olan sınai girişimciliğe yönelebilecek olanların oranının oldukça yükselmiş bulunması gerekir. En önemli gerekliliklerden biri ise, girişimcilerin, iş adamlarının ortaklaşa iş yapabilme terbiyesine ve düzeyine ulaşmış olmalarıdır.

Belirtilen hususlarda ülkede belirli bir düzeye ulaşılmamışsa risk sermayesi yönteminin uygulanma ve gelişme imkanını bulması epey zor olacaktır.

4.4. Katılım Paylarının Satılarak Karların Realize Edilebilmesi İçin Uygun Ortam

Risk sermayesi finansman yönteminin işleyişinde belki en önemli hususlardan birisi, katılım paylarının satılması aşamasıdır. risk sermayesi şirketi girişimlere sermaye katkısında bulunurken, daima bu ortaklık paylarını ilerde uygun ortam gerçekleştiğinde satmayı amaçlayarak hareket eder. Böylece girişime yatırdığı parayı önemli bir fazlalıkla geri alarak kar elde etmiş olacak hem de yeni girişimcilere katkıda bulunmasına imkan verecek biçimde fonlar geri dönmüş olacaktır. O halde risk sermayesi şirketinin elindeki hisse senetlerini rahatlıkla satmasına imkan verecek gelişmişlikte bir sermaye piyasasının ülkede varlığı, bu mekanizmanın işlemesinin en önemli şartlarından biridir.

Ayrıca risk sermayesi şirketinden katılım payı olarak tasarrufları buraya emanet eden bireyler için de sermaye piyasasının gelişmişliği önemlidir. Bireyler uzun süre sonunda elde edecekleri kar paylarından vaz geçmek ve yatırımlarını daha erken biçimde likit hale getirmek isteyebilirler. Bu durumdaki bireyler tasarruflarının karşılığında elde ettikleri risk sermayesi şirketine ait katılım paylarını sermaye piyasasında satarak yatırımlarını paraya dönüştürebileceklerdir.

Risk sermayesi şirketinin, bazı girişimlerdeki paylarını topluca büyük işletmelere de satması mümkündür. Ama gerçek bir risk ser-

---

(43) Aydın, Baş, s. 48.

(44) Eser, "Risk...", s. 32.

(45) Aydın, Baş, s. 48.

(46) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Zühtü Aytaç, "Risk Sermayesi Paneli", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, s. 25.

mayesi firmasında öncelikle tercih edilmesi gereken yol, payların geniş halk kitlelerine satılmasıdır. Çünkü borsada satış, risk sermayesi şirketine daha yüksek fiyat imkanı sunar.

Risk sermayesi finansman yönteminin kolay ve etkin işleyebilmesi açısından meseleye baktığımızda, sermaye piyasasının genel olarak iyi işliyor olması yeterli değildir. Bu finansman yöntemi daha çok başlangıç aşamasındaki, risk ve kar olasılığı yüksek, aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından önem taşıyan bir finansman mekanizmasıdır. Bu tür işletmeler risk sermayesi fonlarından yararlanmak istiyorlarsa bazı şartlara uymak zorunda kalacaklardır.. Buna karşılık kamu otoritelerine de daha fazla küçük ve orta ölçekli girişimin bu finansman sisteminden yararlanmasını sağlamaya yönelik bazı tedbirler ve düzenlemeler yapmaları önerilebilir. Aşağıda bu hususlar üzerinde kısaca duracağız.

Uygulamanın da gösterdiği gibi, risk sermayesi finansman yönteminin daha rahat işlerlik kazanabilmesinde kotasyon koşulları daha hafif olan bir menkul kıymet borsasının oluşturulması oldukça önemlidir.

(1.) Anonim Şirket Statüsünün Yaygınlaşmasının Teşviki ve Paylı Limited Şirket Modelinin Düşünülmesi

Risk sermayesi fonlarından yararlanabilmenin anonim şirket statüsüne bağlanmış olması, risk sermayesi fonlarına yönelik potansiyel talebi düşürebilir. Çünkü küçük ve orta ölçekli işletmelerin birçoğu aile işletmesi olup kollektif, komandit, limited şirketler tarzında bir hukuki yapı seçmiş olmaktadır. Küçük işletmelerin bir çoğunun anonim şirket yapısını seçmemesinin başlıca nedenleri olarak; kuruluş formalitelerinin ve maliyetinin yüksekliği, sahip yönetici yerine profesyonel yöneticileri gerektirmesi, kayıt dışı ekonomik faaliyetleri zorlaştırması gibi hususları belirtebiliriz.

Bu durumda ilk akla gelebilecek husus, risk sermayesi finansmanının avantajlarını bu tür işletmelere iyi anlatmak ve onları anonim şirket statüsünü seçmeye yönlendirmek olabilir.

Bu tür işletmelerin risk sermayesi finansman yönteminden yararlanma imkanını artırabilecek diğer bir yol da paylı limited şirket modelini geliştirmek olabilir[47]. Limited ortaklıkta pay sahipleri, işletmenin yönetimiyle ilgili kararlarda ortaklaşa olarak daha fazla etkiye sahiptir. Paylı limited şirkette ortaklığın sermaye payları sermaye piyasasında alınıp satılabilecektir. böylece bu tür bir yapıyı seçen küçük ve orta ölçekli işletmeler de bu finansman biçiminden yararlanma imkanı bulabileceklerdir.

(2.) Giriş ve Kotasyon Koşulları Daha Hafif Olan İkinci Bir Piyasanın Oluşturulması

Böyle bir ihtiyaç, çeşitli kalitede ve turdeki menkul değerler için farklı işleyiş koşulları ve ticari yöntemlerin geçerli olduğu ayrı piyasaların bulunmasının yararlı olduğu düşüncesine dayanır.

Bu tür, sermaye piyasasında organize menkul kıymet borsaları dışında faaliyette bulunan piyasalara Amerika Birleşik Devletlerinde "Over-Counter Market", İngiltere'de ise "Unlisted Securities Market" ismi verilmektedir. Bu tür piyasaların işleyişi sermaye piyasası kanunlarında küçük işletmelerin başlıca özellikleri dikkate alınarak düzenlenmektedir[48].

İngiltere'de 1980 yılında oluşturulan yasal çerçeveyle kurulan "Unlisted Securities Market" adlı piyasada küçük işletmelere ait hisse senetlerinin, organize menkul kıymetler piyasasına göre daha hafif koşullarla kote edilerek satılması imkanının ortaya çıkmasıyla risk sermayesi finansmanı alanında çok hızlı bir gelişme ortaya çıkmıştır[49]. Uygulamanın da gösterdiği gibi, risk sermayesi finansman yönteminin daha rahat işlerlik kazanabilmesinde kotasyon koşulları daha hafif olan bir menkul kıymet borsasının oluşturulması oldukça önemlidir.

(3.) Ortaklık Sağlayan Fakat Yönetim Katılmaya Yolaçmayan Katılma İntifa Senetlerinin Kullanımının Yaygınlaştırılması

Katılma İntifa Senetleri "ortaklıkların, nakit karşılığı satılmak üzere ortaklık haklarına sahip olmaksızın, kardan pay alma, tasfiye bakiyesinden yararlanma... haklarını sağlamak üzere çıkardıkları bir menkul kıymet[50] olarak tanımlanabilir. Görüldüğü gibi oy kullanma ve genel kurul kararlarına itiraz hakkı gibi hakları içermeyen bir menkul kıymet türüdür.

Katılma intifa senedi, daha çok karlı çalışan bir şirketin karından pay almak isteyen, ancak şirkete uzun vadeli biçimde ortak olmak arzusu taşımayan yatırımcılar tarafından tecih edilen bir araçtır. Bildiğimiz gibi risk sermayesi şirketi; kurulup belli bir başarı göstermiş, fakat büyümek için fona ihtiyacı olan girişimlere de, özellikle yatırım portföyünün riskini azaltmak amacıyla fon sağlayabiliyordu. Sözü geçen araç, yönetime katılmaya imkan vermemekle birlikte, risk sermayesi şirketinin bu tür bir işletmenin yönetimine katılması için ciddi b ir zorunluluk da yoktur. Bu nedenle, bu aracın yönetime katılmayı engelleme özelliğini, risk sermayesi şirketinin önemli bir sakınca olarak değerlendirmesi beklenmeyebilir. Ayrıca çok arzulu olduğunda, risk sermayesi şirketi ile işletme yönetimi, aralarında yapacakları başka bir anlaşmayla risk sermayesi şirketinin bir biçimde yönetime danışmanlık yapmasını sağlayıcı bir düzenleme ortaya koyabilirler.

Öte yandan büyümek isteyen bir işletme, başlıca şu nedenlerle böyle bir menkul kıymet aracılığıyla fon temin etmeyi uygun bulabilir[51]:

(i) Bir süre için yeni kaynaklara ihtiyaç duyan, fakat tahvil çıkarmanın faiz riskine ve geri ödeme yüküne katlanmak istemeyen işletmeler,

(ii) Kaynağa ihtiyacı olan, ancak oy dengesinin bozulması endişesiyle sermaye artırımı yapmayı uygun bulmayan işletmeler,

(iii) Riskli ve spekülatif yatırımlarda riskin bir bölümünü ortakların dışına dağıtmak isteyen işletmeler.

Özellikle piyasada belirli bir yeri olan küçük ve orta ölçekli işletmeler için ilk iki neden çok önemlidir. Bir yandan işletmeye yeni ortaklar alarak yönetimi paylaşmak zorunda kal-

(**47**) Fettahoğlu, s. 39.

(**48**) Canbaş, s. 79; Sarıaslan, s. 8; Fettahoğlu, s. 36-37.

(**49**) Sarıaslan, s. 9.

(**50**) Sermaye Piyasası Kurulu, Seri III, No 1 Tebliği, Md. 2, (R.G. 13.11.1983/18220).

mak istemezler, öte yandan tahvil veya banka kredisi gibi yabancı kaynak sağlama yöntemleri; maliyet yüksekliği, sağlama veya yararlanabilme zorluğu, teminat meselesi ve bir süre sonra geri ödeme zorunluluğu gibi nedenlerle hem cazip değildir, hem de realize edilme güçlükleri ortaya çıkarırlar. Bu dilemmanın aşılmasında, belirtilen özellikleriyle katılma intifa senedi, uygun bir çıkış yolu olabilir.

Üçüncü şıkta belirtilen arzunun gerçekleştirilmesi açısından da risk sermayesi finansman yöntemi, hemen hemen en uygun yol olarak görünmektedir.

Bu şirketlerin sınai uygulama ve ticari pazar potansiyeli olan araç, gereç, malzeme, hizmet veya yeni ürün, yöntem, sistem ve üretim tekniklerinin meydana getirilmesini amaçlamaları veya bu doğrultuda faaliyet gösteriyor olmaları ya da yönetim, teknik ve sermaye desteği ile bu doğrultuya girebilecek nitelikte olmaları gerekmektedir.

4.5. Riskli Menkul Kıymetlerin Alım Satımını Cazip Kılacak Tedbirler

Çoğu ülkelerde genellikle özel sermayeyi sanayi sektörüne yönlendirmek, özelde risk sermayesi uygulamasını yaygınlaştırmak amacıyla daha çok vergi ağırlıklı, çeşitli özendirici tedbirler uygulamaya konulmaktadır. Bunlar arasında menkul kıymet yatırımlarının bir kısmının vergilendirilebilir gelirden düşülmesi, menkul kıymet satışlarıyla elde edilen sermaye kazançlarının düşük oranda verilendirilmesi, şirkette çalışanların şirket hisse senetlerini uygun koşullarla ve değerinin altında bir fiyatla satın almasının sağlanması gibi[52] tedbirler sayılabilir.

İngiltere uygulamasında yatırımcıların belirli koşullara uymak suretiyle veya "iş başlatma programı" isimli programa uygunluğu onaylanan bir yatırım fonu aracılığıyla kuruluşundan itibaren 5 yılı tamamlamamış ve hisseleri sermaye piyasasına kote edilmemiş bir işletmeye yapılan yatırım vergiden muaf tutulmuştur[53]. Böylece hükümet, risk sermayesi için fon oluşturulmasını ve çeşitli tasarrufların bu fonlara kanalize edilmesini teşvik etmiştir. İngiltere'de risk sermayesi yönteminin belirli bir yaygınlık kazanmasında bu tedbirlerin de katkısı olmuştur.

4.6. Ekonomik Ortamın Uygunluğu

Risk sermayesi finansman yönteminin ülkede bir gelişme zemini bulabilmesi, o ülkedeki hem ekonomik hem de siyasal koşullarla da belirli ölçüde bağlantılıdır.

Kamu açıklarının büyük meblağlara ulaştığı, bu sebeple hazinenin ülkedeki tasarrufların büyük çoğunluğunu risksiz ve yüksek faizli hazine bonosu ve devlet tahvilleriyle adeta emdiği bir ortamda, uzun vadede kazanç vadeden riski yüksek yatırımlara fon sağlamaya yönelik bir finansman modelinin yaşama ve gelişme imkanı bulması çok zor olacaktır. Bu nedenle herşeyden önce devlet maliyesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Böyle olduğunda tasarrufçular için hem risksiz hem de oldukça yüksek getirili bir finansal araç büyük ölçüde ortadan kalkmış olacaktır. Aynı şekilde ticari bankalar için de kolay kazanç imkanı daralacak, mevduata oldukça yüksek faizler vermeleri zorlaşacaktır. diğer yandan ellerindeki uzun vadeli mevduatın bir kısmını risk sermayesi şirketlerine kullandırmaları da mümkün olabilir. Bütün bunlar risk sermayesi finansmanına yönelik fon potansiyelini artıracaktır.

Öte yandan bir ülkede ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanmış olması, o ülkeye uluslararası risk sermayesi fonlarının yönelebilmesinin de önemli şartlarından biridir[54]. Ekonominin büyüme eğiliminde olması, yenilikleri hayata geçirme gayreti taşıyan bir girişimci grubunun varlığı[55]da modelin uygulama alanı bulması açısından diğer önemli gerekliliklerdir. Esas arzulanan şey ülkenin teknoloji üretmeye, ürün geliştirmeye yönelmiş bir ekonomik yapıya kavuşmuş olmasıdır. Bununla birlikte, ülkemiz gibi elinde sermaye olanın girişimci zannedildiği, girişimci niteliklere sahip kişilerin ise projelerine uygun ve yeterli kaynak bulamadığı ülkelerde de risk sermayesi finansman modeli önem taşımaktadır kanaatindeyiz. Çünkü belirttiğimiz çarpıklığın giderilerek, ümit vadeden projelerin özkaynak biçiminde sağlam finansman kaynağı bulmaya başlaması; bir süre sonra, teknik bilgi birikimleri oldukça iyi ve yenilikleri uygulamaya girişme potansiyelleri yüksek olan küçük işletme sahiplerini teknoloji geliştirme sürecine yöneltebilir. böylece ülkemiz, sürekli teknoloji transferi yoluyla sanayisini geliştirmeye çalışma gibi bir eksiklik ve darboğazdan kurtulma sürecine de girebilir.

4.7. Girişimcilerle Risk Sermayesi Şirketleri Arasında Etkin İletişim İmkanlarının Oluşturulması

Yeni yatırım düşüncelerini veya büyüme arzularını gerçekleştirmek isteyen girişimciler, direkt olarak risk sermayesi şirketine başvurabilirler. bununla beraber ülkede risk sermayesi şirketlerinin az, başvuruların ise çok olması halinde risk sermayesi şirketlerinin bu kadar çok talep arasında eleme yapmaları, işe yarar görünenleri daha ayrıntılı incelemeye tabi tutmaları iş yüklerini çok artırabilir.

Özellikle yeni yatırım düşüncelerinin aradaki bir safhada bir ölçüde gözden geçirilerek elenmesi yararlı olabilir. Örneğin İngiltere'de "Venture Capital Report" adlı bir dergi böyle bir işlevi üstlenmiş bulunmaktadır. Bu dergi finansman talebinde bulunan girişimcilerin gönderdikleri iş planlarını inceleyerek uygun bulduklarını yayınlamakta, böylece bu dergiye abone olan risk sermayesi şirketleri ön elemeden geçirilmiş yeni yatırım düşünceleri hakkında bilgi sahibi olmaktadırlar. Girişimciler önerilerinin yayımlanması için dergiye bir ücret ödemektedirler. Ayrıca eğer bu yolla proje fikirleri herhangi bir risk sermayesi şirketinden destek elde ederse, elde ettikleri finansman desteğiyle orantılı ilave bir ödemede bulunmaktadırlar[56]. Buradan anlaşılacağı gibi, bir ara kurum risk sermayesi sektörünün gelişmesinde katalizör görevi üstlenebilmektedir.

(51) Muharrem Karslı, **Sermaye Piyasası, Borsa, Menkul Kıymetler** (İstanbul: Saray Ticaret, 1989), s. 361.

(52) Canbaş, s. 79.

(53) Sarıaslan, s. 9-10.

(54) Eser, Küçük..., s. 52.

(55) Yeşilada, s. 30.

(56) Sarıaslan, s. 10

5.Risk Sermayesi Finansman Yöntemiyle İlgili Olarak Yayınlanan Tebliğin Getirdiği Genel Çerçeve

Sermaye Piyasası Kurulunun 6 Temmuz 1993 tarih ve 21629 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği"ne göre ülkemiz için bu alanda öngörülen çerçevenin ana hatlarını aşağıda ortaya koymaya çalışacağız.

Tebliğin 3. maddesinde risk sermayesi yatırımı "Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak olan, yüksek gelişme potansiyeli taşıyan ve menkul kıymetlerinin likiditesi düşük olan girişim şirketlerince birinci el piyasalarda ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına yatırım yapılarak gerçekleştirilen, uzun vadeli kaynak aktarım biçimi" olarak ifade edilmektedir. Risk sermayesi yatırım ortaklığı (RSYO) ise "kayıtlı sermayeli olarak kurulan, başlangıç veya çıkarılmış sermayelerini esas olarak sermaye kazancı elde etmek amacıyla risk sermayesi yatırımlarına yönelterek, risk sermayesi yatırım faaliyetinde bulunan ortaklıklar"dır. Girişim şirketlerinin özellikleri ile ilgili olarak ise Tebliğ'de şu bilgilere yer verilmektedir. Bu şirketlerin sınai uygulama ve ticari pazar potansiyeli olan araç, gereç, malzeme, hizmet veya yeni ürün, yöntem, sistem ve üretim tekniklerinin meydana getirilmesini amaçlamaları veya bu doğrultuda faaliyet gösteriyor olmaları ya da yönetim, teknik ve sermaye desteği ile bu doğrultuya girebilecek nitelikte olmaları gerekmektedir.

Risk sermayesi yatırımı riskli ve en iyi ihtimalle orta vadede karlı hale gelebilecek, bu nedenle normal olarak likiditasyonu uzun zaman alabilecek bir yatırım biçimidir. Bugün İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda genellikle görmeye alıştığımız menkul kıymetleri kısa süreli biçimde elde tutarak, spekülatif tavırlarla kar elde etme alışkanlığındaki yatırımcılık anlayışı ile yürütülemez.

RSYO'nın kurulması için Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurulması gerekir. Bu ortaklıklar kayıtlı sermayeli anonim ortaklık biçiminde kurulurlar. Başlangıç sermayelerinin 100 milyar, kayıtlı sermayelerinin 300 milyar Türk Lirasından ve pay bedelinin 250 milyon Türk Lirasından az olmaması gerekir. Ayrıca hisse senetlerinin nama yazılı olarak nakit karşılığı çıkarılması gerekir. Ortaklık süresinin ise asgari 5 yıl olması gerekir (Md. 4)

RSYO ödünç para verme işleriyle uğraşamaz. Mevduat toplama veya aynı sonucu verebilecek işlemler yapamazlar. Ticari, sınai ve zirai faaliyetlerde bulunamaz. Risk sermayesi yatırımı dışındaki sermaye piyasası faaliyetleriyle de uğraşamaz (Md. 18). Başka risk sermayesi ortaklıklarına da yatırım yapamaz. Çıkarılmış sermayesinin % 10'unu geçecek biçimde taşınır ve taşınmaz mal edinemez (Md. 20).

RSYO, yatırım yaptığı girişim şirketlerinin menkul kıymetlerini azami 10 yıl süreyle portföyünde tutabilir. Bu sürenin sonunda elden çıkarmanın imkansızlığı ve büyük zarar doğuracağının anlaşılması halinde, süre Kurul tarafından uzatılabilir (Md. 19).

RSYO, girişim şirketlerinin yönetimine katılarak, onlara gerekli danışmanlık ve yöneticilik hizmetleri sunabilir. Girişim şirketlerine yapacağı yatırımı, tarafların hak ve yükümlülüklerini gösteren bir yatırım sözleşmesi çerçevesinde yapar (Md. 20). Yatırım sözleşmesinin ne gibi hususları kapsayacağı, 22. maddede ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

RSYO'nın yönetim kurulu üyeleri, diğer personeli ve pay sahipleri, yasal düzenlemeler ve yasal olarak bilgi edinme yetkisini haiz mercilerce talep edilmesi halleri hariç olmak üzere, RSYO'nın yatırım yaptığı veya yapmayı planladığı şirket veya projeler konusunda elde ettikleri gizli bilgileri açıklayamaz ve kullanamaz...

6. Risk Sermayesi Yatırımları İçin Kaynak Sağlama İmkanları

6.1 Yararlanılması Muhtemel Kaynaklar

Açıklamalarımızdan anlaşılmış olacağı gibi risk sermayesi yatırımı riskli ve en iyi ihtimalle orta vadede karlı hale gelebilecek, bu nedenle normal olarak likiditasyonu uzun zaman alabilecek bir yatırım biçimidir. Bugün İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda genellikle görmeye alıştığımız menkul kıymetleri kısa süreli biçimde elde tutarak, spekülatif tavırlarla kar elde etme alışkanlığındaki yatırımcılık anlayışı ile yürütülemez. Belirli bir süre bekleyerek yüksek kar elde etmeyi uygun bulabilecek bir yatırımcılar grubuna ihtiyaç vardır. Bu noktayı aklımızda tutarak ülkemiz şartlarında yararlanılması muhtemel kaynakları şöyle sıralayabiliriz:

(i) Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu

(ii) Özel Sigorta Şirketleri

(iii) Ticaret Bankaları

(iv) Kalkınma Bankaları

(v) Çeşitli Fonlar (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayii Geliştirme ve Destekleme Fonu, Kamu Ortaklığı Fonu, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu, Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu, Bilim ve Teknoloji Fonu vs.)

(vi) Özelleştirme İdaresinin Ayıracağı Fonlar

(vii) Özel Finans Kurumları

(viii) Uluslararası Risk Sermayesi Şirketleri

(ix) Risk Sermayesi Finansman Modelini Destekleyen Uluslararası Kuruluşlar

(x) Yurt Dışında Çalışan İşçilerimizin Tasarrufları

(xı) Özel Sökter Gerçek ve Tüzel Kişilerinin Tasarrufları

(xıı) Çeşitli Vakıf ve Yardımlaşma Sandıkları Fonları

Şüphesiz sayılan bu kaynakların hepsi aynı potansiyele sahip değildir. Ancak, risk sermayesi finansman yöntemi iyi tanıtıldığında bunların hepsinden bir ölçüde kaynak temin edilebilir.

6.2. Kaynak Sağlamada Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Yukarıda sıraladığımız kaynakların Türkiye'de oluşturulması düşünülen "Risk Sermayesi Sektörü" ıaçısından ne derece kullanışlı olabileceği konusunda bir değerlendirme yapmadan önce, bu tür kaynakların temin edilmesinde gözönünde bulundurulması gereken bazı noktalara değinmeyi gerekli görüyoruz:

a) Risk sermayesi sektörünün kuruluşu aşamasında önemli ölçüde devlet desteği gereklidir. Çoğu ülkede risk sermayesi şirketleri

için fon oluşumunda başlangıçta kamu kaynakları ağırlıklı olmuş, özel sermayenin payı zaman içinde artmıştır[57].

Yalnız burada şu hususa dikkat etmek gerekir. Kamu fonları risk sermayesi şirketlerine hakim olacak büyüklükte olmamalı, fazla uzun olmayan bir süre içinde de bu paylar büyük ölçüde özel fonlara kaydırılmaya çalışılmalıdır. Bu noktada Amerika uygulaması önemli bir tecrübedir. 1974'e kadar oldukça yavaş gelişen risk sermayesi sektörü sosyal sigortalar fonlarının bu sektöre yatırılabilmesi izninden sonra patlama biçiminde bir gelişme göstermiştir[58]. Buna rağmen Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olduğunu gözden uzak tutmayarak devlet fonları desteğinin kısa bir sürede devreden çıkmasının fazla realist bir arzu olmadığını belirtmemizde yarar vardır.

Ayrıca risk sermayesi şirketine fon sağlayanların içinde kamu sektörünün ilgili birimlerinin de bulunuşu, özellikle başlangıç aşamasında uluslararası sermayedarların ve finansman kuruluşlarının güven duymasını kolaylaştıracaktır[59]. Böylece bu tür uluslararası fon kaynaklarından yararlanma imkanı da devreye girebilir.

b) Devletin sağlayacağı fon desteği, faizli (düşük de olsa) kredi esasına değil, kesinlikle ortaklık esasına dayanmalıdır. Risk sermayesi şirketinin fonları, kar potansiyeli ne olursa olsun uzun vadede geri dönecek biçimde yatırılacaktır. Bu tarzda çalışacak kuruluşlara hem borcu, hem fazini belirli bir süre sonra ödeme zorunluluğu yükleyecek tarzda fon desteği verilmesi tutarlı bir uygulama olmaz. Kaynakları içinde bu tür fonların bulunması halinde, risk sermayesi şirketi ister istemez nakit sıkıntısı içine düşebilecektir.

c) Risk sermayesi şirketine kaynak sağlayacak olanların önemli bir kısmının tecrübeli kurumsal yatırımcılar olması gerekir[60]. Bu gereklilik özellikle başlangıç aşamasında daha da önemlidir. Çünkü risk sermayesi yatırımına girenlerin, ellerindeki hisse senetlerini uzun süre (en azından 5 yıl) paraya çevirme gereği duymamaları önemli bir husustur.

Bu nedenle Batı uygulamasında bizdeki Sermaye Pisasası Kurulu benzeri izleme ve denetleme mercileri, küçük yatırımcıları korumak amacıyla genellikle risk sermayesi fonlarının halka açılmasına izin vermeme eğilimindedirler. İstisnalar olmakla birlikte genellikle risk sermayesi fonları halka kapalı olmaktadır.

d) Ayrıca risk sermayesi şirketinde birikecek kaynakların yeterli büyüklükte olması, kaynak akışının kesintisiz biçimde devam etmesi de önemlidir. Temel kaynak sağlayıcı birimlerin kurumsal yatırımcılar olması bu açıdan da yararlı olacaktır.

(57) Canbaş, s. 81.

(58) Murat Çizakça, Risk Sermayesi, **Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları** (İstanbul: İSAV Yayını, 1993), s. 25.

(59) Aydın, Baş, s. 51.(60) Eser, Küçük..., s. 86.

(61) M. Kemalettin Çonkar, **Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama** (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Afyon İ.İ.B.F Yayını, 1988) s. 59-164.

(62) Bu konuda çok sayıda çalışmadan birkaç tanesi şunlardır: **United Nations, Development Banking in the 1980s**; (New York: United Nations, 1980); **United Nations, Characteristics of Industrial Development Banks and Their Role in Economic Development** (Karachi: U.N. Industrial Development Organisation. 1968); E.T. Kuiper, "The Promotional Role of a Development Finance Companies", **Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operation**, Edited by William Diamond (Baltimore: The John Hopkins Press, 1968); F. T. Tuiper, "Relationship Between A Development Finance Company and The Management of Enterprises It Promotes, Sponsors or Finances", **Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operations**, Edited by William Diamond (Baltimore: The John Hopkins Press, 1968), s. 71.

7. Risk Sermayesi Şirketi Oluşturmada Öncelik Alabilecek Bazı Kuruluşlar

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan risk sermayesi finansman yönteminin işletmelere yalnızca ihtiyaç duydukları fonların sağlanmasından ibaret olmadığını görmüş bulunuyoruz. Bu yöntemin ayrıca, fon sağlanan işletmeye teknik ve yönetsel destek verilmesini de içerdiğini artık biliyoruz. Fon desteği verilecek işletmeler hem genellikle riski yüksek hem de küçük ve orta ölçekli olacaklardır. Bu nedenle risk sermayesi şirketi, bu tür işletmelere teknik ve yönetsel destek sağlamanın yöntemlerini ve sorunlarını bilen uzmanları çalıştıracak biçimde yapılanmak durumundadır.

Bu noktadan hareketle risk sermayesi şirketini uygun bir biçimde kurma ve geliştirme işini başarılı bir biçimde icra etmeye aday bir kaç kurum üzerinde durulabilir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

i-) Kalkınma bankaları
ii-) KOSGEB
iii-) Bazı ticaret bankaları ve özellikle T. Halk Bankası
iv-) Özel finans kurumları

Aşağıda belirtilen kurumları kısaca değerlendirmeye çalışacağız.

7.1. Kalkınma Bankaları

Önceki kısımda kalkınma bankalarını ana hatlarıyla tanıtmış bulunuyoruz. Burada, kalkınma bankalarının risk sermayesi şirketlerine fon desteği vermenin ötesinde, bizatihi kuruluşlarında aktif rol almalarını gerektiren özellikleri üzerinde durmak istiyoruz.

Bu kuruluşların işlevlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmamız mümkündür[61]:

(i) Yatırımlara orta ve uzun vadeli yurt içi fon sağlama
(ii) Sermaye piyasasının gelişmesini teşvik etme
(iii) Girişimleri, girişimcileri ve kalkınmayı destekleme
(iv) Dış ülke ve finansman kurumlarından fon temini
(v) Küçük işletmelerin desteklenmesi

Görüleceği gibi kalkınma bankalarının üstlenmesi gereken işlevler, büyük ölçüde risk sermayesi şirketlerinin üstlenmesi gerektiğini daha önce açıkladığımız işlevlerle örtüşmektedir. Aradaki temel fark, kalkınma bankalarının faizli kredi biçiminde fon kullandırıyor oluşudur.

Risk sermayesi şirketinin fon katkısında bulunduğu girişimciler aynı zamanda teknik ve yönetsel açıdan desteklediğini, hatta bilfiil yönetime katıldığını da belirtmiştik. Özellikle bu işlevin iyi biçimde yerine getirilmesi bakımından en fazla tecrübe birikimine sahip finansal kuruluşlar kalkınma bankalarıdır. Kalkınma bankalarının bu bağlamda üstlendikleri bazı işlevleri de ana başlıklar halinde şöyle belirtebiliriz[62]:

(i) Finansman öncesi yaratıcı değerleme ve uygun yatırım fırsatlarının araştırılması

(ii) Projenin gerçekleştirilmesi safhasında teknik ve yönetsel konularda tecrübelerinden yararlandırma

(iii) Öncü girişimcilik ve yatırımcılara yol göstericilik faaliyeti

(iv) Ekonomik kalkınma planlarının gerçekleştirilmesine katkıda

bulunma

(v) Finansman desteği verilen işletmelerin gerektiğinde çeşitli biçimlerde (yönetsel, teknik, finansal) desteklenmesi amacıyla izlenmesi.

Ülkemizde ilk kalkınma bankası 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası adıyla bir özel sektör bankası olarak kurulmuştur. O zamandan bu yana bir özel iki kamu bankası daha faaliyete geçmiştir. İktisadi devlet teşekküllerine destek amacıyla kurulan Devlet Yatırım Bankası 20 yıl civarında faaliyette bulunduktan sonra Eximbank'a dönüşmüştür. Halen iki özel bir kamu kalkınma bankası faaliyettedir (Özel: Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ve Türkiye Sinai Kalkınma Bankası). Bu bankalar belirtilen işlevlerle ilgili oldukça geniş bir bilgi ve tecrübe birikimine sahiptirler. Bu birikimleri dolayısıyla risk sermayesi şirketlerinin oluşturulmasında akla ilk gelmesi gereken kuruluşlardır kanısındayız. Bu bankaların kuruluşlarına katkıda bulunacakları risk sermayesi şirketleri, hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki potansiyel yatırımcılara rahatlıkla güven verebilecektir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin Türkiye'deki kredi pastasından aldıkları pay % 4 civarındadır. Halbuki aynı pay ABD'nde % 42,7, Japonya'da % 50, Güney Kore'de ise % 47'dir

Kalkınma bankaları ayrıca, risk sermayesi şirketlerinin bir an önce işleyebilir hale gelmesini sağlayıcı birikime de sahiptirler. Risk sermayesi şirketlerinin kurulması ve işleyişi ile ilgili olarak yayınlanan tebliğin üzerinden 4 yıl geçmiş olmasına rağmen, şu ana kadar kurulup işler hale gelmiş bir tek risk sermayesi şirketi vardır. (Vakıf Risk Sermayesi Şirketi) Umulan şey, hangi yatırım fırsatlarına sahip olacağı belli olmayan bir anonim şirketin ortaklık bazında hisse senedi karşılığı bir tür fon toplayarak kuruluşunu tamamlaması, daha sonra kendine gelecek yatırım önerilerini beklemesidir. Burada bir tıkanıklık göze çarpmaktadır. Bu tıkanıklığı aşmak açısından yapılabilecek şeylerden biri; risk sermayesi yatırım ortaklıklarına kuruluşlarından sonra belirli ve/veya belirsiz süreli fonlar toplama yetkisi verilmesi, bu fona katılanlara fonların zarar etmesi halinde zararlarını diğer gelirlerinden mahsup etme imkanı yoluyla teşviki sağlanmasıdır[63].

Tıkanıklığı aşmak için düşünülebilecek bir başka öneri de şöyle ifade edilebilir. Uzun yıllardan beri faaliyette bulunduklarına göre kalkınma bankalarının ellerinde işleyebilir proje alternatiflerinin var olması gerekir. Kuruluşuna katılacakları bir risk sermayesi şirketi; başlangıçta, kalkınma bankalarının belirleyeceği iki üç vaadkar proje için fon toplayabilir. Kalkınma bankaları bu iki uç proje iin girişimci şirketlerin oluşumuna da öncülük edebilir. Çark bir kere dönmeye başladıktan sonra, iyi bir tanıtımla gerisi gelebilir kanısındayız.

Buradaki önerimiz kalkınma bankalarının tek başlarına risk sermayesi şirketi oluşturmaları değil, bu işe önemli bir katkıyla öncülük etmeleridir. Böyle olursa, bu kısımda bahsedeceğimiz diğer kuruluşlar da kolayca kuruluşa katkıda bulunabilir. Önceki kısımda incelediğimiz kuruluşlar ise açılan fonlara katılmakta daha cesur davranabilirler.

7.2. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

1990 yılında faaliyete geçmiş olan bu kuruluşun amacı, kuruluş kanununda "ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun bir biçimde gerçekleştirmek" olarak ifade edilmektedir. Kuruluş, burada özet olarak ifade edilen amacını gerçekleştirmek amacıyla yurt düzeyinde önemli ölçüde sanayileşmiş yörelerde çeşitli hizmet merkezlerini faaliyete geçirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır[64]:

(i) Teknoloji geliştirme merkezleri
(ii) Pazar araştırma merkezleri
(iii) Yatırım yönlendirme merkezleri
(iv) Bilgi iletişim merkezleri

Verdiğimiz bu kısa bilgilerden anlaşılacağı gibi sözkonusu kuruluş, fon sağlama dışında küçük ve orta ölçekli işletmelerin etkinliklerini ve rekabet güçlerini artırma amacıyla onlara çeşitli desteklerde bulunmaya çalışmaktadır. Birçok yönden risk sermayesi şirketleriyle amaç birliği içindedir. Risk sermayesi şirketlerinin kuruluşunda muhakkak görev üstlenmesi gereken kurumlardandır. Kalkınma bankalarının öncülüğünde kurulabilecek olan risk sermayesi şirketlerine, kendi kullanımına tahsis edilmiş olan fonlar yoluyla katkıda bulunmalıdır. Ayrıca çeşitli hizmet merkezlerinde üretilen, toplanan ve işlenen bilgiler yoluyla da gerek risk sermayesi şirketlerine gerekse potansiyel girişimlere proje, bilgi ve uzman desteği sağlayabilir.

7.3. Türkiye Halk Bankası

Türkiye Halk Bankası esas itibariyle küçük esnaf ve zanaatkarlara, küçük işyeri sahiplerine finansal destek vermek üzere oluşturulmuş bir bankadır. Bununla birlikte konuyla ilgili çevrelerdeki genel kanaat, bu amacına yönelik olarak yeterince başarılı olamadığıdır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin Türkiye'deki kredi pastasından aldıkları pay % 4 civarındadır. Halbuki aynı pay ABD'nde % 42,7, Japonya'da % 50, Güney Kore'de ise % 47'dir[65]. Sözkonusu % 4'ün önemli bir kısmı T. Halk Bankası kaynaklarından karşılanmış olsa bile, çok düşük olduğu açıktır. Bu nedenle T? Halk Bankası'nın da özelleştirilmesi veya yeniden yapılanmasının gündemde olduğu günümüzde, bankanın oluşturulacak risk sermayesi sektörüne ciddi bir katkıda bulunması da gündeme gelmelidir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi ülkemizde birçok ticaret bankası universal bankacılık yapısı içinde çalışmakta, belli ölçüde orta ve uzun vadeli kredi vermekte ve önemli ölçüde iştirak'e sahip bulunmaktadırlar. Bu bankaların sanayi kuruluşla-

(63) Halil Sarıaslan, **Orta ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları Çözüm İçin Bir Finansal Paket Önerisi** (Ankara: TOBB Yayını, 1994), s. 71.

(64) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı **KOSGEB, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı** (Ankara: 1991), s. 8-20.

(65) Sarıaslan, Orta..., s. 24.

rına doğrudan iştirak etmek yerine risk sermayesi şirketlerinin kurulmasına katılmak veya risk sermayesi şirketlerine fon desteğinde bulunmak yolunu tercih etmesi daha uygun olacaktır. Özellikle T. Halk Bankası, tek başına risk sermayesi şirketi kurmasa bile, önemli kurucu ortaklardan biri olarak görev üstlenmelidir.

Bu yöntem başarılı biçimde işlerliğe kavuşturulabilirse, ülkemiz ekonomisi açısından ciddi bir ekonomik potansiyel harekete geçirilebilir. Bu yolla ekonomik hareketlilik artarak rekabet ortamı da önemli ölçüde güçlenebilir.

7.4. Özel Finans Kurumları

Özel finans kurumları çeşitli finans kurumları arasında risk sermayesi şirketlerine en çok benzeyen kuruluşlardır diyebiliriz. Özel finans kurumları da risk sermayesi şirketleri gibi yatırım hesapları yolu ile fonlar toplarken bu yatırımcılar hesabına çalışan bir girişimci, ama bu fonları girişimcilere, onların yatırımlarda kullanması için aktarırken de yatırımcı huviyetini taşırlar. Her iki kuruluş da fonlarını kar/zarar ortaklığı esasına göre kullandırırlar. Bu fonların kullandırılması sonucu elde edilen karın % 20'si kurumda kalır, % 80'i ise yatırım hesabı sahiplherine aktarılır. Yalnız burada özel finans kurumlarının hangi finansal yöntemi kullandırdığı önem taşır. Fon kullandırmanın kar/zarar esaslı olduğunu söylemek için mudaraba veya muşaraka yöntemlerinden birinin kullandırılması gerekir[66].

Fakat ülkemizde uygulamaya baktığımızda, özel finans kurumlarının çok büyük ölçüde bu iki yöntemi değil, "üretim desteği" adını verdikleri "murabaha" yöntemini kullandığını görmekteyiz. Bunun bir nedeni fonlarını genellikle bir yıldan kısa vadeli olarak toplamalarıdır. Diğer bir neden küçük işletme sahiplerinin, işletmelerine başkalarının ortak olmalarını ve yönetime karışmalarını istememeleridir. Bu işletmelerin genellikle kayıt ve belge düzenindeki yetersizlikler de dışardan onlara ortak olup denetlemeyi zorlaştırmaktadır. Bütün bunlara ilave olarak ekonomimizdeki uzun yıllardır devam eden yüksek enflasyon ve istikrarsızlık da mudaraba ve muşaraka yöntemlerine yönelmeyi zorlaştırmaktadır.

Devlet bu kuruluşları kar/zarar ortaklığı veya risk sermayesi şirketlerine yöneltmek istiyorsa bazı tedbirlere başvurmak zorundadır. Öncelikle artık enflasyon makul bir düzeye düşürülmeli ve ekonomik istikrar sağlanmalıdır. Mudaraba ve muşaraka yatırımları menkul kıymet akımı kabul edilerek bunların kazancı da iştirak kazancı olarak vergi dışı kalmalıdır. Sonra da bu kuruluşlar, tedrici olarak bu tür yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payını yükseltmeye mecbur tutulmalıdırlar.

Bu kuruluşlar yatırım proje değerlemesinin ve işletmeleri denetlemenin doğrudan külfetinden kurtulmak için mudaraba ve musaraka yatırımlarını risk sermayesi şirketine fon sağlayarak veya onun kuruluşuna katılarak yapabilirler. Böylece belki de başlangıçta sözkonusu uygulamalara geçmeleri daha kolay olabilir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, kalkınma bankalarının öncülüğünde, KOSGEB ve T. Halk Bankası gibi kuruluşların da katıldığı, sosyal güvenlik kuruluşlarının ve devletin fon desteği sağladığı risk sermayesi şirketlerine özel finans kurumları da belirli bir katkıda bulunmaktan kaçınmıyacaklardır kanısını taşıyoruz.

(66) Çiller, Çızakça, s. 182- 184.

Sonuç

Risk sermayesi finansman yöntemi ikinci dünya savaşı sonrasında ABD'nde uygulanmaya başlayıp başarı kazanmış, daha sonra birçok gelişmiş ülkelerle de yaygınlaşmış olan bir finansman yöntemidir. Kar ortaklığı esaslı kredi ise daha çok İslâm ülkelerinde İslâm bankacılığı uygulamaları ile geliştirilmeye çalışılan bir finansman yöntemidir.

Sanayileşmede önemli sayılabilecek mesafeler katetmiş, belirli bir girişimci sınıfı oluşturmuş ama tasarrufları gerçek yatırımcı ve girişimcilere, özellikle sermaye imkanları dar olan küçük işletme sahiplerine aktarmakta pek başarılı olamayan ülkemizde de bu finansman yönteminin işlerliğe kavuşturulması oldukça önemlidir.

Türkiye'de finansal sistem büyük ölçüde bankalara dayanmaktadır. Özellikle yeni ve riskli girişimler ve küçük işletme sahipleri, geleneksel finansman sisteminden uygun şartlarla ve yeterli ölçüde kaynak sağlamakta büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. İşte risk sermayesi finansman yöntemi, bu tür girişimlerin sağlıklı biçimde kaynak temin edebilmesi için üzerinde muhakkak durulması ve uygulamaya geçirilmesi gereken alternatiflerden biridir. Bu yöntem başarılı biçimde işlerliğe kavuşturulabilirse, ülkemiz ekonomisi açısından ciddi bir ekonomik potansiyel harekete geçirilebilir. Bu yolla ekonomik hareketlilik artarak rekabet ortamı da önemli ölçüde güçlenebilir.

Öte yandan sözkonusu finansman yöntemi, yeni teknolojilerin denenerek uygun olanlarının hayata geçirilebilmesi bakımından da oldukça elverişlidir. Yeni teknolojileri diğer ülkelerden daha önce devreye sokabilen ülkeler, uluslararası rekabette de avantaj kazanacaklardır.

Diğer yandan Türkiye, Avrupa Birliği ile gümrük birliği ilişkisine girmeye çalışmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri küçük ve orta ölçekli işletmelerin özkaynak imkanlarını artırmaya, bu tür işletmelere daha çok uzun vadeli kaynak sağlanması yolunda politikalar uygulamaya çalışmaktadır. Risk sermayesi finansman yönteminin etkin biçimde işlerliğe kavuşturulması, Avrupa Birliği'ne bu bağlamda uyum sağlama açısından da önem taşımaktadırlar.

Bununla birlikte, ülkemiz açısından önemi ve yararları açık olan bu finansman yöntemini uygulamaya geçirmenin önündeki bir takım engellerin aşılması gerekmektedir. Bu konuda finans ve iş çevreleri kadar, Devlet'e de görev düşmektedir. Yöntemin başarılı olması için gerekli hususları çalışmamızda inceledik. Burada çok önemli bazı noktaları tekrar hatırlatmakta yarar görüyoruz. Birçok ülkede olduğu gibi kuruluş aşamasında Devlet'in öncülüğü yararlı olacaktır. Ancak risk sermayesi şirketinde kamunun payı % 49'u aşmamalıdır. Öte yandan bu sektöre fon akışını mümkün kılmak için de ekonomik ortamın uygun hale gelmesi gerekmektedir. Bunun için bir an önce; muzmin hale gelmiş yüksek oranlı enflasyon sağlıklı bir ekonomi için makul görülebilecek seviyeye indirilmeli, ekonomide kolay kazanç ve rant geliri imkanları daraltılmalı, kamu kesimi sermaye piyasasındaki fonların önemli bir kullanıcısı olmaktan vazgeçmelidir. Sermaye sahipleri ve işadamlarının da artık gerçek girişimciliğe yönelmeleri gerekmektedir. Bunun için, özellikle elde ettikleri karları

gayrimenkule yatırmak, repo ve yüksek faizli menkul kıymetlere yöneltmek biçimindeki gerçek işadamlığına yakışmayan davranışlardan vazgeçerek, işletmelerini büyütmeye, ürün kalitelerini artırmaya, pazarlarını genişletmeye, yeni ürünler geliştirmeye ve yeni iş alanları açmaya önem vermeleri gerekmektedir.

Diğer bir gereklilik ise küçük olsun benim olsun zihniyetini artık terkederek, başkalarıyla birlikte kazanmaya da kendilerini hazırlamalarıdır.

Risk sermayesi finansman yönteminin işlerliğe kavuşturulmasının ilk adımı, risk sermayesi şirketlerinin gereklerine uygun biçimde kurulmasıdır. Bunu başarmak açısından ilk akla gelebilecek olanlar, Türkiye Kalkınma Bankası ve Türkiye Halk Bankası gibi, bu yöntemin gerektirdiği bilgi ve tecrübeye en çok sahip olan kuruluşlardır.

Kar ortaklığı esaslı kredinin geliştirilmesi için ise Özel Finas Kurumlarının yeterli bir gelişme düzeyine ulaşması gerekli görünmektedir. Ayrıca enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması da son derece önemlidir.

Netice olarak ekonomik yapılanma bakımından batılı kapitalist ülkeleri örnek alan ülkemizde bu iki yöntem arasında risk sermayesi finansman yönteminin geliştirilmesinin daha kolay olacağı kanaatini taşıdığımızı belirtmek isteriz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKGURÇ, Öztin. **Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları.** Ankara: T. Bankalar Birliği Yayını, No. 47, 1975.

AKGÜÇ, Öztin. **Türkiye'de Bankacılık.** İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1987.

AYDIN- Okyay ve İ. Melih BAŞ. **"2000'li Yıllara Doğru Risk Sermayesi ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi". 3. İzmir İktisat Kongresi Tebliğleri.** Ankara: 1993.

AYTAÇ, Zühtü. **"Risk Sermayesi Paneli". Uzman Gözüyle Bankacılık.** Haziran 1993.

BOSKEY, Shirley. **Problems and Practices of Development Banks.** Baltimore: The John Hopkins Press, 1961.

BÜYÜKAYDIN, Ayşegül. **"Risk Sermayesi".** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

CANBAŞ, Serpil. **"Küçük İşletmeciliği ve Grişimciliği Teşvik Aracı Olarak Risk Sermayesi ve Türkiye'de Uygulama Olanakları".** modern Finansman Araçlarının Esnaf-Sanatkar ve Küçük İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi Sempozyum Tebliğleri. Yayına Hazırlayan: Tamer Müftüoğlu. Ankara: TES-AR Yayını, No. 6, 1992.

COMMISSION of the ECONOMIC COMMUNITIES, Improving Venture Capital Opportunities in Europe. 1998.

ÇİLLER Tansu ve Murat ÇİZAKÇA. **Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri.** İstanbul: İstanbul Sanayi Odası Yayını. 1989.

ÇİZAKÇA Murat. **Risk Sermayesi, Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları.** İstanbul: İSAV Yayını, 1993.

ÇONKAR, M. Kemalettin. **Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama.** Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Afyon İİBF Yayını, 1988.

ESER, Serdar. **Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Sermaye Piyasasından Finansmanı ve Risk Sermayesi** (Venture Capital). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, 1990.

ESER, Serdar. **"Risk Sermayesi Nedir?".** Uzman Gözüyle Bankacılık. Haziran, 1993.

FETTAHOĞLU, Abdurrahman. **Riziko Sermayesi Finansı.** Ankara: KOSGEB Yayını, 1993.

HENDERSON, James. **Obtaining Venture Financing: Principles and Practices.** Lexington, M.A.: D.C. Heat and Co., 1988.

HOUK, J.T. Dock. **Financing and Problems of Development Banking.** New York: Frederic A. Preger. Inc., 1968.

İŞERİ, F. Esra, **Risk Sermayesi.** Ankara: BİAR-Konrad Adenauer Stiftung, 1993.

İSTANBUL SANAYİ ODASI, "1992 Yılında Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu". İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Özel Sayı. Eylül 1993, Yıl. 28, Sayı. 30.

KARSLI, Muharrem. Sermaye Piyasası, Borsa, Menkul Kıymetler. İstanbul: Saray Ticaret, 1989.

KUIPER, E.T. **"Relationship Between A Development Finance Company and The Management of Enterprises It Promotes, Sponsors and Finances".** Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operations. Edited By William Diamond. Baltimore: The John Hopkins Press, 1968.

KUIPER, E.T. **"The Promotional Role of a Development Finance Company".** Development Finance Companies: Aspects of Policy and Operations. Edited By William Diamond. Baltimore: The John Hopkins Press, 1968.

MÜFTÜOĞLU, Tamer. **Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Sorunlar ve Öneriler.** Ankara: 1991.

ÖNAL, Recep. **Türkiye'de Orta ve Uzun Vadeli Kredi Uygulaması, Alınan Tabirler Eleştiriler.** Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyatı, No. 170, 1976.

ÖZKÖK, İ. Cem. **"Bir Finansman Turu Olarak Risk Sermayesi (Venture Capital) ve Uygulama Örnekleri.** Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt. 7, Sayı. 1, 1992.

SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI KOSGEB, **Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.** Ankara: 1991.

SARIASLAN, Halil. **Orta ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları, Çözüm İçin Bir Finansal Paket Önerisi.** Ankara: TOBB Yayını, 1994.

SARIASLAN, Halil **"Venture Capital (Risk Sermayesi) Finapsman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları".** Ankara Sanayi Odası Dergisi, Özel Eki. Yıl. 16, Sayı. 113, Ocak-Şubat 1992.

SPK- **Sermaye Piyasası Kurulu, Seri III, No. 1** Tebliği.

TARLAN, Selim. **Uluslararası Mali Kuruluşlar.** Ankara: Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, 1979.

TİTİZ, Tınaz. **"Risk Sermayesi Paneli".** Uzman Gözüyle Bankacılık. Haziran, 1993.

TUNABOYLU, Osman. **Orta Vadeli Kredi Uygulaması ve Kaynakları.** İstanbul: İstanbul Bankası T.A.Ş. Kültür Yayınları, No. 2, 1976.

UNITED NATIONS. **Characteristics of Industrial Development Banks and Their Role in Economic Development.** Karachi: U.N. Industrial Development Organization, 1968.

UNITED NATIONS. **Development Banking in the 1980s.** New York: United Nations, 1980.

YEŞİLADA, Atilla. **"Risk Sermayesi Paneli". Uzman Gözüyle Bankacılık.** Haziran, 1993.

YILDIRIM, Julide. **"Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Risk Sermayesi".** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Prof. Dr. Ersin Nazif Gürdoğan'la "Risk Sermayesi" üzerine

Çerçeve - *Öncelikle Risk Sermayesini ve nasıl ortaya çıktığını kısaca anlatır mısınız?*

N. Gürdoğan - Risk Sermayesi (RS) Batıdan ya da daha yerinde bir deyişle Amerika'dan Türkiye'ye gelen bir ortaklık biçimidir. İngilizce karşılığı Venture Capital olan bu ortaklık biçimi Türkçeye Cesaret Sermayesi veya Girişimci Sermayesi diye tercüme edilebilir. Girişimci Sermaye Ortaklığı veya Girişimci Sermayesi denince bir ülkedeki mal ve hizmet üretimini arttıran ortaklık akla gelir. Artık Dünya'da sınırlar ortadan kalktı. Ülkeler arasındaki bilgi, zaman ve sermaye farkları giderek azalıyor. Sınırların önemini yitirdiği bir dünyada sermaye hareketleri büyük önem kazanıyor. Çünkü ülkelerin gücü, üretimlerine paralel olarak artıyor. Dünya politikasında söz sahibi olan ülkeler dünya üretiminde en büyük payı alan ülkelerdir. Bu açıdan dünyaya baktığımız zaman dünyada üç büyük ekonomi olduğunu görürüz. Amerika ekonomisi, Japon ekonomisi ve Almanya ekonomisi. Dolayısıyla dünyada bu ülkelerle rekabet edilmek isteniyorsa ülkelerin mutlaka üretim kapasitelerini arttırmaları gerekiyor. Üretim gücünün arkasında ise insan ve ticaret vardır. Nobel ödülü sahibi Robert W. Fogel ekonomik büyümenin, ekonomik gücün arkasında insan ve ticaret olduğunu vurguluyor. Girişim Sermayesi de insanın ve sermayenin işbirliğine dayanır. Bir tarafta üretim gücünü arttıracak yeniliklere sahip insanlar ya da girişimciler, risk almaya hazır, cesur, atılım yapmaya arzulu insanlar, diğer tarafta da sermaye sahipleri. Tek başına sermaye sahibi girişim, atılım yapmaya hazır değil, ya da o cesareti kendinde bulamıyor, diğer tarafta dünyadaki gelişmeleri çok yakından izleyen, teknolojik bilgiye sahip, atılım yapmaya hazır girişimciler sermaye eksikliği çekiyorlar. RS bu iki kesimi bir araya getiriyor. Böylece girişim gücü ile sermaye gücü birleşip üretimi arttırıyor. Artık dünyada hiç kimsenin kendi ülkesi içinde kalarak büyük güç olması ayakta kalması mümkün değil. Dolayısıyla şirketler için de geçerli bu. Bir şirketin kendi içinde kalarak dünya standartlarında üretim yapması mümkün değil. Bu yüzden Girişim Ortaklıklarında, RS de dünya ölçeğinde yenilikleri takip etmek zorunda. Girişim Sermayesi ya da Cesaret Sermayesi ve bu sermayeyi sağlamak için kurulmuş ortaklıklar bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de öncü olabilirler. Daha kaliteli ürün üreten öncüler, daha kaliteli ürün üretmede, daha kaliteli bilgi üretmede öncü olabilirler. RS'nın Türkiye'deki durumunu ele alırken mutlaka Tansu Çiller ile Murat Çizakça'nın geliştirdikleri modele gönderme de bulunmak gerekir. Çizakça ve Çiller yaptıkları çalışmada bir RS şirketinin nasıl çalışabileceğini, nasıl bir şirket destekleyebileceğini, hisse senetlerinin nasıl alınacağını ve nasıl borsada işlem göreceğini çok açık ve net bir şekilde anlatmışlar.

Çerçeve - *İyi bir model geliştirmişler diyebilir miyiz?*

N. Gürdoğan - Evet. Bir Girişim Sermayesi (GS) modelinin örneğini vermişler. Kuşkusuz bu örneği verirken dünyadaki diğer uygulamalara da bakmışlar. Bu modelin detaylarını burada anlatmayacağız ama şunu söylemeliyiz ki; bir GS'nın nasıl işleyeceğini göstermesi bakımından önemli bir çalışma. GS'ndeki ana hedef, ülkenin üretim gücünü büyültmektir. Teknolojik bilgisi olan insanlara sermaye sağlamak. Bu sermayeyi bir finans kurumu veya bankadan kredi şeklinde değil, ortaklık şeklinde sağlayarak onlara başlangıçta yardımcı olmaktır esas amaç. O sermayeyle girişimciler şirketlerini büyütüp, teknolojilerini uygulayıp, geliştirdikleri ürünler pazarda başarılı olursa hisse senetleri zaten değer kazanacağından şirket bir anda çok güçlü ve piyasa değeri artmış bir hale gelecektir. Bu RS şirketi de girişimci şirketin hisse senetlerini piyasada satarak daha önce ortak olduğu sermayenin kat kat fazlasını geri alacak. Kabaca RS'nin işleme mekanizması böyle.

Sermayeyi , ortaklık şeklinde sağlayarak onlara başlangıçta yardımcı olmaktır esas amaç. O sermayeyle girişimciler şirketlerini büyütüp, teknolojilerini uygulayıp, geliştirdikleri ürünler pazarda başarılı olursa hisse senetleri zaten değer kazanacağından şirket bir anda çok güçlü ve piyasa değeri artmış bir hale gelecektir.

Çerçeve - *Yani amaç küçük şirketlerin desteklenmesidir...*

N. Gürdoğan - Zaten amaç küçük, bilgisi olan ve teknolojik yeniliklere sahip şirketlerin sermaye ile desteklenerek büyümelerini sağlamaktır. Büyük şirketler zaten teknolojilerini kendileri kendi grupları içinde geliştirebilirler. Sermaye darboğazları büyük ölçüde yoktur. İstedikleri finans kuruluşundan istedikleri zaman kredi alma şansları vardır. Küçük şirketlerin böyle bir şansları yoktur. RS Şirketi onlara sermaye sağlamak amacıyla kurulan bir şirkettir.

Çerçeve - *İslâm Kültüründe bu tür ortaklıklara rastlamak mümkün mü?*

N. Gürdoğan - Aslında İslâm Tarihine bakarsak Müslümanların çok başarılı tüccarlar olduğunu görürüz. Fogel'in de vurguladığı gibi ekonomik gücün arkasında insan ve ticaret vardır. Ticaretin yoğun olduğu yerlerde üretim artmakta, toplumun refahı da toplumun üretim artışına paralel olarak büyümektedir. İslâm'ın doğduğu yıllara bakarsak, o yıllarda çok uygulanan bir ortaklık biçimi vardır, Mudaraba ortaklığı; emek-sermaye ortaklığı da diyebiliriz buna. Mudaraba ortaklığında esas olan bir tarafta sermaye sahibinin olması, diğer tarafta da bu sermayeyi kullanabilecek emek sahibi girişimcinin olmasıdır. Mudaraba ortaklığı bu iki gücü RS'nde olduğu gibi bir araya getirmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) eşi Hz. Hatice (r. anha) ile yaptığı, bir mudaraba ortaklığıdır. Hz. Hatice'nin (r. anha) kervanları ve sermayesi var, Hz. Peygamber (s.a.v) de güvenilen emin bir girişimci, ikisi imkânlarını birleştirerek bir mudaraba ortaklığı yapıyorlar. Mekke'den belirli ürünler alınarak Şam'a götürülüyor. Götürülen ürünler Şam'da satılıyor ve elde edilen sermaye ile Şam'dan yeni ürünler alınıyor. Tekrar Şam'dan Mekke'ye getiriliyor ve Mekke'de satılarak taraflar kendi aralarında hesaplaşıyorlar. Elde edilen kâr taraflar arasında genellikle yarı yarıya paylaşılıyor. Burada çok önemli olan yalnız başına başarılı olamayacak iki tarafın bir ortaklık çerçevesi altında biraraya getirilmesi ve sözleşmelerin yapılmasıdır. Bu açıdan baktığımız zaman Müslümanların ticaret ve ortaklıkta çok güzel örnekler verdiğini görüyoruz. İslâm'ın doğuş yıllarında çok sayıda ticaretle uğraşan kişiye şahit oluyoruz. Hz. Hatice (r. anha) , Hz. Peygamber (s. a. v) ve Sahabenin (r. a.) ticaretle uğraştıklarını biliyoruz. Zaten toplum ticarete dayanan bir toplum ve toplumun ekonomik gücü ticaretle büyütülüyor. Ama ticaretin başarılı olabilmesi için çok açık ve net modeller olan ortaklıkların da olması gerekir. Mudaraba ortaklığı bu modeli sağlıyor.

Çızakça bu konuda yaptığı çalışmalarda özellikle Batıdaki ortaklık biçimlerinin Müslümanlardan, mudaraba ortaklığından geçtiğini anlatıyor. Gerçekten burada her ikisi arasında bir paralellik kurmak mümkün, çünkü her ikisi de temelde faize dayanmamaktadır. Mudaraba ortaklığında da RS ortaklığında da amaç faizle girişimciye sermaye sağlamak değil, ortak olarak sermaye sağlamaktır.

Çerçeve - *Bu durumda Mudaraba ortaklığına bir RS modeli olarak bakabilir miyiz?*

N. Gürdoğan - Mudaraba ortaklığı bir RS ortaklığı olarak düşünülebilir. Çizakça bu konuda yaptığı çalışmalarda özellikle batıdaki ortaklık biçimlerinin Müslümanlardan, mudaraba ortaklığından geçtiğini anlatıyor. Gerçekten burada her ikisi arasında bir paralellik kurmak mümkün, çünkü her ikisi de temelde faize dayanmamaktadır. Mudaraba ortaklığında da RS ortaklığında da amaç faizle girişimciye sermaye sağlamak değil, ortak olarak sermaye sağlamaktır. İslâm kültüründe faiz hoş karşılanmaz. Faiz ilkçağlardan günümüze dek tartışılmıştır. Felsefenin, ekonominin ve politikanın konularından birisi olmuştur. İslâm'da faiz yasak ama ticaret özendirilmiştir. Rızkın onda dokuzunun ticarete dayandığı vurgulanır. Bu yüzden mudaraba ortaklığını RS ortaklığına benzetmek doğru olur. Her ikisinde de faizsiz olarak girişimciye sermaye sağlamak ana hedeftir. Girişimciyle sermaye bir araya geldiği zaman kolaylıkla istenen hizmet istenen ürün üretilebilir. Geçmişte bu daha ziyade ticaret üzerine yoğunlaşmıştı, günümüzde ise teknoloji üzerinde, yenilikler yapma üzerinde yoğunlaşabilir.

Yani önemli olan üretim gücünü büyütmek ve üretim gücünü büyütürken de dünya standartlarında üretim yapabilmektir. Yani hem fiyatlarda ve maliyetlerde hem de satış fiyatlarında dünya standartlarını tutturabilmek. Dünya standartlarında ve maliyetlerinde üretim yapmayan bir işletmenin hem kendi ülkesinde hem uluslararası piyasada rekabet etmesi mümkün değildir.

Çerçeve - *Girişim Sermayesi'nde neden faiz değil de kâr ön plana çıkmakta.*

N. Gürdoğan - Kâr aslında risk taşıyor ve bir üretim ve hizmet sonucu elde edilen bir şeydir. Faiz ise paradan para kazanmanın bir aracıdır. İslâm kültüründe paradan para kazanma değil, mal ve hizmet üretiminden para kazanma önemlidir ve bu özendirilir. Sebahattin Zaim hoca sohbetlerinde hep Kapalıçarşının kapılarından birisinin üzerinde "el-Kasibu Habibullah" yani "kâr eden Allah'ın sevgilisidir" yazdığını vurgulardı. Bir topluma katkıda bulunan insanlar o toplumun üretim gücünü arttıran insanlardır. Üretim gücünü arttırabilmek içinde mutlaka gelirler giderleri karşılaması gerekir. Gelirleri giderlerini karşılamayan bir işletmenin ayakta kalması mümkün değildir. Bu yüzden işletmeler ayakta kalabilmek için kazandıklarından daha az harcamak ya da giderleri üzerinde kazanmak zorundadırlar. Bu da kâr etmeleri anlamına gelir ki; kâr eden bir kuruluş hem çalışanlarına gelir sağlar, hem de mal ve hizmet üreterek toplumuna katkıda bulunur. Bu yüzden mal ve hizmet üreterek kâr eden ve topluma katkıda bulunanların Allah tarafından sevildiği vurgulanmıştır. Kapalı Çarşının üzerinde böyle yazması - ki Kapalı Çarşı o günkü şartları düşünürseniz bugünün Amerikasında, Avrupasında görülen veya bizim Akmerkez tarzı alışveriş merkezlerinin belki de tarihteki ilk örneğidir - İslâm kültürünün mal ve hizmet üreterek topluma katkıda bulunmayı teşvik ettiğini gösterir. Dürüst tüccarların ahirette Hz. Peygamberle (s.a.v.) birlikte olacakları müjdelenmiştir. Bu yüzden ticaret bir toplumun üretim gücünü büyütmesinin yanında refahın artması ve dünyayla ilişkilerin geliştirilmesi yönünde de önemli bir faaliyet aracıdır. Ticaretin küçümsendiği toplumlar gerilemişler, özendirildiği toplumlar ise dünyada söz sahibi olmuşlardır. Bizim tarihimize ve dünya iktisat tarihine baktığımızda bunu açıkça görebiliriz.

Peter Thowsend "Up to Organization" adlı eserinde (İş Yapma ve Para Kazanma adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve Sandal Yayınlarından çıkmıştır) Osmanlı devletini değerlendirirken adalet üzerinde yüzde yüz not veriyor. Adil olmayan bir devletin veya toplumun yediyüz sene yaşamasının mümkün olmadığını söylüyor. Gerçekten bir devletin ve toplumun ömrü biraz da ekonomide, sosyal hayatta ve yönetimde adil olmasına bağlıdır. Ticarette adil olmayan bir toplumun diğer alanlarda adil olması mümkün değildir. Faiz ticarette adaleti bozan bir araçtır.

Çerçeve - *RS Yatırım Ortaklığında, taraflardan biri de girişimcidir. İslâm tarihinde örnek bir girişimci olarak kimi veya kimleri gösterebiliriz?*

N. Gürdoğan - İslâm tarihine baktığımız zaman gerçekten büyük girişimcilerin olduğunu görürüz. Örnek verilebilecek önemli girişimcilerden biri de, yalnızca çarşının yolunu öğrenmek isteyen ***Abdurrahman b. Avf***'tır (r.a.) . Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ettikleri zaman muhacirler evlerini barklarını ve mallarını terkettikleri için birara çok bunalmışlar, Hz. Peygamber'e (s. a. v.)şikayette bulunmuşlar ve Hz. Peygamber (s. a. v.) de Mekke ve Medine'lilerin önde gelenlerini biraraya getirerek RS benzeri kardeşlik ortaklığı kurmalarını önermiş. Bir Mekkeli ile bir Medineli'yi kardeş yapmış. "Bundan sonra beraber çalışacaksınız. Medineli'ler mallarını mülklerini yani sermayelerini ortaya koyacak, Mekkeli'de bilgi ve tecrübesini ortaya koyacak" demiş. Elde edilen kârı da aralarında paylaşmalarını buyurmuş. Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) payına düşen, Medine'li zengin bir Müslüman. Onun önerisi de, Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) cevabı da İslâm tarihinde çokça atıfta bulunulan iki önemli davranış biçimidir. Medineli kardeşi Abdurrahman b. Avf'a (r.a.) diyor ki: "Benim malım mülküm bunlar, yarısı senin olsun; benim iki eşim var, eşlerimden birini gör, beğen boşuyayım ve onunla da evlen". Burada bir anımı anlatmak istiyorum. Ben Cidde'de iken Amerikalı bir arkadaşımız vardı ve Kerim Abdülcabbar'ın sınıf arkaşadı idi, Zeyd b. Abdülaziz, Araplara hep takılırdı; "İlk Müslümanlar kardeşlerine böyle böyle tekliflerde bulunmuşlar, hani nerde bu tür Müslümanlar, ben hiç göremiyorum" diye. Gerçekten Medineli sahibinin davranışı ve teklifi bugün için hayal edilemeyecek kadar erdemli bir teklif. Buna karşın Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) cevabı da güzel. O da diyor ki: "Allah seni malınla mülkünle, çocuklarınla mesud etsin. Ben senden hiçbir şey istemiyorum, sen bana yalnızca çarşının yolunu göster". Burada çarşının yolunu öğrenme girişimciler için, GS ortaklığı yapacaklar için çok önemli bir hareket noktasıdır. Abdurrahman b. Avf (r.a.) sadece çarşının yolunu öğrenerek Medine'nin en büyük zenginlerinden biri oluyor. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sevgisini kazanmış, Cennetle müjdelenen on kişiden biri, bütün savaşlarda bulunmuş, pek çok hadis nakletmiş, Hz. Ömer'in (r.a.) kurduğu şurada altı kişiden biri, Hz. Osman'ın (r.a.) halife seçilmesinde öncülük eden, yani İslâm tarihinin çok önemli sahabilerinden bir zat. Sadece çarşının yolunu öğrenerek Medine'nin ve İslâm'ın büyük zenginlerinden birisi oluyor. İşte girişimciye verilecek en güzel örneklerden biri ***"çarşının yolunu öğrenme"***. Çarşının yolunu öğrenenler bilgilerini, birikimlerini, öngörülerini ve tecrübelerini kullanarak büyük ticari ve ekonomik atılımlar yapabilirler. Bütün ülkelerde bunların örnekleri vardır. Hatta Abdurrahman b. Avf'a (r.a.) soruluyor, "sizin bu zenginliğinizin kaynağı nedir" diye. Cevabı da çok ilginç, çünkü bugünkü modern işletmeciliğin temel ilkelerinden biri. Ben, diyor, "dükkânıma gelen hiçbir müşteriyi geri çevirmedim. Yeri geldiği zaman maliyetinin altında da satış yaptım". Gerçekten bugün dünyadaki başarılı şirketler müşteri üzerinde odaklanan şirketlerdir. Müşterisini memnun ederek onu işletmesinin bir parçası haline getiren şirketlerdir. Müşterinizi ne kadar memnun ederseniz, ihtiyaçlarını ne kadar iyi bir şekilde karşılayabilirseniz, o kadar başarılı olursunuz. Bizim kültürümüzde de olduğu gibi müşterisi olmayan bir ürünün ne pazar değeri vardır, ne de başka bir değeri. O yüzden zannedersem Ziya Paşa'nın bir sözü vardır, "Müşterisi olmayan meta zayidir" diye. Müşterisi olmayan malın üretilmesi hem ekonomiye hem de malı üreten firmaya verilebilecek en büyük zarardır. Hatta Anadolu'da pek çok esnafın dükkânında hâlâ "Müşteri velinimetimizdir" yazar. İşte bunun modern işletmedeki karşılığı da "Customer is the king" yani "Müşteri daima haklıdır" ifadesidir. Müşteriyi her zaman memnun edin çünkü o olmazsa sizin varlığınızın anlamı kalmaz. Bu yüzden Abdurrahman b. Avf (r.a.) eşsiz bir girişimci örneği olarak verilebildiği gibi, işletmeciliğin, ticaretin ve hayatın odak noktasındaki erdemli davranışın, topluma hizmet ve üretim götürmenin güzel bir örneğini de veriyor. Yine bir hadis-i şerifi hatırlatmak isterim. "Bizim alanımıza mal getirenler cephede savaşanlar gibidir". Gerçekten modern toplumda savaşlar yön değiştirdi. Dünya ordularla değil şirketlerle ele geçiriliyor. Şirketlerde sadece ürünlerini değil kültürlerini de pazarlıyorlar. IBM'in olduğu yerde Amerika, Sony'nin olduğu yerde Japonya var ve şüphesiz ülkelerin gittiği yerlerde de Türkiye vardır. Bu yüzden modern dünyanın ele geçirilmesi ve modern dünyada söz sahibi olmamız artık ordularla olmuyor. Bugün cephelerdeki komutanların yerini girişimciler, orduların yerini de örgütler, işletmeler aldı. Bu anlamda geleceğin fatihleri ve geleceğin akıncıları girişimciler, örgütler, vakıflar, dernekler gibi ürünleriyle, hizmetleriyle birlikte kültürlerini de taşıyan şirketler olacaktır.

Hz. Peygamber de Mekke ve Medine'lilerin önde gelenlerini biraraya getirerek RS benzeri kardeşlik ortaklığı kurmalarını önermiş. Bir Mekkeli ile bir Medineli'yi kardeş yapmış, bundan sonra beraber çalışa-caksınız. Medineli'ler mallarını mülklerini yani sermayelerini ortaya koyacak, Mekkeli'de bilgi ve tecrübesini ortaya koyacak demiş. Elde edilen kârı da aralarında paylaşmalarını buyurmuş.

Çerçeve - *Devamlı olarak İslâm'ın ilk devirlerinden ve o dönemde uygulanan mudaraba ortaklığından bahsettiniz. Mudaraba ortaklığını Osmanlı ticaret hayatında da görebiliyor muyuz? Yani varlığını devam ettirebilmiş mi?*

N. Gürdoğan - Mudaraba ortaklığının Osmanlıda nasıl bir yapılanmaya geçtiğini görmek için Nakit ya da Para Vakıflarına bakmak gerekir. Vakıf kurumunun tarihi İslâm kültüründe çok ilerilere kadar gider. Mudaraba ortaklığının Osmanlıdaki gelişimi nakit vakıfları biçimine dönüşmüştür diyebiliriz. Özellikle 16. yy'da Osmanlılarda bu vakıf biçimi büyük oranda tartışılmış. İslâm kültüründe bir malın, bir gayrimenkulün vakfedilmesi mümkün. Ama 16. yüzyıla kadar paraların vakfedilmesi pek düşünülmemiş. Özellikle Osmanlıların Balkanlara, Kafkaslara ve Orta Doğu'ya gitmesinden sonra ekonomik hayattaki yapılanmada görülen gelişme, naktin de vakfedilmesi gereğini ortaya çıkarmış. 16. yüzyılda Ebu Suûd efendinin uygun bulmasıyla nakit uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde İmam Birgivî ise Nakit Vakfı uygulamasına karşı çıkmış. Ama gelişmeler ışığında nakit vakıfları geniş uygulama alanı bulmuş, özellikle Kanuni döneminde çok sayıda Na-

kit Vakfı kurulmuştur. Yine Çizakça'nın kitabında Bursa'da çok sayıda nakit vakfının olduğunu görüyoruz. Bu vakıflar GS veya RS'nin tipik bir örneği olabilirler. Buralara paralar vakfediliyor ve bu paralar ticarette ve üretimde kullanılmak üzere emek, tecrübe ve bilgisi olanlara veriliyor. Sermayeyi alanlar bunu mal ve hizmet üretiminde kullanıyor ve elde ettikleri getirinin bir kısmını vakfa veriyorlar, geri kalan kısmını ise işlerini büyütmek için kendileri kullanıyorlar.

Kanuni döneminde çok sayıda Nakit Vakfı kurulmuştur. Yine Çizakça'nın kitabında Bursa'da çok sayıda nakit vakfının olduğunu görüyoruz. Bu vakıflar GS veya RS'nin tipik bir örneği olabilirler. Buralara paralar vakfediliyor ve bu paralar ticarette ve üretimde kullanılmak üzere emek, tecrübe ve bilgisi olanlara veriliyor. Sermayeyi alanlar bunu mal ve hizmet üretiminde kullanıyor ve elde ettikleri getirinin bir kısmını vakfa veriyorlar, geri kalan kısmını ise işlerini büyütmek için kendileri kullanıyorlar.

Çerçeve - *Yani vakıf bir RS şirketi işlevi görüyor.*

N. Gürdoğan - Evet. Tam bir RS şirketi gibi düşünülebilir. Fonlar vakfediliyor ve vakıf yöneticileri bu fonları en iyi şekilde kullanabilecek olan kişilere sermaye olarak veriyorlar. Fonları alanlar da üretim yaparak topluma hem katkıda bulunuyorlar, hem de vakfın kaynaklarını en verimli şeklide kullanarak kendilerini ve vakfı güçlendiriyorlar. Bu yüzden belki nakit vakıfları mudaraba ortaklığının daha rafine bir hale gelişi olarak düşünülebilir. O güne kadar para vakfedilmesi düşünülmemiş ama ekonomideki gelişmeler paranın da bir gayrimenkul gibi vakfedilebileceği yolunu açmış.

Çerçeve - *Dünyada İslâm Bankaları olarak adlandırılan finansal kurumlara Türkiye'de Özel Finans Kurumları (ÖFK) dendiğini biliyoruz. Bahsettiğiniz Para Vakıflarıyla ÖFK'lar arasında bir benzerlik var mı?*

N. Gürdoğan - Evet, aslında ÖFK'na baktığımız zaman, Literatürde onların Mısır'da, Hindistan'da, Güney Afrika'da yapılan bir takım uygulamalara dayandığı söylenir. Özellikle İngilizce kaynaklarda bu tür bir yaklaşımı görmek mümkün. Bu anlamda ilk kurulan kamu bankası da İslâm Kalkınma Bankası'dır (İKB). Daha sonra da Özel Kuruluşların öncülüğünde Amerika'dan İslâm Dünyasının değişik ülkelerine kadar İslâm Bankaları kurulmuştur. Bu sözünü ettiğimiz tarihsel sürece baktığımız zaman İslâm Bankalarının ilk uygulamasının Nakit Vakıfları olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Gerçekten Nakit Vakıfları İslâm Bankalarının Osmanlı döneminde uygulanmış ilk orijinal kurumları oldukları söylenebilir. ÖFK'larında da ana espri bir tarafta tasarruf sahibi insanların sermayesi bir tarafta da sermayeye ihtiyaç duyan insanların bir araya getirilmesi. Bu açıdan ÖFK'lar iki ana temele dayanır. Biri mudaraba ortaklığıdır, yani sermaye ve emek ortaklığı. Diğeri de para ticaretinin yasak olmasıdır. Finans Kurumları tasarruf sahiplerinin paralarını, sermayelerini mudaraba ortaklığı bağlamında toparlar. Toparlarken emek sahibidirler. Tasarruf sahibine demektedirler ki biz sizin paranızı en iyi şekilde değerlendireceğiz; birikimimizi ve bilgimizi kullanacağız ve elde ettiğimiz kârın % 20'sini kurum/emek payı olarak alacağız, % 80'ini de size sermayenin payı olarak vereceğiz. Sonra topladıkları kaynakları da kendilerine uygun finansman metodları ile ihtiyacı olan sanayicilere, girişimcilere ve iş sahiplerine kullandırtmaktadırlar. Bu yüzden Finans Kurumları Nakit Vakıflarının daha modernize edilmiş bir şeklidir. Günümüzde finansman çok büyük bir önem kazanmıştır. Hiçbir işletmenin borçlanmadan büyümesi mümkün değildir. Borçlanmada önemli olan kritik noktayı aşmamaktır. Eğer o kritik nokta aşılırsa işletmenin gelirleri borçlarını karşılamaya yetmeyebilir. Yine borçlanmada önemli olan borçlanılan kaynaklarla üretimi arttırıcı alanlara yatırım yapmaktır. Borçlanarak ev ya da lüks araba alıyorlarsa batmaktan kurtulamazlar. Günümüzde özellikle Japonların öncülük ettiği ve Amerika'da IFC (Uluslararası Finans Kurumu)'ninde finans biçimi olan metod mudaraba ortaklığına / GS'ne benzer şekildedir. IFC bir firmaya kredi sağlarken en azından % 15 oranında ortak olmaktadır. Artık Japonlarda klasik bankaların yaptığı gibi faiz karşılığı kredi vermek yerine sermaye sağlayıp ortak olmayı tercih ediyorlar. Firma ileride başarılı olursa hisse senetleri piyasada satılır ve büyük bir gelir elde edilir. Elbetteki şirketin başarısız olup hisse senetlerinin borsada değer kaybı da söz konusu olabilir. Sonuçta her iki tarafta riski paylaştıkları için daha adil bir durumdan söz edebiliriz. Son zamanlarda Japon bankalarının bu tür ortaklıklara girdiklerine şahit oluyoruz. Böylece daha çok getiri sağlama imkânları oluyor, hem de bizim açımızdan baktığımız zaman faizsiz, iki tarafı da memnun edebilecek gelişmelerin de önü açılmış oluyor. Bizim kültürümüzde de paradan para kazanmanın yolu kesilmiştir. Paradan para kazanma bir süre sonra çok dar bir alanda belirli kişilerin gelirlerini arttırmaya dönüşebilir. Oysa üretim ve hizmetten para kazanmaya başladığınız zaman hem yeni iş imkânları açmaktasınız hem de topluma üreticilere, tüketicilere, vergi verecek devlete, finans kurumları olarak tasarruf sahiplerine kâr vermektesiniz. Belki önümüzdeki yıllarda bu doğrultuda gelişmeler hızlanacak. Zaten Dünya Bankası yaptığı bir çalışmada gelişmekte olan ülkelere özellikle Latin Amerika ülkelerine ÖFK'ların siştemini önermektedir. ÖFK'larda bankalarda olduğu gibi sabit bir faiz oranı söz konusu değildir. Kazanıldığı zaman tasarruf sahibine kâr verilmektedir. Böylece hem daha esnek, hem de kazanma şansı çok daha yüksek olan girişimciler desteklenmektedir.

Çerçeve - *Şu ana kadar RS'ni, gelişimini ve İslâm geleneğindeki yerini kısaca anlattınız. Türkiye'de henüz uygulama alanı bulmamış olan RS finansman metodu hakkında son olarak neler söylenebilir?*

N. Gürdoğan - Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse şu söylenebilir. Bütün dünyada üretim giderek önem kazanmaktadır, çünkü ülkelerin dış politikadaki ağırlıkları biraz da üretim güçlerine paralel olarak gitmektedir. Bu yüzden de Türkiye'nin üretim gücüne bakarsak, 65 milyonluk bir ülke 3 milyonluk Singapur kadar ihracat yapamıyor. Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi; 25 Milyar ihracat 40-56 Milyar ithalatla beraber toplam 70 Milyar dolar civarındadır. Oysa 3 Milyonluk Singapur'un dış ticaret hacmi 200 Milyar doların

üzerindedir. Buradan da görülüyor ki, Türkiye'de birşeyler yanlış gidiyor. Bunun önemli sabeplerinden birisi de ülke içindeki girişimci gücün harekete geçirilememesidir. 80'li yıllara kadar Türkiye'de devletçi politikalar ağır basmıştır ve ithal ikamesine dayalı politikalar güdülmüştür. 80'li yıllardan sonra özellikle Özal'ın önünü açtığı dışa yönelik politikalarla Türkiye'deki girişimciler, kurumlar, işletmeler, finans kurumları dünyaya açılmaya başlamıştır. Artık dünyayı global olarak düşünmeden dünyadaki üretim standartlarını tutturmadan hiçbir işletmenin hem kendi ülkesinde hem de uluslararası ticarette rekabet edebilmesi mümkün değildir. Bu yüzden özellikle finansman alanında yeni gelişmelere ayak uydurmak, dünyadaki gelişmeleri iyi izlemek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda da Girişim Sermayesi diyebileceğimiz RS kuruluşları, Nakit Vakıflarının bugünkü şekli olan Finans Kurumları giderek önemlerini arttırmaktadırlar. Türkiye'nin bu alanda bu kurumların desteğiyle dünya pazarlarına açılması gerekir. Mesela ben geçenlerde Konya'ya gitmiştim, Konya'da McDonald's yok. Bazı arkadaşlarımız "Allah'a Şükür, Konya kurtarılmış bölge" diyorlar. Ama diğer bir açıdan da şöyle bakabilirsiniz: Konya kapalı yapısını kıramamış, ne dünyadaki bir McDonald's şirketi gelmiş, ne de Konya'nın etli ekmek yapan veya tandır kebap yapan bir şirketi dünyaya gitmiş. McDonald's'ı Amerikan emperyalizminin bir simgesi olarak da görebilirsiniz, ama bizim konuştuğumuz çizgiden baktığımız zaman dünya ölçeğinde bir organizasyonun simgesi olarak ta görebilirsiniz. McDonald's bize ne bilgisayar satıyor ne de ileri teknolojiye dayanan bir araba satıyor. Bizim icat ettiğimiz köftenin değişik bir şeklini bize geri satıyor. Biz Anadolu girişimcisine bilgisayar üret Amerika'ya sat diyemeyiz ama "Sen tandır kebabını, lahmacununu, İnegöl köfteni, Urfa'nın kebabını vs... dünyaya pazarla" diyebiliriz. Burada önemli olan dünya ölçeğinde hizmet vermektir. Amerikalı bir hamburgeri New York'ta nasıl üretiyorsa, Londra'da, İstanbul'da, Tokyo'da da aynı şekilde üretiyor. Ürettiği hamburgeri Tokyo'da da insanlar kuyruğa girerek alıyor, Moskova'da da, İstanbul'da da. Burada yönetim teknolojisi, uluslararası bir organizasyon gücü ve dünyanın her yerinde standart hizmet üretebilme gücü pazarlanıyor. Buradaki teknoloji çok ileri bir bilgisayar teknolojisi, çok ileri içten yanmalı motorlar değil, sadece köfte teknolojisi. Bu yüzden biz dünyaya açılmak istiyorsak, Türkiye dünya politikasında söz sahibi olmak istiyorsa, ürün ve hizmetlerini bütün dünyaya pazarlamasını öğrenmesi gerekiyor. Türkiye ürün ve hizmetlerini bütün dünyaya pazarlayamazsa kültürünü de pazarlayamaz. Konya tandır kebabını dünyada pazarlayacak bir organizasyon kuramazsa Mevlana'yı dünyaya tanıtamaz. Belki de Konya'nın en büyük ihraç kaynağı Mevlana'dır. Ancak bu yüzdendir ki Mevlana Konya'da kapalı kalmıştır.

Buradan RS'ne dönersek diyebiliriz ki RS biraz da ülkelerin, şirketlerin ve kişilerin kendi kaynaklarını dünyaya pazarlamalarının da bir umududur. Atıl duran fonların kaynakların, bilginin, tecrübenin ve girişimci ruhun harekete geçirilmesidir. Dünyaya açılmaktır. Dünyası dar olan toplumların görüşleri de, bilgileri de dardır.

Çerçeve - *Bu güzel sohbet için çok teşekkür ederiz.*

FARKI KIYASLAYIN
İHLAS FİNANS'I ARAYIN

Çünkü en yüksek kâr payı ve üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemleri İhlas Finans'ta.

İHLAS FİNANS

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

Risk Sermayesi: Çağdaş Karz-ı Hasen

Mustafa BÜYÜKABACI

Finans bilimi, borçlanma mekanizmalarını düzenleyen ve bu mekanizmaların verimli çalışmasına katkısı olacak altyapıları, fon oluşturma ve kullandırma ortamlarını hazırlayan disiplinin adıdır. Finans iki ana grubun ilişkisini tanzim eder: Fon verenler ve fon kullananlar. Toplumun belirli kesimlerinde ihtiyaçtan fazla olarak bulunan kaynakların, ihtiyacı olan diğer kesimlere en verimli bir şekilde nasıl aktarılacağı ve değerlendirilebileceği ile ilgilenir. Finans açısından ilişkiler, borç verme ile ortak olma noktaları arasındaki değişik varyasyonlarda olabilir.

Borç verme, İslami esaslara uygun bir içtimai hayatın tesisinde de en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Borç verilmesi teşvik edilmekte, borç alma ve verme mekanizmaları tesis edilmektedir. Borç verme bir erdem olarak kabul edilmekte, borç veren, 'bir kardeşinin sıkıntısını gideren' olarak vasıflanmaktadır. Diğer taraftan, Hz. Peygamber borçlu olmaktan Allah'a sığınarak meselenin öbür yüzünü dikkatlerimize sunmaktadır. Borç müessesesinde temel kriter şudur: borç veren bir maddi karşılık beklememeli, değil ribaya, riba şüphesine dahi düşmemeye özen göstermelidir. Borç bir ihtiyacı gidermek amacıyla alınmalıdır. Çünkü borçlu olmak istenilen bir şey değil. Borç vermenin en tabii ve faziletli şekli, ıstılahi ifadesiyle Karz-ı Hasen'dir (= temiz ve iyi borç). Kişiler karşılıklı olarak, hiçbir maddi menfaat gözetmeksizin birbirlerinden borç alıp verebilmeli ve bunu toplumsal bir dayanışma mantığıyla yapmalıdırlar. Günümüze kadar sürdürülen bu müessese, enflasyonun keşfedilmesi, müslümanların yönlendirme gücüne sahip olamadıkları bir kapitalist ekonomik sistemi müşahade etmiş olmaları ve bu sistemle birlikte yaşama mecburiyeti içinde olmaları gibi temel nedenlerle, geniş çerçevede uygulanabilir olma özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Borç alanlar açısından da durum çok farklı değildir. İşini genişletmek veya yeni bir tüketim eşyası sahibi olmak isteyen kişilerin borçlanmalarının, hangi ihtiyaç saikiyle olacağı tartışmaya açıktır.

Borç vermenin en tabii ve faziletli şekli, ıstılahi ifadesiyle Karz-ı Hasen'dir (= temiz ve iyi borç). Kişiler karşılıklı olarak, hiçbir maddi menfaat gözetmeksizin birbirlerinden borç alıp verebilmeli ve bunu toplumsal bir dayanışma mantığıyla yapmalıdırlar.

Bu durumda müslümanlar 'zarar vermek de, zarara uğramak da yoktur' hükmü mucibince enflasyondan korunmak amacıyla muhtelif borçlanma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Döviz, altın, inşaat demiri vs. gibi enflasyona nisbeten dirençli, para veya emtia bazında borçlanma usullerinden, murabaha gibi daha dolaylı enstrümanlara ulaşmışlardır. Murabaha, malum bir emtianın peşin fiyatının üzerine belirli bir vade farkı koyarak vadeli satma işlemidir. Böylece karz-ı hasen'den başlayan borçlanma süreci murabahaya kadar uzanmıştır. Bu süreçte, problemin tesbit ve çözümünde çıkış noktası enflasyon olduğundan,

çözüm olarak sunulan modelde "paranın zaman değeri" dikkate alınmıştır. Murabaha sistemi, İslami esaslara uygun bir prensip olmasına ve ulemanın cevazına rağmen, arka planında zımmen 'paranın zaman değeri hesabı" barındırdığından, hem cari sistemdeki finans sisteminde ciddi bir alternatif finansman modeli olamamış, hem de müslümanların genel kabulüne mazhar olamamıştır. Sistem içinde kayda değer bir pay elde edilememiş ve yeterli fon toplanmamıştır. Bunu, Özel Finans Kurumları'nın mevduatlarında ve pazar paylarında rahatlıkla görmek mümkündür. Diğer taraftan, faizli işlemlerin parasal sisteme yaptığı olumsuz etkilerden birisi, parasal sistemin gayri tabii bir şekilde genişlemesine neden olmasıdır. Aynı şekilde, paranın zaman değerini esas alan İslami finansman yöntemlerinin de aynı etkiye sahip olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Murabaha sistemi, İslami esaslara uygun bir prensip olmasına ve ulemanın cevazına rağmen, arka planında zımmen "paranın zaman değeri hesabı" barındırdığından, hem cari sistemdeki finans sisteminde ciddi bir alternatif finansman modeli olamamış, hem de müslümanların genel kabulüne mazhar olamamıştır. Sistem içinde kayda değer bir pay elde edilememiş ve yeterli fon toplanmamıştır.

Halbuki, yukarıda izah edildiği gibi, İslamiyet'te borç vermek bir erdem ve borç almak ancak bir ihtiyaca mebnidir. Borç verenle alan arasında bu temele dayanan bir ahlaki değer ilişkisi olmalıdır. Ancak, kapitalist sistem tüm pozitif ve negatif yönleriyle müslümanları kuşatınca, ilk uygulandığı şekliyle karz-ı hasen müessesesini yaşatabilme imkanı fiilen ortadan kalkmıştır. Çünkü her nasılsa, müslümanlar kapitalist sistemin imkanlarını bir defa görmüşlerdir. Ve hala o sistemle içiçe yaşamaya devam etmektedirler. Mesela, alternatif maliyet hesabı bir müslüman için de arkaplanda geçerli olmuştur ve alternatifler kapitalist sistemin kullandığı kıstaslardan (reel faiz, enflasyon oranları vs.) farklı değildir.

Yine geriye dönüp bakıldığında, uzun vadeli finansman modeli olarak ortaya konulan mudaraba ve müşaraka dikkati çekmektedir. Mudaraba ve müşaraka, temelde kar ortaklığına dayanan finansman yöntemleridir. Bu modellerde paranın zaman değeri dikkate alınmamaktadır. Ancak, uzun vadeli bir finansman modeli olarak ortaya konulan mudaraba ve müşaraka sistemlerinin uygulanamadığı görülmektedir. Çünkü Özel Finans Kurumları kendilerine emniyetli bir çalışma imkanı vermeyeceği korkusuyla, bu modelleri uygulamaktan uzak durmaya çalışmışlardır. Hakikaten, bu modellerde suistimale açık pek çok noktanın bulunduğu ve bir suistimal anında ortaya çıkacak problemlerin, İslami kaidelerin dışına çıkmaksızın zararsız bir şekilde bertaraf edilebilmesinin hemen hemen imkansız olduğunu belirtmek gerekir. Modelde, insan unsuru ele alınırken, 20. yüzyılda kapitalist sistemin alabildiğine çevrelediği bir müslüman tipi düşünülmemektedir. Modelde bunun yerine, saf, inançlı, kötü niyet beslemeyen, işini bunca zorluklara rağmen iyi yapabilen ve işinde profesyonel kişiler varsayılmaktadır. Ayrıca ortaklığın alınıp satılabilen bir meta halinde olmaması, yani modelin likit olmaması, cazipliğini ortadan kaldıran bir başka faktör olmuştur.

Bu mülahazalar sonucunda ortaya çıkan uzun vadeli finansman boşluğunu, Çok Ortaklı Şirketler modeli doldurmuştur. Bu şirketlerin herbirinin tam manasıyla olmasa da bir nevi Risk Sermayesi Şirketi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu modelde de ortaklık payları likit değildir, yani kolaylıkla alınıp satılamaz. Buna rağmen, kısa sürede önemli miktarda fon toplayabildikleri görülmüştür. Bu modelin en önemli eksiği, Risk Sermayesi Şirketi gibi çalışmasına rağmen, Risk Sermayesi Şirketi tarzında yapılanmamış olmalarıdır.

Risk Sermayesi

Risk Sermayesi SPK mevzuatında şöyle tanımlanmaktadır: Kurulmuş veya kurulacak olan ve gelişme potansiyeli taşıyan girişim şirketlerine yatırım yapılarak gerçekleştirilen uzun vadeli kaynak aktarım biçimine risk sermayesi yatırımı denir. (Sermaye Piyasası Mevzuatı, Seri: VIII, No: 21) Bu tanıma göre, Risk Sermayesi uzun vadeli ve riskli yatırımların finansmanı için kullanılmaktadır. Risklidir, çünkü yatırımın geleceğini tahmin etmek güçtür. Uzun vadelidir, çünkü yeni yatırımlar finanse edildiğinden, yatırımın geri dönüşü uzun zaman alır. Risk Sermayesine ilk bakışta, devletin yapması beklenen faaliyetler akla gelir. Bunun yanında, kendisine altyapı hazırlayacak büyük şirketler de aynı sahaları seçme ihtimali olan gruplar arasında yer alırlar. Çünkü, söz konusu riskli işlere yatırım yapacak girişim şirketleri, genellikle aşağıdaki özelliklere sahip olmaktadırlar:

1. Teknoloji üretimi: Risk Sermayesi şirketleri teknoloji üretir, icat yapar, patent haklarını satın alır, patent kiralar. (örnek. Bilgisayar, bilgisayar ekipmanları, bilgi teknolojisi vs.)

2. Yüksek hacimli yatırım: Yüksek yatırım maliyeti olan ve rekabetin yoğun olduğu veya tekelleşme bulunan alanlarda büyük hacimli yatırımlar yapar. (Örnek. Uçak sanayii, petrokimya, enerji, telekomünikasyon)

3. Stratejik yatırım: Herkesin giremeyeceği, belki yalnızca devletin girmeye cesaret edebileceği alanlarda faaliyet gösterir. Faaliyetlerinin sonuçları hakkında başlangıçta fikir sahibi olma imkanı yoktur. (Örnek. Savunma Sanayii)

Bu tanımlara giren yatırımlar stratejik öneme haizdir ve bir toplumun kalkınması için olmazsa olmaz türden yatırımlardır. Bu tip yatırımlar için başlangıçta kredi bulma zorlukları, geleceğe ilişkin projeksiyon zorlukları gibi muhtelif riskler mevcuttur. Bu şirketlere yatırım yapmak, konvansiyonel yatırımlardan çok daha riskli ve gelecekleri hakkında tahminlerde bulunabilmek çok zordur. Öyleyse, bu çeşit yatırımların finansmanı nereden bulunacaktır?

Bankacılık açısından bakıldığında, yeni icatların, genel kabul görmediği sürece, bir kredibilitesi yoktur. Tekelleşmenin bulunduğu veya yüksek rekabete açık sektörlerde büyük hacimli yatırımları kredilendirmek de bankacılık mantığıyla cazip değildir. Çünkü bu tarz yatırımlara aktarılan kredinin geri dönüşü hızını ve emniyetini kestirmek güçtür. Yani, bankalar, eğer özel fonları yoksa, bu tip yatırımları kredilendirmeye yanaşmazlar. Aynı şekilde, Özel Finans Kurumları da böylesi girişimlere murabaha yapmaz, mudaraba ve murabahaya ise hiç yanaşmazlar.

Kapitalist sistemde, bu yatırımların çok fazla kişinin riske girmesi ile gerçekleştirilebileceği kanaatine varılmıştır. Herşeyden ön-

ce, iktisadi sistem yatırım ihtiyacı duyuyorsa, finanse edilmesi gereken pek çok yatırım projesi ortaya çıkmış demektir. Ardından, bu projelere yatırım yapmaya hevesli para sahipleri ortaya çıkar ve Risk Sermayesi denilen ortak bir fon oluştururlar. Bu fonun oluştuğu şirkete Risk Sermayesi Şirketi denir. Böylece, Risk Sermayesi başlıbaşına alternatif bir finansman metodu olarak ortaya çıkmış olur.

Risk Sermayesinde, yapılan yatırımların verimliliği ancak yatırım sonuçlanıp işletme faaliyete geçtiğinde görülebilir. Bu durumda Risk Sermayesi Şirketi, elindeki işletmeyi ister blok olarak, isterse halka arz ile borsada satmak suretiyle, gelir elde etmiş olur. Yatırımcı açısından bakıldığında, Risk Sermayesini cazip kılan en önemli nokta, yapılan yatırımın likit olmasıdır. Risk Sermayesi Şirketleri halka açık şirketler sınıfındadır ve hisse senetlerinin borsada işlem görmesi gerekir. Bu durumda, Risk sermayesine katılan bir yatırımcı, istediği zaman hisse senetlerini borsada satarak ortaklıktan ayrılabilme şansına sahip olur. Ortakların ellerindeki hisse senetleri ile borsada alım satım yapmalarının, yani ortaklıktan ayrılma veya ortaklığa girişlerinin, Risk Sermayesi şirketinin faaliyetlerine veya sermaye yapısına hiçbir etkisi yoktur. Başka bir ifadeyle, Risk Sermayesine katılan bir kişi, yatırımın neticilerini almak için bekleyebileceği gibi, şirkete herhangi bir yükü olmaksızın, istediğinde ortaklıktan ayrılma şansına da sahip olmaktadır.

Görüldüğü gibi, Risk Sermayesi şirketlerinin verimli çalışabilmesi için mutlaka hisse senedi borsasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç hem risk sermayesine katılan ortakların likiditesini sağlamak, hem de Risk Sermayesi Şirketinin yapmış olduğu yatırımın geri dönüşünü kolaylaştırmak açısından hayati öneme haizdir. Verimli bir borsanın varlığı yatırımların geri dönüşünü kolaylaştıracağından, daha ilk yatırım aşamasından itibaren, fon toplama açısından büyük rahatlık sağlar. Daha kolay fon toplama imkanı elde edilmiş olur. Dolayısıyla, borsa ve halka açık/çok ortaklı şirketler ile Risk sermayesi arasında iki taraflı birbirini etkileyen bir ilişki vardır.

Risk Sermaye Şirketleri yeni, stratejik ve riskli yatırımların yapılmasına ortam hazırlarken, aynı zamanda toplumsal kalkınmaya da destek olmaktadır. Bir taraftan teknoloji üretimi ve stratejik yatırımlar yapılırken, diğer taraftan istihdam artmaktadır. ABD, İngiltere ve özellikle Almanya'da Risk Sermayesi Şirketleri, ülke kalkınmasında önemli rol oynamışlardır. Ancak, Risk Sermayesinin oluşturulması yine bankaların öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Bu ülkelerin sahip oldukları ekonomik gücün temelinde teknoloji üretimi vardır. Teknoloji üretiminin temelinde ise Risk Sermayesi yatmaktadır. Bunun yanında herbiri kendi sahasında en fazla ARGE faaliyeti yapan ve sürekli olarak teknoloji geliştiren, Kodak, Xerox, 3M gibi şirketler de Risk Sermayesi Şirketleri kurmuşlardır. (Risk Sermayesi ve Türkiye'de Uygulama Olanakları, Tülay Zaimoğlu, SPK Yayınları, 1995, s. 30) Yurdumuzda DESİYAB ve Kalkınma Bankası bir dönem Risk Sermayesi fonksiyonunu kısmen yüklenmiştir.

Kapitalist sistemde, bu yatırımların çok fazla kişinin riske girmesi ile gerçekleştirilebileceği kanaatine varılmıştır. Herşeyden önce, iktisadi sistem yatırım ihtiyacı duyuyorsa, finanse edilmesi gereken pekçok yatırım projesi ortaya çıkmış demektir. Ardından, bu projelere yatırım yapmaya hevesli para sahipleri ortaya çıkar ve Risk Sermayesi denilen ortak bir fon oluştururlar. Bu fonun oluştuğu şirkete Risk Sermayesi Şirketi denir.

Türkiye şartlarında nasıl kurulacak, nasıl işleyecek?

Ülkemizdeki cari mevzuata göre, Risk Sermayesi teşvik edilmektedir. Risk Sermayesi Şirketlerinin kârları ve temettüleri, kurumlar vergisinden ve gelir vergisinden istisna edilmiştir. Yine mevzuatta suistimallere engel olabilmek amacıyla, ortaklar ve yöneticiler ile yatırım yapılacak girişim şirketleri arasındaki ilişkilere sınırlamalar getirilmiştir. Risk Sermayesi şirketleri önemli bir zihniyet değişikliği gerektirdiğinden, henüz kurulmuş bir örneği mevcut değildir. Cari sistemde bankalar bile kredi sisteminden uzaklaşmış ve hazine bonosu ticaretinden başka ciddi bir faaliyet yapamaz hale gelmişken ve yatırım vadesi bir yılı bile bulmazken, uzun vadeli riskli yatırımlara kaynak toplayabilmenin güçlüğü ortadadır. İslami hassasiyete sahip girişimcilerin borsaya olumsuz bakmaları nedeniyle, bu kesimin de Risk Sermayesine ilgisizliği söz konusudur.

Risk Sermayesi, başlangıç olarak KOBİ finansman modeli olarak uygulanabilirse de, ilk bakışta, faizden uzak duran, İslami hassasiyete sahip kişilerce benimsenmesi daha makul görünmektedir. Nitekim, benzer bir modeli benimseyen çok ortaklı şirketlerin gittikçe yaygınlaşan bir tarzda uygulanması bunu göstermektedir.

Risk Sermayesinin kuruluşu ve işleyişinde iki ana unsura ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar: yatırım yapılacak projelere sahip girişimciler, bu girişimcilere kaynak temin edecek yatırımcılardır. Her şeyden önce, Risk sermayesi kavramının her iki grup tarafından kabulünün sağlanması gerekmektedir. Bu kabulün arka planında, paranın zaman değerinden ziyade, ortaklık bazında finansmanın kabulü vardır. Dolayısıyla, borsa sistemi kabul edilmiş ve faizden uzak durmaya çalışan işadamları için, finansman açısından geniş bir ufuk açılmış olmaktadır. Bu ufuk, işadamlarının uzun vadeli fonlar bulmasına imkan tanımaktadır. Paranın zaman değerine dayalı murabaha sistemi, kısa vadeli finansman yöntemi olarak kalmakta ve Risk Sermayesi ile birlikte, iktisadi atılımın gerçekleştirilmesi için ciddi bir altyapı hazırlanmış olmaktadır.

Risk sermayesi şirketlerinin nasıl tesis edileceği önemli bir meseledir. Çünkü, kurulacak bu şirketler uzun vadede Özel Finans Kurumları'nın hareket alanına girmiş olacak ve onların faaliyetlerini etkileyecektir. Diğer taraftan Risk Sermayesi şirketi ile birlikte, yatırıma başlangıçta para koyan kişilerin paralarını istedikleri zaman geriye alabilmelerini, yani likidite teşvikini sağlayabilmek için makul ölçülerde çalışan bir ikincil piyasaya (hisse senedi borsası) ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, borsaya bakışın revize edilmesi ve hisse senedi alım satımının ulema tarafından, bu bakışla yeniden incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca, sermaye yönetiminin tamamen profesyonel ve ehil kişilere bırakılması ve suistimali engelleyecek ilave düzenlemelerin alınması şarttır.

Bir Risk Sermayesi Şirketinin tesis edilebilmesi için özetle aşağıdaki aşamaları takip etmek gerekir:

1. Herşeyden önce, belirli bir yatırım stratejisinin belirlenmesi, buna katkıda bulunabilecek kişilerin biraraya getirilmesi ve bu stratejiye uygun muhtelif yatırım projelerinin ve fizibilitelerinin hazırlanması gerekmektedir.

2. Kabiliyetleri açısından elverişli pekçok müteşebbisi biraraya getirecek şekilde, Risk Sermayesi Şirketi kurulmalıdır. Biraraya gelecek müteşebbislerde sermaye yeterliliği kriteri aranmak zorunda değildir.

3. Tesis edilen risk sermayesi şirketine katılacak öncü hissedarların bulunması ve bunların oluşturacağı ilk sermayeden sonra halka açılmanın yapılarak sermayenin 50-100 milyon USD seviyelerine yükseltilmesi gerekmektedir.

4. Daha önce hazırlanmış olan fizibilite raporlarına uygun olarak yatırımlara başlanmalıdır. Ancak, yatırımların bir kısmının kısa vadede geri dönebilecek türden olmasına dikkat edilmelidir. Yatırımların uzun vadeli olması baştan itibaren kabullenilmiş olsa da, insan tabiatının kısa sürede sonucu görmek istediği gözden uzak tutulmamalıdır.

5. Yatırımlar olgunlaşıp meyvelerini vermeye başlayınca, yatırımın bir kısmı borsa aracılığıyla halka arzedilmeli ve elde edilen nakit, yeni yatırımların finansmanında kullanılmalıdır.

Bu aşamaların her birinde, cari mevzuata uygun olarak atılması gereken adımlar vardır. Risk Sermaye Şirketi kurulduğunda, bir taraftan mevzuat sınırları içinde kalınırken, diğer taraftan, Risk Sermayesi Şirketlerine sunulan vergi teşvikleri de değerlendirilmiş olacak ve iktisadi kalkınmanın bir köşesinde yer alınacaktır.

Risk Sermayesi Şirketinde oluşturulan fon ile yapılan yatırımın getirisi, tamamen yatırım yapılacak sektöre, yatırımın büyüklüğüne, yönetim kademelerinin etkinliğine bağlı olduğundan, bugünden bir getiri tahmininde bulunmak zordur. Ancak, bugünkü şartlarda herhangi bir Risk Sermayesi Şirketine yatırılan ilk sermayenin geri ödeme süresinin, yukarıdaki şartlara bağlı olarak 3-6 yıl arasında olması muhtemeldir.

Sonuç

Mevcut iktisadi sistemi yok saymak mümkün değildir. Bu sisteme kapalı durmanın da imkanı yoktur. Mevcut iktisadi sistemin müsbet veya menfi pekçok yönünü müşahade etmiş olan ve rakipleriyle o ortamda rekabet etmeye çalışan İslami hassasiyete sahip işadamlarının, her türlü iktisadi davranışlarında, global sistemden etkilenmeden hareket ediyor olduklarını söylemek ise mümkün değildir. Pazaryerine şu anda hakim olan ticari örfün, Medine Pazarı tüccarlarının örfü olmadığında şüphe yoktur. Denilebilir ki; çok geniş bir yelpazeye yayılan kapitalist örf (!) global yaklaşımlarıyla herbir tarafı sarmıştır. Mevcut sistemin tüm davranış kalıplarını peşinen kabul etmese de, kapitalist değerleri İslami esaslara uydurmaya çalışmasa da, müslümanların mevcut sistemin işleyiş tarzını kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutmak zorunda oldukları kaçınılmaz bir gelişme olarak ortada durmaktadır. Kaldı ki; insanlık tarihi, bir zincirin birbirinden ayrılmaz halkaları olarak değerlendirildiğinde, muhtemelen İslam'ın ruhuna uygun olmakla birlikte, yozlaşmış bazı uygulamaları da bulmak mümkün olabilir.

Finansman, dünya ticaretinin gelişmesi ne etki eden en önemli faktör iken, İslami hassasiyete sahip işadamlarının korkulu rüyası halindedir. Şu anda ihtiyaç duyulan şey, bu konuların ulema, bilimadamı ve işadamları tarafından ortaklaşa değerlendirilmesidir. Böylece, toplumun ve işadamlarının önünü açacak somut modeller ortaya konulabilir. Öncülerin yapacağı uygulamaların iyi sonuçlar vermesi üzerine, bu modeller İslami bir finansman modeli olarak rağbet görecek ve çok yüksek fon toplama imkanı ortaya çıkacaktır. Bir taraftan büyük fonlar oluşurken, diğer taraftan, oluşan fonu en iyi, en verimli şekilde değerlendirecek mekanizmalar kurulmuş olacaktır. Başlangıçta, fon toplama konumunda olanlar, büyük ihtimalle, fon değerlendirme imkanlarına sahip olanlar arasından, yani hayalleri ve projeleri olanlar arasından çıkacaktır. Bu arada Özel Finans Kurumları yine faaliyetlerini sürdürecekler ve kısa vadeli finansman konusunda ihtisaslaşacaklardır.

Diğer taraftan, Risk Sermayesi Şirketlerinin kuruluşu ve işleyişi ulemanın incelemesine sunulmalıdır. Şirket işleyişinin veya yatırım yapılan şirketlerin çalışma usullerinin, faiz ve diğer ahkam ile ilişkisi mutlaka belirlenmeli ve bu konularda ulemanın görüşü alınmalıdır.

Sonuç olarak, mevcut iktisadi yapıyı tamamen reddetmeden önce, uyuşma sağlanabilecek veya yararlanılabilecek noktaları tesbit etmek, İslami ruha uygun, zorlama olmayan, doğal finansman yöntemlerini hayata geçirmek ve güçlü bir iktisadi yapıya kavuşmak temel amaç olmalıdır. Risk Sermayesi, bu amaca hizmet edecek geniş bir alan sunmaktadır. Görüldüğü gibi, Risk Sermayesi Şirketleri bir nevi emanet sandığı gibi yapılanmaktadırlar. Ancak, bu defa uzun vadede kazanç temin etme gayesi de mahfuz tutulmaktadır. Dikkatlerden kaçmaması gereken nokta, bu finansman modeli ile, bir taraftan faizsiz finansman (iyi ve temiz borç) imkanı artarken, diğer taraftan piyasa mekanizması işletilmekte ve piyasa akışının tersine bir hareket tarzına girilmemiş olmaktadır. Nihayet, İslami hassasiyeti muhafaza ederken rekabetçi çalışma imkanları sağlanmakta, sistem içindeki diğer unsurların da iktisaden makul görüp, uzun vadede katılabileceği bir İslami finansman modeli ortaya konulabilmektedir.

Risk Sermayesiyle Kurulan Şirketler Üzerine
Hayrettin Karaman'la

Bu dosyayı hazırlarken bir risk sermayesi şirketinin kuruluş aşamasında "Ne gibi fıkhi problemlerle karşılaşabiliriz? İslami yönden çizginin dışına çıkmış olur muyuz?" gibi temel soruların cevaplarını vermemiz gerekir diye düşündük ve bu çerçevede Prof. Dr. Hayrettin Karaman hocamızla konuştuk. Konuşmada sadece doğabilecek önemli problemler üzerinde durulmuştur.

Çerçeve - *Risk Sermayesi Şirketi ve benzerlerinde düşük hisseli küçük ortakların yönetime katılamamalarından ötürü mevcut kanunlara göre madur edilme ihtimalleri sözkonusu. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

H. Karaman - Bir şirketin statüsü, şartları, yükümlülükleri, getirisi, götürüsü, kârı, yönetim biçimi, karar alma şekli, yetkiler, bütün bunlar ya şirketin sözleşmesinde yazılı olmalı, (Bunlar ticaret kanunu ve onun eklerinde bilinen hususlardır) yahutta bu bilgiler, açık seçik olarak şirket sözleşmesinde yazılıdır. Bunu okuyarak ve bilerek bir insan bir şirkete giriyorsa, bir hisse senedi alıyorsa, bu bilinen şeylere razı oluyor demektir. Bu bilinen şeyler gayri meşrû değilse, birinin daha fazla, birinin daha az kazanmasını, birinin karar vermesini, birinin o karara uymasını öngörüyorsa bunlar karşılıklı rızaya bağlı şeylerdir. İki kişi de birbirleriyle ortak olduğunda, bir sermaye şirketi kurduğunda, işi biri yürütebilir, diğeri hiç işe karışmayabilir. Hatta şart ta koşabilir; "Senle ortak olacağız fakat işin yönetimine sen karışmayacaksın" diyebilir. Eğer her iki taraf da bu işe razı ise ve böylece bir ortaklık kurmuşlarsa o zaman "İşe karıştırmıyorsun" diye bu iş gayrı meşrû olmaz. Taraflardan bir tanesi diğerine "Ben kazancın yüzde şu kadarını, mesela yüzde doksanını alacağım onunu da sen alacaksın, yüzde elli elli sermayeye katacağız" dese bu da meşrûdur. Ama zarara gelince "Ortaklığımız (yüzde) elli - elli ama ben zararın yüzde ellisine katılmam" dese olmaz. Yani zararın paylaşımı sermayedeki hissemize göredir, kârın paylaşımı anlaşmaya göredir. Öyleyse anlaşmada siz kârın azına razı değilseniz, bu sizin bileceğiniz bir iştir. Bunda da gayrı meşrû bir taraf yoktur. Dolayısıyla, küçük ortakların işe karışmamaları, karara karışmamaları kârlarının nisbeten az olması önceden bilenen bir şeyse, taraflar bunu bilerek ortak olmuşlarsa, önceden bildirmelerin dışında bir şey yapılmıyorsa, verilen söz ve yazılan yazıların dışında bir şey yapılmıyorsa bundan dolayı biz şirketin gayrı meşrû, gayrı İslamî olduğunu söyleyemeyiz.

Taraflardan bir tanesi diğerine "Ben kazancımın yüz de şu kadarını, mesela yüzde doksanını alacağım onunu da sen alacaksın, yüzde elli elli katacağız" dese bu da meşrûdur. Ama zarara gelince "Ortaklığımız (yüzde) elli - elli ama ben zararın yüzde ellisine katılamam" dese olmaz. Yani zararın paylaşımı sermayedeki hissemize göredir, kârın paylaşımı anlaşmaya göredir.

Çerçeve - *Yönetimde bulunan ortakların kendilerine ait başka firmalarına para aktarmaları mümkün müdür? Yürürlükte bulunan kanunlara göre, yönetimdekilerin kendilerine ait diğer firmalara para aktarmaları sınırlandırılmış durumdadır.*

H. Karaman - Bir ortaklık kurdunuz. Bir şirket meydana geldi. Bu şirketin bir sermayesi var. Bu şirketin sermayesini, ortaklardan bir tanesi, ortaklık dışı bir işe, bir kaynağa veya bir başka şirketin diğer ortaklarına, ortakların haberi ve rızası olmadan aktaramaz. Diğer ortakların bilgisi ve rızası olursa aktarma iki türlü olur. Birisi kredi şeklinde aktarma, diğeri hibe şeklinde aktarma. Yani ödünç alır orada bir miktar kullanır o parayı, ya da bu şirket; o şahsa veya diğer şirkete hibe eder.

Hangi ortak olursa olsun, sermaye elinde olan, işletmeyi yapan, teşebbüsü elinde tutan kişi, sermayenin bir parçasının bir başkasına ikraz yahut hibe edilmesi işlemini kendi başına yapamaz. Ya bu sözleşmede vardır ya toplanılıp karar alınmak suretiyle yapılır bu. Bir kısım ortakların bilgisi ve rızası dışında bir başka işletmeye veya mülkiyete veya kullanıma sermaye aktarma işi, hiyanettir. İslam'a göre bu caiz değildir. Peygamberimiz Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şerîfinde diyor ki; **" İki insan** (tabii bu daha fazla insan da olabilir -h.k.) **iyi niyetle ortak olduklarında bunların üçüncüsü Allah'tır. Cenâb-ı Hak bu iyi niyetli ortaklıkta sanki kendisi de varmış gibi bu ortaklığa bereket verir. Ama ortaklardan biri diğerine hiyanet ederse Allah aradan çekilir."** İşte bu da hiyanettir. Hiyanet, her düzgün işte de olabilir. Dükkanınıza bir işçi alırsınız, çalıştırırsınız, sizin malınız onun elinde emanettir. Ama bu bir hain kişi ise siz olmadığınızda hırsızlık da yapabilir. Malı satıp parayı cebine indirebilir. Hesapları karıştırabilir. Bunlar hiyanettir ve bunun hesabı ayrıdır. Yani böyle bir imkan var, bunu yapabilirler diye şirkete gayrı meşrû diyemeyiz.

Ama bahsettiğiniz konuda yapıldığı gibi böyle menfezleri, pencereleri kapamaya çalışırsınız, elinizden geldiği kadar. Fakat işin eni-sonu kişinin imanına, ahlâkına, vicdanına kalır. İş demek ki sadece mevzuatla dini veya laik kurallar koymakla olmaz. İş aynı zamanda insanla olur. Her yerde önemle üzerinde durulan "insan" sorunu burada da devreye girer. Hiyanet bahsimizin dışındadır.

Çerçeve - *Sözkonusu şirketlerde ortakların hisseleri borsaya satıldıktan sonra ikinci bir satış ve ortaklık sözkonusudur. Bunların ortaklık durumları ne olacaktır?*

H. Karaman - Kurduğunuz bir şirkete yeni ortaklar alırsınız. Ortaklık; ya yeni kişinin yeni bir sermayeyle, taze parayla katılması suretiyle ya da mevcut ortakların hisselerini satmaları suretiyle olur. Ya siz hisselerin bir kısmını satar parasını alırsınız, o hisselerle alakanız kalmaz, başkaları sizin yerinizi alırlar ve şirketin o kadar hissesine malik olurlar yahutta siz sermayeyi artırmaya şirketi genişletmeye karar verirsiniz ve diyelim ki sermayeyi on milyarken yirmi milyara çıkarırsınız. İkinci on milyarı siz koymazsınız da hisse senedi bastırır başkasına satar, onlardan alırsınız. Onlar da ortak olurlar. Şirketin mal varlığı artar sizin şirketteki hisseniz azalmaz. Herhangi bir şirketin piyasaya açılması, herhalde bu iki yoldan biriyle olur; ya sermaye yatırımıyla ya da mevcut hisseleri satmakla. Risk sermayesinde ise şirket kuruluyor, şirketi kuran ortak sermaye veriyor. Şirketi kuran müteşebbis de işi götürüyor. Bunlar üretime geçip, şirketi tanıtıp, başlangıçta ne olacağı belli olmayan bir anlamda da risk taşıyan, başarılı olup olmayacağı, pazar payı olup olmayacağı, ürettiğiniz malın tutulup tutulmayacağı konusunda şüpheler, riskler bulunan bir şirketi siz başarılı kılınca, on liralık şirketiniz yüz liraya çıkıyor. O zaman bu şirketi satıyorsunuz ve satmadan dolayı da her on lirası kâr olan, doksan lira daha kazanmış oluyorsunuz. Eğer şirketin tamamını satıyorsanız siz paranızı kârıyla beraber alıyorsunuz ve şirket başkalarının oluyor. Yani sonraki ortaklar bu söylediğim çerçeve içerisinden teşekkül eder, hisse senedi her el değiştirdikçe eski el ortaklıktan çekilmiş yeni el ortak olur. Eski elin mülkiyeti sona erer, yeni el malik olur. Eski ortak hissesinin bir kısmını satarsa, o zaman sattığı kısmın mülkiyeti azil olur. Satmadığı kısmının maliki olur.

Çerçeve - *Sözkonusu şirketlerin kâr payı imtiyazı, oy hakkı, yönetim kurulu imtiyazı nasıl olacaktır?*

H. Karaman - Bunların bir kısmına birinci soruda temas ettim. Bunların genel çerçevesini çizdim. Sadece kâr payı imtiyazı konusunda İslamî bakımdan şöyle bir hassasiyet var. Ortaklardan birinin veya bir kısmının kurulan şiketteki kârı garanti yapması, diğer kısmı için ise risk halinde bırakması İslâm'da caiz değildir. Yani bir şirket kuruyoruz, buraya bir milyar koyuyoruz, on ortak diyor ki; "Biz yüzde elli kâr isteriz. Şirket ister kâr, ister zarar etsin" Yüzde elli dediği, kazancın değil, sermayenin yüzde ellisidir. Çünkü kazancın şu kadarını isterim şartında problem yok. Ama "şirket kâr etsin, zarar etsin koyduğum sermayeye ben şu kadar kâr isterim" şartı İslâm'a göre geçerli değildir. İşte kâr imtiyazı, bu mahiyette olmadığı müddetçe caizdir.

Ortaklardan birinin veya bir kısmının kurulan şiketteki kârı garanti yapması diğer kısmı için ise risk halinde bırakması İslam'da caiz değildir. Yani bir şirket kuruyoruz, buraya bir milyar koyuyoruz, on ortak diyor ki; "Biz yüzde elli kâr isteriz. Şirket ister kâr, ister zarar etsin" mesela, müteşebbisler, diğer ortaklara böyle diyebilir. Yüzde elli dediği kazancın değil, sermayenin yüzde ellisidir.

Çerçeve - *SPK (Sermaye Piyasası Kurulu) Kanununa göre, sözkonusu şirketlerin kısa vadeli atıl paralarını repoda değerlendirme mecburiyeti var. Bu probleme ne dersiniz?*

H. Karaman - Müslümanlar bir işe girerken Allah'ın haram kıldığı bir iş ya da kârı amaçlamayacaklar. Yani amaçları haram olmayacaktır. Meşrû olan bir işi ve meşrû olan bir kârı amaçlıyacaklar. Yani risk sermayesi ile bir şirket kurduğunuzda mesela sizin amacınız; bilgisayar ya da elektronik eşya üretmek, daha doğrusu bunları üreten bir fabrikayı kurmak, bunu faaliyete geçirmek ve bunun hisse senetlerini kıymetlendirip satarak gelir sağlamak olmalıdır. Bunda hiçbir sakınca olamaz. Şimdi, müslümanlar, meşrû amaçlarla meşrû araçları kullanarak birtakım işler yapıyorlar. Fakat öyle bir düzen içinde yaşıyorlar ki, bu düzenin mevzuatı, bu meşrû amaca ulaşmak için kullandığı meşrû araca bazı şartlar koyuyor. Diyor ki, "Sermayenizin şu kadarını Merkez Bankası'nda tutacaksınız". Diyor ki, "Topladığınız parayı devlet bankalarından bir tanesine yatıracaksınız." Yani şart koşuyor. Şimdi müslümanlar bunun karşısında, "Ben topladığım parayı bankaya yatırma şartı koşulduğu için, vakıf, dernek ve şirket kurmamalıyım" diyebilir. Yolun bir tanesi budur. Bir diğeri de "Benim amacım faizcilik yapmak değil. Ama bu meşrû olan amacıma ulaşmak için, içinde bulunduğum düzen böyle bir şart koşuyor. Ben bu şarta uymadan amacıma ulaşamıyorum. O halde ben bu şirketi kurarım. Sizin sorunuzda yöneltiğiniz o repo için şart koşulan atıl parayı elimde bulundurmamaya çalışırım. Yani elimden geldiği kadar İslâm'a uymayan şartın yanından teğet geçmeye çalışırım. Ama zaman zaman da atıl para olur da repo yapmak mecburiyetinde kalırsam bu repo gelirini ortakların rızasıyla fakir fukaraya verir, mülkiyetimden çıkarırım veya ortaklara -Bakın, sizin gelirinizin şu kadarı repo geliridir. Bunu mülkiyetinizden çıkarınderim" demektir.

Bana sorarsanız, İslâm'a yabancı bir düzen içinde yaşıyan fert, aile, cemaat olarak müslümanlar her an ve her işlerinde bu sözkonusu ikilemin içerisindedirler. Düzenin şart koştuğu mecbur kıldığı noktalarda ona uyarak aslı ve vasıtası meşrû olan işleri yürütürler ya da toplumdan çekilirler. Eğer böyle (toplumdan soyutlanmış bir şekilde) yaşamak mümkünse, bu da bir yoldur. Ben bunu mahkum etmiyorum, şahsen. Ama onun da bir temel felsefesi olmalı, bir düşünceye, hikmete istinad etmeli. Ya "Benim yükümlülüğüm, Allah'ın

emirlerine uygun yaşamaktır. Acımdan ölecek duruma gelirsem, bir lokma ekmek haram da olsa yerim. Ölecek duruma gelmezsem, bu bir lokma ekmeği şeksiz şüphesiz helâl temin ettiğim müddetçe bir lokma bir hırkayla yaşarım. Benim yükümlülüğüm bundan ibarettir. Ülke batmış, müslümanlar zayıflamış, güçlenmiş beni ilgilendirmez. O Allah'ın bileceği iştir." gibi bir inancınız olur. Bu inanca dayanarak hareket edersiniz, yahut, düzene boykot ilan edersiniz. "Ben bu düzenin gayr-ı İslamî hiçbir aracını ve hiçbir şartını kullanmıyacağım. Öyle işler göreceğim ki yolum bu şartlara uğramıyacak. Eğer yolunuz bu şartlara uğramadan yolculuğa devam edebiliyorsanız, bunu yaparsınız. Bakın bu da bir yol, yöntemdir. İkinci bir yoldur bu. Üçüncüsü, zaruret ilkesinden yola çıkarsınız. Müslümanların güçlenmesi için, müslümanların da oyun alanında olması icabeder. Ama müslümanların amaçları, dünyaya, servete bakışları, malik oldukları servet üzerinde tassarufları farklı olur elbette ve fakat siz seyirci değilsiniz, ortadasınız, oyundasınız demektir. Rakip takımlarla oynuyorsunuz demektir. Oyunun da kuralları vardır. Bu kuralları da siz koymadığınız için oyunu oynamaya kendinizi mecbur kabul ediyorsunuzdur. Bu mecburiyetten dolayı sizin koymadığınız şartları yani kuralları da kullanıyorsunuz demektir. Bunu da zaruret çerçevesine sokuyorsunuz. İşte böyle bir felsefeyle de bir ş eye karar verir, yürürsünüz. Bu genel çerçeveden sonra tekrar repo konusuna gelirsek, siz repo yapmak için sermaye toplarsanız bu meşrû değildir. Ama siz ticaret yapmak için, vakıf, dernek ya da risk sermayesi şirketi kurmak için yola çıkıyorsunuz, bir mevzuat, "Şu kadar parayı şu bankada tutacaksın, şu parayı repoya koyacaksın". diyor. Bu arızî bir şarttır. Bu yüzden şirketi kurmak var, kurmamak var. Kurduğunuz takdirde olmazsa olmaz düşüncesine dayandırırsanız, İslamî bakımdan, o şartı da kullanmak mecburiyetinde olursunuz. Ama o şartın içinden yolunuzu oraya uğratmamaya çalışırsınız bir, ordan elde ettiğiniz karı da mülkiyetinizden çıkartırsınız iki.

"Müslümanlar gayr-ı müslimlerle bu gayr-ı müslimler, ister dârü'l- islâm da otursunlar, ister dârü'l-küfür de otursunlar) bunlarla alış-veriş, ticaret, ticari ortalık yapabilir mi?" sorusunun cevabında aramak lazım, bu sorunun cevabını. Bunun cevabı şartlı olarak "evet"tir. Bununla ilgili iki önemli şart konmuştur. Birincisi, hakimiyetin karar mekanizmasının müslümanların elinde olmasıdır. İkincisi; bu ticaretin neticesinde müslümanlara, ümmete sağladığı kazancı kârı, menfaati, karşı tarafa sağladığı kazanç, kâr ve menfaatten daha üstün olmasıdır.

Çerçeve - *Şirket yönetici ve ortaklarının bilgi ve yönetimlerinin dışında borsada spekülasyon olursa, şirketin durumu ne olur?*

H. Karaman - Bu da aracı kurumların ihaneti manasına gelir. Bu da sizi ilgilendirmez.

Çerçeve - *Ticarette son zamanlarda gelişen bu halka açılma zihniyeti ya da metodu, ileride uluslararası sermayeyle ilişkilere girilmesi gözönüne alındığında, müslümanlar açısından dinen menfi durumlara neden olur mu?*

H. Karaman-Bunu şu genel hüküm içerisinde ele almamız icab eder; "Müslümanlar gayr-ı müslimlerle (bu gayrı-müslimler, ister dâr-ül islâm da otursunlar, ister dâr-ül-küfür de otursunlar) bunlarla alış-veriş, ticaret, ticari ortalık yapabilirler mi ?" sorusunun cevabında aramak lâzım, bu sorunun cevabını. Bunun cevabı şartlı olarak "evet"tir. Bununla ilgili iki önemli şart konmuştur. Birincisi; hakimiyetin karar mekanizmasının müslümanların elinde olmasıdır. İkincisi; bu ticaretin neticesinde müslümanlara, ümmete sağladığı kazancı, kârı, menfaati, karşı tarafa sağladığı kazanç, kâr ve menfaatten daha üstün olmasıdır. Bu iki ana şartı bu soru çerçevesinde de mülahaza etmemiz icabeder. Halka açılarak sermayeyi büyüttüğünüzde bu büyüyen sermayeyle uluslararası sermaye entegrasyonuna gittiğinizde olaya böyle bakacaksınız. Her kafir düşman olmaz. İyi ilişkiler içerisinde olduğunuz, sulh içinde yaşadığınız kafirler de olabilir. Sizin vatanınıza, maddî, manevî değerlerinize göz koymuş kafirler de olabilir. Bu ayrıma dikkat ederek, bu yapılan işin kazancından, menfaatinden kimin daha fazla istifade ettiği, kimin giderek daha güçlü, kimin giderek daha zayıf hale geldiğini gözönüne alarak bu işe devam veya tamam demek icab eder.

Burada bu hassasiyetin yanında bir şey daha söylemem gerekir. Yine fıkıhta "fevkalade zamanlar" kavramı vardır. Mesela, normal zamanlarda silah satışı üzerine bir kısıtlama konmaz, İslâm'da. Harp halinde, müslümanlarla, gayr-ı müslimler savaşırken ya da bir yerde isyan varken, asilere, müslümanlarla savaşan kafirlere silâh satışı caiz görülmemiştir. Böyle bir fevkalade hâl olmasa "sattığım silâh, aldığım para" diye olaya baksanız bu meşrûdur. Fevkalade hal, akdi çevreleyen şartlar göz önüne alındığında, dar manada meşrû olan, geniş çerçevede bakıldığında gayr-ı meşrû hale gelebiliyor. Bizim gayr-ı müslimlerle işlerimizde bir de bu hassasiyetin nazar-ı itibara alınması gerekir.

Çerçeve - *Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederiz.*

H. Karaman - Ben teşekkür ederim.

Risk Sermayesi ve Türkiye Üzerine Düşünceler

Dr. Ali İhsan Özeroğlu

"Potansiyel vaadeden bir işe sermaye veya yanısıra emek de katarak uzunca bir zaman diliminden sonra getiri beklemek" demek olan risk sermayesi tarih boyunca hep olagelmiş bir finansman, ortaklık ve yönetim sistemidir. Getiri beklentisi; zaman, işbirlik, doğru ürün veya hizmet seçimi gibi birden fazla değişkene bağlı olduğu için bu beklentiyle konulan sermayeye, getirisi muhtemel anlamında "risk sermaye" denmiştir.

Ticaretin kervanlarla yapıldığı dönemlerde, kervanbaşı'na sermaye sağlayarak yapılacak ticaretten elde edilecek kârı belli oranlar çerçevesinde bölüşme önerisi bir "risk sermaye" teşekkülü oluşturmaktan öte bir şey değildir. Ya da parası olmayan zanaatkâr'a işyeri açmak ve kârı paylaşmak da hep bu çerçeve içerisindedir.

Çünkü bu yöntemde, ödenecek faiz ve anapara yoktur. Aksine yüksek getiri beklentili öz sermaye olarak konulmuş sermaye vardır. Bu sermaye, genellikle büyük işletmelerden beklenilen ancak yüksek AR-GE masrafları nedeniyle yapılmayan teknolojik yeniliğe dayalı girişimlerin istikrarla hayata geçmesine yardımcı olur.

Dolayısıyla bin yıldan fazla geçmişe sahip olan milletimiz ve onun yurt edindiği her ülkede gerek bizle başlayan gerekse başka uygarlıklarla başlayan birçok "risk sermaye" örneği görebilmek çok mümkündür. Ancak doğu toplumlarında, etkin bir finans, ticaret ve yönetim tekniği olarak gelişmesi, İslam dininin doğuşu ve bu dinin parayı ticari emtia olmaktan men etmesiyle başlar. Bu yasak üzerine, sermaye sahibi müslümanlar, salt paranın getirisi "riba" (faiz) yerine emek sermaye veya hem emek hem sermaye ortaklığına giderek iktisadi ve sosyal yaşamın gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Sistemin günümüzde ortaya çıkması 1930'lu yıllarda başlar. Sanayi devriminin yol açtığı seri üretim, kapitalist sistem ve neticesinde ortaya çıkan alternatif fon değerlendirme yöntem arayışları "risk sermaye" kavramını tekrar gündeme getirmiştir. Hedefini yeni teknolojilere yönelten bu sistemle birlikte, bugün batıda birçok girişimci gelişme zemini bulmuştur. Sistemin Batı'da görülmesinin en büyük nedeni, sermaye birikiminin dünyanın bu kısmında diğerlerine kıyasla çok daha büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Risk sermayesinin, işletmeye aktarılması açısından beş ayrı şekilde ele alınabildiğini söylemek mümkündür. Bunlar;

- Çekirdek sermaye,
- Başlangıç sermaye,
- Ön gelişim aşaması sermayesi,
- Büyüme aşaması sermayesi,
- Şirket iktisab sermayesi,

olarak sınıflandırılabilir.

Bu sınıflandırma içerisinde, risk ilkinde en büyük ve sona doğru gittikçe azalan bir seyir izler. Dolayısıyla, uzun vadede yüksek getiri beklentisi ile yapılan sermaye yatırımı olan "risk sermaye" kavramı; faiz ve anapara şeklinde geri ödememe zorunluluğu taşımamasından dolayı gelişmekte olan ülkelerde istihdam olanaklarının arttırılması, faizin neden olduğu kaydi para yaratılmasının önüne geçilmesi ve böylece emisyon hacminin daraltılarak enflasyonun önlenmesi, teknolojik gelişimin sağlanması açılarından büyük önem taşımaktadır.

Bu nedenle "risk sermaye" olgusu ülkemiz için son derece önemlidir. Bu önem sadece makro bazda değil, mikro bazda da geçerlidir. Bilindiği gibi; öz sermayesi oldukça düşük bir işletmenin rekabetçi bir ortamda hayatta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi oldukça zordur. Çünkü işletmeler açısından öz sermaye, hem yatırımların ve faaliyetlerin finanse edilmesi hem de yatırım ve faaliyet dolayısıyla ortaya çıkan ve çıkabilecek riskin üstlenilmesini sağlar. Öz sermayeyi aşındıran unsurlar ise, tam rekabet ortamına kavuşmamış şirketler için yüksek enflasyon, yüksek vergilendirme ve tutunabilmek için yapılan pazarlama reklam giderleridir. Bu olumsuz etkenlere karşı koyabilmenin ve istikrarlı büyüyebilmenin bir yolu, günümüzde artık "risk sermayesine" dayalı finansmana yönelmektir. Çünkü bu yöntemde, ödenecek faiz ve anapara yoktur. Aksine yüksek getiri beklentili öz sermaye olarak konulmuş sermaye vardır. Bu sermaye, genellikle büyük işletmelerden beklenilen ancak yüksek AR-GE masrafları nedeniyle yapılmayan teknolojik yeniliğe dayalı girişimlerin istikrarl'a hayata geçmesine yardımcı olur.

Ayrıca risk sermaye uygulaması, ülkemizde finansal aracı ku-

rumlar açısından gerçekci bir rekabet ortamı kurulmasına da yardımcı olacaktır. Çünkü mevcut sistemde, tasarrufların ekonomiye aktarılmasında tek aracı kurumlar olan bankalar, halen asli görevlerini yapmaktan uzaktırlar. Günümüzde Türk Bankaları, Hükümetin iç borç temini çalışmasında, mevduatı iç borca dönüştüren yegane finansör kurumlardır. Oysa, risk sermaye şirketleri, ki özel finans kurumları mudaraba ve muşaraka işlemleri ile ülkemiz için bunların en ideal örnekleridir, tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde çok önemli rol oynayan aracılar konumundadırlar. Bu nedenle, Türkiye'nin teknolojik ve iktisaden kalkınmasına temel oluşturması açısından risk sermaye olgusu ve bu olgunun temel dinamiğini oluşturan risk sermaye şirketlerinin desteklenmesi gerekir. Bu destek;

• kuruluş kolaylığı,

• vergilendirme,

• teşviklerden yararlandırma,

• ürün ve hizmet alacaklarının menkul kıymetleştirilmesine izin ve kolaylık sağlanması,

• halka açılmasında uygun piyasaların oluşturulması,

• zarar halinde belli bir oranın üstlenilmesi,

şekillerinde verilmelidir.

Risk sermaye olgusunun uluslararası boyutunda tüm bu desteklerin risk sermaye şirketlerine verildiği görülmektedir. Ancak ülkemizde, SPK mevzuatı çerçevesinde risk sermaye yatırım ortaklıklarına yer verilebilmiş, hukuki açıdan geniş bir kanun yelpazesine henüz dahil edilmemiştir. Bunun nedeni konunun ülkemiz için yeni olması ve öneminin henüz kavranamamış olmasıdır. Bilindiği gibi; R.S.Y. Ortaklıkları anonim şirket tüzel kişiliği taşısa da özünde bir yatırım ortaklığıdır. Oysa bir Risk Sermaye şirketi, yatırım ortaklığı statüsünün dışında, özel finans kurumları fonksiyonlarından emek-sermaye veya hem emek-hem sermaye ortaklığında bulunmak üzere fon toplayıp bu fonları yöneten, yönetim danışmanlığı veren şirketlerdir. Ülkemizde bu gibi şirketlere yönelik;

• kuruluş,

• tasarruf toplama,

• yatırıma yöneltme,

• kâr paylaşımı,

• tasarrufçunun haklarını koruma,

• yatırıma giriş

• yatırımdan çıkış,

konularında hukuki altyapının hazırlanması gerekmektedir.

Ülkemizde risk sermaye olgusunun gelişimi üzerinde öneriler aşağıdaki gibidir.

– Vergilendirme açısından,

Vergilendirmeye yönelik düzenlemeler, risk sermaye olgusunun Türkiye'de gelişiminin en önemli başlangıçlarından birini oluşturacaktır. Bu nedenle, bu konuda politika oluşturacak kurumlar, istihdam-üretim-gelir kaybı üçlemi içerisinde konuya yaklaşarak hangi sürelerde vergi muafiyeti uygulanabileceğini belirlemelidirler. Rastgele süre belirlemekten ziyade "halka açılma" gibi rasyonel bir başlangıcı vergi muafiyet süre sonu olarak alabilmelidirler.

– Ülkedeki bazı kurumların Risk Sermaye sistemine kanalize edilmesi açısından,

***İl Özel İdareleri**

Gerek çekirdek sermaye gerekse büyüme/gelişme aşamasındaki yatırımların desteklenmesi ve geliştirilmesinde öncü olabilecek kurumlardan bir tanesi de "Özel İdareler"dir. Çünkü 16 Mayıs 1987 tarih 3360 sayılı kanunla değişikliğe uğrayarak İl Özel İdaresi Kanunu adını alan kuruluş kanunlarıyla kendilerine verilen görevlerden bir tanesi de ait oldukları il ve ilçenin kalkınmasına hizmettir. Hatta bu amaçla sandık "banka" kurma ve kuruluşuna izin verme yetkileri dahi vardır.

İl Özel İdarelerinin amacı; il halkının yol, su, eğitim, sağlık, tarım ekonomi gibi ortak ve mahalli ihtiyaçlarını karşılamak, ülke ekonomisine mahalli katkıda bulunmak ve kalkınma planlarının il düzeyinde başarısını sağlamaktır. Bu amacıyla, bölgesel kalkınmanın lokomotifi olarak düşünülmüş bu kuruluşlar gerektiğinde şirket kurabilir veya kurulmuş şirketlere ortak da olabilirler.

Risk sermayesi açısından sağlayabilecekleri katkıları daha iyi ortaya koyabilmek açısından kurumun yapı ve işleyişine daha detay-

lı yer vermek lazımdır.

İ.Ö.İ.'leri devletin yürütme organı içinde olan Mahalli bir teşekküldür. Halen mevcut durum içinde Özel İdarelere yüklenmiş görevleri 6 ana başlık altında toplamak mümkündür.

1) Sağlık ve Sosyal Yardım Görevleri,

2) Bayındırlık, İmar ve İskân Görevleri,

3) Eğitim Kültür ve Spor Görevleri,

4) Tarım Görevleri

5) Ekonomik Görevleri

6) Diğer Görevleri,

Bu görevleri arasında, diğer tüm görevlerle konuyla ilişkiler kurmak mümkünse de, özellikle 5. görev - Ekonomik Görevleri - risk sermayesinin ülkemizde devlet destekli geliştirilmesi konusunda önemli bir zemin oluşturduğu görülmektedir. Çünkü bu kuruluşun Ekonomik Görevleri başlığı altında;

"İl Özel İdaresi Kanununun 78. maddesinin 6, 7 ve 8.'inci fıkrası gereğince, tasarruf ve kredi sandıkları kurmak, açılmasına izin vermek, ticaret ve sanayi odaları kurmak, müze, sergi, pazar, panayır açmak, il'in ekonomik gelişmesine yararlı olacak girişimlerde bulunmak, girişilmiş teşebbüsleri desteklemek, tuğla, kireç, çimento fabrikaları kurmak, soğuk hava tesisi, turistik otel-motel-gazino yapmak ve işletmek" olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanım içerisinde; ekonomik gelişmeye yararlı girişimlerde bulunmak ve girişilmiş teşebbüsleri desteklemek, görevleri bu kuruluşu risk sermaye olgusunda ön plana çıkarmaya yetmektedir.

Tüm bu incelemelerden de anlaşılacağı gibi, özel idareler salt çekirdek sermaye yatırımlarının desteklenme ve geliştirilmesinde değil aynı zamanda risk sermayesinin diğer aşamalarının desteklenmesi ve geliştirilmesinde de etkin rol oynayabilirler. Bu amaçla yapılması gereken mevzuat düzenlemesinden başka bir şey değildir.

Görüldüğü gibi, ülkemizde risk sermayesini başlatmak ve yaygınlaştırmak açısından, risk sermayesinin her aşamasında fon sağlamaya hazır teşekküller vardır. Yukarıda açıklanan Esnaf Kredi ve Kefalet Kooperatifleri bunun en canlı örneğidir. Bu kurumun risk sermaye olgusuna katkısı, öncelikle kooperatifin fon sağlama imkanlarının artırılması ve bu fonları yeni bir kanuni düzenleme ile risk sermaye yatırımcılarına aktarılması mümkün olabilir.

***Esnaf ve Sanaatkar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri**

Bu kooperatifler, 1163 sayılı yasanın 88. maddesi hükümleri çerçevesinde kurulurlar. Amacı; kooperatife ortak olan esnaf ve sanaatkarlara mesleki faaliyetleri için gerekli krediyi sağlamak veya Kredi ve Banka Teminat Mektubu alınmak üzere kefil olmaktır. Bu amaçla kooperatif;

* Ortaklarına yapılan kredilendirme ve verilen kefaletlerin toplamı esas tutularak yönetim kurulu kararıyla bankalar emrine borç senedi ihdas edebilir.

* Konusu ile ilgili olarak, yatırım faaliyetlerinde bulunabilir, gerekli tesisleri kurabilir, bu tesisleri işletebilir veya kiraya verebilir, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapabilir ve kurulmuş ortaklıklara iştirak edebilir.

• Amaçlara uygun gördüğü gayrimenkulleri satın alır veya yaptırır, gerekirse satar. Kredi alan ortaklardan gayrimenkul ipoteği alabilir.

Bu kooperatifler, amaçlarındaki salt yukarda belirlenen fonksiyonları ile ele alındığında halihazırda kurulmuş bulunan Kredi Garanti Fonu'ndan daha da geniş işleve sahiptirler. Ayrıca, çekirdek sermaye aşaması da dahil olmak üzere, risk sermayesinin tüm aşamalarında lokomotif olabilme kapasitesine sahiptirler. Çünkü salt kefaletten başka, ortaklarına nakit fon da kullandırabilmektedir. Bu fon kullandırmanın banka kredisinden farkı vardır. Çünkü, kooperatifte her ortak, kooperatifin borçlarına karşı, taahhüt ettiği pay tutarının 100 katına kadar sorumludur. Bu sorumluluk, herbir ortağın, münferiden kullandığı kredinin hem müşterek borçlu müteselsil kefili kılmakta hem de kredinin bir anlamda finansörü kılmaktadır. işte bu durum, bu kooperatifleri bir nevi kâr zarar ortaklığı bazında örgütlenmiş kuruluş statüsüne sokmaktadır.

Esnaf Kredi ve Kefalet Kooperatiflerinde Kredi ve Kefalet Verme İşleri

Kredi ve kefalet, ortağın üretimini artırması için gerekli alet ve makine, sanatının gelişmesi, işyeri için gerekli tesislerin temini ve bunlara ihtiyaç olmayan hallerde sermaye olarak kullanılmak amacıyla verilir. Yönetim Kurulu, bu kredinin ancak ortağın kendi imkanlarıyla başaramayacağı hallerde istenilmiş olmasını ve mesleğiyle ilgili gerçek bir ihtiyacı karşılamasını ve üretimi artıracak işlerde kullanılmasını kontrol etmek ve genel kurul ile finanse eden banka ve bağlı bulunduğu birliklerin gerekli ve faydalı gördüğü tedbirleri almak zorundadır.

Yönetim Kurulu talep eden her ortağın ekonomik ve mali durumunu inceledikten ve istihbarat raporu veya bülteni düzenlendikten sonra, kredi ve kefalet haddini tesbit eder. Kredi miktarı ve vadeleri, finansman müesseselerinece tesbit edilecek esaslara göre düzenlenir. Kredi ve kefalet vermek için ortağın ödeme gücüne göre şahsi veya ayni olarak munzam teminat talep olunabilir. Taminat şahsi kefalet şeklinde ise kefil, ortak ile müşterek borçluluğu ve müteselsil kefaleti kabul etmeye mecburdur.

Kooperatif, ortaklarını finanse eden Bankaya ayrıca yapılacak genel anlaşma hükümleri dahilinde, sermayesinin tamamını veya bir kısmını terhin eder. Bu terhin dolayısıyla Banka tarafından tahakkuk ettirilecek sermaye geliri kooperatifin gelirlerine kaydolunur.

Yangın, deprem, sel vb. gibi doğal afetlerden doğrudan zarar görenler ile olağanüstü hallerde ortakların borçları, yönetim kurulu kararı ile ilgili Bankanın muvafakatı alınarak yenileme yoluyla ertelenebilir.

Görüldüğü gibi, ülkemizde risk sermayesini başlatmak ve yaygınlaştırmak açısından, risk sermayesinin her aşamasında fon sağlamaya hazır teşekküller vardır. Yukarıda açıklanan Esnaf Kredi ve Kefalet Kooperatifleri bunun en canlı örneğidir. Bu kurumun risk sermaye olgusuna katkısı, öncelikle kooperatifin fon sağlama imkanlarının artırılması ve bu fonları yeni bir kanuni düzenleme ile risk sermaye yatırımcılarına aktarılması

mümkün olabilir.

Çünkü; bilindiği gibi, kooperatifin gelirleri, ortaklarına vereceği kredi kefalet ve diğer hizmetleri için kredi ve kefalet miktarı oranında alınan masraf karşılıklarından, istihbarat ücretlerinden, iştirak, tesis, yedek akçe gayrimenkul ve menkul gelir ve iratlarından, toplantı, sigorta ve sair sosyal hizmet gelirleri ile banka faizlerinden oluşur.

Ayrıca, bünyede yer alan Karşılıklı Yardımlaşma Fonu, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 40. maddesi uyarınca oluşturulur ve bu da Risk Sermaye uygulamasına temel olabilecek en güçlü altyapı unsurlarından biridir.

Ayrıca, bünyede yer alan Karşılıklı Yardımlaşma Fonu, 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun 40. maddesi uyarınca oluşturulur ve bu da Risk Sermaye uygulamasına temel olabilecek en güçlü altyapı unsurlarından biridir.

***Sigorta şirketleri,**

Elementer ve hayat sigorta şirketleri faaliyetleri gereği orta ve uzun vadeli fon toplarlar. Ancak bu fonları değerlendirebilecekleri uzun vadeli yatırım imkanları yoktur. Toplanan fonların risk sermaye oluşumlarına aktarılması, risk sermaye sektörünün kaynak sorununu çözebileceği gibi, sigorta şirketlerine fonları, özellikle vergi muafiyeti nedeniyle, daha verimli kullanma imkanı sağlayacaktır.

Ayrıca, sigorta şirketlerinin, kendi poliçe hamillerine üçüncü sigorta yılı sonunda verebildikleri borç, kanunlarında yapılacak özel düzenlemelerle, sigorta kapsamı altına alınmak şarkıyla, risk sermaye şirketlerine daha kısa süre ve daha büyük hacimde kendilerine ortaklık statüsü sağlayabilecek şekilde verilmelidir. Böyle bir düzenlemenin sonucunda, girişimci güvenilir bir ortak ve sağlam bir finans kaynağı bulduğu gibi, ortaklığın halka açılma aşamasında da, tasarruf sahiplerince hisse senetlerine itibar oldukça fazla olabilecektir.

***Özel Finans Kurumları,**

Özel Finans Kurumlarının mudaraba ve muşaraka işlemlerine yönelik çalışma ve kâr paylaşma prensipleri, batı uygulamalarındaki risk sermaye örneklerindekinin aynısıdır. Dolayısıyla, bu kurumlara, yıllara göre tedrici artan yüzdeler veya sabit yatırım tahsis hacmine göre munzam veya disponilite yükümlülüğü benzeri özel kanuni yaptırımlar uygulanarak risk sermaye ortaklığı şeklinde, ticari oluşumlara katılmaları sağlanmalıdır.

Burada ortaya çıkabilecek önemli sorun, bir yıl gibi kısa vadeli olarak toplanan fonların uzun dönemli yatırımlara hangi şartlarla aktarılabileceği sorunudur. Bu sorunun çözümüne kurumun kendi iç dinamikleri ile çözüm bulabilmek mümkün olduğu gibi özel Finans Kurumlarının Sermaye Piyasasına Kurumsal yatırımcı olarak yönlendirilmeleri de çözüm olabilir.

– Bilindiği gibi aslında İslam Bankacılığı yapan ÖFK'ları bünyelerinde kendi serbest kullanımlarında olabilecek "Zekat fonu" şeklinde bir oluşuma gidebilirler. Bu fonun kaynağı, cari va katılma hesaplarının belli yüzdelerde fona tahsisi olabileceği gibi cari hesaplarda belli bir meblağ ve süre (bankalarda 10 yıl) ile takip edilmeyen tutarların Merkez bankası yerine fona aktarımı suretiyle olabilir.

– Bu kurumların dış piyasalardan temin edeceği orta/uzun vadeli fonları, belli bir marjla orta ve uzun vadeli risk sermaye oluşumlarına aktarmak,

– ÖFK'nı Menkul Kıymetler Borsasına yönelterek, bu piyasada yeni kurularak halka açılan veya açılacak risk sermaye yatırım ortaklıkları ile şirketlerin hisse senetlerini satın almaya yöneltmek, nakit ihtiyacı hasıl olduğunda, alınmış menkul kıymetlerin satımı suretiyle ihtiyacın karşılanmasını sağlamak.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda ÖFK'ları muşaraka ve mudaraba işlemlerine kanunen yönlendirilmelidir.

***Ulusal risk sermaye fon oluşturulması,**

Risk sermaye şirketleri ile, küçük ve orta ölçekli işletmelerin risk sermaye olgusu çerçevesinde desteklenerek geliştirilmesi açısından, organizatörlüğünü kamu otoritesinin yaptığı bir fon oluşturulmalıdır. Mahiyet açısından "Toplu Konut Fonu"na benzer bir yapıyla, seyahat eğlence gibi toplumsal aktivitelerin yanında, sanayici ve iş adamlarının bir takım tasarruflarından tahsis edilecek miktarlarla oluşturulacak fon; bankalar, kredi ve kefalet kooperatifleri, patent enstitüsü gibi kurumlar vasıtasıyla risk sermaye şirketleri ile yatırım ortaklıklarının desteklenmesine tahsis edilmelidir. Mesela yeni hükümetçe dağıtılacağı kamuoyuna duyurulmuş "zorunlu tasarruf" fonunun dağıtılmayarak "ulusal risk sermaye fonuna" dönüştürülmesi bu konuda çok önemli bir başlangıç teşkil edecektir. Bu fonun içerisinde oluşturulacak ayrı bir "tazmin fonu" ile de zarara uğramış kişisel yatırımcıların zararları belli oranda karşılanabilmelidir.

***Ulusal risk sermaye organizasyonu oluşturulması,**

Risk sermayesinin ülkemizde gelişimini ve ondan sağlanacak faydaların devamlılığını güvence altına almak açısından yapılacakların en başta geleni ve en önemlisi, "bir risk sermaye organizasyonu" oluşturulmasıdır.

"Risk Sermaye Koordinasyon Kurulu", Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı "Risk Sermaye Müsteşarlığı" veya KOSGEB bünyesinde bir üst birim olarak teşekkül ettirilecek böyle bir oluşum; "ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında, risk sermaye ve orta ve küçük ölçekli sanayi işletmelerinin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun bir biçimde gerçekleştirmek" amacını taşımalıdır.

Bu kuruluş, KOSGEB örneğinde olduğu gibi en azından, belli çalışma merkezlerini yurt düzeyinde önemli ölçüde sanayileşmiş yada sanayileşmeye potansiyeli olan yörelerde faaliyete geçirmelidir. Bu hizmet merkezleri, farklı fonksiyonlarla yukardaki amaca hizmet eden aşağıda sınırlanan merkezler olabilir.

*** Bilgi İletişim Merkezleri,**
*** Teknoloji Geliştirme Merkezleri,**
*** Yatırım Yönlendirme Merkezleri,**
*** Pazar Araştırma Merkezleri,**

Risk sermayesine yönelik tüm çalışmalar böylesi bir koordinasyon merkezi başkanlığında yapılmalıdır. Aksi takdirde çok dağınık

bir yapı içerisinde bulunacak risk sermaye faaliyetlerinden yeterli verimi sağlayabilmek mümkün olmayacaktır.

Adı konulmamış olsa da ülkemizde risk sermaye olgusuna zemin hazırlayacak, birer altyapı unsuru olan, Esnaf Kredi ve Kefalet Kooperatifleri, İl Özel İdarelerinden Kalkınma ve Yatırım Bankalarına, Mucitler Derneği - Patent Enstitüsü'nde Risk Sermaye Ortaklıkları ve Sermaye piyasalarına kadar teşekküller ülkemizde mevcuttur. Önemli olan bu teşekkülleri bir yönetim merkezi etrafında örgütleyerek verimli çalışabilmesini sağlamaktır. Bunun için de düşüncelerimiz yukarıda belirtilmiştir.

Uluslararası rekabet ve kalkınma yarışında, yeni buluş ve teknolojileri diğer ülkelerden daha önce devreye sokabilen ülkeler hem rekabette önemli avantajlar kazanmakta hem kalkınmışlık seviyesini daha da yukarı seviyelere çekebilmektedirler.

Bu nedenle ülkemiz için elzem olan "Risk Sermaye" olgusu daha fazla zaman kaybına neden olmaksızın devreye sokulmalıdır. Çünkü daha fazla zaman kaybı; ulusal işsizlik oranında artış, ulusal refah seviyesinde iyileşememe, gelişmiş teknoloji ürünlerinin pazarı ve bu suretle milli servetin yurt dışına akması demektir. Ülkemiz için tüm bu olumsuzlukların oluşmasını önlemek için koordinatör rolü oynayacak bir üst kuruluşun belirlenmesi gereklidir. Temel hedefi ülkede risk sermayesini geliştirmek olacak bu üst kuruluş aşağıdaki faaliyetlerden sorumlu olmalıdır.

1. Medya, hükümet, fon sağlayıcılar, kullanıcılar ve kamuoyu oluşturucularını da kapsayan tüm kurum ve kuruluşlar nezdinde, risk sermaye imajı oluşturulmasını ve geliştirilmesini sağlamak,

2. Hükümet ve diğer kurum ve kuruluşlarca yapılan toplantı ve müzakerelerde, üyelerinin görüş ve düşüncelerini ortaya koymak,

3. Fon sağlayıcılar nezdinde risk sermayesinin daha iyi algılanılması ve anlaşılmasını sağlayacak risk sermaye sektörüne tatmin edici miktarda fon akımının gelmesine çalışmak,

4. Müteşebbis faaliyetleri destekler siyasi ve iş lobilerinin oluşmasını sağlamak,

5. Risk sermaye arayanlara üyeler hakkında bilgiler sağlamak,

6. Sanayi düzenleyicileri nezdinde, ticari ilişkilerde kilit noktası olarak rol oynamak,

7. Üyeler arasında görüş alış-veriş imkanı sağlamak maksadıyla forumlar, toplantılar düzenlemek,

8. Üye şirket çalışanlarının eğitim-öğretim ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışmak,

9. Üyelerini ilgilendirecek teknik konuları tesbit ederek, bilgileri üyelerine aktarmak,

10. Mesleki uygulamaların en yüksek standartlara sahip olmasını teşvik etmek ve desteklemek.

TEK ÖZELLİĞİMİZ YÜKSEK KÂR PAYI OLSAYDI ANLATMASI KOLAY OLURDU.

İhlas Finans en yüksek kâr payıyla, üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemleriyle hizmetinizde. Daha fazlası için, İhlas Finans'a gelin.

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

KOBİ Finansmanında Resmi Olmayan (Informal) Risk Sermayesi

Yrd. Doç. Dr. Saadet TANTAN
M.Ü. Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu Müdür Yardımcısı

Ekonominin bel kemiğini oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansman sıkıntısı çektiği bir gerçektir. İmalat sanayiindeki KOBİ'lerin sorunlarına ilişkin olarak yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre faiz, enflasyon yüksekliği ve ekonomik istikrarsızlık birinci derecede önemli sorun iken (% 26.3) hemen arkasından % 24.1 ila finansman yetersizliği gelmektedir[1]. Daha sonra sırası ile nitelikli işgücü bulma (% 22.6), talep yetersizliği (% 12.7), yeni teknoloji ihtiyacı (% 7.0), uygun yer ihtiyacı (% 2.4), uzman eleman ihtiyacı (% 2.0), vergilerin yüksekliği (% 1.7) ve mevzuat karmaşıklığı (% 1.2) gelmekte. Özellikle kredi almada karşılaşılan güçlükler olarak faizlerin yüksekliği, kredi azlığı, teminat gösterme zorluğu, bürokratik işlemler belirtilmektedir.

Genel olarak finansal sorunlarına bakıldığında maliyetlerdeki değişkenlik (% 23), alacak tahsilinde gecikme (% 21.6), kredi faiz oranlarının yüksek olması (% 18.0), özkaynak yetersizliği (% 12.2), satışların düşüklüğü (% 16.6) ve kredi imkanlarının sınırlı olması (% 7.4) görülmektedir[2].

Aynı araştırmanın sonuçlarına göre işletmelerin % 71 gibi büyük bir çoğunluğu yatırım ve finansman faaliyetlerinde dış finansman kullanmadıklarını ifade etmektedir. Uzun vadeli borç imkanının kısıtlı olması, KOBİ'lerin yatırımlarını genellikle özkaynakları ile finanse etmeleri durumunu ortaya çıkarmaktadır. Özkaynak yetersizliği de dikkate alındığında KOBİ'ler için alternatif finans tekniklerinin geliştirilmesi gereği açıktır.

KOBİ'lerin kredi daralmasına karşı kullandıkları birincil alternatif, alacak finansmanı, ferdi kredi veya ev ipoteği ile finansman ya da maliyet azaltıcı yöntemlerle firmayı küçültmek gibi tekniklerle kısa vadeli nakit akışlarını iyileştirmektir.

Büyüme potansiyeli olan, küçük ancak büyük işletme olacak işletmeler arayan risk sermayesi, KOBİ'ler için önemli bir alternatif finansmandır. Risk sermayesi ile finansman özsermaye bağı içerdiğinden yüksek riskli işletmeler için uygun bir finansman türüdür. Ayrıca risk sermayedarı firmaya stratejik yönetim ve teknik danışmanlık sağlayarak küçük işletmelerin yatırım riskini de azaltabilir.

Gelişmiş ülkelerdeki risk sermayesi uygulamalarına bakıldığında bu konuda en ileri düzeyde uygulamaları Amerika Birleşik Devleti'nde görmek mümkün. Ancak son yıllarda da risk sermayesi bu ülkelerde değişim sürecindedir. Risk sermayesi fonları erken aşama yatırımlardan ziyade management boyut ve buyins'lere (yöneticilerin borçlanarak gerçekleştirdikleri şirket satınalmaları) finansman sağlama yönüne dönmüştür[3] "Klasik" risk sermayesinin yerini "tüccar sermaye" fonları almaktadır. Klasik risk sermayesi erken aşama yatırımları ile ilgilenir; firmanın yapılandırılması, inşaası ve verim elde edilmesi sürecini içerir; öte yandan tüccar sermaye fonları ile tamamen kurumsal yatırımcılara dayanır ve finans mühendisliği, işlem zanaatkarlığı ve kısa vadeli kazançlara kaymıştır. Ayrıca risk sermayesi fon arzında da belirgin oranda düşüşler görülmektedir. Bu bağlamda kurumsal bazda resmi risk sermayesi fonlarının dışında resmi olmayan (informal) risk sermayesi piyasasının küçük firmaların finansman ihtiyacını karşılamada önemli rol oynadığı görülmüştür.

1. Resmi olmayan (informal) risk sermayesi:

Resmi olmayan risk sermayesi piyasası; bireysel yatırımcıları (iş melekleri olarak isimlendirirler) daha önceleri bir bağlantıları olmayan yeni ve büyüyen firmalara doğrudan risk sermayesi sağlayanları kapsamaktadır. Yapılan araştırmalara göre bu iş melekleri A.B.D.'deki risk sermayesinin en büyük havuzunu oluşturmakta ve kurumsal risk sermayedarlarının finanse ettiği sayıdan yirmi kat daha fazla firmaya finansman sağlamakta, ayrıca toplam yatırım tutarları da iki katından daha fazladır[4].

Resmi olmayan risk sermayesi A.B.D.'de küçük işletmelerin dışsal özsermaye kaynağının en önemli kaynağıdır. İngiltere'de de Advisory Committee on Science and Technology (ACOST)'un raporuna göre; aktif resmi olmayan risk sermayesi pazarı enerjik, etkin bir girişim ekonomisi için önşarttır. İngiltere'de 1980'lerde ortaya çıkan, geleneksel kaynaklardan finansman sağlayamayan küçük firmaların üçüncü şahıslardan finansman temini eğilimi İskandinav ülkeleri için de geçerlidir.

Vergi politikaları, kote edilmemiş menkul kıymet pazarının varlığı, girişimcilere firmalarındaki hisselerini satma imkanını sağla-

(1) Halil Sarıkaya; **"İmalat Sanayiindeki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Durumu ve Sorunları"**, Dış Ticaret Dergisi, Aralık 1996, ss. 36-37.

(2) Sarıkaya, a.g.e., s. 39.

(3) Richard T. Harrison and Colin M. Mason, **Informal Venture Capital**, Prentice Hall-Woodhead Faulkner, 1996, s. 6.

(4) Harrison and Mason, a.g.e., s. 8.

makta bu da çok sayıda iş adamına servet birikimi sağlamada büyük fırsat yaratmaktadır. A.B.D.'de küçük işletme sektörü genellikle cazip bir alternatif yatırım olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalar bireysel yatırımcıların (iş melekleri), aile ve akrabalardan sonra en önemli dışsal özsermaye kaynağı olduğunu göstermiştir.

Bu tür yatırımlar doğrudan özsermaye yatırımları şeklinde olduğu gibi kredi ve kredi garantileri şeklinde de olmaktadır. Ayrıca birden fazla yatırımcı biraraya gelerek sendikasyona da gidebilmekte (birden fazla yatırımcı biraraya gelerek bir yatırımı finans etmesi durumu). Yatırım bölgesi olarak yatırımcı çoğunlukla yakın coğrafi bölgeyi tercih etmekte ve yatırım yaptıkları işletmelerde aktif olarak rol alıp, böylece hem deneyimli eleman sıkıntısı hem de özsermaye açığı olan KOBİ'ye iki açıdan da katkı sağlamış olmaktadır.

Resmi olmayan yatırımlar özellikle çekirdek (seed) ve başlangıç (startup) aşamalarının finansmanında önemli yer tutmaktadır. Yatırım fırsatları, sermaye akımındaki etkinsizlikten dolayı KOBİ'lerin kredi ve özsermaye finansmanındaki zorlukları dikkate alındığında resmi olmayan risk sermayesi piyasasının gelişmesinin gerekli olduğu görülür. Ancak organize olmayan, bölünmüş bir piyasanın KOBİ finansmanında oynayacağı büyük rol kısıtlanmaktadır.

2. Resmi olmayan risk sermayesinde aracılık işlevi:

Asimetrik enformasyonun olduğu (piyasa katılımcılarının aynı olay hakkında farklı derecede bilgiye sahip olma durumu) piyasada asimetriliği ortadan kaldırmak için aracı kurumların rolü büyüktür. Akerlof; eksik bilgi ile pazarları tanımladığı analizini otomobil piyasasını ele alarak göstermektedir[5]. Bu analizinde yeni arabalarla kullanılmışları ve iyi arabalarla kötü arabaları (limonlar olarak tanımlamakta) birbirinden ayırmaktadır. Kullanılmış araba satıcısı sattığı arabanın değerini potansiyel alıcıdan daha iyi bilecektir. Bu asimetrik bilgi (satıcı ile alıcının araba ile ilgili olarak farklı derecede bilgiye sahip olmaları) çeşitli sonuçlar doğurur.

Birincisi, yeni arabalarla eski arabaların ortalama fiyatları arasında neden büyük fark

(5) Rena Blatt and Allan Riding, "Where angels fear to tread; some lessons from the Canada Opportunities Investment Network Experience", in Informal Venture Capital, eds. Harrison and Mason, ss. 76-77.

Muharrem Karslı ile **'Risk Sermayesi ve Borsa'** konusu üzerine

Çerçeve - *İ.M.K.B.'nin ilk kurucusu ve başkanı olarak sizin Risk Sermayesi (RS) ve Borsa üzerine düşüncelerinizi almak istiyoruz. Çünkü RS şirketlerinin nihai hedefi finanse ettikleri Girişimci şirketlerin ortaklık paylarını ileride Borsa'da satıp likitide etmektir.*

M. Karslı - Elbette ki nihai hedefleri halka açılmaktır. Zaten bu şirketlere başlangıçta sorulacaktır, ileride halka açılmayı düşünüyor musunuz düşünmüyor musunuz diye.

Çerçeve - *Borsa ve özellikle RS finansman modeli denince akla ilk ABD geliyor, ve bunu Japonya ve Uzak Doğu ülkeleri izliyor. Sermaye Piyasalarının yurtdışındaki durumundan bahseder misiniz biraz?*

M. Karslı - Sermaye Piyasası ve Borsa konusunda herşey Amerika'dan daha doğrusu Anglo-Sakson ülkelerden geliyor. Yani Amerika ve İngiltere'den. Bunlara son 15-20 yıldan beri Japonya ve diğer Uzak Doğu ülkeleri katıldı. Buralar şu anda Sermaye Piyasasının en hızlı geliştiği yerlerdir ve bütün dünya onların peşinden gitmeye çabalıyor. İspanya, Portekiz, İsrail, Mısır ve İran kendi ülkelerinde borsa kurma gayreti içinde olan ve Sermaye Piyasalarını geliştirmek isteyen ülkelerden sadece birkaçı. Çünkü hepsi biliyor ki Sermaye Piyasası kalkınmanın anahtarıdır. Ama burada en eski tecrübe Anglo-Sakson ülkelerdedir. Borsa dendiği zaman bu zaten bir Anglo-Sakson olayıdır. Dünyanın en eski borsalarından bir kaç tanesini ziyaret ettim. İşte Brüksel borsasına gittim. Hepsi kendi ülkelerinin borsalarını dünyanın en eski borsası diye takdim ediyorlar.

Borsa biraz milli karaktere bağlı bir olaydır. Bizim karakterimiz buna müsaitmiş ki Türkiye'de borsa çok hızlı gelişti. Fransızların karakteri borsacılığa çok müsait değil. Borsaya hep şüphe ile bakmışlar.

Çerçeve - *Ama borsa tarihi Avrupa merkezli anlatılmıyor mu zaten?*

M. Karslı - Tarihte Avrupa merkezli çünkü ilk borsa Belçika'da mı, Brüksel'de mi, Amsterdam'da mı veya Kopenag'da mı her nerede kurulduysa, kuruluş tarihinde Amerika denen bir yer yoktu zaten. Tarihi olarak ABD önde olamıyor doğal olarak. Ama boynuz kulağı geçmiş. Brüksel borsası, Danimarka borsası yerinde sayarken Amerikalılar almış götürmüş. Ve daha sonra Uzak Doğulular el koymuş işe. Avrupayı onlar da geride bırakmış. Yani Anglo-Sakson ülkeler en önde, bunu Japonya başta olmak üzere Uzak Doğu

olduğuna açıklık getirmekte. İkincisi, kullanılmış iyi arabalarla kullanılmış kötü arabaların aynı fiyata satıldığı bir pazar oluşmasına yol açmakta. Çünkü alıcı iki araba arasındaki farkı önceden bilememektedir, sadece satıcı aradaki farkı bilmektedir. Böyle bir piyasada Gresham kanunu işleyecek ve kötü arabalar iyi arabaları (aynı fiyata satılmakta) kovacak. Bu koşullar altında da potansiyel alıcılar piyasadan çıkacak, aracılık olmadığı taktirde pazar dejenere olacaktır.

Akerlof "limon piyasasını" gelişmemiş bir ülkenin sermaye piyasasına benzetmiştir. Yapılan araştırmalar bir aracılık müessesesi olmadan piyasanın Akerlof'un tahmininde olduğu gibi bozulacağını göstermektedir. Aracılık kurumu sayesinde firmalar piyasada gerçek değerleri ile yansıtılmaktadırlar.

Enformasyonun eksik olduğu risk sermayesi piyasasında da aracı kurumlar yatırımcı ile girişimci arasındaki ilk temasla ilgili maliyetleri azaltacaktır. Bir tarafta finansman sıkıntısı çeken işletmeler diğer tarafta yatırım fırsatı arayan yatırımcılar etkin işleyen aracılık işlevi ile karşı karşıya getirilebilir. Bundan dolayı eksik bilgi durumunu ortadan kaldırılmasına yardımcı olabileceği görüşü ile bilgi ağlarının (network) kuruluşu gündeme gelmiştir.

Bilgisayara dayalı, bir ücret karşılığı işlem yapan bu kurumlarda girişimciler ve yatırımcılar ayrı ayrı form doldurmakta; aradıkları özellikleri, iş planlarını anlatmakta, buna göre bilgisayar aracılığı ile talepler arası uyumlaştırma yapılmakta. Bunun sonunda girişimcinin yatırımını açıklayan başvuru formu yatırımcıya gönderilmekte; eğer yatırımcı konu ile ilgilenirse girişimcinin işi ile ilgili olarak daha fazla bilgi istenebilir. Bu aşamalarda her iki tarafa da isimler verilmemekte. Ancak yatırımcının isteğine bağlı olarak isim ve adres verilebilmekte. A.B.D.'de bu aşamada Securities and Exchange Commission (Menkul Kıymet ve Borsa Komisyonu)'nun direktifi gereği uyumlaştırma işlevi sona ermektedir. Doğrudan ilişkiye girildikten sonra ne olacağı tamamen yatırımcı ile girişimciye bağlıdır.

Bilgi ağına alternatif diğer bir yaklaşım; seçilmiş girişimcilerin seçilmiş yatırımcı grubuna iş planlarını sunabilecekleri forumlar düzenlemektir. Örneğin, The Enterprise Corporation of Pittsburgh, özel yatırımcılara girişimcilerin taktim edildiği böyle düzenli toplantılar organize etmektedir. Ayrıca yüksek büyüme potansiyelli işletmelerin risk sermayedarları ile yatırım bankacılarına iş planlarını taktim edebilecekleri "risk sermayesi fuarı" da organize etmektedir.

ülkeleri (Hong Kong, Tayvan, Singapur) izliyor ve Avrupa ondan sonra geliyor.

Çerçeve - *Bu konuda yapılan çalışmalar Avrupa'nın sadece borsa değil RS finansman modelini uygulamada da ABD ve Japonya'ya nazaran geri kaldığını göstermektedir.*

M. Karslı - Evet. Örneğin Almanya'da 16 tane borsa var, en büyüğü Frankfurt borsası ve İstanbul borsasından biraz daha büyük. İstanbul borsası bugünleri hesaba katmazsak işlem hacmi itibariyle ilk 5-6'nın içinde. Londra, Frankfurt, Paris, Madrid ve Amsterdam borsasından sonra bizim borsamız geliyor. Şunu da unutmamak gerek ki Avrupa'da Çekoslovakya ve Polonya'da dahil heryerde borsa var. Kominizmden yeni çıkan ülkelerde henüz fazla gelişmiş değil.

Borsa biraz milli karaktere bağlı bir olaydır. Bizim karakterimiz buna müsaitmiş ki Türkiye'de borsa çok hızlı gelişti. Fransızların karakteri borsacılığa çok müsait değil. Borsaya hep şüphe ile bakmışlar. Fransız bir profesörün ben ağzından dinlemişimdir. Fransız borsasının az gelişmiş bir yapı arz ettiğini söylüyordu. Paris büyük bir şehir, borsa binası da dünyanın en muhteşem yapılarından biri ama o binanın içinde birşey yok.

Çerçeve - *Bu karakter riskle alakalı bir durum mu? Yani riski sevip sevmemekle.*

M. Karslı - Hayır. Fransız mizacı riskten korkan bir mizaç değil. Ama borsanın kendine göre bir mekanizması var. Yani rekabete çok açık. Bu Fransızları cezbetmemiştir bir türlü. Elbetteki ayrıntılı bir psikolojik araştırma yapmış değilim. Ben sadece vakayı söylüyorum. Fransız mizacı borsacılığa çok uygun değil ki çok gelişmemiş. Milano borsası bile Paris borsasından daha gelişmiş durumdadır. Belki biraz kumarbazlıkla alakalı olabilir. Kısacası Sermaye Piyasası ve Borsa Anglo-Sakson ve Uzak Doğu olayıdır.

Çerçeve - *Japonya ne durumda.*

M. Karslı - Japon Tokyo borsası şu anda New York borsasıyla başabaş durumda. Dünyanın en büyük iş hacimli borsası New York borsası, sonra Tokyo ve NASDAQ geliyor. Aslında NASDAQ bir borsa sayılmıyor ama bilgisayarlı borsa aslında. Geçmişler ekranın başına alım-satım yapıyorlar. Aslında bizde burada aynı şeyi yapıyoruz(!)

Çerçeve - *NASDAQ ikinci bir piyasa olduğu, yani RS şirketlerinin desteklediği girişimci firmaların halka açılma alanları olduğu için konumuz açısından önemli. Bu noktadan Türkiye'ye nasıl geçebiliriz?*

M. Karslı - Türkiye'de borsacılık Cumhuriyet devri itibariyle yeni sayılır. 1986'da kuruldu. Ondan evvel bir Osmanlı dönemi var ve Osmanlı Dersaadet Tahvilat Borsası o devirde Londra ve Paris borsalarından sonra geliyor. Ama 1. Dünya Savaşı, müteakiben Kurtuluş Savaşıyla dağıldı ve alt yapı namına hiçbir şey kalmadı. Şu anda Osmanlı dönemini saymazsak yeniyiz. Herhalde o eski mazimizin de rolü olsa gerek çok hızlı. Eski Osmanlı geleneğinin bir devamı gibi oldu. Yoksa bu kadar hızlı gelişemezdi. O eski geleneğin atlayarak da olsa bir rolü olsa gerek. Ya da o eski geleneğin mevcudiyeti bizim borsacılığa uygun olduğumuzu gösteriyor.

En ilkel ya da en başlangıç olarak borsacılık (mali borsalardan bahsediyorum, ticari borsalar konumuz dışı) spot borsadan başlar. Hisse senetleri alınır, satılır, fiyat şekillenir vs... Bundan sonra bunun kademeleri var. Spot borsadan sonra bakıyorsunuz bölgesel pazarlar kurulmuş. Pazarlar çeşitleniyor. Tahvil pazarı kurulmuş, eskiden ikinci pazarımız vardı şimdi bölgesel pazar olmuş. Bölgesel pazardan kasıt ana, yani birinci pazara giremeyecek kadar, ana pazarda rekabet edemeyecek, ilgi görmeyecek kadar küçük ve mahalli şirketleri borsa olayının dışında bırakmamak. Çünkü mahalli şirketler büyür büyür birinci pazara geçebilir.

Michigan Üniversitesi de 1979 yılından itibaren *"Büyüme Sermaye Sempozsuyumu"* düzenlemekte. Bu organizasyonda gelişen, büyüyen firmaların sahip-yöneticilerine; risk sermayedarı, stratejik ortaklar arayan büyük firmalar, yatırım bankacıları, bireysel yatırımcılar ve profesyonel hizmet firmalarını içeren geniş yelpazede yer alan yatırımcı grubuna firmalarını, ürün ve hizmetlerini tanıtma fırsatını sağlamaktadır.

Yatırımcı ile girişimciyi buluşturmaya yönelik *üçüncü yaklaşım* ise finansman kaynağı arayan işletmelerin listesinin yer aldığı yayınlar hazırlayarak bunları abonelere veya hedef potansiyel yatırımcılara gönderilmesi şeklindedir.

A.B.D. ve Kanada'da işletme tanıtım hizmetleri genellikle üniversiteler ve ticaret odaları gibi kar amacı gütmeyen kurumlarca yürütülmektedir. Bu kurumların finansmanı ise yerel ekonominin büyümesinde çıkarı olan tüm gruplarca (firmalar, altyapı hizmeti sağlayan firmalar, bankalar, vakıflar, devlet ve belediye) sağlanmaktadır.

İşletmeleri ve bireysel yatırımcıları biraraya getirecek bilgi ağlarının oluşturulması önemli ancak özsermaye açığını gidermede tek başına yeterli değildir.. Sonuçta yeni kurumlar olmaları münasebetiyle henüz deneme-yanılma aşamasındadırlar. Resmi olmayan risk sermaye piyasasındaki etkinsizlikler temelde üç faktörden kaynaklanmaktadır:

- etkin olmayan bilgi ağı
- genellikle tecrübesi az olan yatırımcı
- yatırım sendikasyonları oluşumunun az olması.

Bir bilgi ağında dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır[6]:

* Tüm küçük işletmeler dışsal özsermaye yatırımları için cazip olamayacağı gibi, dışsal özsermayeye ihtiyacı da olmayabilir. Dolayısıyla işletme tanıtım hizmeti veren kurum firma seçiminde seçici olmalıdır.

(6) William E. Wetzel and John Freear, "Promoting informal venture capital in the United States; reflections on the history of the venture capital network" in Informal Venture Capital, eds. Harrison and Mason, ss. 72-73.

Çerçeve - *Bölgesel pazar RS finansman modelinde Girişimci firmalar açısından çok önemli. Çünkü bu firmalar genellikle küçük ve mahalli olacaktır. Türkiye'de bu pazarın gelişme şansı var mı?*

M. Karslı - Türkiye'de şu anda bu pazarın gelişme şansı bence fazla değil. Çünkü bölgesel pazar bölgelerde değil. Yani bölgesel pazar demek bölgesel nitelikte, bölgesel çapta küçük şirketler demektir. Örneğin şirket Eskişehir'de, Kayseri'de, Konya'da vs... Ama borsası İstanbul'da. Bölgesel şirketleri borsa olayının içine almak istiyorsan borsayı bölgeye götürmek lazım. Onun için ben Gaziantep'te, Denizli'de, İzmir'de, Bursa'da, Kayseri'de belki de Konya'da küçük küçük borsalar kurulmasına taraftarım. Oralarda herkes birbirini tanır. Kayserili birisi gidip Kayseri'de kurulmuş bir şirketten hisse senedi alır. Bunu götürüp İstanbul'da satmanın bir anlamı yok. Bölgesel pazar şirketi küçük bir şirkettir ve alıcısı da o bölgededir. Yani İstanbul'daki bir borsayla bölgesel şirketlerin bölgesel pazarını oluşturamazsınız.

Çerçeve - *Bahsettiğiniz bölgesel pazarlar NASDAQ (Amerika'da) veya USM (İngiltere'de) gibi pazarlar mıdır?*

M. Karslı - Böyle pazarlar heryerde var. Sadece ABD ve İngiltere değil, Fransa borsasında da var. Önemli olan şunu görmek. Oralarda pazarları ayağına götürmüşler. Bizde ise rahmetli Tuncay Artun borsanın dağılmasına taraftar değildi. Herşey merkezde olsun istiyordu. Kayserili birisi Kayseri'deki bir şirketin hissesini gelsin buradan alsın istiyordu. Ama olmuyor. Bu konuda aramızda bir doktrin farkı vardı.

Bizim asıl konumuza gelmemiz gerekirse RSYO'nın destekleyeceği şirketlerde zaten küçük ve mahalli şirketler. Nedir RSYO'nın mantığı? Bir müteşebbis piyasanın aç olduğu bir konu bulmuş, Avrupa'da Amerika'da gezerken bakmış ki yeni bir ürün üretiliyor ve bu kendi kendine talep yaratıyor. Önceden görmemiş olsa da halk buna rağbet ediyor. Ama bu girişimcinin yeterince sermayesi yok. Diğer tarafta birisinin elinde sermaye var. Bir miktar parası olup bir yerlerde değerlendirmek isteyen insan var. Bu parayla ne yapacağını bilmiyor. Bir tarafta fikir, bilgi ve beceri diğer tarafta sermaye, işte RS'nın mantığı bu ve kalkınmanın anahtarı da bu.

Küçük şirketlerin sıçrama imkânı daha fazladır ve daha büyük bir kâr bırakabilir. Eğer piyasada yeni bir fikir üretmiş veya patent almış firma RS şirketini ikna edebilirse, RS Şirketi sermayesinin en fazla % 10'u olmak üzere bu fikri destekler ve doğru bir risk dağılımı yaparak ta riskini azaltabilir.

Çerçeve - *RS hem uzun vadeli hem de garantisi olmayan yani riski çok olan bir finansman metodu. Spekülatif kazancın büyük olduğu Türkiye'de yatırımcı neden bu yolu seçsin?*

M. Karslı - Büyük riskte büyük kazanç vardır. Örneğin 500 Milyon TL sermayem olduğunu düşünün. Bütün ihtiyaçlarımı karşılamışım, bir sıkıntım yok ve güven içindeyim. Sermayemin 400 Milyonunu bankaya yatırıp garanti altına almışım. Şunun 100 Milyonunu da çok kâr edebilecek bir işe yatırayım diyorum. Dikkat edin çok büyük para koymuyorum ve çok fazla riske girmiyorum. Bir kısmını koymuşum dolara, dolar yükseldikçe o da yükseliyor, faize yatırmışım vs...

Çerçeve - *Yatırımcı için bunların garantisi var ama.*

M. Karslı - Diğer taraftan garantiyi zaten almışım. 500 Milyonun bir dilimini çok değil

* Bireysel yatırımcıların risk sermayesi fonlarından daha fazla oranda ilk aşama finansmanına gittiği görülmekte. Finansmanın boyutu da daha küçük tutarlarda olduğu görülmekte.

* Yatırımcı ile girişimci arasındaki bilgi boşluğunun iki grubu biraraya getirmedeki en büyük engel olduğu düşünülerek işletme tanıtım hizmetleri bunu ortadan kaldıracak yönde çalışmalar yapmalıdır.

* Bilgiağında kayıtlı bir potansiyel yatırımcının ilgisini çekebilmek için yeterli potansiyel yatırım fırsatlarını göstermek; gizlilik ve profesyonellik konusunda güvence vermek önemlidir.

* Resmi olmayan yatırım kısmen kişisel bir süreçtir.

* Resmi olmayan risk sermayesi piyasası ulusal bir piyasa değil aksine yerel bir piyasadır.

SONUÇ

Gelişmiş ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanında resmi olmayan risk sermayesi kaynakları resmi risk sermayesinden daha fazla yer almakta. Bunun önemi dikate alınarak resmi olmayan risk sermayesinin etkinliğini artırmak için aracı kurumların oluşturulması çalışmaları yürütülmektedir.

KOBİ'lerin finansmanına üçüncü grupları çekmede önemli unsur olan bu aracılık hizmetinin (uyumlaştırma hizmeti) başarılı olabilmesi için temelde iki prensibe dayanması gerekmektedir:

* yerel piyasaya önem verme, yerel düzeyde yoğunlaşma ve
* hizmet verilecek girişimcilerde asgari kayıt şartlarının aranması veya kalite süzgecinden geçenlerin kayda alınmasıdır.

Türkiye için yeni bir model olarak ticaret odalarının bu tür uygulamaları başlatmalarının (yerel borsaların oluşturulması ile birlikte ele alınarak) yararlı sonuçlar doğurabileceği kanısındayız.

% 20'sini ayırmışım batarsa batsın diyorum. Daha geride garanti içinde 400 Milyonum var. RS'ne yatırım yapacak insan budur işte. Ama bu batarsa batar sözü çok önemli. Bunu diyemeyen adam RS yatırım ortaklığından hisse senedi alamaz. Gider normal YO'dan hisse senedi alır. Çünkü normal YO'nda riski dağıtma var. Aslında risk bile yok. Normal YO sağlam yerlere yatırım yapar. Borsanın içinde elli tane A.Ş. seçmiş, en iyi en kaliteli elli şirket ve onlara yatırım yapar. Burada risk falan yoktur. Sadece konjonktür riski vardır - ki o da borsa durgunluğa girer değeri düşer, borsa yükselir hepsi birden yükselir. Sistematik bir risk değil bu. RSYO'na para koyacak kişinin ise riski sevmesi gerek. Riskle birlikte daha fazla kâr beklemesi gerek.

Ben normal YO'n para yatırdığım zaman ne olacağım bellidir. Şişecam alırım, Arçelik alırım vs... Bunlar böyle ani sıçrama yapacak şirketler değil. Oturmuş, doymuş, istikrarlı büyüyen ve ani sıçrama yapamayacak şirketler. Bunlardan gelecek kazanç dövizden, faizden gelecek kazanç gibidir. Fakat küçük şirketlerin sıçrama imkânı daha fazladır ve daha büyük bir kâr bırakabilir. Eğer piyasada yeni bir fikir üretmiş veya patent almış firma RS şirketini ikna edebilirse, RS Şirketi sermayesinin en fazla % 10'u olmak üzere bu fikri destekler ve doğru bir risk dağılımı yaparak ta riskini azaltabilir. Eğer bu yeni girişim başarılı olamaz ve batarsa şirket sermayesinin en fazla % 10'unu kaybeder.

Çerçeve - *Şu ana kadar bireysel yatırımlardan bahsettiniz. Peki Türkiye'de kurumsal yatırımcılar RSYO'na sermaye arz ederler mi?*

M. Karslı - Bu işe kurumsal yatırımcı da girer. Bu bir risk dağılımı, sepet meselesi? Türkiye'ye Amerika'dan öyle şirketler geliyor ki bunların Türkiye'ye gelmesi bir risk sermayesi. BM'in bir emekli sandığı var. Geliyor yatırımcı Türkiye'de yatırım yapıyor. Bu risk sermayesi gibi bir olay. Tanımadığı ve yarınında ne olacağı belli olmayan bir ülkede, istikrarsız bir ülkede yatırım yapmak riskli bir girişim.

Çerçeve - *Ama yine kağıda yatırım yapıyor reel anlamda bir şirketi desteklemiyor ki. Bu RS finansmanı olarak kabul edilebilir mi?*

M. Karslı - Real anlamda bir şirketi desteklemiyor ama onun açısından riskli bir yatırım. Yatırımını Amerika'da yapabilir ama Amerika'da şirketlerin büyüme hızı % 3-5. Az gelişmiş ülkelerde büyüme hızı çok daha fazladır. Şöyle düşünüyor bu yabancı yatırımcı: Ben portföyümden % 10 kadarını ayırayım, bu diyelim ki Ortadoğu ülkelerine dağıtayım. Çok değil sadece % 10 geri kalan % 90 yine Amerika'da yatırılacak. Bir kısmını tahvile, bir kısmını da altına yatırıp % 90'ı garantiye alacak. Biraz önce bahis konusu olan bireysel yatırımcı gibi, bu % 10 batarsa batar diyor. Ama batmazsa çok büyük kârlar elde etme ihtimali var.

Çerçeve - *Türkiye'deki bankalarla RS finansmanı arasındaki ilişkiler nasıl?*

M. Karslı - Türkiye'de SKB (Sınai Kalkınma Bankası) bu işi eskiden beri yapıyor. Ama bu iş böyle olmuyor. Büyük sermaye grupları ve bankalar kredileri kendileri kullanıyorlar. Pek çok büyük şirket bazı yatırımlara ortak oluyor, SKB hem ortak oluyor hem kredi veriyor ve şirket diyelim % 30'la halka açılıyor. Bu RSYO değil, bayağı bir ortaklık. Yani A.Ş. ama bu bir aşama daha yaparsa YO'lığı haline dönüştürebilir. Ama bu aşama bir türlü gerçekleşmiş değil Türkiye'de. SKB'nın yapması gereken daha aşağılara inip küçük küçük şirketleri ve yeni yeni fikirleri desteklemek olmalıdır.

Ayrıca RSYO'ndaki risk dağılımına da bir göz atmak gerekir. Bu risk dağıtımı sigorta şirketine benziyor. Ben büromdaki masayı sigorta şirketine sigorta ettiriyorum. Sigorta şirketinin

portföyü içinde benim sana yaptırdığım sigortanın payı 1/1000 yahut daha azdır. Bu masa tahrip olduğu zaman sigortanın bana ödeyeceği para şirketi batırmaz. Ama benim fabrikam yandığı zaman bu sigorta şirketini sarsar. Bu durumu ve riski önlemek veya azaltmak için sigorta şirketleri reasürans sistemini kurmuş. Yani kendi riskini de ayrıca bu reasürans şirketlerine sigorta ettirmiş. Bana tazminat ödüyor, kendisine de gidip oradan tazminatını alıyor. Reasürans şirketleri de bütün dünyada bir şebeke oturtmuş hepsi birbirini sigorta eder duruma gelmiş. Bu durumda benim fabrikam yandığı zaman bana ödenen tazminatı milyonlarca kişi üstlenmiş oluyor. RSYO'da bunun benzeridir.

Çerçeve - *RS finansman metoduna farklı bir boyuttan bakarsak, yani faizden uzak duran veya durmaya çalışanlar açısından, nasıl bir tablo ortaya çıkıyor. Bildiğiniz gibi sadece Türkiye'de değil yurtdışında da pek çok vatandaşımız parasını faize yatırmak istemiyor, ama önlerinde de ÖFK'larından gayrı fazla bir seçenek yok.*

M. Karslı - Zaten Türkiye'de RS finansman modelini başarabilecek olan bu kesimidir. Bu zümre işe daha uygun ve müsaittir. Çünkü bu kesim faize gitmeyecektir. Her ne kadar döviz son zamanlarda yükselip biraz kâr bıraktı ise de bu yatırım aracını kullanmanın manası yok. Çünkü döviz uzun vadede sadece enflasyona karşı korur. Ortalama enflasyon kadar bir kazanç sağlar. Bu da reel bir kazanç değildir. Gayrimenkule, arsaya gitsem kolay alınır satılır birşey değil. Yani istediğim an paraya çevrilir birşey değil. Bu RSYO öyle birşey ki istediğin zaman götür borsada paraya çevir. Bu likidite avantajıdır işte. Onun için pek çok kimse gelir ve RS'ne yatırım yapar.

Ben RSYO olarak bir şirkete yatırım yapacaksam hesaplarının, kayıtlarının açık olmasını isterim. Kendim herşeyden evvel aldatılmak istemem. Girişimci şirketleri finanse etmenin karşısındaki en büyük sorunlardan birisi de bu zaten. Ama şunu da belirtmeliyiz ki biz RSYO olarak vergi memuru değiliz. Bu iş devletin işi.

Çerçeve - *Bölgesel pazarlar hakkındaki sıkıntıyı söylediniz. Bir de şirketler açısından A.Ş. olup olmama sorunu yok mu? Malumunuz RSYO'nun bir şirketi desteklemesi için A.Ş. olması gerekir ancak Türkiye'de A.Ş. olmak biraz maliyetli değil mi?*

M. Karslı - Hayır o kadar yüksek değil. Sadece kurumlar vergisine tabi olması açısından farklı bir durumdadır. Eğer diyelim kollektif bir şirket kurarsa bütün mal varlığını tehlikeye atmış oluyor. Bu istenen bir durum değil. Oysa A.Ş.'lerde sorumluluk sınırlıdır. Biraz vergi vereyim ziyanı yok ama hiç olmazsa evim barkım emniyette olsun diyor adam.

Çerçeve - *Doğru dürüst kaydın tutulmadığı pek çok şirket ve büyük bir kayıt dışı ekonomi söz konusu bugün Türkiye'de. Bu ortam RSYO'nı nasıl etkiler?*

M. Karslı - Ben RSYO olarak bir şirkete yatırım yapacaksam hesaplarının, kayıtlarının açık olmasını isterim. Kendim herşeyden evvel aldatılmak istemem. Girişimci şirketleri finanse etmenin karşısındaki en büyük sorunlardan birisi de bu zaten. Ama şunu da belirtmeliyiz ki biz RSYO olarak vergi memuru değiliz. Bu iş devletin işi.

Çerçeve - *Türkiye'de kurulacak bir RSYO için neler düşünüyorsunuz?*

M. Karslı - Çok pembe görüşlü değilim doğrusu ama bu işi yürütürse ancak faizden kaçan kesim yürütür. Faize meyyalli kesim için para kazanma yolları farklı. Türkiye'de ve yurtdışında faizden kaçan bir kesim mevcut. Tüm mesele bu kesim repütasyonu olan bir kurumun öncülüğünde (-ki bu MÜSİAD olabilir) organize olmasıdır.

Bu durumda neden olmasın.

Çerçeve - *Teşekkürler.*

DOSYA

Devletin Finans Kesimi Üzerindeki Etkisi

Ahmet ERTÜRK
Al-Baraka Genel Müdür Yard.

Dünya finans literatüründe "Macmillan Gap" olarak adlandırılan olgu, geleneksel bankacılık sisteminin egemen olduğu Türkiye'de de fazlasıyla geçerliliğini sürdüren bir finansal durumu ifade etmektedir.

Belli bir finansal büyüklüğe ulaşmış ya da başlangıçta güçlü bir mali yapı ile yola çıkmış şirketlerin geleneksel bankacılık sektörünün ilgi ve desteğine mazhar olmalarına karşılık bu imkânlardan yoksun, ama iyi bir üretim ve pazar potansiyeline sahip orta-küçük ölçekli işletmelerin kurumsal dış finansman kaynaklarından yararlanamamaları durumu, "Macmillan Gap"in ifade ettiği durumdur.

Büyük ölçüde finans sektörünün yapılanması ile, hatta genelde ekonomik yapının dayandığı zihniyet ile ilgili olan bu durum, ekonomide tekelleşmeye, serbest rekabet şartlarının ortadan kalkmasına, üretimde kalitenin kötüleşmesine ve teknolojik yenilenme sürecinin yavaşlamasına yol açmaktadır.

Finans sektörünün tek boyutlu biçimlenmesi, yıllarca oligopol şartlarında çalışmaya alışmış olan bankacılık sisteminin geçmişte "düşük risk, yüksek getiri" paradoksundan yarar sağlaması (bugün nisbî rekabet ortamında yüksek getiri boyutu ortadan kalkmış bulunmaktadır), sektörün kurum ve araç zenginliğine kavuşturulması girişimlerine direncin de bu kesimden gelmesi, "Macmilan Gap" olgusunun Türkiye'de daha şiddetli biçimde yaşanmasının ardındaki faktörlerdir.

Bu durum tesbitini yaparken böyle davranan bankacılık kesiminin suçlanmasından çok, finans sektörünün tek boyutlu, sığ ve dar biçimde oluşmasının asıl müsebbibi olan ekonomik yönetim mantalitesinin vurgulanması daha doğru olur.

Bankacılık sisteminin içinde faaliyet gösterdiği makro-ekonomik ortamın özelliklerinin bu bağlamda vurgulanması yerinde olur: yüksek enflasyon, istikrarsız kur/faiz politikaları, reel ekonomik faaliyetlerin aleyhine işleyen ama ranta dayalı spekülatif kazanç kapılarını ardına kadar açan para politikaları, bankacılık kesiminin başka türlü davranmasını irrasyonel kıldığı gibi banka sistemine alternatif kurumların gelişmesini de engellemiştir.

Batıda, özellikle ABD'de oldukça yaygın olan ve başarılı örnekler ortaya koymuş bulunan "risk sermayesi" (venture capital) konseptinin yıllar boyu Türkiye'de bilinmemesinin ve şu anda da yalnızca soyut bir kavram olarak yaşıyor olmasının ana sebebi, yukarıda kısaca değindiğimiz olgulardır.

Finans sektörünün geçmişe oranla yeni kurumlar, araçlar ve yöntemlerle zenginleşmesi sağlanmış olsa da ekonomik ortam, hâlâ istikrarsızlığın ve kısa vadelere sıkışıp kalmış olmanın sıkıntısını yaşamaktadır. Böyle bir tablo da, "risk sermayesi" kavramının hayat alanı bulmasına düşman bir tablodur.

Yüksek girişimci ruhunu öldüren, teknolojik gelişmenin arkasında yatan temel bilimlere ilgiyi söndüren ve bankacılık kesimi dışındaki finansal araç ve kurumların gelişmesini engelleyen bir ortam, "risk sermayesi" türü yeniliklerin ekonomiye kazandırılmasını geciktiren hatta imkânsız kılan bir ortamdır.

Birçok ülkede bu tür yeniliklerin başlangıçta devlet desteğiyle, hatta doğrudan devlet destekli kurumların girişimiyle uygulama alanına kavuştuğu gerçeği de Türkiye için bir çıkış yolu olarak değerlendirilemez. Çünkü, diğer ülkelerde bile bu desteğin getirdiği sıkıntılar tartışılırken Türkiye'de devlet desteğinin bulaştığı her iş, sonunda kaynak dağılımının bozulmasına, kayırmacılığın en çirkin şekilde uygulanmasına, kaynak israfına ve sayısız "suî-isti'mal" kapısının aralanmasına yol açmaktadır.

Devletin gölge etmemesi, en büyük ihsan olacaktır. Ekonomide gölgelerin ortadan kalkması da, bu tür yeniliklerin cesaretle uygulanmasını sağlayacak en büyük katkı olacaktır.

Risk Sermayesi ve Borsa

Prof Dr. Hamdi DÖNDÜREN
Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mudârabe ortaklığı yönetimi X. Miladi yüzyıldan itibaren "Commenda" adı ile Avrupa'ya geçmiş ve Avrupa ticaret hukukunda diğer ortaklık çeşitlerine de öncülük etmiştir.[1] Emek-sermaye ortaklığının 20. yüzyılda en önemli halkası risk sermayesi ile tamamlanmıştır.

Risk sermayesi 1970'li yıllardan bu yana özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük ölçüde başvurulan ve en son teknolojik yeniliklere yönelip, bu tip projelerin finansmanını sağlayan bir finansman kullanma yöntemidir. Venture Capital adı verilen bu modelin ortaya çıkışı şöyle olmuştur: ABD ve diğer gelişmiş bazı ülkelerde bilim adamları keşif ve icat sayılan ve patent hakkı doğuran projelerini önceleri belirli bir bedel karşılığında sermaye sahiplerine satarken, 1950'lerden sonra, satış yerine "emek-sermaye ortaklığı" teşkil etmeye başlamışlardır. Keşif ve icadın sahibi olan bilim adamı beyaz eşya, motor, elektronik alet vb. projesini sürekli olarak geliştirmeyi üstlenerek ortaklığın "emek" tarafını teşkil etmiş, bu projelere yatırım yapıp üretimini sağlayan sermaye sahipleri de sermaye tarafını (rabbu'l-mal) oluşturmuştur. Böylece ABD, İngiltere, Japonya, Kanada ve Almanya gibi ülkelerde risk sermayesi modeli ileri teknolojiyi geliştiren itici bir güç olmuştur. Çünkü bilanço kârından % 20 dolaylarında pay alan bilim adamı için, risk sermayesi yöntemi, hergün yüzlerce yeni proje üretilmesinin etkeni olmuştur.

ABD'de emek-sermaye ortaklığının öncüsü sayılan Harward Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekan Yardımcısı General Doriot şöyle der: "Yaratıcı ve uzak görüşlü genç insanları arayınız. Bu insanların proje ve fikirlerine sermaye ile, hatta sermayeden de önemli olarak, onların teknoloji üretme vasıflarına duyacağınız saygı ile hayat veriniz. Amacımız yeni keşif ve icat yapabilen insanlar ve bu insanların şirketlerini yoktan var etmek olmalıdır. Kâr, amacımız değil mükâfatımızdır..." Doriot'un yönettiği risk sermayesi şirketi (ARDC), 1957'de Digital Equipment Co. (D.E.C.) isimli girişimci şirketi desteklemeye karar verir. Desteklenecek şirket, başlangıçta yalnız fikir ve proje üreten yoksul fakat yetenekli iki mühendisten ibarettir. Doriot'un şirketi, girişimci şirketin (D.E.C.) % 78 hissesini 70 bin dolar karşılığında almış, 15 yıl sonra yani 1972'de kâr payı olarak 350 milyon dolar kazanmıştır. Bu, anaparanın dolar hesabıyla beş bin katına yükseldiği anlamına gelir.[2]

Risk sermayesi şirketleriyle İslâm'daki Mudârebe arasında büyük bir benzerlik vardır. Risk sermayesi şirketi kamu veya özel sektörden sermayeyi, titizlikle seçeceği projelere yatırır. Buna göre iç içe çalışan üçlü bir şirket yapısı ortaya çıkar. Risk sermayesi şirketi mudarib (işletmeci)- proje üreten girişimci şirket alt mudarib (2. işletmeci), finansman sağlayan kamu veya özel sektör de sermaye sahibi (rabbu'l-mal) durumundadır. Günümüzde bir İslâm bankası da, tasarruf sahiplerinin mevduatını toplamada Mudarib (ticarete emeği ile ortak olan işletmeci)- bu mevduatı Mudarebe veya Müşâreke (sermaye ortaklığı) yoluyla girişimcilere sermaye olarak verirken ise sermaye sahibi (Rabbu'l-mal) durumundadır. Böyle bir ekonomik modelde girişimci yani alt veya 2. Mudarib desteklenir ve elde edilen kâr sözleşme esaslarına göre paylaşılır. Ancak İslam bankası kâr-zarar hesabı katılma fonlarını kullanırken Mudârebe veya Müşareke muamelesi yerine murabaha (peşin parayla mal alıp veresiye satma) yöntemini uygularsa, bu ikili kimlik gerçekleşmez. Çünkü Murabaha muamelesinde emek-sermaye ortaklığı oluşmaz. Bu takdirde yalnız mevduat sahipleriyle, İslâm bankası arasında, Mudârebe devam eder. Meydana gelecek zarara ise Mudârabede de, risk sermayesinde de sermaye sahipleri katlanır. Proje üreten şirket, kendisi sermaye koymamışsa, meydana gelecek zarara sadece emeğinin karşılığını alamamak şeklinde katlanır.

Risk sermayesinde, Demokles'in kılıcı gibi daima zarar etme ihtimalinin bulunması, onu faizli kredilerden ayırır. Nitekim ABD'de Venture Capital sektörünün gelişmesi faizli kredi kullanan şirketler eliyle değil, özellikle emekli sandığı fonlarının doğrudan doğruya risk sermayesi şirketlerinin yatırım fonlarına katılmasıyla gerçekleşmiştir. Risk sermayesi

General Doriot şöyle der: "Yaratıcı ve uzak görüşlü genç insanları arayınız. Bu insanların proje ve fikirlerine sermaye ile, hatta sermayeden de önemli olarak, onların teknoloji üretme vasıflarına duyacağınız saygı ile hayat veriniz. Amacımız yeni keşif ve icat yapabilen insanlar ve bu insanların şirketlerini yoktan var etmek olmalıdır. Kâr, amacımız değil mükâfatımızdır..."

(1) bk. Tansu Çiller-Murat **Çizakça, Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri** neşr. İSO, İstanbul 1989, s. 152.

(2) Hamdi Döndüren, **"İslâm Bankacılığı ve Reform Önerileri"**, İslâmi Araştırmalar Dergisi, c. VI, sy. 1 yıl, 1992; Çiller-Çizakça, a.g.e, s. 128, 129.

şirketinin, faizli krediyi, belli bir zamanda faiziyle birlikte geri ödeme zorunda olması, uzun dönemli, ancak büyük kâr potansiyeli olan projeleri finanse etmesine engel oluyordu.

Bir araştırmaya göre ABD'de 400'den fazla yüksek teknolojiye yönelik Risk Sermayesi şirketi bulunmaktadır. Büyük sermaye ihtiyaçları bu şirketleri birleştirmeye zorlamış, önce yatırım havuzları kurulmuş, bu da yetmeyince Risk Sermayesi şirketleri, anonim ortaklıklar haline gelerek, borsaya kaydolmuş ve açılmışlardır. Bu yolla şirketlerden her biri 15 ila 800 milyon dolar arasında sermaye toplamıştır.(3)

Kanada'da, devlet Risk Sermayesi şirketlerine faizli kredi vermek yerine, Canadian Development Corporation (CDC)'un % 48 hissesini satın alarak bu büyük şirkete ortak olmuş, CDC'de doğrudan doğruya girişimci şirketlerin hisse senetlerini satın alarak bu şirketlere faizsiz finansman sağlamıştır.

Proje üreten ve emeği ile şirket ortağı olan girişimci şirket faizli kredi ile yatırım yapmaya kalkışırsa, Almanya örneğinde olduğu gibi olumlu sonuç elde edemez. Çünkü emeğinden ve hazırladığı projelerden başka sermayesi bulunmayan girişimci şirket ortağı bilim adamlarının, projenin gecikmesi halinde, vadesi gelen faizli kredileri ödeme imkânları bulunmaz. İşte gerçek Risk Sermayesinde zarar halinde riziko yalnız sermayeye aittir. Emeği ile ortak olan Girişimci kişi veya şirket ise, zarar halinde yalnız emeğinin karşılığını alamamış olur. Aynı özelliklerin Mudârebe'de de bulunduğunu yukarıda belirtmiştik:

ABD'de 1982 yılında 218 Venture Capital şirketinin yatırım portföylerine göre elde ettikleri yıllık kâr oranı aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Yatırım Yüzdesi	Kâr oranı
14,7	Tüm zarar
24,8	Kısmî zarar
29,3	% 100-% 100 arası kâr
19,7	% 200-% 500 arası kâr
8,3	% 500-% 1000 arası kâr
+ 3,2	% 1000'den fazla kâr.
100.0	

Bu verilere ek olarak ABD'de 1964-1984 arası 20 yıllık dönemde Venture Capital yatırımlarının ortalama yıllık kârlılık oranının % 25 civarında olduğu ve ayrıca aynı dönemde sermaye piyasasında işlem gören menkul değer yatırımlarının yıllık ortalama kârlılığının ise % 8 civarında (bu dönemde yıllık enflasyon oranı % 7 civarında) olduğu belirtilirse, venture capital yatırımlarının ne kadar kârlı olduğu açıklık kazanmış bulunur.(4)

Yine ABD'de 1984 yılındaki verilere göre çeşitli kaynakların risk sermayesi sağlamadaki payları şöyledir:

Risk Sermayesi Fon Kaynağı	Toplam İçindeki Payı
Emekli fonları	% 34
Yabancı fonlar	% 18
Bireyler (Aileler)	% 15
Şirketler	% 15
Sigorta şirketleri	% 13
Vakıflar ve diğer hayır kurumları	% 5
Toplam	% 100

Buna göre risk sermayesi için temel fon kaynağı % 34'lük payı ile emekli sandıkları fonlarına aittir. İkinci sırada da yabancı kişi ve kuruluşlar yer almaktadır.(5)

İngiltere, Japonya, Almanya, İsveç ve Hollanda'da risk sermayesi uygulaması faizli krediler karşısında önemli bir finans kaynağı olarak uygulanmakta olup, olumlu sonuçlar elde edildiği belirlenmiştir.(6)

İslâm ekonomisinde risk sermayesi kullanımı:

Bir islâm bankasının Mudârabe (emek-sermaye) veya müşarekeye (sermaye ortaklığı) yönelmesi halinde, kısa vadeli katılım hesabı fonlarının uzun süreli yatırımlarda nasıl kullanılacağı veya henüz projenin sonucu alınmadan kredinin vadesinin gelmesi halinde nasıl hareket edileceği problemi ortaya çıkmaktadır.

İslâm'da Mudârabe ortaklığının sona ermesi için, akit süresinin bitmesi yanında, anapara ve kârın nakit para cinsinden olması, başka bir deyimle anaparanın yatırıldığı projenin sonucunun alınmış olması da şarttır. Çünkü anapara ve kârı ayırmak başka türlü mümkün olmaz. Bu takdirde Mudâribe (işletmeci) ek süre verilerek, projeyi sonuca bağlaması beklenir.(7)

İslâm bankasının çıkaracağı kâr-zarar tahvili ve benzeri yöntemlerle de uzun vadeli projelere, risk sermayesi desteği sağlanabilir. Tasarruf sahipleri de girişimci şirketin hisse senedini satın alarak risk sermayesine katılabilirler. Hisse senedi para ihtiyacı olunca başkasına devredilebilir. Çünkü İslâm'da bir şirketin belli bir hissesini satın almayı, dilediği zaman da, bunu başkasına satmayı engelleyen bir hüküm yoktur. Ortaklıklarda kârın anlaşma esaslarına göre paylaşılması, zarara sermaye oranlarına göre katlanma, Mudârebe'de zarara yalnız sermaye sahibinin katlanması, vücuh (kredi) şirketinde kârı, tazmini göze aldıkları zarar oranında paylaşma gibi düzenleyici ve bağlayıcı prensipler dışında, ortaklık şirket anasözleşmesinde belirleyecekleri şartlar geçerli ve bağlayıcı olur. Çünkü Hz. Peygamber; "Müslümanlar kendi aralarında belirledikleri şartlara uyarlar. Ancak helalı haram, haramı helal kılan şart müstesnadır" buyurmuştur.(8)

Sonuç olarak, ekonomik bakımdan kalkınmış ülkeler yeni dünya düzeninde faizli kredilerin yerine, risk sermayesi yöntemine yönelmiş bulunmaktadır. Bu model İslâm'ın asırlar önce uyguladığı emek-sermaye ortaklığından (Mudârabe) başka bir şey değildir.

Buna göre günümüz bilim ve teknolojisinin gelişmesinde İslâm'ın Mudârabe modelinin itici bir güç olduğunu söyleyebiliriz. İslâm ülkelerinin de bu öz değerlerine sahip çıkması ve pratiğe yönelmesi gerekir. Çünkü 21. yüzyılın paranın parayı doğurmayacağı, ancak paranın bir mübadele aracı olarak algılanacağı bir asır olması beklenir.

(3) Çiller-Çizakça, a.g.e, s. 173.

(4) Halil Sarıaslan, **Venture Capital** (Risk Sermayesi) **Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları**, Ankara Sanayi Odası (ASO) rapor, Batterson, Leonard A. Raising Venture Capital and Entrepreneur (Englewood Cliffts, N.J., Prentice-Hall, 1986)'den naklen.

(5) Sarıaslan, a.g. rapor, s. 3, 4.

(6) bk. Sarıaslan, a.g. rapor, s. 9 vd.

(7) el-Kâsânî, a.g.e, VI, 112; İbnü'l-Hümam, a.g.e, VII, 74 vd.

(8) Buhari, İcare, 14, 50; Tirmizi, Ahkam 17.

University Hospital

Modern donanımlı üniteleri ve Tıp dünyamızın önde gelen isimleriyle

"Sağlığınızın hizmetinde"

• Artroskopi • Endoskopik cerrahi • Yenidoğan ve Yetişkin Yoğun Bakım • Kardiyoloji • Beyin ve Damar hastalıkları cerrahisi • Nöroloji • Rehabilitasyon ve Fizik tedavi • Lazerli göz tedavisi • Üroloji ve Taşkırma • Endoskopik KBB • Doğum, ağrısız doğum • Menopoz ve Kısırlık (Infertilite) • Hiperlipide, Diabet ve şişmanlık • Plastik cerrahi • Epilasyon tedavi • Sünnet

Horhor Cad. No: 8 Fatih - İST. Tel: (0212) 635 06 60 pbx Fax: (0212) 523 83 98
www.universalhospital.com.tr infouh@universalhospital.com.tr

UNIVERSITY HOSPITAL SULTAN SAĞLIK GRUBU KURULUŞUDUR.

İslâm İktisadında İşçi-İşveren Münasebetleri

Prof.Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü Müdürü
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

GİRİŞ

İslâm iktisadının konularını iki safhada ele almak mümkündür. Birincisi geçiş dönemi İslâm iktisadı, ikincisi ideal İslâm iktisadıdır. Geçiş dönemi İslâm iktisadı çağdaş hayatı bir veri olarak alır ve buradan hareketle İslâm ilkelerinin nasıl gerçekleştirilebileceğini araştırır. Yukarıdaki "İslâm iktisadında işçi-işveren münasebetleri" ifadesinin çağrıştırdığı gibi ideal İslâm düzeninde varlığı tartışılabilecek birçok konu, geçiş dönemi İslâm iktisadı çerçevesinde yer bulur.

İdeal İslâm iktisadı, İslâm'ın bütün kurumlarıyla, insanı ve toplumuyla gerçekleştirildiğinin varsayıldığı bir modeldir. Bu model bile batılı birçok unsurdan etkilenmiş olacağından İslâm iktisadı tabiri de tartışmaya açık olacaktır. Kaldı ki kapitalist sınıflı toplumun bir ürünü olan işçi-işveren çelişkisinin ideal İslâm düzeni modelinde yeri yoktur.

Kapitalist sınıflı toplumun bir ürünü olan işçi-işveren çelişkisinin ideal İslâm düzeni modelinde yeri yoktur.

O halde çağdaş müslüman içinde yaşadığı toplumda İslâm'a adımlar atmak isterken ara çözümlerle nihâî çözümleri birbirine karıştırmayı hayati bir problem olarak karşısında bulur.

O halde çağdaş müslüman, içinde yaşadığı toplumda İslâm'a adımlar atmak isterken ara çözümlerle nihâî çözümleri birbirine karıştırmayı hayati bir problem olarak karşısında bulur. Burada bize yol gösterecek olan ideal, İslâm iktisadı modelinden başka birşey değildir.

İslâm'a emek konusunda şimdiye kadar birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştiriyi yapanlar yukarıda belirttiğimiz geçiş dönemi ve ideal İslâm iktisadı ayrımlarını hesaba katmadıkları gibi bunları birbirine karıştırmışlardır. Sonuçta İslâm'ın işçi sendikalarına, grev hakkına, toplu pazarlığa ve diğer işçi haklarına iyi gözle bakmadığı sanılmıştır. Burada, İslâm'ı anlamayanlar kadar anlatamayanların da kusuru olmalıdır.

Bu yazıda İslâm emek ekonomisi ayrıntılarıyla ortaya konmaya çalışılacaktır. Konunun uzmanı olan arkadaşlarım Doç. Dr. Mustafa Aykaç ve Doç. Dr. Sedat Murat'ın yaptıkları katkıları burada teşekkürle anmak istiyorum.

I. İslâm Ülkelerinde İşçi ve Emek Meselesi

Konuya geçiş dönemi mantığıyla baktığımızda, özellikle günümüz İslâm ülkelerinde gördüğümüz işçi ve emek meselesine İslâm'ın öncelikle yer vermesi gerektiğini savunmalıyız. Çünkü, Batı dünyasında sendikalaşma süreci içerisinde belli bir dengeye ulaşmış bulunan işçi meselesi, İslâm ülkelerinde adaletsiz bir görünüme sahip hale gelmiştir. Bu adaletsizliğin unsurlarını işveren sömürüsü, sendikacı sömürüsü ve dış sömürü oluşturmaktadır. Gerçekten, özellikle Türkiye'de bir taraftan işsizlik, bir taraftan da bu işsizlerle alay edercesine istenen veya fiilen ödenen yüksek ücretler söz konusudur.

İşçi meselesi Batı'da ortaya çıkmıştır. Gerçekte çalışan ve çalıştıran münasebetleri eskilere dayanır ve evrenseldir. Ancak, bu meselenin ele alınışı kültür ve toplumlara göre değişmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin işçi meselesini ele almak için öncelikle bu toplumun geçmişine yani Osmanlı toplumuna bakmak gerekmektedir.

Selçuklu-Osmanlı toplumunda nüfus durağandı ve biraz da bu yüzden işsizlik olayı yoktu. Eldeki verilere baktığımızda XII-XV. yüzyıllar arasında Anadolu'nun nüfusu 10 milyonun çok altında olmalıdır. XVI. yüzyıldaki "nüfus patlaması" ile Türkiye nüfusu 12-13 milyona çıkmıştır. XIX. yüzyıldaki rakamlar da aşağı yukarı aynıdır. Demek ki bugünkü Türkiye topraklarındaki nüfus 4 asır boyunca hemen hemen sabit kalmıştır[1].

Osmanlı Anadolu'sunda nüfusun bu durağanlığı işgücü açığına (işgücü talebinin işgücü arzından fazla oluşu veya aşırı istihdam) sebep olduğu gibi yüksek ücretlere de yol açmıştır[2]. Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu düşük nüfus eğilimi sürmüştür. Rakamlar bunu is-

1) Bkz. A. Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, İst. 1986, s. 203-7.

Tablo: 1 Yıllara göre nüfus ve nüfus artış hızının dağılımı

Yıllar	Nüfus (1000)	Artış hızı %
1923	12.475	
1927	13.648	
1930	14.448	
1935	16.158	21.1
1940	17.820	19.59
1945	18.790	10.59
1950	20.947	21.73
1955	24.064	27.75
1960	27.754	28.53
1965	31.391	24.62
1970	35.605	25.19
1975	40.347	25
1980	44.736	20.65
1985	50.644	24.88
1990	56.473	27.71
1995	62.526 (Tahminî)	
1997	65.300 (Tahminî)	
2000	69.694 (Tahminî)	

Kaynaklar:
1. Ekrem Pakdemirli, Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü
2. TC. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Göstergeler, 1923-1995, Ankara, 1996.

Tablo: 2 Türkiye'de maaş ve ücretlerin millî gelirden aldıkları payın (Millî gelirin fonksiyonel dağılımı içerisinde maaş ve ücretlerinin payının) yıllar itibarıyle seyri

Yıllar	Faktör gelirleri içinde ücretlilerin payı (a)	(b)
1963	21.50	
1964	23.72	
1965	27.01	
1966	27.13	
1967	28.51	
1968	29.31	
1969	31.38	
1970	31.15	
1971	31.33	
1972	31.57	
1973	31.56	
1974	29.77	
1975	31.51	
1976	32.73	
1977	36.81	
1978	35.19	
1979	32.79	
1980	26.66	
1981	24.57	
1982	24.62	
1983	24.78	24.87
1984	21.57	19.66
1985	18.84	18.24
1986	17.70	17.99
1987	17.00	15.97
1988	14.00	14.00
1989	14.90	20.50
1990	14.20	21.70
1991		23.60

Kaynaklar:
Türkiye'de gelir bölüşümünü bozan etkenler ve iyileştirilmesine ilişkin politikalar, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayını, Ankara, 1992, s. 94.

(a) Süleyman Özmucur, Millî gelirin üç aylık dönemler itibariyle tahmini, İstanbul Ticaret Odası yayını, İst. 1987, s. 72; Aynı yazar, İstikrar politikaları, İst. 1991; Adnan Büyükdeniz, Türkiye'de faiz politikaları, İst. 1991, s. 133.

(b) Mehmet Çiftlikli, Sosyal barış açısından dünyada ve Türkiye'de gelir dağılımı, Türkiye Sağlık İşçileri sendikası, Ankara, 1995, s. 139.

Tablo: 3 Bazı ülkelerde gelir dağılımının yıllara göre seyri

Ülkeler	Kişi başına GSMH ($) (1989)	Kişi başına GSMH ($) (1991, 1992)	En düşük gelirli % 20'nin payı En düşük gelirli (% olarak)	En yüksek gelirli % 10'un payı En yüksek gelirli (% olarak)
Almanya	20.750	24.157	6.8	23.4
ABD	21.100	23.332	4.7	25.0
Bir. Arap Em.	18.430	20.758	-	-
Birleşik Krallık	14.570		7.2	19.1
Çad	190	220	8.0	30.0
Endonezya	490	610	8.8	26.5
Fas	900	1.030	9.8	25.4
Fransa	17.830		6.3	25.5
Irak	1.940		2.1	-
Kuveyt	16.380	11.017	-	-
Suudi Arabistan	6.230	5.927	-	-
Türkiye	1.360	1.820	3.5	41.5

Kaynaklar:
Ana Britannica, Ana Yıllık 1992, s. 574, 652, İst. 1992.
IMF, International Financial Statistics, May 1993.
World Bank, World development report, 1992.
Statistical yearbook fortieth issue, United Nations, 1995.

patlamaktadır (Bkz. Tablo 1).

Yine ülkemizde emeğin milli gelirden aldığı payın giderek düştüğünü görüyoruz (Bkz. Tablo 2). Bugün kapitalist ülkelerde emeğin milli gelir içindeki payı % 55-67 arasında değişirken, İslâm ülkelerinde % 36'nın[3], Türkiye'de ise % 15'in altına inmiştir. Bundan da öte hane halkının milli gelirden aldıkları payların dağılımına bakacak olursak dikkate değer sonuçlarla karşılaşırız (Bkz. Tablo 3).

Bu, düşük gelirli % 20'ye ve en yüksek gelirli % 10'a düşen payın farkının büyüklüğü ve emek sahiplerinin oluşturduğu % 20'lik grubun İslâm ülkelerindeki durumu düşündürücüdür. Bu, herhalde gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklanmış olmalıdır.

Gerek İslâm'ın iktisadî ilkeleri, gerek tarihî tecrübe bize, İslâm iktisadının bir özsermaye iktisadı olduğunu göstermektedir. Kredi arzı teşvik edilirken kredi talebi en aza indirilmeye çalışılmıştır. Bu hem ribâ baskısının hafifletilmesi anlamına gelir, hem de teşebbüs sahiplerinin ortaklıklar kurmalarını teşvik eder. Bu yaklaşım, aynı zamanda, 'işçi sınıfı' vakıasının doğuşunu önlemiştir. O halde İslâm iktisadında işçilik kalıplaşmış ve sürekli bir statü değildir. Bunun için İslâm'da işçi-işveren ilişkileri mutlak değil, nisbî ilişkilerdir.

Bugünkü anlamıyla işçi-işveren ayrımının başlangıcı sanayi devrimidir. XVIII. yüzyıl sonlarında önce İngiltere'de ortaya çıkan sanayi devrimi, bu kavramı ortaya atan A. Toynbee'ye göre "serbest rekabetin refah getirmeden zenginlikler üretebileceğini" ispatlamıştır. Ona göre sanayi devrimi üretimin artmasını, mekanik buluşların etkisiyle üretkenliğin yükselmesini ve sabit sermaye yatırımlarının görülmemiş bir hızla gelişmesini sağlamıştır. Fakat artan zenginlik sefaletin de yaygınlaşmasına; büyüyen üretim, sınıf çelişkilerinin kesinleşmesine ve üretici kitlesinin sosyal itibarının kaybolmasına yol açmıştır[4]. Kısacası sanayi devrimi teknolojik gelişme ve kitlevî üretim yanında işsizlik, düşük ücret, kötü çalışma koşulları ve yaygın sefaletle birlikte gerçekleştirilmiştir. Osmanlı toplumundaki yüksek ücret vakıasının sanayi devriminin bu toplumda oluşmama sebeplerinden biri olduğunu belirtelim.

Avrupa işçi sefaletini büyük ölçüde XIX. yüzyıl sonlarındaki sendikalaşma süreciyle birlikte aşmıştır. Görüldüğü gibi sendikalaşma, koalisyon hakkı veya bir başka deyişle toplu sözleşme düzeni sanayi devriminin bir sonucu olup sınıflı bir içtimâî-iktisadî yapıdan kaynaklanmıştır. Bu dönem Avrupasında işçilerin toplu olarak hak aramaları ve birleşmeleri, serbest rekabete aykırı olduğu için kanunen yasaktı. İşte bir noktada verimliliği düşüren bu sefaletin giderilmesi için adım adım, bazen uluslararası andlaşmalarla, sendikalaşma, toplu pazarlık ve sözleşme hakları tanındı.

Türkiye gibi İslâm ülkelerinde sendikalaşmanın, batılılaşmanın bir boyutu ol-

2) Bkz. A. Tabakoğlu, **Osmanlı Ekonomisinde Emek Piyasası ve Ücretler**, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal İktisat Tarihi Kongresi, İst. 1990, s. 91-97.

3) ILO, **Yearbook of statistics**, 1979, Geneve, s. 733-738.

4) Orhan Kurmuş, **Bir Bilim Olarak İktisat Ttarihinin Doğuşu**, Ankara, 1982, s. 166-171.

duğunu söyleyebiliriz. Bu gelişmenin özellikle İkinci Dunya Savaşı sonrası dış siyasi konjonktürle yakın ilgisi vardır. Dolayısıyla toplumumuzun bir çalışma sistemi olarak geliştirdiği ahilik geleneğinin bunda bir rolü olmamıştır.

Sanayi devrimini gerçekleştirmiş kapitalist toplumlarda, bir başka deyişle sanayi toplumlarında işçi-işveren ilişkilerinin büyük bir öneme sahip olduğunu görüyoruz. O kadar ki bazı sanayi toplumlarında işçilerin veya ücretlilerin toplam nüfus içindeki oranları % 70-80'lere kadar çıkmıştır.

Artık sanayi işçisinin tek gelir kaynağı, yüksek de olsa, ücretidir. İşveren ise kârını azamileştirme peşindedir. Bu yüzden işçi-işveren, ücret-kâr ilişkisi sendikalaşma ile birlikte kurumsallaşarak sürekli bir mücadele halini almıştır. Yine bu yüzden sanayi toplumlarının dörtte üçünü doğrudan ilgilendiren işçi meselesine 'sosyal mesele' de denilmiştir.

Türkiye gibi ülkelerde emek sömürüsü farklı boyutlarda ele alınmalıdır. Bunun en önemli sebebi, iktisadî kalkınmanın tasarruf eğilimi yüksek üst gelir gruplarının görevi olarak görülmesidir. Bu sistem Tanzimat'la birlikte, batılılaşmanın iktisadî boyutunun gerçekleştirilmesi yani burjuva sınıfı oluşturulması niyetleriyle başlamıştır.

Öte yandan, sosyalist ve sosyal reformcuların yaptıkları tenkitlerin de katkısıyla işçi meselesi sosyal siyaset tedbirlerinin başlıca konusunu teşkil etmiş ve kapitalist sistem kendini yenilemiştir. Giderek bir bilim dalı halini alan Sosyal Siyaset (veya Sosyal İktisat) içinde İş (veya Çalışma) Hukuku, Sosyal Güvenlik Hukuku, Çalışma (veya Emek) Ekonomisi, Endüstri İlişkileri, Çalışma Sosyolojisi ve Çalışma Psikolojisi gibi bilim dalları büyük ölçüde iş, işçi ve emeği konu olarak almışlardır.

Bütün bunlar kapitalist sistem içersinde 'işçi sınıfı'nın durumunu iyileştirmeye yönelik ciddi adımlar sayılabilir. Bunların yanında marksist teori, işçi meselesinin çözümü için kapitalist sistemin tümüyle dönüştürülmesi gerektiğini savunur. Bu teoride, kapitalizmin yıkılışıyla bir proleterya diktası kurulacağı ve bunun sosyalizme geçişte bir ara rejim olacağı öngörülüyordu. İşçi sınıfını itici güç olarak kabul eden Marksizm XIX. yüzyıl boyunca kapitalist dünyada etkili oldu ve 1917'den sonra Rusya'da, sonra Çin'de ve II. Dünya savaşından sonra da Doğu Avrupa'da yürürlüğe konuldu. Fakat bugün komünizmin çöküşünde işçi hareketinin rolünü hatırlarsak bu doktrin veya rejimin en azından işçiler adına yine işçileri istismar ettiğini söyleyebiliriz. Çünkü Batı dünyasında işçiler üzerinde burjuvazinin oynadığı baskıcı rolü, komünist dünyada bürokrasi oynamış ve bunu da işçi sınıfı adına yapmıştır.

Komünizmin kapitalizme alternatif olmadığını belirtmeye gerek yoktur. Başka bir ifade ile komünizm kapitalizmin türevidir. Marksizmin (ve komünizmin) kapitalizmin kendisini yenilemesinde hem teorik hem de pratik katkıları olmuştur. Özellikle Keynes'le birlikte liberalist düşüncenin yerini devletçi kapitalizme bırakmasında (burada dünya kapitalizminin 1929 bunalımından çıkma ihtiyacına öncelikli yeri vermeliyiz) ve işçi sınıfına tanınan haklar konusunda bu katkılar açıkça görülebilir. Kapitalizmin, perestroykasını 1930'larda gerçekleştirdikten sonra komünizm de bu sisteme yaklaşmıştır (Bu olgu ekonomik sistemlerde 'convergence' sorunu olarak ele alınır). Kapitalizm 1930'lardan sonra devlete büyük yer vermiş, "bırakınız yapsınlar" ideolojisinden uzaklaşarak 'sosyalize' olmuştur. Bu arada Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası gibi uygulamalarla da kapitalizme doğru adımlar atılmıştır. Bu yakınlaşmalara rağmen iki rejim iki kutuplu bir denge oluşturmuştur. Ancak yetmiş yıllık tecrübe komünizmin kapitalizmin aksaklıklarını gidermede başarılı olamadığını gös-

terdi. Üstelik eski komünist ülkeler tekrar kapitalizme dönme yollarını arıyorlar. Bu vakıanın işçi meselesinin ancak kapitalist sistem içersinde halledilebileceği anlamına gelmediğini, ancak Batı dünyasındaki çözümsüzlüğü yansıttığını belirtmeliyiz.

Günümüzde Türkiye gibi ülkelerde emek sömürüsü farklı boyutlarda ele alınmalıdır. Bunun en önemli sebebi, iktisadî kalkınmanın tasarruf eğilimi yüksek üst gelir gruplarının görevi olarak görülmesidir. Bu sistem Tanzimat'la birlikte, batılılaşmanın iktisadî boyutunun gerçekleştirilmesi, yani burjuva sınıfı oluşturulması niyetleriyle başlamıştır. Böylece emekçilerin tasarrufları da üst gelir gruplarının finansmanına yönlendirilmekte, vergiler ve enflasyon bu zümrelerin teşvik kaynakları olmaktadır. Böylece, zengini daha zengin, fakiri de daha fakir yapan bir sistem oluşturulmuştur. Oysa İslâm'ın üst gelir gruplarını değil, alt gelir gruplarını teşvik eden ve iktisadî faaliyete sokan bir iktisadî sistem getirdiğini biliyoruz.

Bugun kapitalizmin iki büyük problemi vardır. Bunlardan birincisi enflasyon, ikincisi işsizliktir. Enflasyon yüksek ve devamlı fiyat artışlarını ifade ederken gelir dağılımındaki adaletsizliği arttırır. Dar ve sabit gelirlilerin, bir başka deyişle emeğiyle geçinenlerin durumu gün geçtikçe kötüleşirken sermaye sahiplerinin milli gelirden aldıkları pay büyümektedir. Problem Türkiye gibi ülkelerde daha da vahimdir.

İşsizlik ise enflasyondan daha çok göze çarpan ve sıkıntı kaynağı olan bir problemdir. Bu olgu sanayi kapitalizminin bir ürünüdür. Kitlevî üretimin bir sonucu kitlevî tüketim, bir diğer sonucu da kitlevî işsizliktir. Bir başka deyişle işsizlik, en önemli kaynak ve emek israfıdır. Batı'da kitlevî üretimin bir sonucu olarak daha fazla arttırılamayan talep, malların satılamamasına, fabrikaların kapanmasına dolayısıyla işsizliğin artmasına yol açıyor. Yine Batı'da durağan nüfus,işsizlik probleminin büyümesini engellemekle birlikte talep yetersizliğine katkıda bulunmaktadır. Ancak nüfusu hızla artan Türkiye gibi ülkelerde durum çok daha kötüdür. Bugün resmî rakamlarla 1.5 milyon civarında olan işsiz kitlesi resmî olmayan kaynaklarda 5 milyona ulaşmaktadır[5].

Batı'dan talebin daha fazla arttırılamamasından kaynaklanan konjonktürel işsizlik, robot gibi emeği ikame eden makinelerin yol açtığı teknolojik işsizlik gibi işsizlik türleri görülürken, bizim gibi ülkelerde mevsimlik ve gizli işsizlik ön plandadır. Mevsimlik işsizlik daha çok tarım ve inşaat sektörlerinde görülür. Marjinal verimi sıfır veya sıfırın altında olan işçilerin veya üretime gerçekte bir katkıda bulunmadıkları gibi gerçek üretimi engelleyen işçilerin söz konusu olduğu gizli işsizlik ise tarım kesiminde ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinde görülmektedir. O halde emek israfından başka birşey olmayan işsizlik problemi nasıl halledilecektir? Bu soruyu daha genel bir çerçeve içerisinde şu hale getirebiliriz: Emek ve çalışma meselesi nasıl halledilecektir? Kapitalizmin (ve dolayısıyla sosyalizmin) bu soruya verdikleri cevabı, oluşturdukları dengeyi belirtmeye çalıştık. Çoğunluğunu İslâm ülkelerinin oluşturduğu az gelişmiş (daha doğru bir deyişle az kapitalistleşmiş) ülkeler belli bir çözüm veya dengeye ulaşamamışlardır. İşte bu noktada İslâm sistemi içersindeki çözümlerden bahsetme imkanı vardır[6].

II. Genel Olarak İslâm İktisadı

Burada temel yaklaşımımız, herhangi bir sistem adına İslâm'dan yararlanmak değil, İslâm'ın Kur'an ve Sünnet tarafından belirlenen genel ilkelerini ve kendi mantık çerçevesini ortaya koymaktır. Bu yüzden insan-toplum-devlet bütünlüğünün sağlandığı ideal bir sistemle bir geçiş dönemi sistemi ayrımı yapmak hayati bir önem taşımaktadır.

Herhangi bir sistemin aksaklıklarına İslâm'dan çözümler aramak sağlıklı değildir. Ancak ideal sistemin özelliklerini ortaya koymak ve içinde bulunulan sistemden bu ideal sisteme geçişin teorik çalışmalarını yapmak sağlıklı ve anlamlı bir yoldur.

Geçiş dönemi İslâm iktisadı ile ideal İslâm iktisadı çalışmalarında İslâm ilkeleri yanında geçmiş müslümanların tecrübesinin, yani tarihin büyük bir yeri vardır. Teorinin ve sistemin bütünlüğünü sağlamak için tarih yanında fıkıh gibi İslâmî ilimlerin değerlendirilmesi gerekir. Üstelik fıkhın kelime anlamının anlamak (yani İslâm'ı anlamak) olduğu unutulmamalıdır.

İslâm iktisadı ile ilgili bilgilerin yerleştirileceği çerçeveyi belirleyen iki önemli unsurun adalet ve hakimiyet olduğunu görüyoruz. İlk olarak kainat ile ilgili adaletin sağlanmasında veya kainat görüşündeki dengenin oluşturulmasında maddenin mananın emrine verilmesi önemli bir esastır. Çünkü ruh ebedi, madde geçicidir. Bu çerçevede insanın gayesi dünyadaki imtihan süresini en verimli bir şekilde ibadet (Allah'a kulluk ve Allah'ı bilmek) şuuru içerisinde (Zariyat, 56) değerlendirmek ve kalb-i selim (temiz kalb) elde etmektir (Şuara, 88). Burada ferdi sorumluluk esastır "ve gerçekten de insan ancak kendi çalıştığını elde eder" (Necm, 39). O halde sorumluluğu insanın çalışması ve emeği belirliyor. Şüphesiz buradaki emek kavramı en geniş anlamdadır.

İkinci olarak insanın dengesinin sağlanmasında aşırılıklardan kaçınmanın önemini vurgulamalıyız. Bu konudaki adalet ancak (aynı kökten gelen bir kelime olan) itidal ile sağlanır. İtidal ise israf (aşırı harcama) ve taktîr (yetersiz harcama)'den uzaklaşmaktır. Bütün bunları belirleyen de yine insanın emeğidir. Dolayısıyla sorumlu olan yine ferttir.

Üçüncü olarak İslâm iktisadının toplumun dengesi konusunda getirdiği ilke ve eğilimleri ele alabiliriz. Bunlar sosyal adalet başlığı altında toplanabilir. Sosyal adaleti İslâm iktisadının görünürdeki temeli kabul edersek bunun da hedefi kul hakkı davasıdır.

Çağdaş insanın 'insan hakkı' diye algıladığı 'kul hakkı' davası aslında bir zihniyet farklılığını aksettirmektir. İnsan hakları düşüncesi Batı'nın XVII. yüzyıldan, yani aydınlanma çağından itibaren öne çıkardığı hümanizmin bir sonucudur. Hümanizm ise insanseverlik değil, adından da anlaşıldığı gibi, insan mer-

5) Resmî rakamlara göre işsizlik miktarı ve oranları şöyledir:

Yıl	ay	açık işsizler (miktar)	(oran)
1993	Ekim	1.722.000	8
1994	Ekim	1.740.000	7.9
1995	Ekim	1.522.000	6.6
1996	Nisan	1.433.000	6.3

Bkz. İstanbul Ticaret Odası Aylık Ekonomik Veriler, Ocak 1997, İst.

6) Burada, konu ile ilgili olarak yapılmış iki çalışmayı belirtmek ve bunların kaynaklarına bakmayı salık vermek mümkündür:

a. Ahmet Tabakoğlu, **"Labor and Ccapital Concepts in Islamic Economics"**, Distribution in Macro Economic Frame-Work: an Islamic Perspective kitabı içinde ed. M. Fahim Khan, İslâmabad, 1988, s. 77-99.

b. M. Ramzan Akhtar, "An Islamic framework for employer-employee relationships", The American Journal of Social Sciences, V. 9, N. 2, Summer, 1992, p. 202-218. (Bu makalenin tercümesi için bk. "İşçi-İşveren İlişkileri İçin İslâmî Bir Çerçeve" çev. Kemal Kahraman, İktisat ve İş Dünyası, Ocak 1993, Yıl. 2, Sayı. 7, s. 23-30.) Yine konu ile ilgili, Türkiye'de yapılmış iki çalışmayı belirtmek gerekir:

a. İslâm'da Emek ve İşçi-İşvere M ünasebetleri, Ensar Vakfı Yayınları, İst. 1986.

b. Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi-İşveren Münasebetleri, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İst. 1990.

kezli bir zihniyettir. Bir başka deyişle dinin yani hıristiyanlığın hakimiyeti yerini, hümanizmin ve laisizmin hakimiyetine bırakmaktadır. Oysa İslâm, kul hakkını bir esas kabul ederek ve insanın Allah'ın kulu olduğu inancının bir uzantısı olarak ayrı bir tavır sergilemektedir.

Kul hakkı öncelikle emeği ön planda tutan bir zihniyeti de beraberinde getirmektedir. İslâm iktisadı bunun yollarını şöyle tesbit eder:

1. Öncelikle toplum ile fert dengesinin sağlanması gerekir. Bunun yolu ne toplumu ne de ferdi bir tahakküm unsuru olarak görmemektir. Yani ne cemiyetçilik (sociologism) ne de ferdiyetçilik (individualism)'tir. Belki şahsiyetçilik (personalism)'dir. İnsana büyük değer vermek yanında fert-toplum çıkarları çatıştığında toplumu tercih etmektir. Buna göre umumi zararı gidermek için hususi ve ferdi zarar tercih edilir. Bu ilke Mecelle'ye "Zarar-ı âmmı def'için zarar-ı has ihtiyar olunur"[7] şeklinde yansımıştır.

Ruh ebedi, madde geçicidir. Bu çerçevede insanın gayesi dünyadaki imtihan süresini en verimli bir şekilde ibadet şuuru içerisinde değerlendirmek ve kalb-i selim elde etmektir. Burada ferdi sorumluluk esastır "ve gerçekten de insan ancak kendi çalıştığını elde eder". O halde sorumluluğu insanın çalışması ve emeği belirliyor.

Şahsiyetçilik ilkesi İslâm'daki özel mülkiyet anlayışının da temeli olmalıdır. Çünkü İslâm'da Batı'nın Roma hukukundan miras kaldığının aksine mutlak, kutsal ve dokunulmaz özel mülkiyet anlayışı yoktur. İslâm'da halkın zararı söz konusu ise özel mülkiyete müdahale edilir. Ancak böyle bir durum söz konusu değilse, özel mülkiyet bir hak olarak telakki edilir ve korunur. Bunun da temelinde İslâm'ın insana güvenmesi, bir başka deyişle insan şahsiyetine güveni ve saygısı vardır.

2. Adaletin sağlanmasının temel şartlarından bir tanesi de servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılmasıdır. "Servetin sadece zenginler elinde dolaşan bir iktidar vasıtası olmaması" (Haşr, 7) ilkesi bu hedefi belirler.

Serveti biriktirme, sermaye de belli ellerde toplanma eğilimi içindedir. Bu ise emeğin aleyhine bir ortam yaratır. Sermaye sahipleri günden güne zenginleşirken emeğiyle geçinenler fakirleşir. Bunu önlemek için evvela toplum çıkarını ve birliği zedeleyen büyük mülkiyetlere izin verilmez. Bunun sonucu olarak özellikle Türk-İslâm devletlerinde ne bir toprak soyluları sınıfı, ne de ticaret ve sanayi burjuvazisi doğmuştur.

Kapitalizm merkeziyetçiliğe dayanır. Bunun için hem firma, hem sektör hem de ülke çapında büyüme esastır. Bunun için firmalar büyüdükçe teşviklerden daha çok pay alırlar. Zira 'kalkınma' küçüklerin değil büyüklerin görevidir. Teoride büyük ölçeğin avantajları üzerinde ısrarla durulur. Yine kapitalist süreç içinde küçükler giderek tasfiye olur ve sektör bazında bir merkezde toplanma durumu ortaya çıkar. Evvelce çok sayıda müteşebbis (küçük sanayici ve küçük çiftçi) tarafından yapılan üretim giderek az sayıda müteşebbis (büyük sanayici ve büyük çiftçi) tarafından yapılır. Bu büyüme kitlevî üretimin bir gereğidir. Piyasadaki talebin azalması halinde ise fabrika kapanabilir. Bu ise işsizliğin artması demektir. O halde kitlevî üretim vakıası kitlevî işsizliğin en önemli sebebidir.

Nihayet ülke ve ekonomi çapında da büyüme öngörülür. Büyüme hızı (veya 'azgelişmiş' ülkeler için kalkınma hızı) kapitalizmin gelişmesinin ölçüsüdür. Kısaca kapitalizme göre küçük değil 'büyük güzeldir'. Oysa İslâm; tarım, sanayi ve ticaret aristokrasisi ortaya koyan bu sistemin dışında olduğunu ve küçük işletmecilikten yana olduğunu yukarıda belirtmiştik.

İslâm'ın öngördüğü temerküz (biriktirme) değil, infâktır. İnfâk tüketim, transfer (aktarma) ve yatırım harcamalarını kapsar. Harcamanın gelirin kaynağı olduğunu biliyoruz. İnfak genellikle alt gelir gruplarına yapılan harcamaları kapsar. Bunların ise tüketim eğilimleri yüksektir. Dolayısıyla toplam gelir tüketim harcamalarıyla birlikte artar. Bir başka yönden de alt gelir gruplarına yapılan aktarmaların adil dağılımı sağlayıcı ve temerküzü önleyici özelliği açıkça ortaya çıkar.

İnfâk ilkesinin alt gelir grupları, dolayısıyla emeğiyle geçinenlerle ilgili olduğu apaçıktır. Yakınlara infâk, yani akrabaya nafaka mükellefiyeti bir hukukî mecburiyettir. Bu mecburiyet, usûl ve furû dışında, çağdaş hukuk sistemlerinde olmayıp sadece İslâm hukukuna özgüdür. Nafaka; beslenme, giyinme, barınma ve tedavi harcamalarını kapsar. Buna göre çocuklar, torunlar, ana, baba, büyükanne, büyükbaba, amca, kardeş, kardeş çocuğu, hala, teyze, dayı gibi kan hısımları da karşılıklı olarak nafaka ile mükelleftirler. Bu halka daha da genişletilerek birbirine varis olabilecek bütün hısımlar arasında böyle bir mükellefiyet ilişkisi kurulabilir. Usul, füru ve eşlerin nafaka hakları otomatiktir. Diğer yakınların nafaka hakları ya rıza veya mahkeme kararıyla doğar. Nafakaya hak kazanabilmek için fakirlik ve çalışamaz durumda olmak gerekir. Nafaka mükellefi ise fakir olmamalıdır. Nafakaya muhtaç kişinin zengin yakını yoksa bu yükümlülük devlet tarafından yerine getirilir[8]. Zaten çalışma, zekat ve nafaka fakirin ihtiyacını gidermeye yetmiyorsa devlet devreye girer. Yiyecek, giyinme, barınma, tedavi gibi zaruri ihtiyaçlar her halde giderilmelidir. Dolayısıyla İslâm toplumunda insanlar, ihtiyaçların esiri olmaktan mutlaka kurtarılır.

Temerküzü önleyen İslâm iktisat sisteminin temel sübabı zekattır. Zekat sistemin koruyucusudur. Zekat servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılmasını, gelirin bir nesil içerisinde yeniden dağılımını sağlayarak gerçekleştirir. Bir servet vergisi olan zekat, asgari geçim çizgisinin (nisab) üzerinde olanlardan, bu çizginin altında olanlara bir gelir transferini öngörür. Günümüzde kamu maliyeti teorisi alanında etkin olmaya başlayan menfi (negatif) gelir vergisi gibi görüşler zekat sistemine Batı'da deneme-yanılma yolu ile yeni yeni ulaşılmaya başlandığını ortaya koymaktadır. Menfi gelir vergisi de bir asgari geçim seviyesi çizmekte ve bu çizginin üstündekilerden altındakilere, devlet aracılığıyla gelir vergisi ödemeleri esasına dayanmaktadır. Adil gelir dağılımını sağlayıcı ve anti-enflasyonist özellikleri olan bu sistemin gelecekte sosyal güvenliğin yerini alacağı ileri sürülmektedir[9].

Nesiller arasındaki adil gelir dağılımını ise İslâm'ın miras sistemi gerçekleştirir. Bu sistem ile servetlerin çok sayıda yakınlar arasında bölüşülmesi öngörülür. Böylece servet ve mülkiyet nesiller

7 Mecelle, 26.

arasında yeniden dağılmış ve küçültülmüş olur.

Servet ve mülkiyetin yaygınlaşması ilkesi belli bir işveren (sanayi ve ticaret burjuvazisi) sınıfının öncülüğünde gerçekleşecek kalkınma kavramına zıttır. Aslında bu kalkınma olgusu batılılaşma, çağdaşlaşma veya kapitalistleşme süreçlerine büyük ölçüde tekabül eder. Oysa İslâm'da, özellikle Osmanlılarda gördüğümüz gibi, sosyal refah kavramı ön plandadır. Ekonomik faaliyetler teşvik edilen işverenler gibi belli bir sınıfın öncülüğüne değil, bütün topluma bırakılmıştır. Bu hem küçük sanayiin hakimiyeti demektir, hem de işçi sınıfı diye ayrı bir sosyal tabaka oluşmamasını öngörür.

3. Adaletin sağlanmasının önemli şartlarından biri de istikrardır. Bunun iktisadî anlamı, enflasyon ve işsizliğin olmasıdır. Enflasyonun gelir dağılımını bozucu etkisi ön plandadır. Mülk ve sermaye sahiplerinin gelirleri artarken emek gelirleri sürekli olarak düşer. Bu ortam büyük sanayici, tüccar ve işveren kesimine ek bir finansman imkanı sağlarken, emeğiyle geçinenler gün geçtikçe kötü duruma düşerler. İkinci önemli istikrarsızlık faktörü olan işsizliğin ise emek üzerindeki yıkıcı etkisi apaçıktır. Yine enflasyonun üretimi nasıl caydırdığı bilinmektedir.

İslâm'ın bu problemlere getirdiği çözümler şöyledir: Öncelikle İslâm iktisadındaki cehl (bilinmezlik) ve garar (belirsizlik)'ın bertaraf edilmesi istikrarın esasıdır. Ekonominin reel olması ve hayali olmaktan uzaklaşması böyle mümkün olabilir. Bilindiği gibi enflasyonun sebeplerinden biri satış vaatlerinin artması, bir başka deyişle talebin, gelecekte ödeme imkanlarının sınırsız bir şekilde sağlanmasıyla, suni olarak yükseltilmesidir. Öte yandan İslâm ekonomilerinde, bu arada Osmanlı ekonomisinde, narh sisteminin, fiyat denetimi yanında kalite denetimi ve standardizasyonu da ihtiva etmesinin temel sebebi cehl ve gararın giderilmesidir.

İslâm iktisadındaki cehl (bilinmezlik) ve garar (belirsizlik)'ın bertaraf edilmesi istikrarın esasıdır. Ekonominin reel olması ve hayali olmaktan uzaklaşması böyle mümkün olabilir. Bilindiği gibi enflasyonun sebeplerinden biri satış vaatlerinin artması, bir başka deyişle talebin, gelecekte ödeme imkanlarının sınırsız bir şekilde sağlanmasıyla, suni olarak yükseltilmesidir.

Enflasyon gerçek talep artışından kaynaklanmaz. Onun asıl sebebi parasal genişlemedir. Parasal genişlemenin denetim altına alınması, bir başka deyişle istikrarlı para rejimi iktisadı istikrarın temelidir. Madeni para rejimi veya kıymetli maden (altın ve gümüş) karşılığı kağıt para rejimi bunu sağlar.

İktisadî istikrarın ikinci temeli de fiyat istikrarıdır. Bunun da sağlanmasının yolları mal ve hizmetlerin üreticiden tüketiciye en kısa yoldan intikali ve tekelci eğilimlerin önlenmesidir. Böylece enflasyonun iki önemli sebebi olan ticaret kesiminin aşırı büyümesinin ve tekelci güçlerin ortaya çıkmasının önlenmesi amaçlanır. Kaldı ki tekelci piyasaların tahsis ve dağılım açısından etkin olmadığı bilinmektedir.

Sistemin esası maliyet enflasyonunu baştan ortadan kaldırıcı bir özelliğe sahiptir. Bu özellik, ekonominin talep yönlü değil, arz yönlü oluşudur. Tahsis politikasıyla gerek üretim girdilerinin gerek

8) Hayreddin Karaman, **İslâm'da İşçi-İşveren Münasebetleri**, İst. 1981, s. 346-350.

9) Zekatın bu yönü için bkz. Turan Yazgan, **"Sosyal Güvenlik Açısından Zekat"**, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C. I, S. 6, Haziran, s. 160.

nihâî üretimin bol ve ucuz olarak sağlanması ve dağıtılması amaçlanır. Zira fiyat istikrarının, adil gelir dağılımının dolayısıyla sosyal refahın sağlanmasının temel şartı gerekli arz yapısının gerçekleştirilmesidir. İslâm devletlerinin, özellikle Osmanlı devletinin XVIII. yüzyıl sonlarına kadar yüksek bir üretim ve arz yapısına sahip olduğunu biliyoruz. O kadar ki bir çok kısıtlamalara tabi olan ihracat hacmi genellikle teşvik gören ithalat hacminden fazla idi. Öte yandan arz yönlü ekonomi verici insan tipinin, altrüist (diğergam) dayanışmacı toplum tipinin tezahüründen başka birşey değildir[10].

III. İslâm Çalışma Ekonomisinin Esasları

İdeal İslâm toplumunda iki ayrı sınıf, işçi ve işveren sınıflarının olmamalarıdır. Ancak İslâm, günümüzdeki işçi ve işveren münasebetlerine çözümler getirmelidir. Bu çözümlerin hareket noktası adalettir. Ancak bu adaletten kastedilen şeyin XIX. yüzyıl Avrupasındaki sanayi devrimi döneminde gördüğümüz işçi ve işverenin eşit şartlarda karşı karşıya gelip hak ve sorumluluklarını belirlemeleri olmadığı açıktır. Bir başka deyişle böyle bir eşitlik ve serbest rekabet güçlü olandan yani işverenden yana işler. Bunun adalet olamayacağı açıktır. O halde adaletin gerçekleşmesi emekten yana olmak demektir. Çünkü tarihin her döneminde emek, sermaye karşısında güçsüz kalmıştır. Bunun en önemli sebebi emeğin canlı olması sebebiyle arzının ayarlanamaması dolayısıyla fiyatı yani ücret üzerinde etkili olunamamasıdır.

Burada emek adına yapılan sömürüyü de hesaba katmak gerekir. Sendikalaşma ve toplu pazarlık sistemi işçilerin haklarını kazanmada önemli roller ifa etmekle birlikte sendika ağalığı veya işçi aristokrasisi gibi oluşumlara da yol açmıştır. Bunun yanında özellikle XIX. yüzyıl Avrupasında ücret farklılıklarının işçilerde adeta altlık-üstlük şuuru yarattığı bilinmektedir[11].

Günümüzde adaletin gerçekleştirilmesinde işsizlik olgusunu da dikkate almak gerekmektedir. Bir ülkede milyonlarca işsiz ve düşük ücretli varken yüksek ücretler istemek veya direniş ve grev silahlarını halka çevirmek adaletsizlik göstergesidir.

O halde emek ile sermaye, işçi ile işveren arasındaki adaletin sağlanmasının birinci esası, hayat tarzlarında makul bir farklılıkla birlikte işçi ile işverenlerin birbirlerini rakip değil tamamlayıcı olarak görmeleridir. Yine talep düşüklüğü anlarında işverenin işçileri işten çıkarmamalarını sağlayıcı bir sistem oluşturulmalıdır. Yani işçinin işyerini aile ocağının bir devamı olarak görmesi, onu sahiplenecek ve benimseyecek bir sisteme kavuşması gerekir. Aslında bu sistem büyük sanayiye kültürümüzde varolan küçük sanayinin güvenliğini uygulamaktan başka birşey değildir. Bugünkü "Japon mucizesi"nin esaslarından biri de bu işçi-işveren bütünlüğü ve "ömür boyu istihdam" anlayışıdır. Burada işçi çalıştığı şirketi ve fabrikayı evi gibi bilir ve işsiz kalmayacağının güvencesi içinde yaşar. Ancak kapitalizm süreci içersinde bu olgunun değişmekte olduğunu da biliyoruz.

İslâm'da en önemli üretim faktörü olarak emek kabul edilmiştir. Zira Hz. Peygamber "Hiç kimse kendi elinin emeğinin ürününden daha hayırlı birşey yememiştir"[12] buyurmuştur.

Emek maddi ve manevi yönleriyle, geniş ve dar anlamlarıyla ele alınır. Amel-i salih (yerinde ve yararlı olan her türlü iş, ahlaki ve manevi yönü olan çaba) ile sa'y (maddi yönü ağır basan iş ve gayret) emeğin geniş manasını meydana getirirler. Üretim faktörü olan emek dar anlamıyla olandır. İnsanın sorumluluğunu gerçekleştiren ve kıymetini tayin eden de, erkek olsun kadın olsun kendi emeğidir: "Ve gerçekten de insan ancak kendi çalıştığını elde eder"[13].

İnsan doğuştan cinsiyet, kabiliyet, zeka gibi yönlerden farklı özellikler taşır. Öncelikle doğuştan gelen farklılıklara dayandırılabilecek olan iktisadî farklılaşma, iş bölümünün, içtimâî hareketliliğin ve iktisadî faaliyetlerin canlılığının temelidir. Servet, gelir, kabiliyet ve güç farklılaşması bir üstünlük ve imtiyaz sebebi olmamakla birlikte imtihan dünyasının araçlarıdır: "Allah, sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerle sizi imtihan etmek için derecelendirendir[14].

İslâm'da üretim ve gelir faktörü olarak mal, emek ve daman dan bahsedilir[15]. Maddi emeğin önemini yukarıda belirttik daman ise riziko yüklenme anlamına gelir. O halde bazen fikri emek ve teşebbüs faktörü de daman kavramına dahildir. Böylece kendi dükkanında, işyerinde ve toprağında çalışanlar; küçük sanayici, esnaf ve küçük çiftçi de emek kesimi içindedir.

Bir ücret karşılığında yapılan herhangi bir iktisadî faaliyet bir iş, çalışma ilişkisi oluşturur. Burada esnaf ve küçük sanayici gibi serbest çalışanlarda teşebbüsün mal, yani sermaye ile birleştiği görülür.

Mudarebe'de yani emek sermaye ortaklıklarında ise çalışma faaliyetine emeğiyle katılanda yani müdaribde görüldüğü gibi teşebbüs tamamen emekle aynileşmiş olabilir.

İslam'da çalışma cihad ile bir tutulmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.) kişinin çalışmasını, üretimde bulunmasını ve ailesini geçindirmesini Allah yolunda cihad etme veya gündüzleri oruç, geceleri de namazla geçirme ile eşit kabul ettiğini biliyoruz[16]. Bu, çalışmaya verilen önemi gösterir.

Yine üretime yönelik olan yani bir fayda oluşturan emek ibadet sayılmalıdır. En kötü şartlar altında çalışmak başkalarına yük olmaktan iyidir. Hz. Peygamber'in hadisine göre "Kişinin sırtında odun taşıyarak geçimini sağlaması, versin veya vermesin birisinden birşey istemesinden daha hayırlıdır."[17].

Emeğin üretime katkıda bulunması hem ferdi hem de sosyal açıdan bir mecburiyettir. Fıkıh kitaplarında belirtildiği gibi kişinin kendisi, ailesi için ve borçlarını ödeyebilmek için gelir getiren bir üretimde bulunması, yani çalışması farzdır. Çalışabilecek durumda olan kimsenin başkasının emeğinden pay almasının ve dilenmesinin hoş karşılanmadığını belirtmiştik. Birisinden birşey istemek ancak üç durumda helal kabul edilmiştir: Kan diyeti borcunun ödeneme-

10) A. Tabakoğlu, **"Osmanlı İçtimâi-İktisadî Yapısı ve Zihnî Esasları"**, Türklerde insanî değerler ve insan hakları, 2. Kitap içinde, İst., 1993, s. 263.

11) Henri Sée, **Modern kapitalizmin doğuşu** (Çev. T. Erim), İst. 1970, s. 168.

12) Buhârî, Büyû', 15.

13) Necm 39.

14) En'am 156.

15) Mesela: "Ribh (gelir) mal, amel ve damanla elde edilir. Mal ile elde edilmesi anlaşılabilir. Çünkü ribh öncelikle sermayenin nemasıdır ve bu nema da sermaye sahibinindir. Yine bunun için mudaraba'da rabbu'l-mal (sermaye sahibi) ribhe, hak kazanır. Amel konusunda ise mudarib emeğiyle ribhî hak eder. Ortaklıklarda da durum böyledir. Daman'a gelince, mal bütünüyle mudaribin sorumluluğuna verilirse o da bütün ribhe hak kazanır. Zira Hz. Peygamber "Gelir damanladır" buyurmuştur. Yani sorumluluk, riziko kime aitse gelir de onundur. Yine bir ücret karşılığında iş alan bir (sipariş üzerine imalat yapan) üretici, kendisi bizzat çalışmasa da, işin sorumluluğunu ve rizikosunu aldığından, o işte bizzat çalışandan, daha fazlasına hak kazanır." Bkz. Alaüddin el-Kâsânî, Bedâiü's-Sanâyi', Kahire, 13278/1910, VI, 62.

mesi, herhangi bir borcun ödenememesi ve temel ihtiyaçların giderilememesi[18].

Çalışmanın ferdi olduğu kadar sosyal yönleri de vardır. Buna göre insanlara fayda sağlayan herhangi bir işte çalışan kimse yerine getirilmesi gereken bir görevi (farzı kifaye) işlemektedir. Bu görev ihmal edilirse bütün cemiyet sorumlu olur[19].

İslâm iktisadındaki cehl (bilinmezlik) ve garar (belirsizlik)'ın bertaraf edilmesi istikrarın esasıdır. Ekonominin reel olması ve hayali olmaktan uzaklaşması böyle mümkün olabilir. Bilindiği gibi enflasyonun sebeplerinden biri satış vaatlerinin artması, bir başka deyişle talebin, gelecekte ödeme imkanlarının sınırsız bir şekilde sağlanmasıyla, suni olarak yükseltilmesidir.

A. Emek ve Sermaye

İslâm fıkhında üretim ve gelirin amel (emek), mal ve daman (riziko) unsurlarıyla oluştuğunu belirtmiştik. Buna göre bir gelirin meşru olabilmesi için bileşiminde bu üç unsurdan biri olmalıdır. Kapitalizmdeki hayati rolü dolayısıyla ayrı bir üretim faktörü olan teşebbüs, emek kavramı içinde ele alınabilir. Daman (riziko) faktörünü de emeğin bir unsuru olarak değerlendirebiliriz. Sermaye ve toprakla beraber tabii kaynaklar da 'mal' kavramına dahildir[20].

Üretime dönük olan her türlü fiziki ve zihnî çabayı emek olarak değerlendirebiliriz. Aslında emek, yukarıda belirttiğimiz gibi, maddi ve manevi yönleriyle geniş bir anlama sahiptir. Bu geniş anlamı amel, amel-i salih ve sa'y gibi kavramlar oluşturur. Fıkıh kitaplarında kullanılan ecir tabiri dar anlamıyla bir üretim faktörü olarak kabul edebileceğimiz emek kelimesinin karşılığıdır.

İslâm, kainatın hüküm ve tasarruf görevini insanlara verdiği için[21] onlardaki üretici güce yani emeğe büyük bir önem atfeder. Yine İslâm, ahlaki anlamda, amele dönüşmeyen bilgiye değer vermez. Bilinen şey tatbik edilince değerlidir. Bu yüzden ahlaki davranış olarak bildiğini tatbik etmeyen kimse bilgili sayılmaz[22].

İslâm ferdi mülkiyet açısından emeğe öncelikli bir yer verir. Miras, hibe, vasiyet gibi durumlar müstesna, temelinde emek olmayan mülkiyet meşru değildir. Ancak emek sarfetmenin, çalışmanın meşru olması da gerekir. Bu yüzden şeriat, hırsızlık, gasb gibi başkasının mülkiyetine tecavüzü yasaklamıştır[23].

Emeksiz ve haksız kazançların önemli bir kısmını ribâ oluşturur. Ribâ emeğin ve rizikonun hiçbir katkısı olmadan elde edilen rant, spekülatif kazanç ve faizdir. Esas olarak ribâ kredi ilişkilerinde ortaya çıkar ve sermaye temerküzüne yol açar. Bunun için İslâm ekonomisinin genel eğilimi krediye değil, öz sermaye ve ortaklığa dayalı bir ekonomi oluşudur. Yine servetin atıl bırakılmaması, harcamaların (infâk) teşvik edilmesi ribâ ortamının doğuşunu önler.

Sermayeye gelince, İslâm iktisadında sermaye kavramı oldukça belirli ve somuttur. Buna göre sermaye, üretim ve dağıtım faaliyetine emek veya rizikoyla (daman) birlikte katılan ve bu faaliyet sonunda kâr veya zarar edebilen bir üretim faktörüdür. Emek ile sermaye birbirleriyle çatışmaktan çok birbirlerini tamamlarlar.

İslâm iktisadında sermayenin sürekli olarak üretim süreci içinde kalması amaçlanmıştır. Servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması ilkesiyle zekat siyaseti, sermayenin hem üretim sürecinin dışına çıkmasını önler, hem de bütün toplum kesimlerine yayılmasını sağlar. Çünkü zekat üretim süreci dışına çıkmış atıl sermayenin yani tasarrufların yıldan yıla aşınmasına yol açar. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.) zekatın aşındırmaması için yetimlerin mallarıyla ticaret yapılmasını yani bu sermayenin yatırıma sevkedilmesini emretmişlerdir[24]. Yine zekat ve nafaka mükellefiyetlerinin, belli bir geçim seviyesinin altında olan ve fakat müteşebbis olan kişileri sermaye sahibi kılarak üretim sürecine sokar.

Emekle sermayenin üretim sürecine birlikte katılmaları, karşılıklı riziko yüklenmeleri ve çoğunlukla kâr ve zarara ortak olmaları işbirliği içinde olmalarını zorunlu kılar. Yani sermayeye emekten bağımsız statü tanınmaz. Böyle, olması bu faktörlerin birbirleriyle çeliştiklerini kabul etmek anlamına gelirdi. Yine bu, sonuçta, sermaye tahakkümü demektir.

Rizikosuz ve emeksiz sermaye kazançları (ribâ) hem emek sömürüsünü artırır, hem de emeği üretim sürecinden koparır. Bu da çalışmadan kazanmayı özendiren bir durumdur ve sermayenin belli ellerde toplanmasının sebeplerinden birini teşkil eder. Oysa İslâm iktisadının, servetin yaygınlaştırılması ve zekat ilkeleri sermayeyi aşağı gelir gruplarına da yönelterek sosyal refahın toplam gelirle birlikte artmasını sağlar.

İslâm iktisadı, batılı anlamda bir sermaye birikimi kavramına yabancıdır. Zira bu birikimde, tarihî olarak, iç ve dış sömürünün (yani işçi sömürüsünün ve emperyalizmin) inkâr edilemez bir yeri vardır. İslâm iktisadında sermaye birikiminin esası sermayenin sürekli olarak harcama (infâk) ve yatırım (ticaret) tarzında tutulmasıdır. Yaygın bir sermaye birikimi hedef alınmış, sosyal adalet üretimin adeta bir finansman faktörü olarak kabul edilmiştir.

Sermaye kullanımı, temerküz, ribâ, karaborsa, tekel, kumar, sömürü ve israf yasakları gibi kayıtlarla toplumun bütün müteşebbis kesimlerine bırakılmıştır. Sadece devlet, özel sektör üzerinde bir denetim mekanizması kurar ve sermayenin bu şekilde kullanımı sosyal refahı yükseltir.

B. İşçi-İşveren Münasebetleri

İslâm toplumlarında işçi sınıfı ve burjuva sınıfı oluşmamıştır. İslâm toplumlarında çalışanlarla çalıştıranlar, işçi ve işveren sürekli ve kesin çizgilerle ayrılmamışlardır. Bir başka deyişle işçi-işveren ilişkileri mutlak değil, nisbî ilişkilerdir. İşçi (ecir) zümresine giren bir zenaatkâr, yanında başkalarını da çalıştırıyorsa aynı zamanda işverendir. Yani bir kimse aynı zamanda hem işçi hem de işveren olabilir.

Bu temel olgu İslâm toplumlarında sadece emeğiyle geçinen, batıdakine benzer bir 'işçi sınıfı'nın doğmasını önlemiştir. Sadece emeğiyle işe başlayan bir kimsenin, bir müddet

16) Buhârî, Büyû', 15.

17) Buhârî, Nefekât, 1.

18) El-Halebi, Mülteka'l-ebhur, İst. 1309, s. 168.

19)Muhammed Ebu Ziya, **İslâm'da Sosyal Dayanışma** (Çev. E. R. Fığlalı, O. Eskicioğlu), İst. 1969, s. 98.

20) Abdurrasul Ali, **el-Mebadiu'l-iktisadiyye fi'l-İslâm**, Kahire, 1968, s.7.

21) Mülk/15.

22) Darimî, Mukaddime, 29.

23) Nisa/2,6,10.

24) Malik, Zekat, 16.

sonra sermaye sahibi olmasının önünde hiçbir engel yoktur.

Böylece mülk sahibi olanlarla olmayanlar, üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar, emek ile sermaye karşıtlığı ortaya çıkmaz. Nitekim geçmişte sınai üretimi, üretimi esnaf birliklerinde teşkilatlandıran ve küçük, yaygın bir sınai sistem kuran İslâm toplumlarında böyle bir sınıf geleneği ortaya çıkmamış, işçi ile işveren aynı üretim birimi içersinde, işçinin meslekte ilerleyip işverenleşmesiyle, yer almışlardır. Gemi inşa sanayiinde olduğu gibi büyük üretimin gerçekleştirildiği devlet işletmelerinde ise, bir kısmı esnaf teşkilatı içersinde yer alan emekçiler ile devletin çelişen ve çatışan iki ayrı unsur teşkil etmeleri söz konusu olmamıştır.

İslâm'da ribânın yasak oluşu, bir yönüyle, kâr saikinin iktisadî hayata hakim kılınmasına yol açmıştır. Yine ribâ yasağıyla bazen kredi alanları kredi verenlere bağımlı hale getiren reel faiz, rant ve spekülasyon kazançları engellenmiş olur. Çalışma ve teşebbüse sevkeden en önemli unsurun kâr olduğunu biliyoruz.

İnsanı çalışma ve teşebbüs gücünü kullanmaya iten bu ortamın bazı manevi özellikleri vardır. Bunların başında maddenin geçiciliğine iman gelir. Yine müslümanı iktisadî hayata iten çalışma ve teşebbüs anlayışında ihtiras ve tama'a yer yoktur. İhtirasın tam tersi olan kanaat çalışmayı verimli hale getirir ve kişinin iç huzurunu sağlar.

Çizilen bu çerçeve içerisinde, İslâm'ın belirlediği bir iktisat süjesinin ideal vasıfları ortaya çıkıyor: Faaliyetlerini Allah'ın kullarına hizmet şuuruyla ve bir ibadet heyecanı içersinde yapan kanaatkâr ve müteşebbis bir müslüman. Bu ideal tipin etkinliğini kaybetmesi kanaatsizlik, hilekârlık ve aldatmanın sürekli ve yaygın olgular halini alması İslâm toplumunun gerilemesine paralel seyretmiştir. Çalışma ve teşebbüs yerini kolay, emin ve zahmetsiz kazanç yollarını araştırmaya bırakmıştır. Ekmeğini taştan çıkarma anlayışı yerine köşeyi dönme anlayışı hakim olmuştur.

İslâm fıkhının işçi için 'ecir" tabirini kullandığını belirtmiştik. Ecir emeğini kiraya veren demektir. Buna göre işçi ücret karşılığında emeğini kiralayan kimsedir. Ecir, işverene göre ecir-i müşterek (ortak işçi) ve ecir-i has (özel işçi) olarak ikiye ayrılır.

Ortak işçi terzi, berber gibi yaptığı iş veya ürettiği mal ve hizmet karşılığında ücrete hak kazanan ve herkese mal ve hizmet üretebilen serbest meslek erbabıdır. Emek-sermaye (mudaraba) veya emek-toprak (muzaraa) ortaklıklarına emeğiyle katılan kişi de ortak işçidir. Buna göre bürokrat ve teknokratlar, esnaf ve sanatkârlar, doktorlar, serbest meslek sahipleri ortak işçi sayılırlar. Bunlar iş hayatlarında başka işçi kullanırlarsa aynı zamanda işveren olurlar.

Özel işçi ise sadece bir kişi veya kurum için çalışan işçidir. Onun ücreti, çalışma süresine göre, günlük, haftalık veya aylık olarak tesbit edilebilir. Görüldüğü gibi çağdaş kapitalist işçi kavramı sadece özel işçiyi kapsarken İslâm'da ortak işçi de işçi kavramına dahildir[25].

Toplu sözleşme düzeni, Batı'daki sanayi devriminin bir sonucudur. Bu vakıa İslâm fıkhında niçin ferdi iş sözleşmesinin geçerli olduğunu kısmen açıklar. Ancak toplu pazarlık ve sözleşmenin de yasaklandığını söyleyemeyiz. Kimi fakihlere göre toplu sözleşmenin geçerli olabilmesi için işçi ve işverenlerin temsilcilerine kendi hür irade ve rızalarıyla temsil yetkisini vermeleri gerekir. Böyle bir temsil yetkisinin verilmediği maddelerde işçi ve işverenler nihâî kararlarında serbesttirler. Zorlama ve tehdit altında yapılan hiçbir sözleşme sahih değildir26.

İslâm'da fert ile toplum yararları arasındaki denge toplum yararının önceliğe sahip olması ve sınıf mücadelesi ortamının kaldırılmasıyla sağlanmıştır. Her şeyden önce adalet fikri ve uygulaması işçi sefaletinin ortaya çıkışını engeller. Bunun Batı'daki çözümü olan toplu pazarlık düzeni belki belli bir döneme özgüdür. Çünkü günü-

müzde işçilerin oldukça vasıflı hale gelmeleri ve bilgisayar teknolojisinin katkısıyla evde çalışmanın yaygınlaşması ve bunların işverenle ferdi olarak anlaşmaları sendikacılığı ve toplu sözleşme düzenini bir hayli zayıflatmaktadır.

İslâm toplumlarında işçi sınıfı kavram ve olayları görülmemiştir. Bu yüzden grev hakkı ve buna bağlı olarak lokavt kavramları da yoktur. Grev olayı temelde XIX. yüzyıl Avrupa'sındaki işçi sefaletinden kaynaklanmıştır. Grev ve dolayısıyla lokavta yol açan unsurlar kapitalizmin yapısında mevcut olduğu için grev ve lokavt bu sistem içinde kurumlaşmıştır. İslâm'da, ideal anlamıyla, emek ile ilgili meseleler maslahat (kamu yararı) ilkesi çerçevesinde çözülür. Ancak bir geçiş dönemi mantığı içinde ve bir adaletsizlik söz konusu olduğunda bunu gidermek için grev bir hak olarak kabul edilebilir.

İslâm iktisadında, ideal anlamda, çalışma hayatında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara devletin gözetimi altında, maslahat ilkesinin ışığında, çözüm aranır. Devlet çalışma hayatındaki adalet ve güvenliğin teminatı olmalıdır.

İmam-ı Azam'a göre müşterek işçi de emindir. Kendi kusuru olmadan ortaya çıkan zararı tazmin etmez. Terzi, boyacı gibi ücreti ödenmeyen fakat emekleri ürünlerinde somutlaşan ortak işçinin ücreti ödeninceye kadar malı teslim etmeme hakkı vardır. O mal elinde telef olsa kusur ve ihmali olmadıkça onu tazmin etmez, fakat ücret te almaz

C. Ücret

Ücret, emeğin üretim ve gelirden aldığı paydır. Bu yönüyle bölüşüm konusu içinde yer alır. Bölüşüm konusu hem gelirin oluşması, hem harcanması ve hem de yeniden dağılımı safhalarına ayrılabilir.

Servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması; fiyat istikrarı; sermayenin atıl kalmaması; ribâ ve israf yasakları; üretime emek, sermaye ve riziko (daman) unsurlarından en az ikisinin katılması birinci safhanın konusudur. İnfak ikinci safhanın, zekat ise üçüncü safhanın konularıdır.

İslâm'da emek kavramının geniş oluşu ücret anlayışının da geniş olmasına yol açar. Ücret, temelde emeğin kira bedelidir. Bu tarif hem özel işçinin, hem de ortak işçinin ücreti için geçerlidir. Bu yüzden ücret konusu fıkıh kitaplarının icare (kira) bahislerinde yer alır.

Bir işveren için emeğini kiralayan özel işçiler (ecir-i has) yanında belli bir iş için emeğini kiralayan ortak işçiler (ecir-i müşterek) de ücret geliri elde ederler. Esnaf ve sanatkârlar, mühendisler, doktorlar gibi serbest meslek erbabının kazançları da, bunlar ortak işçi olduklarından ücrettir. Yalnız çalışma sürecinde emekleriyle birlikte sermayeleri de işe karıştığından ücretlerinde kâr ve rant gibi başka gelirler de vardır.

İslâm bilinmezlik (cehl) ve belirsizlik (garar)'leri bertaraf etmek istediğinden ücretin önceden tesbit edilmesi şarttır[27]. Hz. Peygamber (s.a.) ücretin işçiye "teri kurumadan" verilmesini emretmiştir[28]. Ayrıca ücreti ödemeyen kimsenin kıyamet gününde hasmı olduğunu bildirmiştir[29]. Bu tür ihtilaflarda işçinin elinde mahkemeye başvurma yetkisi vardır.

Özel işçi emindir. Yani mal ve hizmet üretimi sürecinde ortaya çıkan zararlardan sorumlu değildir. Ona teslim edilen mal veya üretim araçları emanettir. İşçi kendi kusuru bulunmadan bunlarda meydana gelebilecek zararı tazmin etmek zorunda değildir[30].

İmam-ı Azam'a göre müşterek işçi de emindir. Kendi kusuru olmadan ortaya çıkan zararı tazmin etmez[31]. Terzi, boyacı gibi ücreti ödenmeyen fakat emekleri ürünlerinde somutlaşan ortak işçinin ücreti ödeninceye kadar malı teslim etmeme hakkı vardır. O mal elinde telef olsa kusur ve ihmali olmadıkça onu tazmin etmez, fakat ücret te almaz[32]. Taşıyıcılık gibi emeğin maddi eseri görülmeyen işlerde ise böyle bir yetki yoktur[33].

Emek-sermaye ortaklığına (mudaraba) emeğiyle katılan (mudarib) de emindir. Yani elindeki sermaye emanet hükmündedir. Kusuru olmaksızın sermaye telef olsa onu tazmin etmez.

Kâr elde edilirse, sözleşme şartlarına göre buna ortak olur[34]. Fâsit mudarabada kâr olsun olmasın emek sahibi (mudarib) ücretini alır. Ancak Ebu Yusuf'a göre fâsit mudarabada kâr edildiği takdirde işçi ücretini alabilir, yoksa alamaz[35].

Özel işçiler istihdam edildikleri süre içersinde sadece kendilerine verilen işle meşgul olmalıdırlar. Bunlar bu süre içinde başkası (veya) kendisi için çalışamazlar. Yine işi yavaşlatır veya kaytarırlarsa aldıkları ücret helal olmaz. İcâre süresinde çalışma için hazır bulunurlarsa ücrete hak kazanırlar. Fiilen çalışmaları şart değildir. Yani elektrik kesintisi gibi kendilerinden kaynaklanmayan sebeplerden ve çalışma şartlarının yetersizliğinden dolayı gerekli hizmeti veremezlerse yine ücreti hak ederler36. Ortak işçi ise ücrete ancak çalışırsa sahip olabilir[37].

Ücrette emeğin vasıf derecesi dikkate alınmalıdır. Yani farklı emeğe farklı ücret ödenmesi adaletin gereğidir. Bununla beraber hayat tarzında büyük farklılıklar oluşması istenmez. İnsanların gelirleri ve mevkileri ne olursa olsun tüketim kalıplarında, harcama alanlarında büyük farklılıklar olmamalıdır. Çünkü alkol, fuhuş, kumar ve şans oyunları, lüks ve israf benimsenmediğinden İslâm toplumunun tüketim tarzı bakımından büyük farklılıklar göstermediğini söyleyebiliriz. İslâm iktisadının kabul ettiği sosyal ücret anlayışı bu vakıadan kuvvet alır. Hz. Peygamber emeği kiralayanla emeği kiralanan arasında, hukukî statüleri ne olursa olsun, tüketim tarzı ve hayat üslubu bakımından büyük farklılık olmamasını istemiştir: "Kimin elinin altında bir kardeşi bulunuyorsa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onları kaldıramayacakları işlerle mükellef tutmayınız. Eğer böyle bir iş yüklerseniz onlara yardım ediniz"[38]. Hadisin özellikle kölelerle ilgili olduğunu belirtelim.

İslâm'ın ilk dönemlerinde ücretli çalışma çok yaygın değildi. Çünkü Medine ekonomisi daha çok ithalata dayanıyordu. Bundan dolayı

25) Abdürrasul, 1968, s. 8-9.

26) Karaman, 1981, s. 40.

27) Mecelle, 450.

28) İbn Mace, Rühûn, 4.

29) Buhârî, Büyû', 106, İcâre, 10.

30) Mecelle, 610.

31) Ömer Nasuhî Bilmen, **Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı FıkhiyyeKamusu**, İst. 1986, C. VI, s. 233.

32) Mecelle, 482.

33) Mecelle, 483.

ücretlerin, tıpkı mal fiyatları gibi, tesbitine gerek duyulmamıştı. Ancak daha sonraki dönemlerde ücretlerin yükselme eğilimi gösterdiklerini biliyoruz. Özellikle işbölümünün gelişmesiyle emeklerine yüksek talep olan vasıflı işçilerin birleşip ücretlerini aşırı yükseltmek istemeleri halinde, bu tekelci eğilimi önlemek için ücretlere narh konulabileceği kabul edilmiştir[39].

Bazı fakihlere göre devlet halkın ihtiyaç duyduğu inşaat, dokuma, ziraat gibi iş kollarında çalışan işçileri maslahat (kamu yararı) gereği bu işlerde çalışmaya mecbur edebilir ve kendilerine de emsal bir ücret tayin edebilir. Böyle özel ve istisnâî durumlarda işveren bu ücretten daha az bir ücret veremeyeceği gibi işçi de bundan fazlasını isteyemez[40].

Bütün bu tedbirlere ücretlerin adil olarak gerçekleşmesi amaçlanır ve işçi ile işverenlerin tekelci eğilimleri önlenerek kendi lehlerine aşırı bir yükselmeye yol açmamaları sağlanmaya çalışılır. Yalnız İslâm'ın bu tavrı emeğe değil tekelciliğe karşıdır ve maslahat gereği halk kesiminin çıkarını korumaya yöneliktir. Zaten bu özel ve zorlayıcı durumlar söz konusu değilse ücretlere müdahale edilmez.

Osmanlı iktisat tarihini incelediğimizde benzer uygulamalar görüyoruz. Osmanlı tarihi boyunca nüfus durağan olduğu için ücret seviyesi yüksektir. Yine bu yüzden işgücüne büyük talep olduğundan özellikle tarım, dokuma ve inşaat sektörlerinde işgücü daha yüksek ücret ödenen başka işlere kayıyordu. Devlet ve vakıfların bu yüksek ücretleri karşılamada güçlük çektiğini ve işgücünün halka zarar vermekten kaçınmaları gerektiğinin vurgulandığını biliyoruz. Osmanlılarda sanayi devriminin oluşmama sebeplerinden biri de bu yüksek ücretler olmalıdır. Çünkü sanayi devriminin çok düşük ücretlerle gerçekleştirildiğini biliyoruz.

SONUÇ

Kapitalist ülkeler kalkınmalarını büyük ölçüde emek (önce köle sonra işçi) sömürüsüyle sağlamışlardır. İslâm ise ayrı bir sistem olarak sosyal adaleti adeta bir finansman faktörü olarak kullanılmıştır. Emeği en yüce değer olarak gören, kanaati ön planda tutan, servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılmasını sağlayan, sosyal refahı gerçekleştirmeyi amaçlayan bir sistem kurmuştur. Bu sistem içersinde fiyatları ve ücretleri etkileyen tekelci eğilimler ile kaynağı büyük ölçüde emeğiyle geçinenlerin tasarrufları olan işverenleri teşvik kredileri yer bulmamıştır.

İslâm iktisadı emek-sermaye, işçi-işveren ilişkilerini Batı'dan farklı olarak çatışma içersinde değil bir işbirliği içersinde düzenlemiş ve bu ilişkileri mutlak değil nisbî ilişkiler olarak kabul etmiştir.

---

34) Bilmen, VII, 104.

35) Osman Şekerci, İslâm şirketler hukuku, İst. 1981, s. 322.

36) Bilmen, VI, 161; Mecelle, 425.

37) Bilmen, VI, 233.

38) Buhârî, İman, 22.

39) İbn Kayyim el-Cevzi, Turuku'l-hukmiyye fi's-siyaseti'ş-şer'iyye, Kahire, 1317, s. 225.

40) İbn Teymiyye, el-Hisbe fi'l-İslâm, 1387/1967, s. 25.

NEDENLERİNİZ ÇOK,
TERCİHİNİZ İHLAS FİNANS

Hem en yüksek kâr payı, hem de üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemleri İhlas Finans'ta.

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

TÜRK SANAYİSİNDE GÖNÜL BİRLİĞİ

Adres : Güngören Sanayi Sitesi Malazgirt Cad. Neşeli Sok. No: 20 Güngören / İSTANBUL
Tel : (0.212) 554 22 18 - 554 22 19 Fax: 554 09 19

İstanbul Altın Borsası'nın Kuruluşundan Bugüne İşlem Hacmi 1 Katrilyonu Geçti

Doç. Dr. Kaan Rasim AYTOĞU
İstanbul Altın Borsası Genel Sekreteri ve
Altın Rafinerisi Yönetim Kurulu Başkanı

İstanbul Altın Borsası:

Türk Finans Sektörünün Yeni Gücü ve Yakın Doğunun Yükselen Altın Ticaret Merkezi

Kurumsal Yapılanmanın Gerekçeleri:

Ekonomide istikrarlı bir büyüme ve gelişme sağlanması, kaynakların optimal bir şekilde mobilize edilerek yeterli büyüklükteki sermaye birikiminin yatırıma dönüşmesiyle orantılıdır. Türk ekonomisinin içinde bulunduğu önemli sıkıntılardan biri, yatırıma aktarılacak kaynağın yetersizliği yanında, mevcut kaynakların optimum şekilde kullanılmamasıdır. Ülkemizde "altın" mevcudu bu kaynakların hem en değerlisi hem de miktar olarak en fazla olanıdır. Türkiye'de atıl bir şekilde bulunan altının değeri 73 milyar $ (6.000 ton) seviyesindedir. Bu rakamın büyüklüğü altının dünyanın her yerinde her an paraya çevrilebilme imkanının mevcudiyeti nedeniyle çok önemli bir potansiyel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye hurda altın dahil, toplam 300 tonluk yıllık potansiyel altın ticaret hacmi ile (yaklaşık 3.9 milyar $, Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın % 2,5'i); İtalya ve Hindistan'dan sonra dünyada üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye'de henüz altın rezervleri işletmeye açılmamış olmasına rağmen; 3212 sayılı maden yasasının yürürlüğe girmesinden sonra altın madenciliği konusunda dünyanın önemli yabancı yatırımcı şirketleri Türkiye'ye gelmiş ve Türk yasalarına göre kurdukları firmalar aracılığıyla altın arama faaliyetlerine başlamışlardır. Bunlardan Cominco Artvin-Cerrattepe'de, Eurogold İzmir-Bergama-Ovacık ve Mastra'da, Tüprag Eskişehir-Kaymaz ve Balıkesir-Havran-Küçükdere'de buldukları altın madenlerine ilişkin fizibilite çalışmalarını bitirmişlerdir. İzmir-Bergama'daki Ovacık altın madeni ile ilgili tüm yasal işlemler tamamlanmış olup, maden işletme aşamasına gelmiştir. Ovacık'ta 24 ton, Mastra'da 12 ton, Kaymaz'da 5.6 ton, Küçükdere'de 7.2 ton ve Cerrattepe'de 10 ton olmak üzere Türkiye'de önümüzdeki 8 yıllık dönemde üretilecek altın maden miktarı toplam 70 ton seviyesindedir. Bu miktarın bugünkü değerlerle karşılığı 850 milyon $ seviyesindedir.

Cominco Artvin-Cerrattepe'de, Eurogold İzmir-Bergama-Ovacık ve Mastra'da, Tüprag Eskişehir-Kaymaz ve Balıkesir-Havran-Küçükdere'de buldukları altın madenlerine ilişkin fizibilite çalışmalarını bitirmişlerdir. İzmir-Bergama'daki Ovacık altın madeni ile ilgili tüm yasal işlemler tamamlanmış olup, maden işletme aşamasına gelmiştir.

Halen piyasanın ihtiyacını karşılamak üzere tamamı yurtdışı finans kuruluşlarından İstanbul Altın Borsası üyeleri vasıtası ile ithal edilen altının önemli bir miktarı İstanbul Kapalıçarşı'da mücevher yapımında kullanılmakta, bu üretimin bir kısmı ise turizm yolu ile yurt dışına satılmaktadır. Türkiye'de mücevher üretimi sektörü kırk bin civarında irili ufaklı üreticiyi bünyesinde barındırmakta ve 250.000 kişiye istihdam yaratmaktadır. Mücevher sektörümüzün ülkemize kazandırmış olduğu katma değer dışında yıllık 2.5 milyon $ seviyesinde ihracat katkısı da bulunmaktadır.

Altın Piyasasının Yeniden Yapılanması Modeli:

Türkiye'deki mevcut altın miktarının ve buna dayalı mali piyasalar hacminin bu kadar büyük olması ve bu miktarın yatırıma dönüştürülme olanağının tespiti "Altın Piyasasının Yeniden Yapılanması" gereğini ortaya çıkarmış ve bu yapılanma "Mali Piyasaların Yeniden Yapılanması ve Finans Reformu" kapsamında yer almıştır.

Bu yapıdaki altına dayalı plan
Altın Borsası
Altın Rafinerisi
Altına Dayalı Yatırım Araçları'nı kapsamakta olup, Türkiye'de mevcut altın potansiyelinin mobilize edilerek uluslararası finans sistemine kazandırılması ve altın ihracatı yanında, altına dayalı finans araçlarının uygulamaya sokulması amacını taşımaktadır. Altın Borsası'nın kurulması kararı, altının alım-satımının serbest piyasa koşulları altında yapıldığı örgütlü bir piyasa ortamını sağlayacak kurumsal yapıyı oluşturmayı hedeflemenin yanı sıra;

1) Altın tüketiminin en fazla olduğu Yakın-Doğu ülkelerinin fiziki altın talebinin karşılanmasında İstanbul'un altın ticaret merkezi haline gelmesi,

2) Altın ile birlikte diğer tüm sermaye piyasası araçlarını kapsayacak şekilde İstanbul'un bulunduğu coğrafyayı etkin bir finans merkezi haline getirmeyi,

3) Türki devletlerin altın arz potansiyeli ile Ortadoğu'daki altın talep merkezleri arasında köprü vazifesini görmesi,

4) Kurumsallaşma ile altın alım - satımında piyasaya duyulan ve bu anlamda altın yoluyla kaynak aktarım mekanizmasına duyulan güveni pekiştirmeyi,

5) Farklı yapıda yatırımcıların risk ve getiri tercihlerine cevap verecek mali araç çeşitliliğine likidite sağlamayı,

6) Orta-Asya Türk Cumhuriyetleri'nin altın rezervlerinin uluslararası piyasalara sunumunda etkin rol oynamayı,

Ülkemizdeki altın piyasasında uzun vadeli beklentilerin başında altın piyasasının arz kısmını oluşturan uluslararası altın girdisinin minimum seviyeye indirilmesi, vatandaşın elindeki ulusal altının mali piyasalarda değerlendirilmesi, saklama amaçlı (mali piyasaların dışında) altın alımının azaltılması ve işlenmiş altın ihracatının hızla artması beklenmektedir.

7) Altının kağıt üzerinde alım - satımı, altına dayalı türev araçlarının geliştirilmesi ve fon yönetim tekniklerinin etkin kullanılmasını sağlamayı,

8) Altın kiralama mekanizmasının ve altın sertifikasının işlerliğini artırarak, altın işiyle uğraşan kesimin finans problemlerini aşmasına yardımcı olmayı da içermektedir.

İAB'nin Ulaştığı Konum ve Hedefler:

26 Temmuz 1997 tarihinde ikinci yılını dolduran İstanbul Altın Borsası; "Altın Piyasasının Yeniden Yapılanması" fikrinin en önemli halkası olup, başarılı geçen iki yıl ile hedefe ulaşmada önemli bir yol katetmiştir. İAB 1 Ekim 1997 tarihi itibarıyla 487 tonluk işlem hacmi gerçekleştirerek toplam 6 milyar $ (1 katrilyon TL) değerinde altın alım - satımını gerçekleştirmiştir.

Sadece 1997 yılında 9 ayda gerçekleşen işlem hacmi ise 233 ton seviyesindedir. Bu işlem hacminin karşılığı ise 2.9 milyar $ (507 trilyon TL)'dır.

Yıllık fiziki altın ticaretinde; Türkiye toplam 2.200 ton/yıl dünya spot altın ticaretinin yaklaşık % 14'lük bir (300 ton/yıl) kısmına sahip bulunmaktadır. İstanbul Altın Borsası, Türkiye'deki altın ithalatının uluslararası finans kuralları çerçevesinde ve borsa yapısı içerisinde alınıp-satılması imkanını sağlayarak, mal piyasasında da iyi bir örnek oluşturmanın yanı sıra, finans piyasasına farklı ve güvenilir bir enstrüman kazandırmasıyla da önemli bir hareket alanı yaratmış bulunmaktadır.

İstanbul Altın Borsası'nda halen devam etmekte olan spot ve vadeli piyasaların yanı sıra, yakın bir gelecekte Vadeli Döviz Piyasasının da oluşturulması çalışmaları devam etmekte olup, bu çalışmalar sonuçlanma aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Nitekim, İstanbul Altın Borsası Vadeli İşlemler ve Opsiyon Piyasası Yönetmeliği Sermaye Piyasası Kurulu tarafından onaylanarak 18.10.1996'da Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve Vadeli Altın Piyasası 15.8.1997 tarihinde faaliyete geçmiştir. Altın da Vadeli İşlemlerin gerek Türk, gerekse de uluslararası finans çevrelerinin dikkatini İAB'ye çekmekte olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Altında Yeniden Yapılanma planının en önemli hedeflerinden biri olan Altın Rafinerisi kurulması çalışmaları da sonuç vermiş ve İstanbul Altın Rafinerisi A.Ş.; 19.7.1996 tarihinde kurularak hukuki statü kazanmış ilk genel kurulunu 31.7.1996'da yapmış ve TTK hükümlerine göre yönetim kuruluna atanan Hazine Müsteşarlığı temsilcisinin de göreve başlamasıyla yönetim kurulu seviyesinde idari yapılanmasını tamamlamıştır. Ayrıca, teknik ve mali fizibilite yapılması işini Avustralya'lı GOLD CORPORATION Şirketine ihale eden İAR A.Ş.; 1996 yılı sonu itibarıyla fiziki yapılanma için gerekli teknik ve mali yapılanma detaylarını fizibilite raporuyla teslim almıştır. 1997 yılı Eylül ayında da gerekli sermaye arttırımına gidilerek sermayesi 1,2 trilyon TL.'ye çıkarılmıştır. 1998 yılı içerisinde

fiziki yapılanmayı tamamlamayı hedeflemektedir.

Bu çerçevede İstanbul Altın Rafinerisi'nin fiziki yapılanmasının % 60'ının tamamlanması geçtiğimiz ay içerisinde Darbhane Yenibosna tesislerinin Altın Rafinerisine tahsisi ile gerçekleştirilmiştir.

Altında yeniden yapılanma politikası, hem yıllık ithal edilen hem de yıllardır birikmiş olarak dağınık halde bulunan ve hiç bir ekonomik katkısı bulunmayan altının ekonomiye kazandırılmasını hedeflemektedir.

Altın piyasasının yeniden yapılanma hedeflerinin başarıya ulaşması için orta vadeli bir uygulama planına ihtiyaç vardır. Eğer on senelik bir planlama döneminde kurumsal yapıların oturtulması, altın tüketicisinin yeni yapıya adaptasyonu ve piyasaların kendini yenilemesinin sağlanması gerçekleşirse, asıl hedeflere ulaşmanın daha kolay ve daha çabuk olacağı beklenmektedir.

Ülkemizdeki altın piyasasında uzun vadeli beklentilerin başında altın piyasasının arz kısmını oluşturan uluslararası altın girdisinin minimum seviyeye indirilmesi, vatandaşın elindeki ulusal altının mali piyasalarda değerlendirilmesi, saklama amaçlı (mali piyasaların dışında) altın alımının azaltılması ve işlenmiş altın ihracatının hızla artması beklenmektedir. Ayrıca ülkemizdeki cevher altının işlenerek piyasaya sürülmesinde de önemli mesafeler alınacağı beklenmektedir.

Yeniden yapılanmadaki başarıya paralel olarak, uluslararası altın piyasasından sağlanan altın ithalatının yıllık ihracat seviyesinde tutulması, vatandaşın elindeki altının önemli bir bölümünün mali piyasalarda değerlendirilmeye sokulması, iç tüketimde halkın elindeki altın mevcudunun mobilize edilmesi, yüksek teknolojiye dayalı gelişmiş endüstrilerde altın kullanımının artması ve mücevher olarak kullanılan altında tüketici açısından düşük ayarlı altın kullanma eğiliminin gerçekleşmesi beklenmektedir. Ayrıca kuyumculuk sektöründe uluslararası isteklere hitap edecek güven ve standardizasyonu sağlanmış, sertifikalı estetik takı üretiminin arttırılarak dünya piyasasında söz sahibi olma noktasına gelinebileceği de hedeflenmektedir.

Spot Altın piyasasının gittikçe daralarak işlem hacminin azalma eğilimine girmesi, bu süreci yaşamış ve mali piyasalarda yeniden yapılanma evreleri geçirmiş uluslararası örnekler göz önüne alındığında kaçınılmaz gözükmektedir.

Altında vadeli işlemler ise altın piyasasındaki olumlu gelişmelerin netleşmesi ile orta vadede uluslararası piyasalarla entegrasyonu sağlamada en önemli faktörlerden biri olacaktır.

İstanbul Altın Borsası; Hazine Müsteşarlığı'nın Altın Standartları Tebliği ile belirlenen uluslararası rafineri çıkışlı yoğunlukla 995 saflıkta 1 kilo barlık külçe altınların alınıp satıldığı bir borsadır. Şimdilik 60 aracı kuruluşla sınırlı olan Borsada üyelik şartlarını yerine getiren Türkiye'deki yerleşik bankalar, yetkili müesseseler, Türkiye'de şube açmak kaydıyla yabancı bankalar ve kıymetli maden aracı kurumlarından oluşan 57 aracı kuruluş faaliyette bulunmaktadır.

Borsa işlem seansları sabah 11:00 ile 13:00 arasında ve öğleden sonra ise 14:00 ile 16:00 arasında yapılmaktadır. Spot piyasadaki bu işlemlere ilave olarak future işlemlerinde tamamen sanal ortamda her iş günü 11.00-16.00 arasında kesintisiz sürmektedir. Tüm işlemler bilgisayar kontrolünde olup, alım-satım emirleri ile gerçekleşen işlemler Dow Jones-Telerate tarafından da tüm dünyaya anında geçilmektedir. İAB'de hem dolar/ons bazında hem de TL/gram bazında işlem yapılmaktadır.

Altın Bankacılığı ve Altına Dayalı Yatırım Araçları:

Öncelikle bankacılık kesiminin sunacağı altına dayalı işlemlerin arz ve talebi hazır durumdadır. Bir yanda elinde önemli miktarlarda altın stoğu bulunan ve yeni tasarruflarında altına yatırım eğilimi olumlu olan bir tasarrufçu kitlesi ile diğer yanda kullandığı altının finansmanında güçlük çeken kuyumculuk sektörü bulunmaktadır.

Mevcut Sermaye Piyasası Kanunu ile mümkün kılınan "menkul kıymetleştirme", şirketlerin aktiflerinde bulunan varlıklar karşılığında çeşitli özellikleri bulunan menkul kıymetler çıkarmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Bu çerçevede, altın sektöründe faaliyet gösteren şirketler, altın stoklarına karşılık kendi menkul kıymetlerini çıkarabileceklerdir. Bu uygulama, şimdiye kadar stoklardaki altının enflasyon nedeni ile değer artışlarının vergilendirilmesi sonucu, kullanılan altının bilançolara intikal etmemesinden dolayı işlerlik kazanmamıştır. Ancak vergi mevzuatındaki yeni düzenlemeler ile finansman sıkıntısı içinde olan altın sektörü şirketleri, altına dayalı menkul kıymet çıkarma yoluna gidebileceklerdir. Altın sektöründeki şirketlerin rekabeti karşısında, bankacılık kesimi de altın bankacılığına girmek, altına dayalı yeni araçlar geliştirmek durumunda kalacaktır.

Türkiye'de mali piyasaların en önemli kurumlarından olan bankaların, altının mali sistem içine çekilmesinde ve altına dayalı mali araçların geliştirilmesinde büyük rol oynamaları beklenmektedir. Günümüzde, ekonomik durum ve yasal düzenlemeler çerçevesinde, bankaların altın işlemlerine girmesini cazip kılan faktörler mevcuttur.

Rekabet unsuru karşısında, yeni ve yaratıcı araçlar geliştirme zorunluluğu yanı sıra, Türkiye'deki yüksek ve belirsiz enflasyon ortamı gözönüne alındığında, enflasyona karşı koruyabilecek mali araçların geliştirilmesi, mali sektöre önemli katkılarda bulunacaktır. Altının tek başına bir yatırım aracı olarak ve portföy içinde kullanıldığında yararlanılabilecek önemli özellikleri vardır.

Güvenirlilik, dayanıklılık, sağlamlık, kolayca paraya çevrilebilirlik gibi özellikleri yanı sıra yapılan çalışmalar, altının tek başına bir yatırım aracı olarak kullanıldığında, uzun vadede iyi bir yatırım aracı olduğunu ve enflasyona karşı değerini koruduğunu göstermektedir. Bu özellikleri nedeni ile altın, uzun vadede enflasyona karşı değerini koruyabilecek araçların geliştirilmesinde kullanılabilir.

Altının portföy içinde kullanımı da risk yönetimi açısından önemli avantajlar sunmaktadır. Kısa vadede çok dalgalanma göstermesine yani riskinin yüksek olmasına rağmen, altın diğer yatırım araçlarının getirileri ile düşük, hatta negatif ilişki göstermesi nedeniyle, portföy riskinin azaltılması ve ayarlanması için kullanılabilecek çok iyi bir araçtır. Yapılan çalışmalar, portföye altın katılmasının riski dağıttığını ve önlenebilir riski minimize ettiğini göstermektedir.

Bankalar tarafından tasarrufçulara sunulabilecek olan finansal araçlar halkın yatırım eğilimlerine göre değişik şekiller alabilecektir. Altına dayalı finansal araçlarla bankalar kaynak yaratabilecek ve bu kaynaklarla kredi verebileceklerdir.

Altın Depo Hesapları:

Bankalara kaynak yaratacak hesaplardan biri olan altın depo hesapları, döviz tevdiat hesapları gibi çalışmaktadır. Merkez Bankası ve bankalar, Türkiye'de ve yurt dışında yerleşik kişiler adına altın depo hesapları açabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle, tasarrufçular altın yatırıp, getirisi ile birlikte altınlarını alabileceklerdir. Depo edilen altın karşılığı altın depo sertifikaları çıkarılabilecektir.

Altın Biriktirme Planları:

Altın biriktirme planları özellikle Japonya'da uygulanmış ve çok başarılı olmuştur. Bu biriktirme planlarında, tasarrufçu altına yatırım yapmak için bir anlaşma imzalamakta ve belirli bir vade için yatıracağı parayı bankaya teslim etmektedir. Belirlenen vade içerisinde para, banka tarafından düzenli olarak altın alımına tahsis edilmekte, paranın altın alımında kullanılmamış kısmı tasarrufçu adına işletilmekte, sonuçta tasurrufçu belirlenen vade sonunda reel altına sahip olmaktadır.

Altın fiyatları kısa vadede büyük dalgalanma göstermektedir. Altın satın alımının vade içine yayılması diğer bir ifadeyle hergün düzenli olarak borsada değişen altın fiyatlarına göre altın alımını banka tarafından otomatik olarak yapılması sayesinde tasarrufçunun günlük fiyat dalgalanmalarından doğacak kaybı minimize edilmiş olmakta, fiyat riski azalmaktadır. Ayrıca, genel olarak altın biriktirme planları daha fazla altın alımıyla da sonuçlandığından tasarrufçu kazançlı çıkmaktadır. Öyle ki, hergün belirli miktar para karşılığında altın alındığından, altın pahalı iken az, ucuz iken ise çok altın alınması toplam olarak fazla altın alınması ile sonuçlanmaktadır. Altın biriktirme planları altının belli periyodlarda alınıp uzun vadede tutulması yönündeki tasarrufçu eğilimlerine çok uygun bir araç olmakla birlikte, büyük oranda ürün çeşitlendirmesi imkanı vermektedir.

Altın fiyatları kısa vadede dalgalanma gösterdiğinden bankaların altın üzerinden pozisyon tutmamaları daha uygun olacaktır. Bu nedenle de altın üzerinden alacaklanmaları gerekmektedir.

Altında Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmeleri:

Standart niteliklere sahip belirli miktarda altının, belirli bir vadede daha önceden belirlenmiş bir fiyattan işlem görmesine olanak sağlayan standart sözleşmelerdir.

Vadeli işlem sözleşmelerinin alım-satımı iki amaçla yapılmaktadır. İlki, altın üreticisi olan veya altın pozisyonuna sahip kişi yada kurumların, katlanmak zorunda oldukları fiyat riskini azaltmak, diğer bir deyişle fiyat değişimlerine karşı koruma sağlamaktadır. Bu amaçla etkin bir şekilde başarılı olabilmek için, sözkonusu fiyat riskini yüklenen ve yüklendiği bu risk karşısında getiri bekleyen spekülatif yatırımcıların varlığı gerekmektedir. İşte alım, satımda bulunan sözkonusu yatırımcıların ikinci amacı, fiyatlardaki artma ve azalma beklentilerine göre yaptıkları alım satımlardır ki, bu alım satımlar kâr amaçlı olup, piyasaya likidite sağlamaktadır.

Hane halkı tasarruflarının, spekülatif amaçlı vadeli işlem söz-

leşmelerine yönelmesi, bu fonların sağladığı likidite ile piyasa belirsizliğinin asgari düzeye indirilmesi, madencilik, altına dayalı sanayi ve mücevherat sektörünün yatırımlarını teşvik edicidir. Ayrıca vadeli işlem piyasalarından opsiyon sözleşmeleri düzenleyip satmak suretiyle, primden doğan fon toplama imkanı da sağlamaktadır.

Altın Yatırım Fonları:

Altın ve altına dayalı finansal varlıklara yatırım yapan fonlardır. Mevcut yatırım fonlarına, portföylerine belirlenmiş standartlarda işlenmiş fiziki altın alma veya yine standart özelliklerine sahip Cumhuriyet, Reşat gibi sikke altın alma yoluyla tasarruf amaçlı bu tür altının getirisine yönelen spekülatif talep mümkündür.

Altına Endeksli Tahvil:

Hem getiri hem de anaparanın altın cinsinden ifade edildiği bir tahvil modeli geliştirilerek işlerlik kazandırılabilir. Bu tür mali araçlar, şirketleşmeye gidilmesi durumunda özellikle kuyumculuk sektörü için uygun olacaktır.

Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler:

SPK'nın ilgili tebliğ hükümlerine göre ihraç edilen Varlığa Dayalı Menkul Değerler (VDMK), ihracatçıların ticari işlemlerinden doğmuş alacakları ile temellük edecekleri alacakları karşılığında çıkardıkları menkul kıymetlerdir. Bankaların, kuyumculara veya altını girdi olarak kullanan sektörlere açacakları kredilerden doğan alacaklarına dayalı VDMK ihracı mümkün kılınabilir. ADMK adı altında bir düzenleme yine SPK tarafından yürürlüğe konulabilir.

Altın Sertifikaları:

Bankaların teslim aldıkları altın üzerinde tasarruf hakkı veren, yatırımcıya da teslim ettiği altın miktarını veya önceden belirlenmiş bir miktar altını vadeli ve vadesiz olacak şekilde altın veya parasal tutar olarak geri almasını sağlayan bir fon aktarım mekanizması oluşturulabilir. Sermaye Piyasası aracı niteliğinde olan bu tür kıymetli evrakın ihraç esas ve usullerinin şeklini belirlemeye SPK yetkilidir.

Sonuç:

Bahse konu olan **"Altın Piyasalarının Yeniden Yapılanması Projesinin"** hedeflerinden en önemlisi; yıllardır ülkede dağınık bir şekilde bulunan altının ulusal ekonomiye kazandırılmasını sağlamaya yönelik olup, bu amaçla gerek İAB'nin dünya altın piyasasında hızla yükselen bir merkez haline gelmesi, gerekse de uluslararası onaylı Altın Rafinerisi Şirketinin hızla fiziki faaliyete geçme aşamasına gelmiş olması ile son 2 yıllık dönemde katedilen yol planlananı da aşarak önemli aşamalar kaydetmiştir. Örneğin, Yakın Doğunun en önemli altın ticaret merkezi olma hedefi; başta dünya finans piyasaları olmak üzere tüm Türki Cumhuriyetleri ile yakın ve Uzak Doğu ülkelerinin gündemine girmiş bulunmaktadır.

İstanbul Altın Borsası aynı zamanda yoğun altın tüketiminin yaşandığı Orta Doğu ülkelerinin altın pazarını kendisine çekmeye başlamıştır. Önemli bir hedef olan ve savaş nedeni ile önemini yitiren Beyrut üzerinden Orta Doğu altın piyasasının İstanbul Altın Borsası'nın da önemli katkısı ile İstanbul'a kaymaya başlaması önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Ayrıca, Türki Cumhuriyetleri'nin büyük altın arz potansiyelinin dünya pazarlarına açılmasında önemli bir rol üstlenme hazırlığı yapan İstanbul Altın Borsası, bu cumhuriyetlerle sıkı işbirliği içerisinde bulunmaktadır.

Bütün bunların dışında altına dayalı yatırım araçlarının uygulamaya geçmesi ve Altın Bankacılığının yaygınlaşması ile Türk finans sistemine önemli bir enstrüman demeti kazandırılarak para piyasasında da bir rahatlama ve hareket genişliği yaratılmış olacaktır.

TEK FARKIMIZ YÜKSEK KÂR PAYI DEĞİL !

Farkımız yalnızca yüksek kâr payı ile sınırlı değil. Üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemlerinde de İhlas Finans farkı yaşanır.

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

Hazır Giyim Üretiminde Kalite Planlaması ve Konrolüne İlişkin Kararların Ekonomik Yönleri ve Kalite Kontrolde Maliyet

Doç. Nimet GENER
G.Ü. Ms.Eğt. Fakültesi

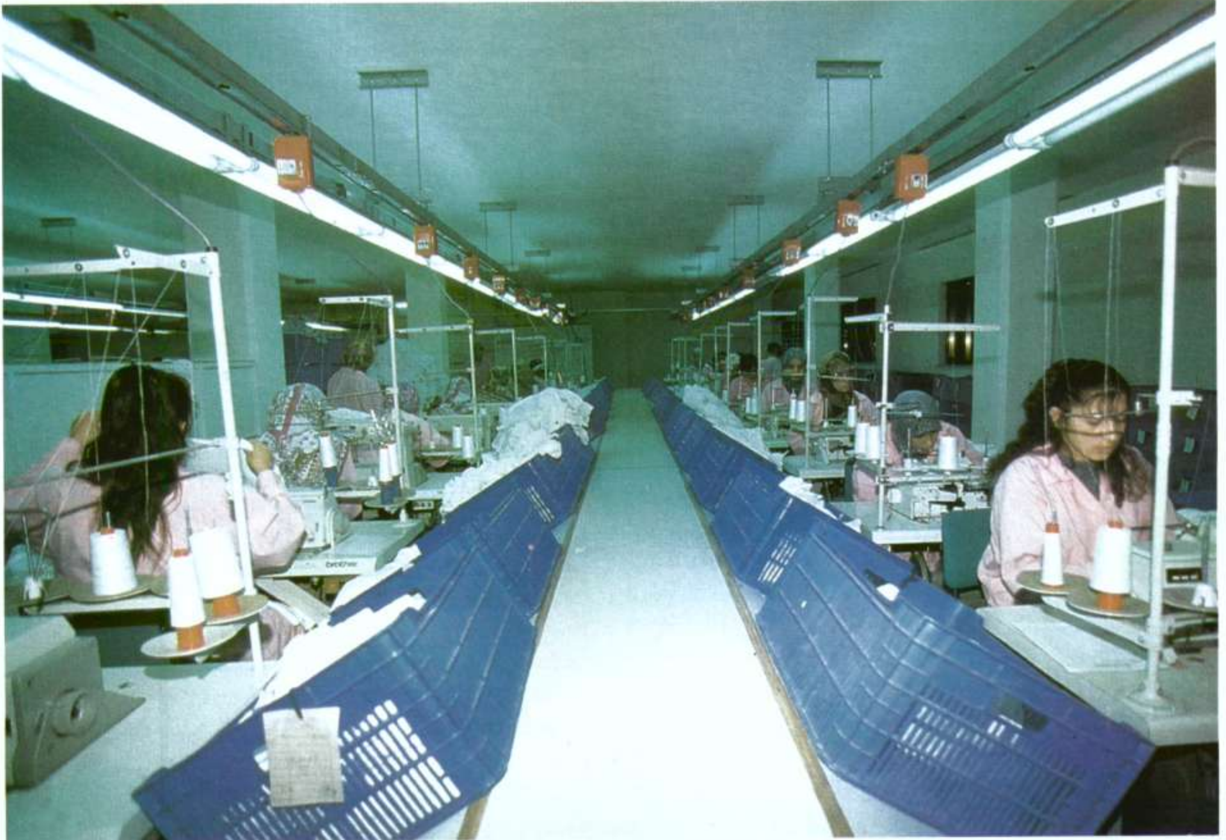
Doç. Perihan LOKMANOĞLU
G.Ü. Mes.Eğt. Fakültesi

Kalite kontrol, yöneticinin yaptığı işlerin bir parçasıdır. Etkin bir kontrol yapmak için planlama şarttır. Planlamasız bir kontrol yapılamadığı gibi, istenen başarı hakkında önceden saptanan bir anlayış geliştirilemez. Planlama süresinde başarı düzeyi ölçülerek standartlar belirlenmeli ve kalite düzeyinde anlaşmaya varılmalıdır.

Kalite kontrol verimliliği, artırmak ve ekonomik bir planlama sağlamaktır. Bir ürünün kalitesi yalnızca onun özelliklerini değil, aynı zamanda tüketicinin ihtiyaçlarını da belirlemektedir.

Kalite kontrolün faydaları iki ana bölüm altında incelenebilir. Bunlar:

a. Hurda-fire-atık oranlarının azaltılmasıyla, ürünler üzerinde yeniden düzeltme işlemlerinin yapılması gereğinin ortadan kaldırılması, üretimde daha az duraklama ve yüksek bir üretim hızına erişilmesiyle işçilerin işlerini daha çok benimsemelerinden kaynaklanan dolaysız üretim giderlerindeki azalmalar.

b. Alıcı isteklerinin tam olarak verilmesiyle daha az ürünün geri getirilmesi ve alıcı sayısı ile satıcıların artmasından kaynaklanan dolaysız ve dolaylı yararlardır.

Kalite kontrolün en tatmin edici yönü üretimde hurda-fire-atık oranının azaltılması ile ürün miktarının artışının yanında üretilen parçalardan kusurlu olanların yeniden işlenme zorunluluğunun önlenmesinin oluşturduğu ekonomikliktir.

İşletmelerin varlıklarını sürdürebilmelerinin yolu, üretilen mal ve hizmetin kalitesini yükselterek pazarda üstünlük sağlamak ve üretim maliyetlerini azaltarak verimliliği arttırmaktır. Bu iki temel unsur, üreticilerin başarmak zorunda oldukları iki koşuldur. Ekonomik açıdan ele alındığında ürün kalitesini iyileştirmek için sürdürülen tüm çalışmalar gelir arttırıcı ve maliyet düşürücü olarak nitelendirilebilir.

İmalatçıların sık sık "Kalite çok pahalıya mal oluyor" diye yakındıkları duyulur. Bu durum genellikle kalite ve kalite kontrolün yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Yani, yüksek kaliteli bir ürünün dizayn maliyetinin de yüksek olduğu kabul edilmektedir. (Tan Serdar). Çünkü yüksek kalite özellikleri öncelikle ürün dizaynına yansıtılmaktadır. Bu da gerçek bir maliyet unsurudur. Bir hazır giyim üretimini planlayan imalatçının önce hangi dizaynın (malzeme, şekil, görünüş, fonksiyon vb.) potansiyel müşteri grubunun isteklerine uyacağını, bu dizaynda üretim yapmanın kaça mal olacağını ve müşterilerin bu mal için ne kadar para ödemeye hazır olduklarını belirlemesi gerekir. Bu nedenle dizayn kalitesi kalitenin önemli bir unsurudur. Dizayn özelliklerine uymayan ürünün neden olduğu müşteri tatminsizliği, imalat süreci (prosesi) sırasında reddedilerek ayıklanan kusurlu malzeme, parça alt montaj ve nihai ürünler, bu kusurlu parça ve ürünlere o an için harcanan zaman ve iş gücü, teslimatta gecikmelerden dolayı kaçırılan fırsatlar, kalitesizlikten dolayı uğranılan bir çok zarar "imalat kalitesi", yani dizayna uygunluk kalitesinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Kalite ve kalite kontrol sorumluluğunun işletme organizasyonu içinde yaygınlığına bağlı olarak kalitesizliğin maliyet unsurları da üretim sürecinin hemen tüm aşamalarında ortaya çıkmaktadır. Kalitesizliğin maliyetini araştırırken bu unsurların bilinmesi gerekir. Bu unsurlar aynı zamanda kaliteyi belirleyen unsurlardır.

Hazır giyim üretiminde kalite maliyeti unsurları üç bölümde toplanır. (Başer Güngör)

1. Önleme Maliyeti:

Önceden sınırları tespit edilmiş olan kalite standartlarından sapmaların önüne geçmek amacıyla sürdürülen çalışmalardır. Bu anlamdaki önleme giderlerin kapsamı içine süreç (proses) kontrolü, kalite planlaması, test ve ölçme cihazlarının dizayn ve geliştirilmesi ile personelin vasıflı yani eğitimli olması gibi kalite sorunlarının ortaya çıkmasını önleyici faaliyetleri içine alan maliyet giderleridir. Genellikle önleme maliyetleri kalite kontrol maliyetleri içinde % 10 oranındadır. Örneğin, ülkemizde hazır giyim sektöründe vasıfsız işçiler için istihdam alanı bulmaktadır. Bu ilk aşamada işletmeye işçi ücretleri açısından fazla bir külfet getirmediği için kârlı gibi görünse de hazır giyim üretimi gibi birbirini takip eden işlemlerden birinin işçi hatası yüzünden istenilen kalitede ve standartda olmaması, yeni pastal planının iyi yapılmaması, kesim emrinin iyi hazırlanmaması, ma-

kina ve techizat yerleştirme işleminin işi gereklerine ve amaca uygun yapılmaması gibi konularda, başlangıçta kârlı gibi görünen vasıfsız işçinin işletmeye maliyeti, vasıflı işçinin işletmeye yükleyeceği önleme maliyetinden daha fazla olacaktır.

2. Ölçme ve Değerlendirme Maliyeti:

Hazır giyim işletmelerinde belirlenen kalitenin sağlanması ve sağlanan kalitenin korunmakta olup olmadığının değerlendirilmesi için yapılan test, muayene ve incelemelerin maliyetidir. Bu maliyet kapsamına tüm muayene ve denetim fonksiyonlarındaki dolaylı ve direkt işçilik maliyetleri, örneğin; giriş ve son kontroller, labratuvar ve test cihazlarının bakım ve kalibrasyon giderleri ile işletme dışı belgelendirme giderleri gibi giderler girer. Ölçme ve değerlendirme maliyetleri kalite kontrol maliyetleri içinde % 25 oranında yer tutar bu da hazır giyim sektöründe ölçme ve değerlendirme maliyetlerine önleme maliyetlerinden daha fazla önem verildiğini gösterir. Şöyle ki, hazır giyim işletmelerinde montaj aşamasında, her parçanın ayrı ayrı kontrol edilmesi, (kol, yaka vb. parçaların üretim süreçleri) ve kalite standartlarına uygun olup olmadığının değerlendirilmesinin maliyeti bitmiş üründeki hataların işletmede yükleyeceği maliyetten daha az olacaktır. Ölçme ve değerlendirme kontrolü ile hazır giyim sektöründe düzeltilebilen hatalar, örneğin: Kup dikim hataları, kol takımı hataları gibi hatalar, ortadan kaldırılabilirken eksik parça kesimi gibi düzeltilemeyen hatalar, asgari düzeye indirilebilir.

3. Başarısızlık Maliyeti:

Ürün kalite sürecinin herhangi bir aşamasında kalite hedeflerinden ve kalite standartlarından sapmaların yol açtığı maliyetler olup, dahili ve harici olarak ikiye ayrılırlar.

Dahili maliyetler tüm işletme kayıplarını kapsar. Iskarta, hurda, fire gibi piyasaya sürülmeyecek olan ve üretim sırasında veya son kontrollerde ayıklanan ara mamül veya mamüllerin maliyetini, mamül ve yarı mamüllerden kalitesiz olarak alıcıya sunulanlar için ödenen kalite farkını, mal teslimine imkanı sağlamak ve fiyat kırmaların önüne geçmek amacıyla üretim sonrasında ürün üzerinde yapılan ek harcamalar ve işçilik gider toplamını içerir.

Harici maliyetler ise; kalite sapmalarının, ürün işletme dışına çıktıktan sonra işletmeye yüklediği maliyetler olup, kapsamına alıcılar tarafından kesin olarak reddedilen ürünlerin toplam değeri, reddedilen ürünler için yapılan nakliye, depolama ve satış öncesi hizmetleri kapsayan giderler, teslim edilen ürünlerin kalitelerinin düşüklüğünden doğan her türlü ödenti ve kesintilerin toplamı girer. Satış sonrasında ücretsiz sağlanan hizmetler ve bununla ilgili birimin giderleri de bu maliyet içinde düşünülür.

Kalite kontrol maliyetleri içinde en çok paya sahip olan maliyet, başarısızlık maliyetidir. % 65'lere varan bu oran ile hazır giyim sektöründeki kalite kontrol eksikliğini anlamak mümkündür. Bu sebeple işletmelerde bu konu üzerinde önemle durulması gerekir. Genel olarak kalitesizlik maliyetinin toplam cirodaki payının % 3 civarında olduğu bilinmektedir.

Kalite Kontrol Maliyetine İlişkin Bilgiler:

- İşletmenin temel muhasebe kayıtlarından
- Tahmin yoluyla
- İşletmenin ünitelerine ilişkin maliyet kayıtlarından
- Muhasebe kayıtlarından, tek isim altında bulunan kayıtlardan kaliteye ilişkin olanların çıkarılması ile tespit edilebilir.

Günümüzde her üretim işletmesi için gerekli olan kalite ve standartlara uygun üretim yapma zorunluluğu, hazır giyim sektörünün de tüm bölümlerinde yaygınlaştırılması ve kalite kontrolün üretime külfet getiren bir maliyet olarak değil, üretimin bir gereği olarak düşünülmesi, işletmelerin ana prensibi olmalıdır.

EVET, EVET!

Hem en yüksek kâr payı, hem de üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemleri İhlas Finans'ta.

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

Toplumsal Ahlâkın Ekonomik Dinamikleri Olarak İşletmeler

Yrd.Doç.Dr. Ömer TORLAK
Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

Toplumu oluşturan insanlar, gerek ferdi olarak ve gerekse oluşturdukları kurumlar olarak, başarı ve mutluluğu kovalarlar. Bu kovalamacada insanlar, en az kendilerini düşündükleri kadar toplumu ve diğer insanları da düşünmek durumundadırlar. İnsanlarda fert olarak diğer insanları ve toplumsal menfaatleri düşünme melekesinin oluşmasında, dini ve ahlaki değerler yanında, ailesi, eğitim kurumları ve çevresi de etkili olmaktadır. Diğer taraftan, toplumsal olarak insanlarda belirli ilke ve kurallara uymanın altyapısının oluşmasında ise, o toplumu yönetenler ile yönetim tarzı, kamu ve sivil kurumların etkili oldukları söylenebilir.

Bu çerçevede toplumsal başarı ve mutluluğun elde edilebilmesinde, toplumsal ilke ve kuralların fert olarak insanların değerleri ile çatışmamasının önemli ve zorunlu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Aksi takdirde, kendi içerisinde ve aynı zamanda toplumla çatışma içerisindeki insanların mutlu olmasını, dolayısı ile bu tür insanların başarılı işler gerçekleştirmesini beklemek hayalden öteye geçmeyecektir.

İşte toplumsal denge ve bu denge sonucu gelecek muhtemel başarı ve huzur ortamı, hayatın bütününü kuşatacak şekilde insan ve kurumların, kısaca açıklamaya çalıştığımız üzere oluşması ve faaliyet göstermesi ile mümkün olabilecektir. Bu ortamın ekonomik yönünü oluşturan ve ekonomik birer birim olarak, ortaklarına, çalışanlarına, müşterilerine, rakiplerine, yönetime ve çevreye olan sorumlulukları ile önemli bir ilişkiler yumağı olan işletmeler, gerçekten de toplumsal ahlakın ekonomik dinamikleri olarak görülebilirler. Böyle bir bakış açısı, işletmeler ile işletmelerin her kademedeki yöneticilerine ağır bir sorumluluk yüklemektedir. Zira, bu kurumlar ile yöneticilerinin yapacakları doğrular ya da yanlışlıklar, toplumsal ahlakın ekonomik yönünü de olumlu ve olumsuz olarak yönlendirecektir.

Özellikle yaptıkları ya da yapmadıkları her şeyin hesabını vereceğine inanan bir toplumda, toplumsal ahlakın ekonomik birer dinamikleri olarak işletmeler ile bunların yöneticilerinin çok daha fazla dikkatli olmaları gerekeceği açıktır. Çünkü, sadece ortaya çıkabilecek hatalarından dolayı bedel ödeyeceğine inanmış bir insanın, işletme yöneticisi olarak ortakların kar paylarını kısması, çalışanların haklarını engellemesi, müşterileri aldatması, rakiplerinden gizlice bilgi sızdırması, yönetime olan sorumluluklarını hasıraltı etmesi veya çevreye zararlı üretime devam etmesi gibi birçok toplumsal ahlaka aykırı ve zararlı uygulamalar içerisinde bulunması bile tahammül edilemeyecek birçok ekonomik olumsuzluklar ortaya çıkaracak olduğu halde, insanlar tarafından görülmese de yapılacak her şeyin hesabının verileceği inancı, işletmeler ve yöneticileri olarak insanları, bu tür olumsuz uygulamalar içerisine girmekten alıkoyacaktır. Burada hemen ifade edelim ki, böyle bir durumun varlığı için, toplumsal ahlakın bütün yönleri ile dikkate alınmasını ve sahip çıkılmasını kesin bir zorunluluk gören insan ve kurumlar gerekir. Ekonomik birer birim olarak işletmeler ve yöneticileri de hiç şüphesiz kendilerini böyle bir zorunluluk içinde görmedikçe, yozlaşan ve başarı ile huzura götürmeyen ekonomik faaliyetlerden şikayet etme hakkı doğmayacaktır.

Şimdi, ifade etmeye çalıştığımız biçimde şikayetçi olmaktan kurtulmaya yönelik olarak, işletme ve yöneticilerinin dikkat etmeleri gereken bazı önemli gördüğümüz hususlar üzerinde durmaya çalışalım.

Herşeyden önce, işletmeler ve yöneticileri, ekonomik faaliyetlerinin denetlenmesi gerektiği zihniyetini kesinlikle kabul etmelidirler. Bu kabul aynı zamanda, denetleme ilkelerinin mevcut alışılagelmiş uygulamalardan değil, inanılan asli değerlerden olması gerektiğini de kapsamalıdır. Bu şekilde, işletme ve yöneticileri kendilerini kuşatan bir kontrol mekanizması olduğunu sürekli akılda tutacak ve ayrıca, mevcut kontrol standartlarındaki yanlışlıkları da elimine etme şansını yakalamış olacaklardır.

İşletmeler ve yöneticileri, toplumsal ahlakın ekonomik dinamikleri olduklarının bilinci içerisinde, kendi şahsiyetlerinin ve kurumlarının sürekli izlenen birer unsur olduklarını asla unutmamalıdırlar. Bu bilinç, işletmeleri birer ekol ve okul, yöneticilerini de örnek alınacak kişilik ve öğretmen durumuna getirecektir. Dolayısıyla, örnek haline gelen işletme ve yöneticilerinin kendilerini sürekli kontrol altında tutmaları gerektiği açık olarak ortaya çıkmaktadır. Şayet bu, sürekli denetleme yapılmadığı takdirde, zihinlere aktarılabilecek yanlış ve olumsuz etkilerin toplumsal ahlakı zaman içerisinde aşındıracağı ve yozlaştıracağı açıktır.

İşletme ve yöneticilerinin uygulamaları, işletmeye sermaye koyarak ya da emeğiyle ortak olanlara her an çok açık bir şekilde hesap vermeye hazır olmalıdır. Bu konularda kafalarda herhangi bir yanlış ve olumsuz etki oluşmasına zemin hazırlanmamalıdır. Diğer bir ifade ile, işletmeler ve yöneticileri her an hesap verebilecek bir durum için muhasebelerini net ve açık olarak düzenlemelidirler. Bu netlik ve açıklık olmadığında, ortakların birbirlerine olan itimatlarının sarsılması ve güven duygularının zedelenmesi ve dolayısıyla toplumsal olarak ortaklık oluşturma duygularının körelmesi sözkonusu olacaktır.

Toplumsal ahlakın ekonomik dinamikleri olarak işletmeler ve onların yöneticilerinin dikkat etmeleri gereken bir başka konu, işletmelerinde çalışan insanlardır. Çalışanlar bakımından işletme ve yöneticilerinin en önemli sorumluluğu, çalışanlara herşeyden önce birer insan olarak davranma anlayışına sahip olmaları gerektiğidir. Böyle bir anlayışa sahip olmaksızın çalışanlara karşı sorumlulukların yerine getirilebilmesi sözkonusu olamaz. Olsa olsa, bugün büyük ölçüde yaşadığımız karşılıklı ekonomik menfaatlere dayalı, insani özelliklerin birçoğunu gözardı eden bir ilişkiler yumağı ve huzursuzluğa sevkedici durumlarla karşılaşırız. Bu yüzden, işletme ve yöneticileri ekonomik başarıyı olduğu kadar insani

özelliklerin de dikkate alınması gerektiğini iyice kavramış olmalıdırlar.

Müşteriler, alışveriş iştahları kabartılarak ve hatta aldatılarak tüketime sevkedilmesi gereken varlıklar değil, ihtiyaçları karşılanması gereken ve bu süreçte asla kandırılmaması gereken birer insan olarak görülmelidirler. Zira işletmeler ve onların yöneticileri de kendi ihtiyaçlarını karşılama noktasında bir başkasının müşterisi olmak durumunda kalacaklarını umutmamalıdırlar. Müşteriler birer insan olarak, mal ve hizmetlerini satın almış oldukları işletmelere güven duymak isterler. Onların bu isteklerinin sarsılması, toplumsal ahlakın ekonomik ilişkiler bölümünü yıpratacak ve sonraki nesillere kötü örnekler aktarılmasına sebep olacaktır. Bundan özellikle toplumsal ahlaka olumlu katkılarda bulunmak isteyen işletmelerle yöneticileri etkilenecektir. Bu sebeple, özellikle bu konumda olan işletmelerle bunların yöneticilerine düşen önemli bir görev, müşteriye dönük olma ve onlara gerçekten değer verme anlayışını zedeleyebilecek işletme ve onların yöneticilerini düzeltme ve eğer gerekiyorsa onların zararlarını ortadan kaldırma faaliyetlerini de diğer faaliyetleri yanında yerine getirmeleridir.

Müşteriler noktasında rakiplerini kontrol etmek durumunda olan işletme ve yöneticileri, diğer taraftan haksız rekabete yol açmayacak şekilde, rakiplerine karşı olan ahlaki sorumluluklarını da yerine getirmelidirler. Bu noktada, işletme ve yöneticileri ne zulmetmeli, ne de zulme rıza göstermelidirler. Böylece, ekonomik hayat içerisinde hakların hak sahiplerine teslim edilmesi noktasında, rakiplerinin haklarına riayet edilmesini sağlamaya çalıştığı gibi, kendi haklarını da koruyacağını ilan etmiş olmalıdır. Bu durum, insanlar ve kurumlara hakların sahipsiz olmadığı bilincini vermek bakımından da önemli bir boşluğu doldurmuş olacaktır.

İşletmeler kendilerine gerek altyapı, gerekse bazı ekonomik kolaylık hizmetleri sunan merkezi ve yerel yönetimler karşısında da sorumluluklarını yerine getirmeli ve bu yönüyle de örnek olmalıdırlar. Buna dikkat edilmediği durumda, hem sunulabilecek diğer hizmetler engelenmiş, hem de başkalarının hakları gasbedilmiş olacaktır. Diğer taraftan, toplumsal ahlak açısından da insanların ve kurumların yanlış anlayışlara bürünmesine sebebiyet verilmiş olacaktır.

Nihayet işletmeler, bulundukları çevrede bazı değerleri kullanır ve bazı değerleri de tüketebilirler. Bunlar genel olarak, doğal çevre, hava, su kaynaklarıdır. Bu değerler, bütün insanların, yani toplumun ortak değerleri olduğuna göre, işletme ve yöneticilerine düşen, bunları kendi menfaatleri doğrultusunda tüketmekten kaçınmak ve bu konuda gereken bütün tedbirleri almak olmalıdır. Bugün kendi menfaatini ön planda tutarak çevreye zarar vermekten kaçınmayan işletmeler ve yöneticileri, bir zaman sonra yeterli müşteri bulamayacaklarını ve dahası bunun sonucunda kendi ya da çocuklarının sağlıklarını olumsuz yönde etkileyeceklerini unutmamalıdırlar. Tabii böylesi bir zihniyete sahip olabilmek gerçekten güçtür ve ancak her şeyin hesabının verileceğine inananların olmasını gerektirir. İşte böyle bir anlayışa sahip işletmeler ve yöneticileri, daha fazla maliyete katlanma ve dolayısıyla daha az kâra razı olma pahasına, gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakma endişesini sürekli taşımalıdırlar. Çünkü ancak bu şekilde, toplumsal ahlak yerleşecek ve bunun sonucu olarak mutluluk ve başarı gelecektir.

Anlaşılacağı gibi, ekonomik birer birim olarak işletmeler ve onların yöneticileri, tamamen rakamlarla ve raporlarla uğraşan birer robot değildirler. Tersine, hem insan olarak yöneticiler, hem de kurum olarak işletmeler adeta canlı birer varlık ve içinde bulundukları toplumun birer parçasıdırlar. Dolayısıyla, işletmeler ve yöneticilerinin hal, hareket, davranış, faaliyet, ilke ve kuralları, aynı zamanda toplumsal ahlakın ekonomik dinamiklerini etkileyen unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesine geniş ve yoğun ilişkileri toplumsal ahlakın birer parçası olarak görme ve buna uygun olarak hassas hareket etme, işletme ve yöneticilerinin asli sorumluluğu olmalıdır.

Yanlışlıklarla ve olumsuzluklarla yerleşik olan ekonomik ilişkiler bakımından, gerçekten özellikle kısa sürede ekonomik menfaatlere ters ve mantıksız gibi görülebilecek böyle bir sorumluluk anlayışı, tabiidir ki işletme ve yöneticilerine farklı bir çağrı olarak görülmelidir. Daha doğrusu, bu çağrı unutulmuş olanı hatırlatmak olarak da değerlendirilir. Eğer gerçekten başarı ve mutluluğa talip insanlar kalmışsa ki, böylesi insan ve kurumların olduğu inancını taşıyan biri olarak, toplumsal ahlakın ekonomik boyutunu canlandıracak olanlar da bu çağrıya kulak veren işletmeler ve onların yöneticileri olacağı bilinmelidir.

FARKETTİNİZ Mİ?

En yüksek kâr payı ve üretim destek kredisi, leasing, cari hesap, teşvik belgesi, kambiyo, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemleri İhlas Finans'ta.

İHLAS FİNANS
"Güven Kapınız"

İhlas Reklamcılık

Büyükdere Cad. No: 73 80660 4.Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 281 20 00 Fax: 279 00 50

Sorunları, Ekonomik Etkileri ve Yeni Düzenlemelerle

Bavul Ticareti

Arş. Gör. Hamza ÇEŞTEPE
Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü

GİRİŞ

Siyasi açıdan yüzyılımızın en önemli tarihlerinden biri olan 1989 yılı, ekonomik açıdan o tarihe kadar fazla alışkın olmadığı bir ticaret şeklini Türkiye'nin gündemine getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla başlayan ve bugün Türkiye'nin önemli bir döviz kaynağı haline gelen bu ticaretin adı "bavul ticareti"dir. Kimilerine göre Türkiye'nin resmi ihracatının yarısına eşit olan, kimilerine göre ise aksine ülkeden döviz çıkışına sebep olan bavul ticareti, Maliye Bakanlığı'nın hazırladığı KDV tebliği ile yine gündemde bulunmaktadır. Biz de çalışmamızda bavul ticaretiyle ilgili genel bilgilerden ve bu düzenlemelerden bahsetmek istiyoruz.

I- Tarihçe ve Hukuki Dayanak

"Kıyı ve sınır ticareti", Turgut Özal döneminde çıkarılan yasa ile yürürlüğe girmiştir. Bu pazarı doğuran sebep, dağılan Sovyetler Birliği'nin ardından Bağımsız Devletler halklarının dış pazarlardaki yiyeceğe, içeceğe ve giyeceğe duyduğu ihtiyaçtır. Böylece İstanbul Laleli, Trabzon, Antalya, İzmir gibi birçok ilimizdeki işadamı ve esnaf, serbest pazar ekonomisi kapsamına giren, bavul ticareti olarak adlandırılan bu pazardan yararlanmıştır. Başlangıçta tek yönlü doğmuş gibi görünse de, aslında bu ticaret tek yönlü değildi. Trabzon gibi Doğu Karadeniz Bölgesi İllerindeki Rus pazarları bunu açıkça gösteriyordu. (İhap Subaşı, Dünya, 9-8-1996)

Bavul ticaretini düzenleyen karar 14 Şubat 1992 tarihli 92/3 sayılı tebliğdir. Bu tebliğin ikinci maddesinin "b" bendi olan, "Yabancı turistlerin ve yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının beraberinde götürecekleri, gönderecekleri veya adlarına gönderilecek eşya ve taşıtları" ibaresine göre bavul ticareti yapılmaktadır.

Bu ticaretin ilk uygulaması bugünlerdeki gündemden önce daha sıkı tarife rejimlerinin uygulandığı, ekonomik konjonktürün ve tüketim eğilimlerinin gerektirdiği bir dönemde, Avrupa'dan eşyanın Türkiye'ye gelmesiyle başlamıştı. Kamuoyunda bu tabirin yerleşmesi, daha sonra Kıbrıs'tan yoğun olarak bu kapsamda eşya gelmesi ile, bavul ticareti olarak adlandırıldı. Bu defa Türkiye'den eşya çıkışı, sözkonusu yolcu beraberi kapsamında olduğu için yine bavul ticareti olarak geçmektedir.

Bavul ticareti yasal dayanağını gümrük kanunundan almaktadır. Giriş açısından, yani yurt dışından eşyanın Türkiye'ye gelmesi açısından, gümrük kanununun 10. maddesi buna dayanak teşkil etmekte ve çerçevesini çizmektedir. Bu maddeye göre liste şeklindeki zat eşyası muafiyeti kapsamındaki eşyaya, bir de hediyelik eşya muafiyeti ilave edilmiştir. İşte yurtdışına giden Türk vatandaşları bu kapsamda beraberlerinde eşya getirme imkanına sahip olmuşlardır. Çıkış açısından ise bu ticaret yasal dayanağını yine gümrük kanununun 124. maddesinden almaktadır. Ayrıca Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın dış ticaretin düzenlenmesine ilişkin kanunu da yine yasal bir dayanak teşkil etmektedir. Gümrük kanununa ve yönetmeliğine göre, çıkışta yolcular sadece çıkaracakları eşya için sözlü beyanda bulunurlar, bunlar için tahakkuk varakası düzenlenmez, herhangi bir gümrükte belge düzenlenmesi de söz konusu değildir. Tahakkuk varakası sadece, yolcuların beraberinde götürmeyip önce veya sonra gönderilen eşya için düzenlenmektedir. Bu düzenlemelere ilaveten bavul ticaretine uygulanması gereken başka iki kamu biriminin daha mevzuatı bulunmaktadır. Bunlardan biri 1994 yılında uygulanmaya başlayan katma değer vergisi iadesi olayı, diğeri Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın çıkardığı tebliğdir. (Hasan Ali Erdem, Sınır ve Bavul Ticareti Toplantısı, İTO, 25-4-1995)

II- Bavul Ticaretinin Hacmi ve Dış Ticaretimizdeki Yeri

Gümrük Birliği'ne giriş sonrası yapılan birtakım düzenlemelerden dolayı, 1996 yılına ait resmi dış ticaret rakamları tam olarak açıklanmış olmamasına rağmen, ihracatımızın 23-24 milyar dolar civarında olduğu çeşitli kurumlar tarafından ifade edilmektedir. (Bak. Tablo 1) Gerçek ihracatımızın ise 35 milyar dolara yaklaştığı yine en yetkili kişiler tarafından ifade edilmektedir. (Tansu Çiller, Milliyet, 7-2-1997) Bu yaklaşık 10 milyar fazlalık ise bavul ticaretinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu rakamın 15 milyar dolar düzeyinde olduğu, bu ticaretin dikkate alınması halinde Türkiye'nin dış ticaretinin dengede kaldığı, aksi halde bu kadar büyük bir dış ticaret açığı ile 1994'deki gibi kriz çıkmamasının mümkün olamayacağı yine ifade edilen bir görüştür. (Osman Doğangün, İstanbul Ticaret, 24-1-1997)

İstanbul-Laleli'de yaptığımız bir anket çalışmasında günlük satış cirolarının ne kadar olduğu sorusuna esnafın büyük bir kısmı "1.000 dolardan fazla" yanıtını vermiştir. Buradaki dükkan sayısının 30.000 civarında olduğunu kabul edersek, ortalama 1.000 dolardan aylık ihracatın bu bölgede 900 milyon dolar olduğu ortaya çıkar. Yılda ise 10 milyar 800 milyon eder ki bu, Türkiye'nin resmi ihracatının yarısına yakındır. Hatta bazı esnaftan edindiğimiz bilgilere göre Laleli'de günde 1 milyon dolar ciro yapan dükkanlar bile bulunmaktadır. Rakamlar bu ticaretin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak aldıklarından daha fazla mal satan bazı turistlerin Türkiye'den döviz götürdükleri gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. (Gülten Kazgan, Macro Economy, Mart 1997, s. 15)

Yine bu çalışmaya göre yabancıların en fazla talep ettiği ürünler, hazır giyim/konfeksiyon ürünleridir. En yoğun müşterinin geldiği ülke ise Rusya'dır. Bu ülkeyi Yugoslavya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri izlemektedir. Normal büyüklükte bir dükkandan günde ortalama 40-60 civarında turist alışveriş yapmaktadır. Fazla işlek yerlerde bu sayı daha da artmaktadır.

III- Bavul Ticaretinde Gerileme

Son birkaç yıla kadar Türkiye için önemli bir döviz kaynağı olan bavul ticaretinde, bazı nedenlerden dolayı bir duraklama dönemi yaşanmaktadır. Yaptığımız anket çalışmasında bu konuyla ilgili olarak "Sizce

bavul ticaretinde son yıllardaki azalmanın en önemli sebebi nedir?" sorusuna en fazla verilen cevaplar; "müşteriye yapılan kötü muamele" ve

Tablo 1: **Türkiye'nin Dış Ticaret Biloncosu** (Milyon $)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1989	11627.0	15788.1	4167.4
1990	12954.5	22302.3	9342.8
1991	13595.0	21047.0	7453.5
1992	14715.5	22871.5	8156.4
1993	15345.1	29428.4	14083.3
1994	18106.0	23270.0	5163.9
1995	21636.0	35709.0	14133.0
1996	24000.0	44000.0	20000.0*

Kaynak: *DİE* — * Tahmini

"politik gelişmeler (Terör gibi)" seçenekleri olmuştur. Bunları, "Uzakdoğu ve Arap ülkelerinin özendirici tedbirler uygulamaları" seçeneği izlemiştir.

Bavul ticaretindeki gerilemenin en önemli sebebinin müşteriye yapılan kötü muameleye dayandırılması gerçekten düşündürücüdür. Bu konuda yapılan en büyük hata da bu insanlara kalitesiz malların sunulmasıdır. Kalitesiz malların sunulması hem müşteri kaybına hem de Türk ihraç mallarının imajının bozulmasına sebep olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Rusya Federasyonu Ekonomi Ataşesi Victor Koptevsky; "Türk mallarının kalitesizliğiyle ilgili çeşitli sıkıntılar var. Türkiye'den Rusya'ya kaliteli mal gelmiyor. Şimdi iki tarafın da desteklediği bir proje var; Bu projeye göre Moskova'da bir Türk iş merkezi kurulacak, Türkiye'den gelen mallar bu merkezde kontrolden geçecek. Bavul ticaretinin devam etmesi Rusya için tehlikeli boyutlara girer. Çünkü büyük miktarda kalitesiz mal giriyor. Kalitesiz mallar aynı zamanda Türk malının imajını kırıyor. Bu merkezle amacımız kalite kontrolünü sağlamak," demektedir. (Macro Economy, s. 46-47)

Bu konuda ilginç bir nokta da şudur: Normal ihracat yoluyla ihracat yapan bir ihracatçının kalitesiz mal göndermesi ve bunda ısrar etmesi veya zamanında göndermemesi halinde, ihracat rejim kararının beşinci maddesine göre müeyyide uygulanması yoluna gidilirken -uyarma, teşvik tedbirlerinden yararlanamama, belge iptali gibi-, diğer tarafta adı ihracat olmamakla birlikte, yurt dışına bir hayli mal satışında bulunan tacir grubuna hiçbir müeyyide uygulanmamaktadır. Buradaki esnafın ihracatçı sınıfına haiz olmaması müeyyide uygulanmasını zorlaştırmaktadır. (Sınır ve Bavul Ticareti Toplantısı, İTO, 25-4-1996, s. 21). Ayrıca zorla mal satma, bozuk veya özürlü malı geri almama, iyi numune gösterip kötüsünü doldurma, dövme, sarkıntılık, yankesicilik, tecavüz gibi eylemler de kötü muamele uygulamaları arasında yer almaktadır. Bu konuda görüşünü aldığımız bir esnaf özellikle gümrüklerde bu insanlara büyük zorluklar çıkarıldığını, diğer ülke vatandaşlarına göre Rus yolculara ikinci sınıf insan muamelesi yapıldığını açıkça ifade etmiştir. Hatta bu esnaf, Moskova'da Lujniki denen, günde 100.000 kişinin ziyaret ettiği pazarın malının daha önceden % 70'ini kendilerinin karşıladığını, ancak şu anda bunun % 25'lere kadar düştüğünü belirtmiştir.

Terör gibi Türkiye'deki politik gelişmeler de, bavul ticaretinin gerilemesinde ikinci en önemli nedeni oluşturmaktadır. Özellikle bazı ülkeler tarafından "Türkiye'de savaş var" propagandasının yapılması, yabancı turistlerin Türkiye yerine başka ülkeleri tercih etmesine sebep olmaktadır. Anket çalışmasından da ortaya çıktığı gibi bavul ticaretinde en fazla müşterinin geldiği ülkeler Rusya ve Yugoslavya'dır. Özel televizyonların olmadığı bu ülkelerde hükümet haberlerini izlemek zorunda kalan bu ülke vatandaşları, hükümetlerinin kasıtlı yayınlarına inanarak Bosna ve Çeçenistan olayları nedeniyle Türkiye'ye gelmekten çekinmektedirler. Ayrıca geçen yıl Trabzon'dan kaçırılan bir Rus gemisi bütün bunların üzerine adeta tuz-biber ekmiştir.

İlk ikisine göre daha az etkili olan diğer bir faktör ise, Uzakdoğu ve Arap ülkeleri gibi bazı rakip ülkelerin bu ticareti ülkelerine kazandırmak için birtakım özendirici tedbirler uygulamalarıdır. Bu ülkeler müşteriyi ülkelerine çekmek için ücretsiz yolcu ve yük taşımacılığına ek olarak, bu kişilerin konaklama ücretlerini de karşılamaktadırlar. Böylece Türkiye'nin yakınlık nedeniyle kazandığı avantaj ortadan kalkmaktadır. Bu konuda görüşünü aldığımız diğer bir esnaf Almanya'yı örnek göstererek, Almanya'nın bir Baltık ülkesi olan Litvanya'ya birtakım teşvikler karşılığında istediği malı gümrüksüz olarak gönderdiğini ifade etmiştir. Üstelik bizde daha önceden yolcu beraberinde 50 kg'a kadar yük taşıyabiliyor ve 1,5 dolar ücret alınıyorken, şimdi hem yük 20 kg'a indirilmiş hem de fiyatı 3 dolara yükseltilmiştir. Ancak değer olarak bizde bir çıkış limiti bulunmamaktadır. Buna karşılık Japonya'dan alınan mal için çıkış limiti 3 bin dolar, Pekin yani Çin'den alınan bir mal için daha düşük 200 dolar civarındadır. Suriye için ise bu rakam 500 dolardır. Bu insanların Türkiye'yi tercih nedeni ise ihracatta limit olmaması değildir. Mallar ucuz, bol ve taşıması kolay olduğu için Türkiye'yi tercih etmektedirler.

Bavul ticaretinin gerilemesindeki diğer nedenler ise, eski Doğu Bloku ülkelerindeki enflasyon ve doların bu ülke paralarına göre aşırı değer kazanması, Türkiye'de fiyatların sürekli yükselmesi, Doğu Bloku ülkelerindeki ucuz işçilikten yararlanmak amacıyla katma değeri düşük ürünlerin (hazır giyim yerine kumaş gibi) satın alınmasıdır. Ayrıca alıcıların masraflarını düşürmek için gruplaşarak siparişlerini bir kişiye aldırtmaları sonucu, konaklama dolayısıyla gerçekleşen döviz girişi azalmaktadır.

IV- Bavul Ticaretinde Yeni Düzenlemeler

Yazımızın başında da söylediğimiz gibi, bavul ticareti yasal dayanağını gümrük kanunundan almaktadır. Yine bu konuyla ilgili olarak uygulanan birkaç mevzuat daha vardır. Kanun yapıcı birtakım çalışmalardan sonra yasalar hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Bu yolla ülkeye döviz kazandırılmış, işleyen ticaret pekiştirilip iyi bir yol açılmıştır. Ancak uygulamada devlet, murakabe ve denetim olgusunu iyi işleterek bu ticari olayı rantabl bir işleyiş düzeyine çıkaramamıştır.

Diğer taraftan Türkiye'nin gayrıresmi ihracatı, resmi ihracatından 10 milyon dolar daha fazladır. bu fazlanın ise bavul ticaretinden ileri geldiği, diğer ülkeler tarafından da bilinmektedir. Bavul ticaretinin ihracat rakamları içinde gösterilmesi ve böylece dış ticaret açığı rakamlarının küçültülmesi bir taraftan ülkemiz açısından önem taşırken, diğer tarafdan Doğu Bloku ülkelerindeki dış ticaret açıkları bizim ihracat fazlamız anlamına geldiği için uluslararası kuruluşları da yakından ilgilendirmektedir.

Bir satışın ihracat sayılabilmesi için, satılan malın yurt dışına çıkması gerekmektedir. Bu nedenle bavul ticareti kapsamındaki mal satışlarının ihracat sayılabilmesi, ancak malın yurt dışına çıktığının belgelenmesi ile mümkün olabilecektir. Bunun için daha önceden bir düzenleme yapılmış-

tı. Bu düzenleme hem bedelsiz ihracat tebliğine hem de teşvik tebliğine bir madde ile ilave edilmişti. Bu düzenlemeye göre turist, malını Türkiye'den alacak, yurt dışına çıkarken özendirilecek, faturasını ibraz ederek kendisine KDV iadesi yapılacaktı. Ancak uygulamada bu olay gerçekleşmedi. Müşteri malını beraberinde götürmek yerine kargoya veriyor, kargo bunu yurt dışındaki deposuna götürüyordu. Böylece mal gümrüğe girmiyor, gümrük işlemlerini malı gönderen firma yapıyordu. Daha sonra turist malını kargonun deposundan alıyor, faturasını ise kargo firması kesiyordu. Böylece vergi iadesini de kargo firması alıyordu.

İşte bavul ticaretini ihracat rakamları içinde göstermek ve böylece dış ticaret açığı rakamlarını küçültmek için son hükümet bir tebliğ taslağı hazırlamıştır. Maliye Bakanlığı'nın, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrükler Genel Müdürlüğü ve Turizm Bakanlığı ile koordineli olarak hazırladığı 60 seri no.lu KDV tebliği taslağına göre bavul ticaretinin kayda alınması şu şekilde olacaktır:

• Türkiye'de ikamet etmeyen yabancılara döviz karşılığı satışlarda KDV ihracat istisnası uygulanacak. Bunu vergi dairelerinden izin almış firmalar yapabilecek. Bu uygulama için özel bir fatura oluşturulacak ve işlemler bu faturalarla yapılacak.

• Faturaya sadece alıcının adı ve soyadı gibi sınırlı bilgiler yazılacak. Bu kapsamda satılan malların satış tarihinden itibaren 3 ay içinde gümrük kapılarından çıkması gerekecek.

• Gümrük kapılarında vergi denetmenleri ve gümrük elemanları tarafından söz konusu faturalar onaylanacak. Maliye Bakanlığı KDV istisnasının geriye doğru denetim ve kontrolünü yapmış olacak.

• Bu satış neticesinde elde edilen döviz, bankaya ibraz edildiğinde bir döviz alım belgesi düzenlenecek. Bu fatura ve döviz alım belgesi ile işlem, ihracat sayılacak. Böylece işlem, hem Gümrükler Genel Müdürlüğü hem de Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından da kayda alınacak.

Görüldüğü gibi, tebliğe göre bavul ticareti yapan firmalar KDV istisnasına karşılık, işlemleri kayıt altına alındığı için gelir ve kurumlar vergisi kapsamına alınmış olacaktır. Ayrıca gümrüklerin uygulama ve prosedür anlamında sorunları sona ermiş olacaktır. Kağıt üzerinde oldukça olumlu görünen bu kararların, uygulama bakımından yetersiz kalacağı konusunda Laleli esnafında bir takım şüpheler bulunmaktadır. Bu konuda görüşünü aldığımız esnafın büyük bir kısmı yeni düzenlemelerden haberdar olduklarını, genel olarak kararları olumlu bulduklarını, ancak önemli olanın uygulama olduğunu ve bunun da çok zor gerçekleşeceğini ifade etmişlerdir. Bir esnaf, bunun nedenini daha önceden belirttiğimiz kargo olayı ile açıklamaktadır. Ona göre turist malını gümrükten geçirmeyip kargo aracılığıyla gönderdiği için uygulamada fazla bir değişiklik olmayacaktır. Diğer bir sorun, bavul ticaretine konu malların KDV ihracat istisnası ile satılacak olan firmaların vergi daireleri belirleyecektir. Bu firmaların hangi kıstaslara göre belirleneceği henüz netlik kazanmamıştır. Ayrıca bu tebliğin kapsamına bütün firmalar değil, Maliye'nin belirleyeceği firmalar girmektedir. Laleli'deki birçok firmanın ölçekleri itibariyle bu kapsama girmesi mümkün değildir. Bugünkü faaliyetlerine onlar da devam edeceklerdir. Dolayısıyla bavul ticaretinin tümüyle kayda alınması mümkün olmayacaktır.

V- Sonuç ve Öneriler

Bavul ticareti Türkiye'nin en önemli kaynaklarından biridir. Kendi kendine, halk ihtiyacının doğurduğu bu pazar yapılanması başlangıçta oldukça büyük bir hızla ilerlerken, son yıllarda uygulamadaki bir takım olumsuzluklar nedeniyle tehlike sinyalleri vermeye başlamıştır. Tabiri caizse ülke olarak ayağımıza kadar gelen bu çok önemli fırsatı, gereken tedbirler alınmazsa kaybetme durumuyla karşı karşıya bulunmaktayız.

Getirilen son düzenlemeler, bavul ticaretinin tamamının olmasa bile bir bölümünün kayda alınması bakımından olumlu bir gelişmedir. Ancak önemli olan bu düzenlemelerin kağıt üzerinden uygulamaya dökülebilmesidir. Bunun için düzenlenmelerin gerek esnafa gerekse karşı tarafa çok iyi anlatılması gerekmektedir.

Bu ticaretin gelişebilmesi için yasal tedbirlerin dışında başka önlemlerin de alınması gerekmektedir. Bunlardan biri Uzakdoğu ülkeleri, Abu Dabi, Dubai gibi ülkelerin yaptığı şekilde yabancılara Türkiye'ye giriş ve çıkışlarında birtakım kolaylıkların getirilmesidir. Çünkü bu kişilerin Türkiye'yi seçmelerinin en önemli nedenlerinden biri yol mesafesinin kısa olmasıdır. Ancak diğer ülkelerin uyguladıkları birtakım teşvikler, Türkiye'nin bu avantajının ortadan kalkmasına sebep olmaktadır.

Yine alınması gereken diğer bir tedbir, bu işle uğraşanların ve halkın bilinçlendirilmesi ve eğitilmesidir. Özellikle işyeri sahipleri olayı yalnızca günlük bireysel kazanç getirisi olarak algılamamalı, olaya her kademesiyle organize olmalıdır.

Ayrıca turistin kendisinin gelmesine gerek kalmadan serbest bölge veya antrepo kurmak yoluyla malı ayağına götürme fırsatı sağlanabilir. Böylece bavul ticaretinin tümünün kayda alınması da sağlanmış olacaktır.

Bavul ticaretinin geleceği konusunda çok fazla kötümser olmaya da gerek yoktur. Çünkü gerek tarihi ve kültürel bağları açısından, gerekse mesafe ve serbest pazar ekonomisi açısından bu ülkeler için en cazip ülke Türkiye'dir. Yeter ki işadamıyla, esnafıyla, gümrük memuruyla bu alışverişi günlük olarak görmeyelim ve kanun ve yönetmeliklerdeki koşul ve uygulamalara yeterince riayet edelim.

KAYNAKLAR

Çiller, Tansu; **"Bavul Ticareti Resmileşecek"**, Dünya Gazetesi, 7 Şubat 1997.

Doğangün, Osman; **"Bavul Ticareti..."**, İstanbul Ticaret, 24 Ocak 1997.

Dünya; **"Bavul Ticareti Can Çekişiyor"**, 15 Nisan 1995.

___ **"Bavul Ticareti İhracat Sayılacak"**, 24 Aralık 1996.

___ **"Bavul Ticaretinde Yeni Düzen"**, 3 Şubat 1997.

İTO; Sınır ve Bavul Ticareti Toplantısı, 25 Nisan 1995.

Kazgan, Gülten; **Macro Economy**, Mart 1997, No: 29.

Koptevsky, Victor; **Macro Economy**, Mart 1997.

Subaşı, İhap; **"Bavul Ticareti"**, Dünya Gazetesi, 9 Ağustos 1996.

Osmanlı Devleti'ndeki Fransız Elçilerinin Akçalı İşleri
(Şaban 992-Zilhicce 1014/Ağustos 1584-Nisan-1606)

Dr. Fethi GEDİKLİ
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Araştırma Görevlisi

Türk-Fransız ilişkilerinin temelleri, Osmanlı Devleti'nde Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransa kralı I. Fransuva'nın kendisinden yardım istemesine olumlu cevap vermesiyle 1525 tarihinde atılmıştı. Muhtelif iniş-çıkışlar göstererek bugüne kadar devam edegelen bu ilişkilerin ilk iki asrı hakkındaki Fransız Dışişleri kayıtları eksik ve sağdan-soldan toplanmış yazılara istinat etmektedir. Bunun sebepleri arasında Fransız Dışişlerindeki düzenli kayıtların 1710'dan itibaren tutulmaya başlanması; orayı besleyecek belgelerin İstanbul'da çıkan yangınlarla kısmen veya tamamen tahrip olması ve bilhassa başlangıç devirlerindeki hıristiyan taassubu sayılmaktadır[1]. Öbür yandan, muhtemelen Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Türk Dışişleri Bakanlığı arşivinde konuyla alakalı mühim bilgi ve belgeler olmalıdır. Ancak bu hususta kesin bir hükme varmak için etraflı bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu noktalar dikkate alındığında burada sunulan belgelerin konuya dair belirli ölçüde yararlı bilgiler sağlayacağı açıktır. Bu yazıda Fransız elçisi ve konsolosuyla ilgili Galata Şer'iyye Sicillerinin 1 ilâ 50 numaralı defterlerinde tesadüf ettiğimiz belgeleri değerlendirerek bahis konusu ilişkinin boyutlarına alçakgönüllü bir katkı sağlamaya çabalayacağız. Elimizdeki belgeler Şaban 992 (Ağustos 1584) tarihinden başlayarak Zilhicce 1014 (Nisan 1606) tarihine kadar yirmi iki yıllık kısa bir zaman aralığına sığmasına rağmen üç Osmanlı padişahının hükümranlık müddetlerine denk gelmektedir. Belgeleri aşağıda tekabül ettikleri Osmanlı padişahına göre üç öbek altında tasnif ettik.

Bu belgelerde beş Fransız elçisinden bahsedilmektedir. Bunlardan birisi Kahire balyosluğu yanısıra İskenderiye konsolosluğu görevini de uhdesinde bulundurmaktadır. Belgeler de esasen aslen Galatalı olup o tarihte fiilen Kahire ve İskenderiye balyos ve konsolosluğu görevini yürüten Pavlo v. Cevan[2] adlı bu kimse etrafında kümelenmektedir. Bu kişinin doğrudan doğruya "elçi" değil de aynı manaya gelen "balyos" ("medine-i Mısır" yani Kahire balyosu) diye zikredilmesi muhtemelen Mısır'ın o zaman Osmanlı Devleti'nin bir parçası olması hasebiyle tercih edilmiş diplomatik uslûp icabıdır. Pavlo umumiyetle borçlu gözükmektedir, sadece bir iki yerde alacağından bahsedilmiş bunlardan birinde de alacağını başka bir borçlusuna havale etmiştir. Pavlo'nun borçlarının yüksek meblağlara ulaştığına da dikkat çekilmektedir. Kayıtlardan onun, kumaş ve mücevher ticaretiyle meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Diğerleri Fransa'nın İstanbul'daki elçileridir. Elçi Yako Çerti'den kendisine ait iki cariyeyi azat etmesi münasebetiyle haberdar oluyoruz. İsmi Perevâ, Yerâvâ veya Yerâkrâ[3] diye üç ayrı tarzda okunabilen üçüncü Fransız elçisi ise Kahire balyosu ve İskenderiye konsolosu Pavloyla olan alacak ilişkisi yüzünden kadı kayıtlarına geçmişti. Bekrâde diye tanınmış bulunan dördüncü elçi ise bir küçüğe olan yüz bin akçalık borcundan ötürü mahkemeye gelmiştir. Bunlardan başka, beşinci olarak, ileride özeti verilecek 14 Rebiülevvel 1013 tarihli fermanda zikredilen ancak adı anılmayan bir Fransız elçisini de kaydetmek gerekir.

A. III. Murad Devri

Biraz aşağıda zikredilecek iki azad etme belgesinin yazılış tarihinde Osmanlı tahtında III. Murad işbaşındadır (1574-15/16 Ocak 1595) ve bu padişah zamanında Osmanlı-Fransız ilişkileri dedesi Kanuni ve babası II. Selim zamanındaki gelişmesini sürdürmüş ve Fransızlara verilen üçüncü kapitülasyon fermanı gereğince İngiliz gemileri hariç, Türk limanlarına gelecek bütün yabancı gemilere Fransız bayrağı çekme mecburiyeti getirilmişti (1581). Bu döneme ait olan iki hüccet azat etmeyle ilgilidir. Evahiri Şaban 992 (Ağustos 1584) tarihli olan ilk belge Fransız elçisi Yako Çerti'nin vekili aracılığıyla "Efrencîyetül'l-asl" Ane bt. Yako adlı cariyesini azad ettiğini ve üzerinde vela hakkından başka herhangi bir hak olmadığını bildirmektedir[4]. Arapça kaleme alınmış ve yine aynı tarihi taşıyan ikinci belge ise birincisini takip etmekte ve yine aynı elçinin vekili eliyle Encile bt. Andriye adlı başka bir kadını hür kıldığının mahkemece tespit edildiğini göstermektedir[5]. Bu ikinci cariyenin de "Efrencîyetül'l-asl" yani Fransız asıl-

(1) İsmail Soysal, "Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetine Ait Belgeler", **Belleten**, XV, Sayı. 60, Ankara 1951, s. 709-710.

(2) Bir yerde ondan Pavli v. Cevan diye söz edilmektedir, bkz. Galata, nu. 19, v. 51b-1. Bugün olduğu gibi eski metinlerde de tam bir yazılış birliği sağlanmış değildir. Mesela, Fransayı ifade etmek için ekseriyetle "Franca" yazılmakla birlikte kimileyin "Efranca" (Galata, nu. 19, v. 51a-3), "Françesto" (Galata, nu. 19, v. 51b-1), "Frantsa" (Galata, nu. 19, 55b-3) suretindeki yazılışlarla da karşılaşılmaktadır. Aynı surette bir Fransa elçisinin adı da bir yerde Perevâ (Galata, nu. 19, v. 48b-1), bir yerde Yerâvâ (Galata, nu. 19, v. 48b-4), başka bir yerde Perâkrâ (Galata, nu. 19, v. 48a-4) gibi gözükmektedir.

(3) Bkz. dn. 2.

(4) Galata, nu. 9, v. 44b-1.

(5) Galata, nu. 9, v. 44b-2.

. lı olması muhtemeldir.

B. III. Mehmed Devri

Fransız elçisinin veya konsolusunun faaliyetleri hakkında bize en çok bilgi veren sicil yedi belgeyle Galata'nın 19 numaralı sicilidir. Bu sicil, III. Mehmed devrine tesadüf etmektedir. Osmanlı Devleti'nde 16 Ocak 1595-21 Aralık 1603 arasında saltanat süren III. Mehmed döneminde de Türk-Fransız ilişkileri Kanuni zamanından beri gelen iyi havasını korumuştur. Hatta Fransız elçisi Eğri seferine katılan padişaha eşlik etmişti.

1004 senesi Muharrem ayı sonlarında (1595 Eylül'ünde) yazılan ve aşağıda asıl ve sadeleştirilmiş metnini takdim ettiğimiz bir belgede, Galatalı olup o tarihte Kahire (Mısır) ve İskenderiye'de balyos ve konsolos olan Pavlo v. Cevan mahkemede Fransa elçisi Yerâkrâ'ya "deyn-i şeriden" 4200 haçlı kurona filori borcu olduğunu kabul ve İskenderiye'ye vardıktan sonra bir aya dek borcunu elçinin vekiline ödeyeceğini beyan etmişti. Ayrıca bu belgede herhangi bir surette sözünü yerine getiremezse İskenderiye konsolosluğunu adı geçen elçiye üç yıllığına devredeceğini de taahhüd etmişti[6]. Bunun anlamı konsolosluk gelirlerinin borcuna karşılık üç yıllığına elçiye bırakılmasıydı. Takip eden aynı tarihli diğer bir hüccette ise bu sefer ismi Perevâ şeklinde yazılan bahsi geçen elçinin Pavlo'daki alacağını almak üzere İskenderiye'ye gidip, oraya vardıktan sonra bir aya kadar alacağını tahsil etme, edemediği takdirde konulan şart gereğince konsolosluğu zapt edip üç yıla kadar gelirini tahsil ve kendisine ulaştırma vazifesiyle Karlo v. Domano'yu vekil tayin ettiğini görüyoruz[7].

Bu sicilde karşılaştığımız belgelerden bir başkası yine özgün ve sadeleştirilmiş metnini sunduğumuz evâhiri şehri Muharrem 1004 (Eylül 1595) tarihli belgedir. İstanbul'da Sarı Musa mahallesinde sâkin olup Rumeli kethüdâsı iken vefât eden Mehmed Beyin oğlu Mehmed Çelebi kendisi yönünden asâleten ve kız kardeşi Aişe ve anneleri Fatıma Hatuna vekâleten Kahire balyosu ve İskenderiye konsolosu olan Pavlo'nun vekilinden babasının Pavlo'da kalan misk, dülbend ve sâir çeşitli ticaret eşyası bedelinden 725.000 akçanın kendine ve müvekkillerine intikâl ettiğini beyan etmişti. Mehmed Beyin oğlu Mehmed Çelebi sözüne devam ederek 50.000 akçanın alındığından bahsetmekte, daha sonra da, şimdi hesap-kitaptan sonra Pavlo'da kalan 370.500 akçaya sayılmak üzere 235.000 akçası için vekilinden muhtelif mücevher almış ve 140.000 akçayı da hâlen Franca elçisi olan Yerâvâ'dan kabul edip borcu sona erdirdiklerini bildirmişti[8]. Bu hüccetin kaleme alınışından bu paranın tümünün nasıl tahsil edildiği anlaşılamamaktadır. Borca mahsuben alınan mücevher bedeli ve havale yoluyla elçiden alınan paranın toplamı kalan borçtan 4.500 akça daha fazla etmektedir. Eğer bu bir kayıt hatası değilse, alacaklılar 4.500 akça fazla tahsil ederek borçlu Pavloyu ibra etmişlerdi.

Bunun ardından müteveffa Rumeli kethüdası Mehmed Beyin oğlu Mehmed Çelebi kendi adına asil olarak ve annesi Fatıma ve kız kardeşi Aişe hatuna vekil olarak yahudi taifesinden Sebetay oğlu Musi'yi Pavlo'da olan 375.000 akçasını tahsil etmeye vekil etmiş, vekillik ücreti (ücret-i kadem: ayak ücreti) diye de on bin akçaya anlaşmışlardı. Bu hüccette ise Mehmed Çelebi kendi ve vekil edenleri annesi ve kız kardeşi adına vekillik ücretini Fransız elçisinden Musi'ye havale etmekte, Musi ve elçi de havaleyi kabul etmektedirler[9].

1004 senesi Safer ayı evailinde (Ekim 1595) yazılan bir hüccete göre, yine fiilen Kahire'de Fransa balyosu olan Pavlo v. Cevan, mahkemede, hakîm Mehmed b. Mehmed el-Mağribî'nin vekili olan Hâcı Kasım b. el-Mahmud ve Şeyh Mehmed b. Mehmed el-Mısrî huzurunda şunları söylemişti: Hakîm Mehmed'e Divan-ı Humâyûnda 20.000 akça karz vermiş ve ayrıca her bir tanesi 500 akçaya 120 adet ferhâdhânî ve basrî? dülbend kumaşını 60.000 akçaya satmıştım. İmdi cem'an hakim Mehmed'de 80.000 akçam vardır. Benim de Şeyh Mehmed el-Mısrî'ye 80.000 akça borcum vardır. Hakim Mehmed Mağribî'de olan alacağımı Mehmed el Mısrî'ye havale eyledim, o da kabul etti, demişti[10]. Burada söz konusu edilen "ferhadhani" ve "basrî? dülbend" mahiyetini bilemediğimiz kumaş çeşitleri olmalıdır.

Kahire şehrindeki muhafız bölüğünden Bağdadî diye tanınan Emir Mehmed b. Süleyman cânibinden vekalet-i devriyye-i mutlaka ile vekil olan Mevlana Mehmed b. eş-Şeyh Hüsam b. Süleyman mahkemede bilfiil Mısr-ı Kahire Françesto balyosu olan Pavli v. Cevan muvâcehesinde vekaleten ikrâr edip Pavlodan (burada Pavli şeklinde) elmâs ve yâkûtiyle müzeyyen bir murassa hançeri ve bir murassa sorgucu ve bir cevheri? bileziğini müvekkili için 600.000 akçaya satın alıp Emirin bu canibde mansıbına (makamına) teslim ettiğini söylemişti. Pavlo Kahire'ye vardığında Emirden zikredilen alacağını tahsil edecektir (1004 senesi evaili Saferil'l-Muzaffer/1595 Ekimi)[11].

C. I. Ahmed Devri

I. Ahmet 21 Aralık 1603-22 Kasım 1617 aralığında saltanat sürmüştür. Saltanatı doğuda İran'la batıda Avusturya ile savaşlar içinde geçen ve 27 yaşında çok genç iken vefat eden bu değerli padişah zamanında da Fransa ile münasebetlerin selefleri dönemlerindeki gibi cereyan ettiği söylenebilir. I. Ahmed devriyle ilgili elimizde Bekrâde diye tanınan Fransa elçisi Françesto v. Savarin'in bir müslüman çocuğa olan 100.000 akça borcundan ötürü iki evini ona satıp bedelini borcuna mahsup etmesini tespit eden iki hüccet ve 14 Rebiülevvel 1013 tarihli bir fermanda Franca elçisinin dileği üzerine konsolosu olan Galata sâkinlerinden Aduvardu Niko nâm zimmi için tekalif-i örfiyeden ve haracdan muaf tutulmasını buyuran bir ferman vardır. Bu kayıtların daha geniş bir özetini sunmayı yararlı telakki ederek aşağıya eklemiş bulunuyoruz. Ancak ilk iki belgede elçi için "sabıkan" kaydı konulması ve "harbi" diye nitelenmesi, onun halihazırda bu görevi sürdürmediğini göstermektedir. Bu sebeple fermanda sözü edilen elçi I. Ahmed devrinde İstanbul'da fiilen görevini deruhde eden adını bilemediğimiz başka bir Fransız olmalıdır[12].

---

(6) Galata, nu. 19, v. 48a-4.

(7) Galata, nu. 19, v. 48b-1.

(8) Galata, nu. 19, v. 48b-4.

(9) Galata, nu. 19, v. 49a-1. Gene aynı sicilde yer alan bir hüccette Mahmiye-i Kostantiniyyede Nevbethane mahallesinde oturan Musi b. Tâbe (Sebetay?) nam yahudinin "Efranca elçisi"nin vekili Ali b. Abdullah huzurunda elçide ücret-i kademden olan on bin akçasını alıp kabz ettiğini ikrar ve borçlu elçiyi ibra ettiği görülmektedir, bkz. Galata, nu. 19, v. 51a-3

(10) Galata, nu. 19, v. 55b-3.

(11) Galata, nu. 19, v. 51b-1. Mehmed Beg b. Süleyman b. Mehmed'in Mısırda bulunan Menufiyye nahiyesinin hakîmi ve Kahire vilayetinin emiri olduğu Galata, nu. 19, v. 56a-4'deki Arapça kaleme alınmış bir hücccetten anlaşılmaktadır. Emir orada yine halkta (zimem-i nâsta) bulunan haklarını isteyip almaya fahrülakran Mehmed b. Şeyh Hüsameddin b. Ali'yi (Süleyman'ı?) vekil tayin etmişti.

Söz konusu belgelirin özeti şudur: Sabıkan Franca elçisi olup Bekrâde demekle maruf olan Françesto v. Savarin nâm harbi? mahkemede Mustafa b. Abdullah nâm küçüğün vasisi olan İsmihan bt. Abdullah tarafından aşağıdaki ikrâr ve beyanı tasdika vekil olan Mehmed b. Mehmed'in yüzüne karşı ikrâr ve i'tirâf edip deyn-i şeriden anılan küçüğe edası lazım yüz bin akça borcum vardır. Hâlen dahil-i Galata mahallelerinden Lonca mahallesinde vaki iki tarafı Ayasofya-i Kebir Vakfı ile ve iki tarafı umumi yolla mahdud olub üç bab fevkani ve tahtani odaları havi, arsası Medine-i Münevvere Vakfı ve binası benim mülküm olan evi bütün teferruat ve eklentileri ile küçüğün vasisi İsmihana kırk bin akçaya kesin satışla sattım ve o da küçük adına vesayeten satın aldı. Evi teslim ettim, satış bedeli ise küçüğe olan yüz bin akça borcuma mahsup edildi. Hakikatte evin binasının kıymeti kırk binden ziyade olup satın alınması küçüğe her yönden enfa ve evlâ olmuştur, demişti. 18 Zilhicce 1014[13].

Elçi Bekrâde, kalan 60.000 akçalık borcu için de bu sefer Galata'nın dış mahallelerinden Tomtom mahallesinde bir tarafı Aişe bt. Abdi? ve bir tarafı Ali b. Abdullah ve bir tarafı umumi yol ve bir tarafı hususi yolla mahdud olan üst katta iki oda ve alt katta bir oda ve su kuyusunu, helası, fırını ve duvarla çevrili bir odayı (muhavvata) havi olan evini, bütün müştemilatıyla vasi İsmihan Hatun'a altmış bin akçaya kesin satışla satıp teslim etmiş ve satış bedelini de geri kalan borcuna saymıştır. 18 Zilhicce 1014 (Nisan 1606)[14]. Bu iki hüccet bize biri Galata'nın iç, diğeri dış mahallesinde bulunan iki evin on yedinci asrın başındaki fiyatları hakkında da bir fikir vermektedir.

14 Rebiülevvel 1013 (1604 Temmuz) tarihli fermanda ise "... malum ola ki, haliyyen südde-i seadetimde olan Franca elçisi dergah-ı muallama arz-ı hal gönderip kendinin konsolosu olan Galata sâkinlerinden Aduvardu Niko nâm zimmi için tekalif-i örfiyeden ve haracdan muaf ve müsellem olmak için elinde muafnâme-i Humâyûn olduğundan gayri Franca padişahına verilen ahidnâme-i Humâyûnda dahi vech-i meşruh üzre mestur ve mukayyed olmağla vakıf cânibinden mütevelli harac ve ziyade harac taleb idüb ve avârız teklif iderler ahidnâme-i Humâyûn mücebince amel olunub ismi harac ve avârız defterinden ihrac olunmak recasına i'lâm eylemeğin ahidname-i Humâyûn mucebince amel olunup ismi harac ve avârız defterinden ihrac olunmak emr idüb buyurdum ki hükm-i şerifim vardıkda mezkûrın ismi ahidnâme-i Humâyûn mucebiyle harac ve avârız defterinden ihrac ettirmeyüp (ettirilip, olmalı) emr-i şer'e muhalif bir nesne teklif ettirmeyesiz şöyle bilesiz 'alâmet-i şerife i'timad kılasız"[15] buyrulmaktadır.

Netice

Sonuç olarak söylenebilecek şey Şer'iye Sicillerinin devletlerarası münasebetler bakımından müracaat edilmeye layık mühim bir kaynak ve bunlarda çok sık olmamakla beraber yabancı elçi ve konsoloslar ile alakalı kayıtların mevcut olduğudur.Bu yazı açısından vurgulanması gerekli olan nokta ise Fransız elçi veya balyos yahut konsoloslarının diplomatik işleri yanında ticari işlerle de yoğun şekilde iştigal ettiklerinin tebellür etmesidir. İki devlet arasındaki münasebetlerin ilk devirlerinin maalesef pek aydınlık olmaması, burada sunduğumuz bilgi ve belgelerin önemini daha da ziyadeleştirmektedir.

Galata, nu. 19, v. 48a-4

Mahmiye-i Galata sâkinlerinden olub hâlen medine-i Mısırda ve İskenderiyede konsolos ve balyoz olan Pavlo v. Cevan nâm Efrencî meclis-i şer'-i şerifde hâlen Franca ilçisi olan Yerâkrâ? nâm Efrencî muvâcehessinde bi't-tav' ve'r-rıza ikrâr-ı sahih-i şer'i ve i'tirâf-ı sarih-i mer'i idüb "mezbûr ilçiye deyn-i şer'iden hâlen zimmetimde lazımu'l-edâ ve vacibu'l-kazâ dört bin iki yüz haçlı kurona filori deynim vardır İskenderiyeye dâhil oldukdan sonra bir aya dek meblağ-ı merkûmı ilçinin vekili olan Karlo v. Domanoya bi't-tamâm ifâ eylemez isem ve kendim varmayub anda olan kaimmekâmı olan Simon dahi eylemez ise mezkûr ilçiye konsolozluğumı fâriğ oldım vekil olan merkûm Karlo konsolosluğı ilçi

(12) Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1992'de İngiltere, Rusya ve İran'ın Osmanlı Devleti nezdindeki elçilerinin ad ve görev tarihlerini vermesine karşın, Fransız elçileri için böyle bir çizelge vermemiştir.

(13) Galata, nu. 27, v. 21b-2.

(14) Galata, nu. 27, v. 21b-3.

(15) Galata, nu. 27, v. 86b-2. Aynı yolda bir "nişan-ı şerif"de ise Galata, nu. 27, v. 88a-1 şöyle denilmektedir: "(...) İngiltere elçisi dergah-ı muallama mektub gönderüp İngiltere kıralının asitane-i seadetimde olan elçilerinin tercümanlığı hizmetinde olan haracdan ve sair tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellem olagelmişdir sabıkan İngiltere tercümanı olub mürd olan Yakomi v. Anton? yerine halen tercümanlığı hizmetinde olan darende-i ferman-ı Humâyûn Migel Kalako? haracdan ve sair tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellem olmak recasına arz itmeğin mezbûr mürd olan tercümanları merkûm yerine kadimden olageldügi üzre harac ve sair tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellem olmasını emr idüb bu nişan-ı Humâyûnı virdim(...) evahiri şehri Şevval 1013 (Şubat 1605), keza v. 88a-2: "Nişan-ı şerif-i alişan-ı şahi oldur ki halen İngiltere kıralının südde-i seadetimde olan elçisi dergah-ı muallama arz-ı hal gönderüp müşarün ileyh kıralın asitane-i seadetimde olan elçilerinin tercümanlığı hizmetinde olanlar kadimden olıgeldügi üzre harac [ve] sair tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellem olıgelmişlerdir, deyü halen tercümanlığı hizmetinde olan darende-i ferman-ı Humâyûn Galatalu Petro Kalez? harac ve sair tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellem olup kimesne mani olmaya, deyü eline babam Hüdavendigar *-tâbe serâhu-* zamanında nişan-ı Humâyûn olduğun bildirüp halen tecdid olunmak babında inayet reca eylemeğin buyurdum ki bu babda babam zamanında verilen nişan-ı Humâyûn mucebince amel eyleyüp min ba'd hilafına cevaz göstermeyeler şöyle bileler alamet-i şerife itimad kılalar tahriren fi evahir-i şehri Şevvali'l-Mükerrem sene selas aşara ve elf bi-makamı Kostantiniyye" (Şubat 1605).

tarafından üç yıla varınca zabt ü tasarruf idüb deyn-i merkûm içün 'adet-i kadîme üzre mahsûlını vekâleten kabz eylesün" didikde mukırr-ı mezbûrı vechh-i meşrûh üzre olan ikrârında meşfûr ilçi vicâhen ve şifâhen tasdik idüb gıbbet't-taleb mâ huvel'l-vâkî' ketb ü imlâ olunub yed-i tâlibe def' olundu ki lede'l-hâce müzekkere mâ cerâ ola tahriren fî evâhiri şehri Muharremi'l-Harâm li-sene erba'a ve elf.

Ş[uhûdu'l-Hâl]
Fahrü'l-akrân Mustafa Çavuş
Hasan Çelebi b. Abdullah
el-Hâc Mehmed b. Taceddin
Mehmed b. Ahmed
Memi Kethüda b. Abdullah
Ali Çavuş b. Abdullah
ve gayruhum mine'l-[hâzirîn?].

Sadeleştirilmiş Metin

Galata, nu. 19, v. 48a-4

Mahmiye-i Galata sâkinlerinden olup hâlen medine-i Mısırda (Kahirede) ve İskenderiyede konsolos ve balyos olan Pavlo v. Cevan nâm Efrencî yüce şeri'at mahkemesinde hâlen Fransa elçisi olan Yerâkrâ? nâm Efrencî karşısında samimiyetle ve rızasıyla hukuken geçerli ikrâr ve i'tirâfta bulunup "mezbûr elçiye deyn-i şer'iden hâlen üstümde ödenmesi lazım ve yerine getirilmesi gerekli 4.200 haçlı kurona filori borcum vardır. İskenderiyeye dahil olduktan sonra bir aya dek bahsedilen meblağı elçinin vekili olan Karlo v. Domanoya tamamı ile ifa eylemez isem ve kendim varmayıp orada olan kaimmekamı (yerine bakanı) Simon dahi (ifa) eylemez ise mezkûr elçiye konsolosluğumu terkedeceğim. Vekil olan Karlo konsolosluğu elçi tarafından üç yıla varınca zapt ve tasarruf edip bahsedilen borç için kadîm adet üzere gelirini vekâleten kabz eylesin", dediğinde zikredilen ikrarcıyı açıklanmış biçimde olan ikrârında adı geçen elçi yüzüne karşı ve sözlü olarak onadı. Onamadan sonra vaki olduğu gibi yazılıp doldurulup isteyenin eline verildi ki ihtiyaç halinde cereyan ettiği şekilde hatırlatıcı (bir belge) olsun. 1004 yılının Muharemi'l-Haram ayının sonlarında tahrir edildi (1595 Eylülü).

Ş[uhûdu'l-Hâl]
Akranlarının öğüncü Mustafa Çavuş, Hasan Çelebi b. Abdullah,
Hâcı Mehmed b. Taceddin, Mehmed b. Ahmed,
Memi Kethüda b. Abdullah, Ali Çavuş b. Abdullah,
ve [hazır bulunanlar?]dan başkaları.

Galata nu. 19. v. 48b-4

İstanbulda Sarı Musa mahallesinde sâkin olub Rumeli kethüdâsı iken vefât iden merhûm Mehmed Beg sulbi oğlı fahrü'l-akrân Mehmed Çelebi kendi cânibinden asaleten ve hemşiresi Aişe Hatun bt. Mehmed ve valideleri Fatıma Hatun bt. Mehmed tarafından Hasan Beg b. Abdullah el-Kâtib ve Mehmed Beg b. Mustafa şehâdetleri ile vekâleti sâbite oldukdan sonra mezbûrlar tarafından vekâleten meclis-i şer'-i şerifde mahmiye-i Galata sâkinlerinden olub medine-i Mısır ve İskenderiye konsolozı ve balyozı olan Pavlo v. Cevan nâm Efrencî tarafından husus-ı ati'z-zikre vekil olub fahrü'l-ümerâ Mehmed Beg Mecâ? b. Bağdadî ve el-Hâc Mehmed b. Taceddin eş-Şamî şehâdetleriyle vekâleti sâbite olan Şeyh Mehmed b. Şeyh Hüsâmeddin muvâcehesinde ikrâr-ı sahih-i şer'i ve i'tirâf-ı sarih-i mer'i kılub "müteveffa-yı mezbûr babamın mezbûr Pav[lo] zimmetinde misk ü dülbend ve sâir emtiâ-yı mütenevvi'a bahâsından yedi kerre yüz bin ve yigirmi beş bin akçası bana ve müvekkilelerime intikâl idüb elli bin akçasını dahi bundan akdem asâleten ve vekâleten alub ba'de küllî hesâb mezbûr Pavlonın zimmetinde üç yüz yetmiş bin beş yüz akça baki kalub hâlen meblağ-ı merkûmın iki yüz otuz beş [bin] akçasıyçün vekil-i merkûm Şeyh Mehmed yedinden bir zümürrüd ve elmâs ve yâkût taşlı altun sorguç ve bir zümürrüd ve elmâs ve yâkût taşlı levha ve bir incüli ve yâkût ve elmâs taşlı altun levha alub kabz idüb ve yüz kırk bin akçasını dahi hâlen Franca ilçisi olan Yerâvâ'dan kabul idüb merkûm Pavlonın zimmetinde meblağ-ı mezkûrdan bir akça ve bir habbe hakkım baki kalmayub mezbûr Pavlo ve kefil olan Cevheri? Cevan ile husûs-ı merkûma müte'allik vechen mine'l-vucûh da'vâ ve nizâ'ım yokdır eğer benden veya vekilimden mesfur Pavlo ve[led-i] Cevan ile da'va sâdıra olur ise lede'l-hükkâm istima' olunmaya", didikde mukırr-ı mezbûrı vech-i meşrûh üzre ikrârlarında vekil-i merkûm vicâhen tasdik idüb gıbbe't-tasdik mâ huve'l-vâkî' ketb ü imlâ olunub yed-i talibe def' olundu ki lede'l-hâce müzekkere mâ cerâ ola tahriren fî evâhiri şehri Muharremil-Harâm li-sene erba'a ve elf (1595 Eylülü)

Ş[uhûdu'l-Hâl]
Fahrü'l-akrân Mustafa Çavuş, el-Mübâşir
Hasan Çelebi b. Abdullah,
el-Hâc Mehmed b. Tâceddin
Mehmed b. Ahmed, Za'im
Memi Kethüda b. Abdullah
Mehmed b. Abdullah
Ali Çavuş b. Abdullah
Ali b. Mehmed
Mehmed b. Ali
Memi b. Abdullah ve gayruhum mine'l-hâzirîn.

Sadeleştirilmiş Metin

Galata, nu. 19, v. 48b-4

İstanbulda Sarı Musa mahallesinde sâkin olup Rumeli kethüdâsı iken vefât eden merhûm Mehmed Beyin öz oğlu akranlarının öğüncü Mehmed Çelebi kendi cânibinden asâleten ve kız kardeşi Aişe Hatun bt. Mehmed ve anneleri Fatıma Hatun bt. Mehmed tarafından katip Hasan Bey b. Abdullah ve Mehmed Bey b. Mustafa şehâdetleri ile vekâleti sâbite olduktan sonra adı geçenler tarafından vekâleten yüce şeri'at mahkemesinde mahmiye-i Galata sâkinlerinden olup medine-i Mısır (Kahire) ve İskenderiye balyos ve konsolosu (elçisi) olan Pavlo v. Cevan nâm Efrencî tarafından aşağıda zikredilen hususa vekil olup beylerin öğüncü Mehmet Bey Mecâ? b. Bağdadî ve Hacı Mehmed b. Taceddin eş-Şamî şehâdetleriyle vekâleti sâbite olan Şeyh Mehmed b. Şeyh Hüsâmeddin huzurunda hukuken geçerli ikrâr ve i'tirâfta bulunup(dedi ki): "Müteveffa babamın, Pav[lo]da misk ve dülbend ve sâir çeşitli emtiâ bahâsından yedi kere yüz bin ve yirmi beş bin (725.000) akçası bana ve müvekkilelerime intikâl etti. 50.000 akçasını da bundan önce asâleten ve vekâleten alıp hesâp görüldükten sonra Pavloda 370.500 akça baki kaldı. Hâlen bahsedilen meblağın 235.000 akçası için adı geçen vekil Şeyh Mehmedden bir zümrüt ve elmâs ve yâkût taşlı altın sorguç, ve bir zümrüt ve elmâs ve yâkût taşlı levha, ve bir incili ve yâkût ve elmâs taşlı altın levha alıp kabz ettim. 140.000 akçasını da hâlen Fransa elçisi olan Yerâvâ'dan kabul ettim (aldım). Pavloda zikredilen meblağdan bir akça ve bir habbe hakkım baki kalmadı. Pavlo ve kefil olan Cevheri? Cevan ile bahsedilen husûsa ilişkin hiçbir surette dava ve uyuşmazlığım yoktur. Eğer benden veya vekilimden Pavlo v. Cevan ile ilgili dava sâdır olur ise hakimler katında dinlenilmeye". Adı geçen ikrarcıyı açıklanmış biçimdeki ikrârında vekil yüzüne karşı onadı. Onamadan sonra vâki' olduğu üzere yazılıp doldurulup isteyenin eline verildi ki ihtiyaç halinde cereyan ettiği şekilde hatırlatıcı (bir belge) olsun. 1004 yılının Muharremil-Harâm ayının sonlarında tahrir edildi. (1595 Eylülü).

Ş[uhûdu'l-Hâl]
Akranlarının öğüncü mübaşir Mustafa Çavuş, Hasan Çelebi b. Abdullah,
Hâcı Mehmed b. Tâceddin, Mehmed b. Ahmed, Sübaşı,
Memi Kethüda b. Abdullah, Mehmed b. Abdullah, Ali Çavuş b. Abdullah,
Ali b. Mehmed, Mehmed b. Ali
Memi b. Abdullah ve hazır bulunanlardan başkaları.

İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler

Telif ve tercüme alanında özgün, ufuk açıcı ve kalıcı eserler yayınlamayı "ilke" edinen İlke Yayıncılık bu defa yayın halkasına yeni bir özgün eserle katılıyor: İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetim.

Editörlüğünü ***Doç. Dr. Vecdi Akyüz*** ile ***Seyfettin Ünlü***'nün yaptığı ***İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*** adını taşıyan bu kitap iki cilt olarak yayınlanmış. Birinci ciltte Asr-ı saadetten Osmanlı döneminin sonuna dek şehir ve yerel yönetim kavramları etrafında kurumlar ve hizmetler ayrı ayrı ele alınmakta.

Eserin ikinci cildinde ise Osmanlı sonrasından günümüze kadar yine aynı düzlemde tarihsel süreç ayrı ayrı değerlendirilmekte. İkinci ciltte ayrıca, yerel yönetimlerin anlayış ve sorunlarının değerlendirilmesiyle beraber; ülkemizin yönetim sorunlarına gelenek bağlamında yaklaşıp özellikle yerel yönetim kavram ve anlayışlarına yeni yorumlar getirilmiş.

Eserin son bölümünde ise bütün bu değerlendirmelerin aynasını İslam şehirlerinde görebilmek maksadıyla, özellikle sosyal hayat ve yerel kurumlar penceresinden, belli başlı şehirlerle ilgili yazılara yer verilmiş.

İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler adını taşıyan çalışma, katılımcı demokrasi, yerinden yönetim ve yerel örgütlenme kavramlarına tarihî tecrübelerden yararlanarak özgün katkılar sağlamak amacına yönelik olarak hazırlanmış. Yerleşme düzeninden yönetimine, yönetim kademesinden tekrar toplum katmanlarına doğru uzanan şekillenmede, tarihsel gelenek içinde nasıl bir değişim ve başkalaşıma ulaşıldığı da konuların muhtevasında detaylı bir biçimde işlenmekte.

Çalışmanın yazar kadrosu, bir yandan konularının uzmanı olan bilim adamlarından, öte yandan da bizzat uygulamanın içinde bulunan, hatta bir kısmı bilmadamı-uygulayıcı diyebileceğimiz bir özelliği şahsiyetinde barındıran yazarlardan meydana gelmekte. Bu özellik, çalışmanın soyut tarih araştırmaları ve düşünceler yığını olmasını önlemiş, somut sorunlara somut ve gerçekçi yaklaşımlar kazandırılmasını sağlamış.

Klasik dönemden itibaren şehir ve sosyal hayatın yapısında elbette bugünkü anlamda bir yerel yönetim biçiminden söz edilemez. Fakat konuların değerlendirilmesi bağlamında kaynakların yetersizliğine rağmen, iğneyle kuyu kazmaya benzer bir gayret içinde tarihsel miras ele alınmış. Hazırlanması yaklaşık iki yıllık bir zamanı bulduğu belirtilen bu eserdeki konular, 45'in üzerinde uzman imza tarafından bütünlenmiş. Yayınevi sunuşunda belirtildiğine göre, bu muhtevada bir eseri düşünce dünyamıza kazandırmalarındaki esas amaç; medeni olmayı Mekke'den Medine'ye hicretten itibaren medeniyet kavramına armağan eden aziz İslam'ın çağlar boyu tarih sayfasına işlediği şehir ve şehirli kültürü, dünden bugüne geliş serüven içinde gözler önüne sermekten ibarettir.

Yerinden yönetim ve yerel örgütlenme kavramlarına tarihî tecrübelerden yararlanarak özgün katkılar sağlamak amacını da hedefleyen ***İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*** çalışmasının, geleneksel kültürümüz içinde yönetim ve şehir ilişkileri konularına ilgi duyanlar kadar, yerel yönetimlerle ilgili olanlara da önemli bir başvuru kaynağı olacaktır.

İLKE YAYINCILIK
Selmani Pak Cd.
Şeyh Yokuşu Sk.
No.: 6/2 (81130)
Üsküdar-İstanbul

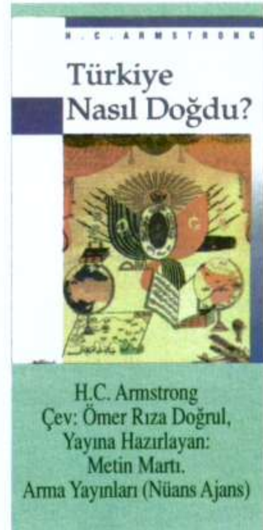
Türkiye Nasıl Doğdu?

Mr. H.C. Armstrong... Bu isim Türk okuyucusunun hiç de yabancı olmadığı bir isim. Türk okuyucusu onu tartışmalara sebeb olan "Bozkurt" isimli eserinden tanıyor. H.C. Armstrong1915 yılında İngiliz ordusunun savunma subayı olarak katıldığı savaşta Bağdat'ta Osmanlı Ordusu'na esir düşer, bu esaret yıllarından sonra İngiliz hükümeti mütareke yıllarında onu tekrar İstanbul'a gönderir. İngiltere Fevkalade Komiser Muavinliği ve ateşe militerlik görevleri yanı sıra, Müttefikler Başkomutanlığı Genelkurmayında Jandarma Müfettişliği de yapmıştır.

Bu esaret yıllarındaki müşahedeleri ve görevi dolayısıyla bulunduğu İstanbul'daki gözlem ve tespitleri, Osmanlı Devleti'nin çöküş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yılları hakkında yabancı bir devlet adamı gözüyle ülkemiz tarihi açısından çok çarpıcı. Kitapta daha esaret yıllarında karşılaştığı birtakım hadiselerle Osmanlı Devleti'nin ne derece yıprandığını gören H.C. Armstrong, daha sonra görevli olarak Osmanlı Devleti'nin merkezinde aldığı görev esnasında bu tespitlerinin ne kadar doğru olduğunu görür.

Yeni bir devletin kuruluşuna tanıklık eden yazarın bu eseri hakkında; tarihimizin bu dönemi ile ilgilenen yerli ve yabancı ilim adamları tarafsız bir şekilde ele alındığını belirtir. Daha önce Vakit gazetesinde tefrika edilen eser yakın tarihimizin birçok olayını aydınlatması ve açıklaması bakımından önemli.

Arma Yayınları 1928 yılında Ömer Rıza Doğrul tarafından çevrilen nüshayı esas alarak günümüz Türkçesine kazandırmış.

H.C. Armstrong
Çev: Ömer Rıza Doğrul,
Yayına Hazırlayan:
Metin Martı.
Arma Yayınları (Nüans Ajans)

Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri

Bilindiği üzere uluslararası alanda finansman konusu her zaman için ekonomilerin önde gelen konularından birisi olmuştur. Bu konu günümüzde de geçerliliğini korumaktadır ve halen çözüm beklemektedir.

Konunun çok yönlü oluşu ve önemini hesaba katarsak, dergimizin bu sayıdaki konusu olan "Risk Sermayesi" üzerine yapılmış eski fakat önemli bir çalışmayı tanıtmak istedik.

Biri iktisatçı diğeri de iktisat tarihçisi olan iki ayrı uzmanın çalışmalarının ürünü olan bu kitap finansman sorunu ve onun çevresindeki birtakım sorunları ve çözümleri içeriyor.

Tansu Çiller ve Murat Çizakça'nın ayrı ayrı çalışmalarının daha sonra birbirlerinden haberdar olmalarıyla birleştiği bu çalışma Türk finans sektörüne tarihsel bir bakışla Osmanlı Devletinde finans, vakıflar, İslâmi iş ortaklıkları, Batı Tipi Bankacılığın ülkemizde ortaya çıkışı ve Cumhuriyet Türkiyesi'ndeki bankacılık konularıyla başlıyor.

Bundan sonraki bölüm ise 1980 sonrası Türkiye ekonomisinin özellikle istikrar paketinin bankacılığa etkisi ve uygulamaların para piyasalarında ne gibi tesirlere sebep olduğunu incelemekte.

Bankacılığın yanı sıra 80 sonrası Türkiye'de ortaya çıkan İslâm bankacılığı diğer adıyla Özel Finans Kurumları üzerinde de duran eser, Sermaye piyasaları ve diğer Finans kurumlarına da değiniyor.

Risk Sermayesi (Venture Capital) dünya üzerindeki örnekleriyle derinlemesine incelendikten sonra Türkiye'ye getirilmesi hususunda çözümler sunuluyor. Son bölümde ise değerlendirmeler ve teklifler serdediliyor.

Kitap 1989 yılında İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi tarafından yayınlanmış. 208 Sayfa.

Prof. Dr. Tansu Çiller
Doç. Dr. Murat Çizakça

İstanbul Sanayi Odası
Araştırma Dairesi Yayını

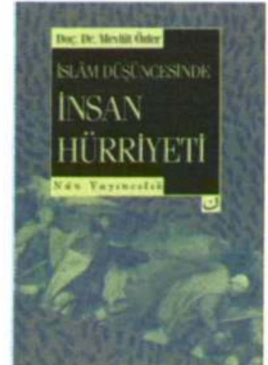
İslâm Düşüncesinde İnsan Hürriyeti
-Cüveyni eksenli bir tetkik-

İslam düşüncesinde insan hürriyetinin itikadi temellerini inceleyen bu kitapta öncelikle **el-Cüveyni**'nin hayatı ve eserleri hakkında geniş malumat verilmiş.

Kur'an'da insan hürriyeti ve insan kelamında insan hürriyeti konuları anlatılırken Cüveyni'yle birlikte diğer itikadi mezheplerin görüş ve iddiaları da karşılaştırılmıştır. Özellikle **Cebri, Mu'tezili, Eş'ari, Maturidi** düşüncelerin geniş karşılaştırmalı tahlilleri yapılmıştır.

Yazar konuyu neden Cüveyni eksenli ele aldığını şöyle açıklıyor; " Meseleyi İmamu'l Harameyn el-Cüveyni (v.478/1085)'nin görüşleri çerçevesinde şekillendirmemizin sebebi ise; onun, İslam düşüncesindeki önemli yerine ilaveten, bu mühim meseleye kendisini iki defa ve farklı biçimlerde sorgulamak suretiyle konu hakkında ciddi biçimde kafa yormuş olmasıdır. Cüveyni'nin bu husustaki ilk düşüncesi ve vardığı sonuç meşhur Eş'ari görüşle aynıdır. Ancak, bu düşünce tarzı kendisini tatmin etmemiş olmalı ki o,konuyu ayrı bir eserinde ikinci defa ele almış ve birinci düşünüş tarzının tam hilafına bir sonuca ulaşmıştır. Bu durum bizce önemlidir. Demek ki konu,fert fert herkesi ilgilendirmesinin ötesinde, bazen aynı insan tarafından değişik biçimlerde düşünmeyi gerektirecek önemde ve değerdedir."

Bu kitabı okuyanlar şu soruların cevaplarını bulacaklardır; İnsanın hürriyet alanı ne kadardır, daha doğrusu onun hürriyeti var mıdır, yok mudur? Sorumlulukların tahakkuku acısından bulunması gerektiği, en azından bir şuur halinde hissedilen bir hürriyetin sınırı nedir? İnsan için mutlak anlamda bir hürriyetten söz edilebilir mi? Varlığıyla birlikte, sahip olduğu tüm imkanları kendisine boçlu olduğu, yaratıcısı yoktan var edicisi Allah'ın mutlak kudret ve iradesi karşısında bu hürriyetin etkinliği ve rolü ne kadardır?

Doç. Dr. Mevlüt Özler
Nun Yayıncılık
İstanbul-1997
200Sayfa

Şayet böyle bir hürriyetten bahsedilemeyecekse o vakit insanın sorumluluğu ve Allah'ın mutlak adaletinin ne anlamı olacaktır? Nun Yayıncılık 522 79 78

MÜSİAD'DAN İSTANBUL'DA 2 DEV ORGANİZASYON

5. ULUSLARARASI MÜSİAD FUARI

DÜNYA TİCARET MERKEZİ 20-23 KASIM 1997

3. ULUSLARARASI İŞ FORUMU TOPLANTISI

İSTANBUL 19-22 KASIM 1997

Sayın Üyemiz,
MÜSİAD'ın her yıl düzenlediği Uluslararası Fuar'ın 5.si bu yıl 20-23 Kasım 1997 tarihleri arasında İstanbul'da Dünya Ticaret Merkezi'nde yapılacaktır. Geçen yıl İstanbul'da Dünya Ticaret Merkezi'nde büyük bir başarıyla gerçekleştirilen 4. MÜSİAD Uluslararası Fuarı'na 280 MÜSİAD üyesi firma ile 17 İslam ülkesinden 51 firmadan müteşekkil toplam 331 firma katılmış, Fuar'ı 45.000 işadamı ziyaret etmiştir.

5. Uluslararası MÜSİAD Fuarı'na İslam ülkelerinden 150 iştirakçi firma ile 1.500 ziyaretçi sanayici ve işadamının ve 550 civarında MÜSİAD üyesi firmanın katılması ve 100.000 ziyaretçinin iştirak etmesi bekleniyor.
Fuar'da ağırlıklı olarak şu sektörler yer alacaktır;

- ***Makina, Otomotiv, Elektrik ve Elektronik '97 Fuarı***
- ***İnşaat ve Yapı Malzemeleri, Mobilya ve İç Dekorasyan '97 Fuarı***
- ***Tekstil ve Hazır Giyim Ürünleri '97 Fuarı,***
- ***Gıda Ürünleri ve Ambalaj '97 Fuarı,***

Fuardan bir gün önce (19 Kasım 1997) "İslam Ülkeleri Arasında Global İş Ağının" kurulması konulu 3. ULUSLARARASI İŞ FORUMU toplantısı yapılacak ve 50 ülkeden 1.500 kadar misafir Müslüman işadamlarının ülke tanıtımları ve çok uluslu ortak yatırım projeleri tanıtım toplantıları, sektörel iş görüşmeleri (workshop) yapılacaktır.

ACELE ETMENİZİ TAVSİYE EDİYORUZ.
UNUTMAYINIZ GEÇEN YIL BAŞVURU VE ÖDEMEDE GEÇ KALAN 96 MÜSİAD ÜYESİ MAALESEF YER YETERSİZLİĞİNDEN FUARA KATILAMADILAR.
Çok uygun maliyet ve ödeme şartlarının uygulandığı Fuar ve Forum'a sizlerin de mutlaka katılmanızı bekliyoruz.

ÖDEME ŞARTLARI

FUARA KATILIM BEDELİ

- ✔ MÜSİAD, CNR Fuarcılık Şirketi ile birlikte düzenlediği bu fuar için üyelerine çok uygun maliyet ve ödeme şartları sağlamıştır.
- ✔ m2'si 100 $ + KDV üzerinden 1 stand (16 m2) = 1.600 $ + KDV'dir.
- ✔ Daha fazla stand alındığı takdirde, bu değerin çarpılmasıyla bulunacak rakamın üzerinden ödeme yapılacaktır.
- ✔ Başvuru formunu doldurarak MÜSİAD ve CNR Uluslararası Fuarcılık A.Ş.'ye fakslayınız.
- ✔ CNR ile katılımcı firma arasında sözleşmenin imzalandığı tarihte döviz kuru Türk Lirası'na çevrilerek sabitlenecektir.
- ✔ Stand alacak firma, stand bedelinin 1/3'ünü CNR Fuarcılık A.Ş.'ye nakit olarak ödeyecek.
  CNR Fuarcılık A.Ş. Türkiye İş Bankası, Atatürk Hava Limanı Şubesi, hesap numarası 130038
  Kalan bakiyesini ise iki ay içinde çekle, 2 ayrı taksitte CNR'a ödemiş olacaktır.
- ✔ Stand bedeline, stand kurma panelleri, firma adı alınyazısı, halı, masa, sandalye, spot ışığı-100w, günlük temizleme, güvenlik ve 1 adet ücretsiz fuar kataloğu dahildir.

ULUSLARARASI FORUM KATILIM PAYI

- ✔ Fuar katılımcısı her firma ayrıca 1 stand (16 m2) = 200 $ Forum katılım payını UTESAV İktisadi İşletmesinin AKBANK Mecidiyeköy (İstanbul) Şubesindeki BU 8/0042389/01-7 nolu dolar hesabına havale yoluyla veya elden nakit olarak ödeyecektir.
- ✔ Daha fazla stand alındığı takdirde, her 8 m2'lik ekstra stand için ilave olarak 100$ katılım payı ödeyeceklerdir.
- ✔ Bu katılım payı, MÜSİAD'ın 50 ülkeden 1.500 yabancı Müslüman işadamının Fuar ve Forum'a katılmalarını sağlamak için yapmakta olduğu harcamaları karşılayabilmek için tahsil edilmektedir.

SİGORTALIYI ŞİRKET ORTAĞI GÖREN ANLAYIŞ

IŞIK SİGORTA A.Ş.

" Önce Hizmet "

IŞIK SİGORTA

AR PLAZA E BLOK 81090 KOZYATAĞI - İSTANBUL TEL:0216 445 1731 FAX: 0216 445 1737 http://www.sigorta.com